ΠΑΠΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΙΓ'

ΕΓΚΥΚΛΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

ΥΠΟ

ΦΙΛΟΘΕΟΥ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ

μητροπολίτου Νικομηδείας

δημοσιευθεὶς τὸ πρῶτον ἐν τῇ « Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ »,
νῦν δὲ ἀναθεωρηθεὶς καὶ ἐν μέρει διασκευασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ,

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΑΥΘΙΣ

ἐγκρίσει τῆς ἱερᾶς συνόδου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

«Καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας
ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων».
Ῥωμ. ιϛ', 18.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΘΝ. ΓΗΡΟΚΟΜΕΙΟΥ
Ἀριθ. 61.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ,

1882

ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ.

ΠΑΠΑ ΛΕΟΝΤΟΣ ΙΓ'

ΕΓΚΥΚΛΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΕΛΕΓΧΟΣ

Οἱ βοεμοί, οἱ μοραβοὶ καὶ οἱ κροάται τῆς παπικῆς ἐκκλησίας ἐπετέλουν τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τῇ 9 μαρτίου. Ἐν ἔτει 1863 κατὰ παραχώρησιν τοῦ πάπα Ῥώμης Πίου Θ' ἐπετράπη αὐτοῖς ἑορτάζειν τοῦ λοιποῦ τὴν ἑορτὴν ταύτην τῇ 5 ἰουλίου, ἅμα δὲ καὶ ἀκολουθίαν ἀπαγγέλλειν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων.

Ἐν ἔτει 1870, ὅτε ἡ ἐν τῷ Βατικανῷ σύνοδος τῶν παπιστῶν συνεκροτεῖτο ὅπως ἐξαγγείλῃ τὸ περὶ τοῦ ἀλανθάστου τοῦ πάπα Ῥώμης δόγμα, πολλοὶ τῶν συνελθόντων ἐν αὐτῇ ἐπισκόπων ἐξῃτήσαντο εὐσεβάστως ἵνα ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων τούτων ἐπεκταθῇ καθ' ἅπασαν τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν· τοῦτο μὴ ἐγκριθὲν τότε, ἐγκέκριται σήμερον εὐμενῶς ὑπὸ Λέοντος τοῦ ΙΓ', προθυμουμένου καὶ αὐτοῦ τὸ ἀρεστὸν καὶ ἱκανὸν ποιῆσαι τοῖς σλαύοις, περὶ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης μητρικῶς πάντοτε ἐμερίμνησε καὶ ἐκθύμως ἠγωνίσατο. Ἵνα δὲ γνῷ ὁ κόσμος τίνες ἐγένοντο οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ πόσον ἡ παλαιὰ Ῥώμη εἰς τὸ ἔργον τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τῶν σλαύων συνεβάλετο, ἔνθεν μὲν τὸν βίον τῶν εἰρημένων ἁγίων συνοπτικῶς ἀφηγεῖται ὁ Λέων, ἐκεῖθεν δὲ τὰ ὀνόματα τῶν προκατόχων αὐτοῦ ἀναγράφει τῶν ὑπὲρ τῶν σλαύων ἀγωνισαμένων.

Αὕτη ἐστὶν ἐν συντόμῳ ἡ ὑπόθεσις τῆς ἀπὸ 18]30 σεπτεμβρίου 1880 παπικῆς ἐγκυκλίου, ἣν μετὰ χεῖρας ἔχομεν. Τί δὲ βούλεται κυρίως ἐν αὐτῇ Λέων ὁ ΙΓ' δυνάμεθα συγκεφαλαιῶσαι ἐπίσης ἐνταῦθα διὰ βραχέων λέγοντες ὅτι σκοπὸς αὐτοῦ ἐστι τὸ παραστῆσαι τῷ κόσμῳ, ἰδίᾳ δὲ τοῖς ἁπανταχοῦ σλαύοις, ὅτι μήτηρ τούτων ἐκκλησία, μεθ' ἧς ἐξ ἀρχῆς ἡνώθησαν, οὐκ ἔστιν ἡ ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἡ τῆς Ῥώμης, εἰς ἣν δὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὰ ἔθνη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου διὰ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἀνατεθειμένον ὑπάρχει· ὅτι αὐτή ἐστιν ἡ διατάξασα καὶ ἐγκρίνασα κανονικῶς καὶ ὁσίως τὴν ἀποστολὴν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου· ὅτι αὐτῆς τὴν ὁμολογίαν ἀπήγγειλαν οὗτοι ἐν Ῥώμῃ καὶ εἰς τοὺς σλαύους ἐδίδαξαν καὶ ὅτι εἰς τοὺς ὑπὲρ τῶν ἀποστόλων τούτων καὶ τοῦ ἔργου αὐτῶν διηνεκεῖς ἀγῶνας τῆς Ῥώμης ὠφείλουσιν οἱ σλαῦοι καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν διατήρησιν τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ διὰ πάντων τούτων συσφίγξαι μὲν τῶν μετὰ τῆς Ῥώμης ἡνωμένων σλαύων τὸν σύνδεσμον, προσεταιρίσασθαι δὲ ὅσον οἷόν τε πλείους ἐκ τῶν τῇ ὀρθοδοξίᾳ πιστῶν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι διαμενόντων.

Τοιοῦτον κατὰ τὴν ἡμετέραν ἀντίληψιν τὸ πνεῦμα τῆς παπικῆς ἐγκυκλίου· δι' ὃ σημεῖά τινα αὐτῆς διαφέροντα νὰ ἀναλύσωμεν ἐνταῦθα προεθέμεθα χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ τῶν ἁπλουστέρων ἀναγνωστῶν τῆς «Ἀληθείας», ὧν τὴν προσοχὴν διαφεύγουσιν ἴσως ταῦτα, ἢ καὶ μὴ διαφεύγοντα εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλουσι, μὴ συνδυαζόμενα οὐ μόνον πρὸς τὴν ἰδέαν, ἣν περὶ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς διαδόσεως καθόλου τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὰ ἔθνη ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἰδέαν αὐτῶν περὶ τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τῶν σλαύων καὶ τῶν δύο ἁγίων διδασκάλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου.

Καὶ τῷ ὄντι ἂν οἱ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας σλαῦοι τὴν ἑορτὴν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου κατὰ τὴν 9 μαρτίου μέχρι τοῦ 1863 ἑορτάζοντες, ἔκτοτε ἔκρινον εὔλογον κατὰ τὴν 5 ἰουλίου ἑορτάζειν αὐτήν, οὐδὲν ἡμῖν μέλει· εἰς τὴν αἴτησιν περὶ τοιαύτης τοῦ ἑορτολογίου αὐτῶν διορθώσεως προέβησαν ἴσως οἱ Χριστιανοὶ οὗτοι

χάριν ἐπιχωρίων λόγων ἢ νεωστὶ ἀνευρεθέντος παλαιοῦ συναξαρίου, δι' ὃ καὶ τὴν παραχώρησιν οἱ τῆς Ῥώμης ἱεράρχαι οὐχὶ ἀσύμφορον ἔκριναν πρὸς ἡσυχίαν αὐτῶν.

Ἂν δὲ πάλιν τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐξ ἐπιχωρίου καὶ μερικῆς καθολικὴν καὶ ὑποχρεωτικὴν διὰ πάντας τοὺς Χριστιανοὺς αὐτῆς νὰ καταστήσῃ σήμερον ἠθέλησεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ τῆς Ῥώμης μεταρρυθμίζουσα οὕτω τὸ ὡρολόγιον αὐτῆς ἐναντίον προγενεστέρων παπικῶν διατάξεων, ὡς ῥητῶς λέγεται ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ, τοῦτο ἀποβλέπει εἰς τοὺς διαδόχους τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ εἰς τὴν τούτων πρὸς ἀλλήλους διηνεκῆ συμφωνίαν· ἡμῖν δὲ καὶ περὶ τούτου οὐδὲν μέλει.

Μέλει ὅμως ὅταν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ Λέων ὁ ΙΓ' ἀξιοῖ ὅτι τὸ ἔργον τῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸν κόσμον διαδόσεως εἰδικῶς ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Κυρίου τῷ ἀποστόλῳ Πέτρῳ καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, τουτέστιν εἰς τοὺς πάπας τῆς Ῥώμης.

Μέλει ἡμῖν ὅταν οἱ δύο μακάριοι τῶν σλαύων ἀπόστολοι, οἱ παρὰ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἀποσταλέντες, ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ Λέοντος τοῦ ΙΓ' παριστῶνται ὡς ἀρνησάμενοι τρόπον τινὰ τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτῶν ἐν Ῥώμῃ καὶ ὡς τὸν παπισμὸν ἀσπασάμενοι καὶ τοῦτον εἰς τοὺς σλαύους διδάξαντες οὐχὶ δὲ τὴν πίστιν τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ἑπτὰ ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων, ἣν ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ἐθήλασαν καὶ κατὰ πλάτος ὕστερον ἐδιδάχθησαν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Θεολογίᾳ.

Μέλει τέλος ἡμῖν ὅταν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ Λέων ὁ ΙΓ' σπουδάζῃ παραστῆσαι ὅτι πάντα τὰ σλαυϊκὰ φῦλα τὸν χριστιανισμὸν ὡς καὶ τὴν πρώτην βάσιν τοῦ ἐκπολιτισμοῦ αὐτῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ὀφείλουσι, καὶ ὅτι μετ' αὐτῆς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξαν ἡνωμένα ὡς μετὰ μητρὸς ἐκκλησίας.

Βραχεῖα ἄρα ἐπὶ τῶν σημείων τούτων ἀνάλυσις τῆς ἐγκυκλίου Λέοντος τοῦ ΙΓ' οὐκ ἔσται, φρονοῦμεν, ἄσκοπος ὅλως καὶ περιττή.

Α'.

Ἡ πρώτη ἀξίωσις τοῦ μακαριωτάτου πάπα Ρώμης, ὅτι τὸ ἔργον τῆς εἰς τὸν κόσμον διαδόσεως τοῦ χριστιανισμοῦ ἀνετέθη παρὰ τοῦ Κυρίου εἰδικῶς τῷ ἀποστόλῳ Πέτρῳ καὶ τοῖς τούτου διαδόχοις, τοῖς ἐπὶ Ρώμης δηλονότι ἐπισκόποις, μέρος ἢ μᾶλλον συνέπειά ἐστι τοῦ νεωτάτου τῆς παπικῆς ἐκκλησίας δόγματος, τοῦ δόγματος δηλαδὴ ὅτι ὁ Πέτρος ἐστὶν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ καὶ τοῖς τούτου διαδόχοις οὐχὶ δὲ πᾶσι τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις τὴν χάριν δέδωκεν ὁ Κύριος τοῦ ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· ὅτι ἑπομένως ὁ Πέτρος ἐστὶν ὁ ὑπέρτατος ποιμὴν καὶ ἐπίσκοπος, ἐξ οὗ πᾶσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ ἐπισκοπὴ καὶ πᾶσα χάρις καὶ πᾶσα δογματικὴ καὶ ἠθικὴ ἀλήθεια, καὶ πᾶσα κρίσις καὶ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν τοῖς πιστοῖς καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι. Ὅτι ἐκ τούτου τοῦ δόγματος ἀπορρέει ἡ ἀξίωσις, ἣν εὐθὺς ἀρχόμενος τῆς ἐγκυκλίου αὐτοῦ διατυποῖ ὁ νῦν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης καθήμενος, ῥᾳδίως, νομίζομεν, ἕκαστος διαβλέπει καὶ κατανοεῖ· ῥᾳδίως ἄρα κατανοεῖ καὶ τὴν σημασίαν καὶ δύναμιν αὐτῆς· ἄρα οὐδὲ χρείαν ἔχομεν νὰ ἀποκρούσωμεν αὐτὴν ἐνταῦθα διὰ μακρῶν· ἀρκεῖ καὶ ἁπλῆ ἡ σημείωσις αὕτη περὶ τῆς ἀμέσου σχέσεως καὶ συναφείας αὐτῆς πρὸς τὸ διαβόητον περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τοῦ πάπα Ρώμης δόγμα, καθ' οὗ οὐ διέλιπεν ὁ χριστιανικὸς κόσμος πάντοτε ἐν καιρῷ διαμαρτυρόμενος καὶ ἀντιτάσσων τὸ ἱερὸν τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν πρᾶξιν καὶ ἱστορίαν τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν πρώτων τοῦ χριστιανισμοῦ αἰώνων. Ὅτι δὲ ἡ καινοτομία αὕτη τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἥτις ἀπὸ πολλῶν ἤδη αἰώνων ἐπελθοῦσα εἰς τὸν νοῦν τῶν τῆς Ρώμης ἐπισκόπων κατ' ὀλίγον ἀνεπτύχθη καὶ εἰς δόγμα πίστεως ἐν ἔτει 1870 κατὰ πρῶτον ἀνεβιβάσθη ἐν τῇ πολυθρυλλήτῳ ἐκείνῃ τοῦ Βατικανοῦ

συνόδῳ εἰς τὸ πεῖσμα οὕτως εἰπεῖν πάσης εὐαγγελικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀληθείας, καὶ αὐτὴν τὴν συνείδησιν τοῦ δυτικοῦ κόσμου, ὃν πρὸ αἰώνων εἰς τὴν ἀποδοχὴν ταύτης πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως οἱ ἐπὶ τούτῳ τεταγμένοι παρεσκεύαζον, πολλαχῶς ἐσκανδάλισε καὶ διετάραξε καὶ μυρίων αἱρέσεων καὶ σχισμάτων καὶ κακῶν πρόξενος ἐγένετο, κείσθω εἰς μαρτύριον πάλαι μὲν ἡ ἱστορία τῶν προτεσταντῶν τῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἀπορραγέντων καὶ τέλεον ὕστερον ἀποχωρισθέντων, νεωστὶ δὲ ἡ ἱστορία τῆς πολυμαθεστέρας καὶ νοημονεστέρας μερίδος τῶν λεγομένων παλαιοκαθολικῶν διαρρήδην καταμαρτυρησάντων τοῦ δόγματος τούτου καὶ διὰ τοῦτο καὶ μόνον ἀποχωρησάντων τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ καίτοι διὰ ταῦτα πάντα χρείαν οὐκ ἔχουσιν οἱ ἡμέτεροι ἀναγνῶσται ἵνα ἴδωσιν ἀνασκευαζομένην ἐνταῦθα τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀξίωσιν Λέοντος τοῦ ΙΓ', καίτοι ἀρκεῖ ὅπερ ἤδη ἔφθημεν εἰπόντες, ὅτι ἡ ἀξίωσις αὕτη συγγενὴς τυγχάνει πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀπολυταρχίας ἣν οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ρώμης ἐναντίον τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ πράξεως βιαίως καὶ τυραννικῶς ἥρπασαν ὡς ἡλίου φαεινότερον ἀποδεικνύουσι τὰ μέχρι τοῦδε περὶ αὐτῆς γραφέντα παρ' ἡμεδαπῶν τε καὶ ξένων· καλὸν ἡγούμεθα οὐδὲν ἧττον καὶ ἐποικοδομητικὸν τοῖς πολλοῖς τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν, ἵνα πρόχειρον ἔχωσι καὶ πρὸς τὴν παπικὴν ταύτην ἀξίωσιν τὴν ἀπάντησιν, ὑπομνῆσαι αὐτοὺς τὸ δεύτερον κεφάλαιον τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Παύλου, ἔνθα οὗτος στίχῳ 7 καὶ 8 ῥητῶς λέγει ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου χορηγηθεῖσα τῷ Πέτρῳ εἰδικὴ περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου ἐντολὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν διάδοσιν αὐτοῦ παρὰ τοῖς ἰουδαίοις καὶ οὐδὲν πλέον, καὶ ὅτι ὅπως τῷ Πέτρῳ εἰδικῶς δέδοται ἡ ἀποστολὴ αὕτη ὑπὸ τοῦ Κυρίου, οὕτως εἰδικῶς δέδοται ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῷ Παύλῳ ἡ ἀποστολὴ εἰς τὰ ἔθνη· «ὅτι πεπίστευμαι τὸ εὐαγγέλιον τῆς ἀκροβυστίας, καθὼς Πέτρος τῆς περιτομῆς· ὁ γὰρ ἐνεργήσας τῷ Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτο-

μῆς. ἐνήργησε καὶ ἐμοὶ εἰς τὰ ἔθνη». Τί τούτου σαφέστερον καὶ εὐκρινέστερον; Ἐὰν δὲ καὶ μετὰ τὰ λόγια ταῦτα ὁ ἁγιώτατος πάπας τῆς Ρώμης ἀξιοῖ ὅτι τὰ περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα ὑπῆρχον ἤδη πρότερον ἀνατεθειμένα εἰδικῶς τῷ Πέτρῳ καὶ μόνος αὐτὸς εἶχε τὸ καθῆκον τοῦ προνοεῖν καὶ διατάσσειν ἢ ἐγκρίνειν τὰ περὶ τούτου, τότε τῇ ἀληθείᾳ δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἐπέμβασιν, ἣν ποιεῖται ἐνταῦθα ὁ Κύριος εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ Πέτρου. Πρὸς ἄρσιν τῆς ἀπορίας ἡμῶν ἴσως ἀπαντήσῃ ἡμῖν ἡ Αὐτοῦ Μακαριότης, ὅτι ναὶ μὲν δέδοται ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἄνωθεν τῷ Παύλῳ τὸ κήρυγμα εἰς τὰ ἔθνη, ἀλλ' εὐλογοῦντος καὶ ἁγιάζοντος κάτωθεν τοῦ Πέτρου, τοῦ Πέτρου, διατάσσοντος καὶ κανονικῶς καὶ ὁσίως ἐγκρίνοντος τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸ κήρυγμα αὐτοῦ. Τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἐπιτραπείτω ἡμῖν νὰ μὴ παραδεχθῶμεν ὡς ἀποχρῶσαν· διότι εἴπερ τις ἐνεφορεῖτο ὑπὸ τοῦ πνεύματος, ὑφ' οὗ ἄγεται σήμερον Λέων ὁ ΙΓ', μόνον τὸ ἐναντίον ἠδύνατο νὰ διισχυρισθῇ, ἔχων πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὅσα αὐτὸς πάλιν ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος εὐθὺς παρακατιὼν ἐν στίχῳ 11—14 γράφει λέγων, ὅτι κατὰ πρόσωπον ἤλεγξε τὸν Πέτρον ὡς μὴ ὀρθοποδοῦντα πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ ἀνατεθέντος αὐτῷ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· «ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ ἰουδαῖοι, ὥστε καὶ ὁ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. Ἀλλ' ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων· Εἰ σὺ, ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς καὶ οὐκ ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν;»

Δεινός τις τῶν τῆς Ρώμης θεολόγων ἴσως μέμψεται ἡμᾶς ὡς

σκαιοὺς παράγοντας εἰς μέσον ταῦτα· ἀλλ' ἡμεῖς διακηρύττομεν ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει μετὰ πάσης τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας ὅτι οὐδόλως ἐννοοῦμεν τὰ ἀποστολικὰ ταῦτα λόγια, ἥκιστα δὲ τὸν ἔλεγχον τὸν ἀποτεινόμενον πρὸς τὸν ἀπόστολον Πέτρον «εἰς ὃν εἰδικῶς παρὰ τοῦ Κυρίου ἦν προστεταγμένον, ὡς γράφει Λέων ὁ ΙΓ', τὸ μέγα καθῆκον τῆς διαδόσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως εἰς τὸν κόσμον». Ἂν ὁ Λέων ἔλεγεν ὅτι εἰς τὸν Παῦλον ἦν ἐμπεπιστευμένον τὸ μέγα τοῦτο καθῆκον, ἴσως καθίστατο μέχρι τινὸς πιθανός· ἀλλ' εἰς τὸν Πέτρον ἀποδιδοὺς τοῦτο, ἡμῖν τε καὶ πᾶσι τοῖς ἀναγινώσκουσι τὰς θείας Γραφὰς δεινῶς σφάλλεται καὶ πόρρω τῆς ἀληθείας ἐκτοπίζεται.

Ἕτερον. Ὁ Θεὸς ηὐλόγησε τὸ κήρυγμα τοῦ ἁγίου Φιλίππου ἑνὸς τῶν ἑπτὰ διακόνων τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας καὶ πολλοὶ ἐν Σαμαρείᾳ ἐδέξαντο τὸν λόγον καὶ πιστεύσαντες ἐβαπτίσθησαν ὑπ' αὐτοῦ· ἓν ἔτι ἔλειπε πρὸς τελείωσιν αὐτῶν, ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος· περὶ τούτου δὲ ὤφειλον μεριμνῆσαι οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, οἵτινες καὶ δεόντως ἐμερίμνησαν ἀποστείλαντες εἰς Σαμάρειαν τοὺς συναποστόλους αὐτῶν Πέτρον καὶ Ἰωάννην· «ἀκούσαντες δὲ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπόστολοι ὅτι δέδεκται ἡ Σαμάρεια τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀπέστειλαν πρὸς αὐτοὺς τὸν Πέτρον καὶ Ἰωάννην· οἵτινες καταβάντες προσηύξαντο περὶ αὐτῶν ὅπως λάβωσι πνεῦμα ἅγιον»[1]. Ὁ χριστιανὸς ὁ ἀναγινώσκων καὶ τοῦτο τὸ χωρίον τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων λαμβάνει μίαν ἔτι διαβεβαίωσιν περὶ τῆς ἀντευαγγελικῆς ἀξιώσεως τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῆς παλαιᾶς Ρώμης, βλέπων ἐναργῶς ὅτι, προκειμένου περὶ τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς διαδόσεως τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον καὶ τῆς ἀνωτάτης περὶ τούτου σκέψεως καὶ μερίμνης, οἱ σκεπτόμενοι καὶ μεριμνῶντές εἰσιν οἱ ἀπόστολοι, οὐχ ὁ Πέτρος, οἱ διατάσσοντες καὶ ἀποστέλλοντές εἰσιν οἱ ἀπόστολοι, οὐχ ὁ Πέτρος, καὶ ὅτι ὡς ὁ Ἰωάν-

1. Πράξ. η' 14—15.

νης οὕτω καὶ ὁ Πέτρος ἀποστέλλεται εἰς Σαμάρειαν πρὸς τελείωσιν τῶν ἐκεῖ βαπτισθέντων χριστιανῶν, καὶ τὸ ἐπίταγμα τοῦ ἀποστολικοῦ συλλόγου εὐλαβῶς ἀποδέχεται καὶ μετὰ προθυμίας ἐκπληροῖ. Ἀληθῶς πόσον διαφέρει τοῦ πνεύματος Λέοντος τοῦ ΙΓ' τὸ πνεῦμα τῶν ἁγίων ἀποστόλων[1].

Τὸ ἐφ' ἡμῖν νομίζομεν ὅτι ἀρκοῦσι καὶ τὰ ὀλίγα ταῦτα πρὸς ἔνδειξιν ὅτι οὐδεμίαν θεολογικὴν σημασίαν ἢ βαρύτητα κέκτηνται αἱ εὐθὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐγκυκλίου λέξεις τοῦ μακαριωτάτου Λέοντος τοῦ ΙΓ' καθὼς καὶ αἱ περὶ τὰ τέλη αὐτῆς, ὅτι οἱ δύο τῶν σλαύων ἀπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος «καίτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεχώρησαν (διατὶ οὐχὶ ἀπεστάλησαν;) πρὸς τοὺς ἐθνικούς, ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ὤφειλεν ἢ ὅλως νὰ διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ τούτου θρόνου, κέντρου τῆς καθολικῆς ἑνότητος, ἢ ὅπερ ἁπλούστερον κανονικῶς καὶ ὁσίως νὰ ἐγκριθῇ[2]».

Ποιούμεθα ἐνταῦθα μνείαν καὶ τούτων τῶν λέξεων τοῦ Λέοντος, οὐ μόνον διότι ἐπιθυμοῦμεν νὰ διατρίψωμεν ὀλίγον καὶ εἰς αὐτάς, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ λέξεις αὗται φαίνονται μεγάλην ἔχουσαι σχέσιν πρὸς ἐκείνας δι' ὧν ἡ ἐγκύκλιος ἄρχεται. Καὶ ἐὰν ἡ παρατήρησις ἡμῶν αὕτη ἦναι ὀρθή, καὶ φρονοῦμεν ὅτι εἶναι τοιαύτη, τότε αἱ ἀνωτέρω λέξεις «ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ὤφειλεν ἢ ὅλως νὰ διαταχθῇ κτλ.» δὲν εἶναι εἰμὴ ἐπανάληψις ἐκείνων, ὡς τοιαῦται δὲ ἐξελέγχονται καὶ αὐταὶ ὡς ἀσύστατοι δι' ὧν μέχρι τοῦδε εἴπομεν.

Ἂν ὅμως πάλιν καὶ ἄλλως πῶς ἐννοῇ τὰς λέξεις ταύτας ὁ μακαριώτατος πάπας, τότε παρακαλοῦμεν αὐτὸν εὐσεβάστως ὑποδεῖξαι ἡμῖν ὅρον ἢ κανόνα ἢ πρᾶξιν καὶ τύπον ἔστω καὶ μιᾶς συνόδου

1. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ ὅπου λόγος γίνεται ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον, οὐδαμοῦ φαίνεται ὁ Πέτρος πεπιστευμένος ἀποστολὴν τοιαύτην, οἵαν ὁ Λέων ἀποδίδωσιν αὐτῷ· βλ. Πράξ. ἀποστ. ιε' 5—31. Πρβλ. Ματθ. κη', 18—20. Μαρκ. ιϛ', 15—20. Ἰωάνν. κ', 21.

2. Βλ. ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς παπικῆς ἐγκυκλίου ἐν φύλλῳ 3496 τοῦ Νεολόγου, τὸ δὲ πρωτότυπον ἐν τῇ Revue des sciences ecclésiastiques publiée par des professeurs du collège théologique de Lille. Nº 250 octobre.

τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας ὁρίζοντα ὅτι οἱ ἀπόστολοι τοῦ εὐαγγελίου πάσης κατὰ μέρος ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ῥώμης ὀφείλουσιν ἀποστέλλεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία τοιαύτη διάταξις ὑπάρχει ἀπονέμουσα τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ τὴν ἐξουσίαν τοῦ διατάσσειν ἢ ἁπλούστερον εἰπεῖν τοῦ ἐγκρίνειν κανονικῶς καὶ ὁσίως τὴν ἀποστολὴν τῶν ἁπανταχοῦ γῆς κηρύκων τῆς πίστεως· ἐπειδὴ τοῦτο τόσον βέβαιον καὶ ἀναντίρρητόν ἐστιν, ὅσον βέβαιον καὶ ἀναντίρρητόν ἐστι καὶ ὅτι οὐδεμίαν τοιαύτην ἐξουσίαν θείῳ δικαιώματι κέκτηται ὁ πατριάρχης τῆς ἀρχαίας Ῥώμης· ἐρωτῶμεν αὐτὸν ἵνα εἴπῃ ἡμῖν διατί θεωρεῖ καὶ πλαγίως ὡς ἀντικανονικὴν καὶ ἀνοσίαν, ἢ τοὐλάχιστον ὡς μὴ κανονικὴν καὶ ὁσίαν χαρακτηρίζει τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστολὴν τῶν δύο ἀποστόλων τοῦ εὐαγγελίου Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἀφοῦ οὐδ' αὐτὸς ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἔφερε μεθ' ἑαυτῆς τελείαν τὴν χάριν καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ.

Ἂν ἐζῶμεν ἐπὶ τῆς Ιϛ' ἢ ΙΖ' ἑκατονταετηρίδος, κατὰ τὴν σφοδρὰν ἐκείνην πάλην τὴν διαδραματισθεῖσαν τότε μεταξὺ παπιστῶν καὶ διαμαρτυρομένων, ἴσως ἐπετρέπετο ἡμῖν ἡ ἀνταπόδοσις τῶν ἴσων πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης καθήμενον, ἅτε δὴ τολμήσαντα χαρακτηρίσαι πλαγίως μὲν καὶ ἐπιτηδείως οὐχὶ μέν τοι καὶ ἀμφιβόλως ὡς παράτυπον καὶ ἀνίερον τὴν ἐκ τῆς ἁγίας πατριαρχικῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἀποστολὴν τῶν δύο μεγάλων ἀποστόλων τῶν σλαύων· ἀλλὰ σήμερον παρῆλθε, νομίζομεν, ἡ ἐποχὴ τῶν ὕβρεων ἐπελθούσης τῆς ἠρέμου καὶ ἐμβριθοῦς καὶ λογικῆς συζητήσεως τῶν πραγμάτων. Ἀξιώσεις, λέξεις καὶ φράσεις κεναί, ἄνευ πραγματικῆς σημασίας, ἐρριμέναι ἐπὶ τοῦ χάρτου ἁπλῶς πρὸς ἐξαπάτησιν τῶν ἁπλουστέρων καὶ ἀμαθεστέρων διεγείρουσιν ἴσως ἔτι τὸν θαυμασμὸν ἐκείνων οἵτινες «ἠγάπησαν τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἤπερ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ»[1]· εἰς χρόνους δὲ καὶ καιροὺς πολὺ ἀφ' ἡμῶν ἀφεστῶτας, εἰς αἰῶνας σκοτεινοὺς ἐσχάτης ἀμαθείας καὶ διαφθορᾶς, ὅτε

1. Ἰωάν. ιβ' 43.

ἀφόβως διεδέχοντο ἀλλήλας ἐγκύκλιοι καὶ διατάξεις καὶ βοῦλαι ἀρυόμεναι τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ ὕψος αὐτῶν ἐκ τῶν διαβοήτων ἐκείνων ψευδοδιατάξεων τῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἰσιδώρειαι», τοιαῦται τῶν παπῶν τῆς Ῥώμης ἀξιώσεις εὐκόλως ἐπιστεύοντο ὡς αὐτόχρημα εὐαγγελικὴ ἀλήθεια· ἀλλὰ σήμερον ὅτε οἱ φανοὶ τῶν ἐργοστασίων τῆς ἱστορικῆς ἐπιστήμης πανταχοῦ ἡμέρας καὶ νυκτὸς οὐ σβέννυνται, ὅτε τὸ φῶς τῆς ἐπιστημονικῆς ζητήσεως καὶ ἐρεύνης εὐκόλως καὶ ταχέως πανταχοῦ διαγεῖται διὰ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ καὶ τῆς τυπογραφίας, σήμερον ὅτε αἱ πηγαὶ τῶν τοιούτων ἀξιώσεων τῆς παπικῆς ἕδρας δὲν εἶναι πλέον ὡς ἄλλοτε ἄγνωστοι καὶ ἀνεξέλεγκτοι,—αἱ τοιαῦται ἀξιώσεις προκαλοῦσιν, ἂν μὴ τὸν γέλωτα, ἀλλά γε τὸν οἶκτον τῶν φρονίμων.

Τὸ διαστρέφειν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν δὲν ἐπιτρέπεται σήμερον οὐ λέγομεν εἰς ἀξιωματικὰ καὶ ἐπίσημα, ἀλλ' οὐδὲ εἰς ἰδιωτικὰ γράμματα· ἥκιστα δὲ δύνανται νὰ φέρωσι τὸν χαρακτῆρα τοῦτον γράμματα μιᾶς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς. Καὶ ὅμως, ὅ,τι καὶ σήμερον ἔτι χαρακτηρίζει τὰς βούλας, τὰς ἐγκυκλίους, τὰ γράμματα τῆς παπικῆς ἕδρας δὲν εἶναι κατὰ δυστυχίαν εἰμὴ τοῦτο. Ἡ ἐγκύκλιος Λέοντος τοῦ ΙΓ' δὲν εἶναι κατὰ τοῦτο ὀλιγώτερον τεχνικὴ καὶ ἧττον ἀξιομνημόνευτος τῶν ἐγκυκλίων τῶν ἐπὶ φιλοπαπισμῷ ἀειμνήστων αὐτοῦ προκατόχων.

Λέων ὁ ΙΓ' ὁμολογεῖ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὅτι πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπετάθησαν καὶ παρ' αὐτῆς ἐξῃτήσαντο ἀποστόλους καὶ διδασκάλους τοῦ εὐαγγελίου οἱ τῆς ταυρικῆς Χερσονήσου χαζάροι· ὁμολογεῖ ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη προθύμως ἀποδεξαμένη τὴν αἴτησιν αὐτῶν, τὸν καταλληλότατον καὶ ἄριστον τῶν τότε ἐν μέσῳ αὐτῆς εὑρισκομένων ἀνδρῶν ἐξαπέστειλεν εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην διακονίαν· οὐδαμῶς ἀρνεῖται ὅτι τὴν ἱερὰν ταύτην διακονίαν τοῦ παρὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης εὐλογηθέντος καὶ ἀποσταλέντος Κυρίλλου καὶ ὁ Θεὸς ἄνωθεν ηὐλόγησεν· «ὁ Κύριλλος, λέγει ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ', εἰσέδυσεν εἰς τὰς κατοικίας τῶν χαζάρων, οὓς καθοδηγηθέντας ὑπὸ

τῶν διδαγμάτων αὐτοῦ καὶ θείῳ πνεύματι ἐλλαμφθέντας, τὴν πολυκέφαλον καταργήσας δεισιδαιμονίαν, εἰς τὴν εἰς Χριστὸν προσελκύσατο πίστιν. Τὴν δὲ νέαν ταύτην χριστιανικὴν κοινότητα ἄριστα καταρτίσας, παρέσχεν ἀξιομνημόνευτον ὑπόδειγμα αὐταπαρνησίας ἅμα καὶ ἀγάπης, ἀποποιηθεὶς πάντα τὰ ὑπὸ τῶν ἰθαγενῶν προσενεχθέντα αὐτῷ δῶρα ἐκτὸς τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων τῶν ἀσπασαμένων τὴν χριστιανικὴν πίστιν»[1].

Καὶ ὅμως αὐτὸς οὗτος ὁ Λέων ὁ ταῦτα γράφων δὲν φοβεῖται τὸν Θεὸν ἰδιοποιούμενος δικαίωμα κοινὸν εἰς πάντας τοὺς ἱεροὺς ἐπισκόπους τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπιλέγων ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὕτη οὔτε κανονικὴ ἦν οὔτε ὁσία· καὶ διὰ τοῦτο ὤφειλεν ἵνα διαταχθῇ ἢ ἁπλούστερον κανονικῶς καὶ ὁσίως ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης, τοῦ κέντρου τῆς καθολικῆς ἑνότητος!

Λέων ὁ ΙΓ' ὁμολογεῖ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ σαφῶς καὶ καθαρῶς ὅτι ἡ φήμη τοῦ μεγάλου καὶ σπουδαιοτάτου τούτου κατορθώματος τοῦ ἁγίου Κυρίλλου φθάσασα μετ' οὐ πολὺ καὶ εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ τότε ἡγεμόνος τῆς Μοραβίας Ῥατισλάου, προήγαγεν αὐτὸν ὅπως ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ τοῦ Γ' «περὶ τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστολῆς ἐργατῶν τινων τοῦ εὐαγγελίου»· ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖ ὅτι «οὐχὶ δυσκόλως ἔτυχε τοῦ ποθουμένου» ὁ ἡγεμὼν οὗτος· καὶ ὅτι ἀπεστάλησαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οἵτινες πορευόμενοι εἰς Μοραβίαν διῆλθον διὰ τῆς Βουλγαρίας, ἥτις ἦν ἤδη μεμυημένη εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, καὶ οὐδαμοῦ παρέδραμον τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ χριστιανισμοῦ· ὁμολογεῖ τέλος ὁ αὐτὸς ὅτι οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πεμφθέντες Κύριλλος καὶ Μεθόδιος παραγενόμενοι εἰς Μοραβίαν ἐγένοντο δεκτοὶ μετὰ μεγίστης χαρᾶς καὶ εὐλαβείας, καὶ ὅτι «εὐθὺς ἐπεδόθησαν εἰς τὸ καταρδεῦσαι τὰ πνεύματα

1. Βλ. Νεολόγ. ἔνθ. ἀνωτ.

διὰ τῶν χριστιανικῶν διδαγμάτων καὶ ἀνυψῶσαι αὐτὰ εἰς τὴν ἐλπίδα τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, καὶ τοῦτο μετὰ τοσαύτης δυνάμεως καὶ φιλοπόνου σπουδῆς, ὥστε μετ' οὐ πολὺ τὸ ἔθνος τῶν μοραβῶν ὑπετάγη ἀσμένως εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν»[1].

Καὶ ὅμως αὐτὸς οὗτος ὁ Λέων ὁ ταῦτα γράφων δὲν φοβεῖται τὸν Θεὸν ἰδιοποιούμενος δικαίωμα κοινὸν εἰς πάντας τοὺς ἱεροὺς ἐπισκόπους τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπιλέγων ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὕτη οὔτε κανονικὴ ἦν οὔτε ὁσία· καὶ διὰ τοῦτο ὤφειλεν ἵνα διαταχθῇ ὑπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης, τοῦ κέντρου τῆς καθολικῆς ἑνότητος!

Λέων ὁ ΙΓ' ὁμολογεῖ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὅτι εἰς ταῦτα πάντα οὐ μικρὸν συνεβάλετο ἡ γνῶσις τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης, ἣν ὁ Κύριλλος ἐγίνωσκεν, ὅτι πολὺ συνετέλεσεν ἡ ἱερὰ Γραφὴ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης, ἃς εἶχε μεταφράσας εἰς τὴν τοῦ λαοῦ γλῶσσαν, καὶ ὅτι τούτων ἕνεκα ἅπαν τὸ ἔθνος τῶν σλαύων πλεῖστα ὀφείλει τῷ ἀνδρί· ὅτι οὐ μόνον τὸ δῶρον τῆς χριστιανικῆς πίστεως παρ'αὐτοῦ ἔλαβεν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πολιτισμοῦ· διότι ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἐφευρεταὶ τῶν γραμμάτων τούτων»· αὐτὸς τέλος καὶ ἀποστολικὸν τὸ ἔργον αὐτῶν ἀποκαλεῖ καὶ ὅτι ὁσίως καὶ φιλοπόνως περὶ τοῦτο ἐνησχολήθησαν λέγει· «Deinde Cyrillus et Methodius de munere apostolico in quo essent sancte laborioseque versati ad Pontificen. . . . . referunt»[2].

Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ Λέων ὁ ταῦτα λέγων οὐδόλως φοβεῖται τὸν Θεὸν ἰδιοποιούμενος δικαίωμα κοινὸν εἰς πάντας τοὺς ἱεροὺς τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπους καὶ ἐπάγων ὅτι ἡ ἀποστολὴ αὕτη οὔτε κανονικὴ ἦν οὔτε ὁσία, καὶ διὰ τοῦτο ὤφειλεν ἵνα διαταχθῇ ἢ ἁπλούστερον κανονικῶς καὶ ὁσίως ἐγκριθῇ ὑπὸ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ρώμης, τοῦ κέντρου τῆς καθολικῆς ἑνότητος!

1. Νεολόγ. ἔνθα ἀνωτ.
2. Βλ. ἔνθ. ἀνωτ.

Ἤδη καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἐριστῶντες τὴν προσοχὴν τοῦ ἡμετέρου ἀναγνώστου, ὅτι διὰ τῶν λέξεων τούτων Λέων ὁ ΙΓ' ἀποκρούων πλαγίως τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστολὴν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ὡς μὴ κανονικὴν καὶ ὁσίαν, ἢ ὡς παράτυπον καὶ ἀνίερον, συνίστησι τὴν ἐκ Ρώμης ὡς κανονικὴν καὶ ὁσίαν· ὑπεμνήσαμεν δ'αὐτὸν ὡς ἔδει διὰ βραχέων ὅτι οὔτε θείῳ οὔτε ἐκκλησιαστικῷ δικαιώματι ἔλαβόν ποτε οἱ πάπαι τῆς Ρώμης τοιοῦτόν τι προνόμιον. Ἤδη ἐπιτραπείτω ἡμῖν ὅπως ἀναπτύξωμεν συντόμως καὶ τὸ εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν σχετικὸν κανονικὸν δίκαιον τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ὅπως ἐκ τούτου καταδειχθῇ ὅλως τὸ ἐναντίον ἐκείνου ὅπερ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ διισχυρίζεται Λέων ὁ ΙΓ'. Ἐπιχειρήσομεν δὲ καὶ τούτῳ, αὐτοὺς πάλιν τοὺς λόγους τοῦ ἁγιωτάτου πατρὸς ἀφετηρίαν ποιούμενοι.

Β'.

Ἡ ἱστορία διηγεῖται καὶ ὁ Λέων δὲν ἀρνεῖται, ὅτι οἱ ἀπόστολοι τῶν σλαύων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος γεννηθέντες ἐν Θεσσαλονίκῃ, παῖδες ἔτι ὄντες εἰς Κωνσταντινούπολιν παρεγένοντο, κἀνταῦθα ἐξεπαιδεύθησαν ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ Κυρίου ἄριστα συγκροτηθέντες τήν τε ἔσω καὶ θύραθεν σοφίαν, καὶ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως κληρικοὶ ἐγένοντο ἐν τῇ αὐτόθι Μονῇ τοῦ ἁγίου Πολυχρονίου μονάσαντες, καὶ ὅτι παρὰ τῆς ἐκκλησίας ταύτης ἀποσταλέντες πρὸς τοὺς χαζάρους, τοὺς βουλγάρους καὶ τοὺς μοραβοὺς, τό τε εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ἐκήρυξαν καὶ τὰς νεοφωτίστους ἐκκλησίας ἄριστα κατήρτισαν.

Ἡ ἱστορία διηγεῖται καὶ ὁ Λέων δὲν ἀρνεῖται, ὅτι οἱ δύο ἀπόστολοι τῶν σλαύων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἰς οὐδεμίαν ἕως τότε ἄμεσον ἢ ἔμμεσον μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας σχέσιν ἦλθον, ὅτι τὸ ἅγιον ἀποστολικὸν αὐτῶν ἔργον ἐξεπλήρωσαν, τῆς ρωμαϊ-

κῆς ἐκκλησίας οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην γνῶσιν περὶ τούτου ἐχούσης, οὐδ' ἀμέσως ἢ ἐμμέσως εἰς τοῦτο τὸ παράπαν συντελεσάσης, καὶ ὅτι μόλις κατόπιν τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τοῦ ἔθνους τῶν μοραβῶν ἔφθασεν ἡ φήμη τῶν κατορθωμάτων αὐτῶν καὶ εἰς τὰ ὦτα τῶν παπῶν.

Ἡ ἱστορία τέλος διηγεῖται καὶ ὁ Λέων δὲν ἀρνεῖται, ὅτι οἱ δύο ἀπόστολοι τῶν σλαύων Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἰσῆλθον καὶ ἐκήρυξαν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ εἰς χώρας ἀπωτάτας ἀνηκούσας ἕως τότε τῇ βαρβαρότητι καὶ τῇ εἰδωλολατρείᾳ, καὶ ὅτι αὗται διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν δύο μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν εἰς Χριστὸν πιστεύσασαι, τῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως ἀμέσως συνεδέθησαν καὶ εἰς αὐτὴν ὤφειλον διοικητικῶς ὑπάγεσθαι «Ex tam remotis disjunctis que provinciis rerum gestarum gloriam secundus rumor Romam nuntiaverat» (βλ. Revue des sciences κτλ. καὶ ὅσα ἀνωτέρω, τὰ λόγια τοῦ Λέοντος περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου συνοψίζοντες, ἀνεγράψαμεν)[1].

1. Τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ εὗρον τὴν Μοραβίαν οἱ ἐξ Ἀνατολῆς κήρυκες τοῦ εὐαγγελίου, καθόλου μὲν ἀλλ' ἱκανῶς ἀπεικονίζει ἀρχαία παράδοσις, ἣν καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ ὁ Σροίκχιος (Schrœckh, Kirchengeschichte, Leipz. 1795 τόμ. 21 σελ. 405—415) καὶ ὁ Δύξιος (Duex ἐν τῷ Kirchen lexicon der katholischen Theologie ἐν λέξ. Mæhren, ἔκδ. Wetzez und Welte, Freiburg 1851) ἀνεγράψαντο. Κατὰ τὴν παράδοσιν ταύτην ὁ τῆς Μοραβίας ἡγεμὼν Ρατισλαῦος, ὁ τὸν θεῖον αὐτοῦ Μούμαρον ἐν ἔτει 846 ἐπινεύσει τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου διαδεξάμενος, ἀποτινάξας ὕστερον τὸν γερμανικὸν ζυγὸν τῇ συμμαχίᾳ τῶν σέρβων, τῶν βοημῶν καὶ ἄλλων σλαύων, καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐνισχυθῇ ἔτι μᾶλλον κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, ἔπεμψε τὸν ἀδελφιδοῦν αὐτοῦ Σουατοπόλκον (ἢ Σουεντιπόλδον) πρὸς τὸν βασιλέα τῶν βουλγάρων Μιχαὴλ (τὸν Βόγορινν) ἐξαιτούμενος καὶ τὴν συμμαχίαν αὐτοῦ. Ὁ Σουατοπόλκος εὑρισκόμενος ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ βασιλέως τῶν βουλγάρων ἐγένετο γνώριμος τῶν ἱερῶν διδασκάλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τὴν ὑπὸ τούτων κηρυττομένην θρησκείαν ἀγαπήσας, ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια, κατώρθωσεν ὅπως κερδίσῃ ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τὸν θεῖον αὐτοῦ Ρατισλαῦον, καὶ οὕτως ἐγένετο ἡ αἴτησις πρὸς Μιχαὴλ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Μοραβίαν οἱ δύο ἀδελφοί. Καὶ ὁ μὲν Ρατισλαῦος, ὁ Σουατοπόλκος καὶ οἱ τὰ πρῶτα φέροντες τῆς Μοραβίας ἐβαπτίσθησαν κατὰ πρῶτον, ἠκολούθησαν δὲ ὁ λαὸς καὶ οἱ τῶν εἰδώλων ἱερεῖς· καὶ τότε πρὸς ἔνδειξιν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ σεβασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὴν νέαν θρησκείαν ὠνόμασαν οἱ μοραβοὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτῆς κ ν έ ζ ο υ ς,

Τούτων πάντων οὕτωσὶ ἱστορουμένων καὶ παρὰ πάντων σχεδὸν ἀνομολογουμένων μηδ' αὐτοῦ τοῦ μακαριωτάτου πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ' ἐξαιρουμένου, ἐξεταστέον νῦν, εἰ τοιούτους ὄντας τοὺς μακαρίους ἀποστόλους τῶν σλαύων κληρικοὺς δηλονότι καὶ ἀποστόλους τῆς ἐν Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ο υ π ό λ ει π α τ ρ ι α ρ χ ι κ ῆ ς ἐκ κ λ η σ ί α ς, καὶ τοιαύτας τὰς ὑπὸ τούτων φωτισθείσας χώρας, ἀμ έ σ ω ς δ η λ ο ν ό τ ι τῇ ἐ κ κ λ η σ ι α σ τ ι κ ῇ δ ι κ α ι ο δ ο σ ί α τ ο ῦ π α τ ρ ι ά ρ χ ο υ Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ο υ π ό λ ε ω ς ἀ ν α γ ο μ έ ν α ς, ἐδικαιοῦντο Νικόλαος ὁ Α' καὶ οἱ τούτου διάδοχοι ἐκείνους μὲν ὅπως σύρωσιν ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτῶν δικαστηρίου καὶ ζητήσωσι παρ' αὐτῶν λόγον τῶν πεπραγμένων, καὶ εἰς τὰ τῆς ἱερωσύνης ἀξιώματα προαγάγωσιν ἐν ἀγνοίᾳ ὅλως καὶ χωρὶς τῆς ἀπολύσεως ἢ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἑαυτῶν ἐκκλησίας· ἐμμέσως δὲ καὶ ἀμέσως δι' ἀποστολῆς ἰδίων αὐτῶν πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων καὶ γραμμάτων εἰς τὰς χώρας ἐπιβῶσι τῶν βουλγάρων καὶ μοραβῶν καὶ εἴ τινων ἄλλων διὰ τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ καθοδηγηθέντων.

Εὐτυχῶς καὶ ἡ ἱστορία καὶ τὸ ἀνέκαθεν κανονικὸν δίκαιον τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας οὐ μόνον οὐ σιγῶσιν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ κατὰ πλάτος τὰ δέοντα πραγματεύονται· ὥστε πᾶς οἱοσδήποτε, εἴτε χριστιανὸς εἴτε καὶ μὴ τοιοῦτος, πρὸς ὀρθὴν καὶ δικαίαν ἐκτίμησιν τῆς τηνικαῦτα στάσεως Νικολάου τοῦ Α' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ ἀπέναντι τῶν μακαρίων διδασκάλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τῶν ὑπὸ τούτων χριστιανισθέντων λαῶν εἰς τὰ ἱερὰ καὶ αὐθεντικὰ ταῦτα μνημεῖα τῆς ἐκκλησίας νὰ προσδράμῃ ἀναγκαίως ὀφείλει, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς κατὰ καθῆκον ποιοῦμεν.

Ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὁδηγούμενος ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος ἔθετο ὡς ἀρχήν, ὅτι

ὅ ἐστιν ἡγεμόνας. Ἀλλὰ περὶ τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως τῆς Μοραβίας, τῆς Παννονίας καὶ Βοημίας πρὸ τῆς εἰς τὰς χώρας ταύτας εἰσόδου τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου βλέπε κατόπιν.

οὐδεὶς τῶν ἀποστόλων ὤφειλεν εἰσπηδᾶν ἢ ἐπιβαίνειν καὶ κηρύττειν εἰς χώρας, ἃς ἕτερος τῶν ἀποστόλων ἐξ ἀρχῆς εὐηγγελίσατο καὶ ἐκκλησίας ἐν αὐταῖς ἐθεμελίωσεν· «οὐ γὰρ τολμήσω λαλεῖν τι ὧν οὐ κατειργάσατο Χριστὸς δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοὴν ἐθνῶν λόγῳ καὶ ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καὶ τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος Θεοῦ, ὥστε ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ πεπληρωκέναι τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι, οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστὸς, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ, ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, Οἷς οὐκ ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ ὄψονται, καὶ οἳ οὐκ ἀκηκόασι συνοίσουσι»[1].

Ταῦτα ὑποτυπούμενος ἔγραφεν ὁ μέγας τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος πρὸς τοὺς ῥωμαίους, πρὸς τοὺς ἁγίους προπάτορας ἐκείνων, οἵτινες σήμερον θέλουσι νὰ διδάξωσιν εἰς τὸν κόσμον ὅλως ἐναντίαν περὶ διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίαν, συγχέοντες ἢ μᾶλλον παντάπασιν ἀνατρέποντες τὸ περὶ παροικιῶν καὶ ἐνοριῶν δίκαιον τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας. Ἀληθές ἐστιν ὅτι ταύτην τὴν ἀρχὴν, τοῦτον τὸν κανόνα, ἐμόρφωσε καὶ εἶχεν ὁ Παῦλος δι' ἑαυτόν· δὲν εἶχε, λέγει, τὴν φιλοτιμίαν νὰ εὐαγγελίζηται τὸν Χριστὸν ὅπου ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ εἶχον πράξει τοῦτο. Εἰ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἁγίων ἀποστόλων εἶχον τὴν φιλοτιμίαν ταύτην καὶ ἐφύλαττον τοῦτον τὸν κανόνα ἐν τῇ διαδόσει τοῦ εὐαγγελίου, περὶ τούτου οὐδὲν ἡμῖν λέγει. Ἀλλ' ἂν καὶ ἄλλοι ἄλλων ἀποστόλων διάδοχοι δὲν θὰ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ τηρήσωσι τὴν ἀρχὴν ἢ τὸν κανόνα τοῦτον, οἱ τῆς Ῥώμης ὅμως ἐπίσκοποι, τὰ γνήσια τέκνα καὶ οἱ μαθηταὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, πρὸς οὓς οὗτος ἐφρόντισε νὰ στυλογραφήσῃ ἓν τῶν ὑψηλοτέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων μνημείων τοῦ ἀποστολικοῦ αὐτοῦ καλάμου, αὐτοὶ τοὐλάχιστον δὲν ὤφειλον νὰ τηρήσωσι τὴν καλὴν ἐκείνην ἀρχὴν, σεβόμενοι τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου αὐτῶν διδασκάλου; τοῦτον τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἔχουσα πρὸ ὀφθαλμῶν ἡ Ῥώμη δὲν θὰ ἔπραττεν ὁσίως, ἂν συνεμορφοῦτο πρὸς αὐτόν; Δεδόσθω ὅτι ὁ Πέτρος εἶχεν ἑτέραν ἐκ διαμέτρου ἐναντίαν τῆς τοῦ Παύλου ἀρχὴν ἐν τῷ κηρύγματι τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον καὶ ἤθελεν εὐαγγελίζεσθαι τὸν Χριστὸν καὶ ὅπου παρ' ἄλλων οὗτος ὠνομάσθη; τί πρὸς τοῦτο; μὴ γὰρ διὰ τοῦτο ὤφειλεν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐγκαταλεῖψαι τὴν ἀρχὴν τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς καὶ ἀκολουθῆσαι τῷ κανόνι ἑτέρου ἀποστόλου; μὴ γὰρ ὁ Πέτρος ἦν ὁ ταύτην θεμελιώσας;

Μὴ παρέλθῃς, ἀναγνῶστα, ἐπιπολαίως τὰ ἀνωτέρω παρατεθέντα ἀποστολικὰ ῥήματα· ἐν τούτοις ἔγκεινται πολλαὶ καὶ μεγάλαι ἀλήθειαι, ἔγκειται ἡ πρώτη βάσις, ὡς εἰπεῖν, τοῦ περὶ παροικιῶν καὶ ἐνοριῶν κανονικοῦ δικαίου τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ἅμα δὲ καὶ ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις ἐκ βάθρων ἀνατρέπουσα ὁλόκληρον τὸ παλάτιον τῶν ἀξιώσεων τοῦ παπικοῦ δεσποτισμοῦ. Ἐκ τούτων τῶν λόγων ἀσφαλῶς συνάγεται ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, ἐκκλησία τοῦ Παύλου ἐστὶ καὶ οὐχὶ τοῦ Πέτρου· διότι ἂν ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἀνάστημα τοῦ Πέτρου ὑπῆρχεν ὡς ἠξίωσαν ὕστερον οἱ πάπαι αὐτῆς διὰ συμφορήσεως πολλῶν μυθαρίων[1], οὐκ ἂν ἐπέστελλεν αὐτῇ ὁ Παῦλος, ἅτε δὴ φιλοτιμούμενος εὐαγγελίζεσθαι, ὡς λέγει, οὐχ ὅπου Χριστὸς ὠνομάσθη, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῇ. Ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ὀφείλει τὴν πρώτην αὐτῆς σύστασιν εἰς τοὺς συγγενεῖς καὶ μαθητὰς τοῦ Παύλου, οὓς ἐν τέλει τῆς πρὸς ῥωμαίους ἐπιστολῆς οὗτος ἀσπάζεται μετὰ τῶν ἄλλων, τὴν δὲ τελείαν αὐτῆς παγίωσιν καὶ εὐόδωσιν ἐν τῇ προσωπικῇ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ παρουσίᾳ καὶ τῇ εὐλογίᾳ καὶ χάριτι τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἐξ οὗ μετὰ τοσαύτης ἀχαριστίας παρεξέκλινον ὕστερον Νικόλαος ὁ Α' καὶ οἱ τούτου διάδοχοι. Καὶ ἔστι λοιπὸν ἡ ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἀποστολικὴ καθάπερ ἀποστολικαί εἰσι καὶ πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι, ἃς ὁ Παῦλος

1. Πρὸς Ῥωμ. ιε' 18.

1. Βλ. προλεγ. τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιστολῶν Κλήμεντος τοῦ Ῥώμης ἐν Κωνσταντινουπόλει 1875 σελ. κε' καὶ ξα' καὶ ρτ' καὶ ἀλλαχοῦ.

ἐθεμελίωσε, καὶ ὡς ἐκεῖναι, οὕτω καὶ αὕτη τὴν διαδοχὴν αὐτῆς εἰς τὸν Παῦλον καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Πέτρον ὀφείλει. Τούτου δὲ οὕτω καὶ οὐδαμῶς ἄλλως ἔχοντος κατὰ τὴν ὑψίστην τῶν θείων Γραφῶν μαρτυρίαν, ἀπέναντι τῆς ὁποίας πᾶσα ἄλλη ἀπόλλυσι τὴν ἑαυτῆς αἴγλην, εὔδηλον ὅτι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῶν ὑποτιθεμένων προνομίων τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἀξιώσεις τῆς παπικῆς ἐκκλησίας εἰσίν, ἂν οὐχὶ ἄλλο τοὐλάχιστον καθαρὸς νοσφισμὸς καὶ οὐδὲν πλέον. Λέγε τοίνυν καὶ σὺ μετὰ τῶν μακαρίων προμάχων τῆς χριστιανικῆς ὀρθοδοξίας ὅτι ἂν ἡ μεταγενεστέρα ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἐφιλοτιμεῖτο, ἂν ἤγετο ὑπὸ φιλοτιμίας ἀληθῶς ἀποστολικῆς καὶ χριστιανικῆς, ὤφειλε φιλοτιμεῖσθαι ὡς ὁ μακάριος αὐτῆς θεμελιωτής, ἐκείνου τὴν φιλοτιμίαν τὴν ἁγίαν ὑψηλὰ κρατοῦσα, ὡς ἔπραττε καὶ ἡ ἁγία ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία κατὰ τοὺς ἐννέα πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ· ἂν δέ τινες ἐκ τῶν κατὰ καιροὺς ἐπισκόπων αὐτῆς, ἀνθρώπινόν τι παθόντες, ἐξετρέποντο τῆς εὐθείας ὁδοῦ μὴ ὀρθοποδοῦντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, ὤφειλε κατευθύνειν τὰ διαβήματα αὐτῶν κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου αὐτῆς ἀποστόλου, ἐκκόπτουσα τὰ φιλαρχικὰ θελήματα τῆς καρδίας αὐτῶν καὶ μηδαμῶς ἐῶσα αὐτοὺς ἀθετεῖν αὐτὸν οὕτωσὶ καλῶς κείμενον[1].

Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου· μεταβῶμεν ἤδη εἰς ἑτέραν σελίδα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας πρὸς περαιτέρω κατασκευὴν τῆς προτάσεως ἡμῶν. ἥτις ἐστὶν ὅτι, Νικόλαος ὁ Α΄ καὶ οἱ τούτου διάδοχοι προσενεχθέντες ὡς προσηνέχθησαν πρὸς τοὺς δύο μακαρίους ἀποστόλους τῶν σλαύων Κύριλλον καὶ Μεθόδιον καὶ πρὸς τὰς ὑπὸ τούτων θεμελιωθείσας ἐκκλησίας, ὅλως ἀνοσίως καὶ ἀντικανονικῶς προσηνέχθησαν.

1. Σημειωτέον ἐν παρόδῳ ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἀποστολικῶν λογίων καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ εὐαγγελικὸν αὐτοῦ κήρυγμα ἐρρύθμιζεν ὁ μακάριος Παῦλος λαμβάνων τὰς διατάξεις καὶ ὁδηγίας, οὐχὶ ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ὡς ἀξιοῖ σήμερον ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ΄, ἀλλ' ἐκ τοῦ ταμείου τῶν θείων Γραφῶν καὶ τοῦ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντος πνεύματος τοῦ Θεοῦ· «οὕτω δὲ φιλοτιμούμενον εὐαγγελίζεσθαι οὐχ ὅπου Χριστὸς ὠνομάσθη, ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ. ἀλλὰ, καθὼς γέγραπται, οἷς οὐκ ἀνηγγέλη κτλ.»

Ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστοριογράφος Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου καὶ μετ' αὐτὸν ἕτεροι διέσωσαν ἡμῖν μετὰ πολλῶν ἄλλων ἀξιομνημονεύτων ἱστορικῶν γεγονότων τῆς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος καὶ τὰ συμβάντα κατὰ τὴν εἰς πρεσβύτερον χειροτονίαν τοῦ Ὠριγένους, τοῦ μεγάλου καὶ θαυμασίου ἀληθῶς ἐκείνου ἀνδρὸς, περὶ οὗ δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι, ὅσον αὐτὸν ἡ φύσις καὶ ἡ περὶ τὴν μελέτην ἀκάματος σπουδὴ καὶ ἐπιμέλεια μὲ πολλὰ καὶ ἔξοχα προτερήματα ἐστόλισαν, τοσοῦτον ὕστερον ἡ τύχη καὶ τὸ ἀπερίσκεπτον ἐμεγαλοποίησαν καὶ ἐπολλαπλασίασαν αὐτοῦ τὰ ἐλαττώματα καὶ τὰς παρεκτροπάς. Ὁ Ὠριγένης ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἣν τέκνον καὶ κατηχητὴς αὐτῆς· ἡ φήμη ὅμως αὐτοῦ ὡς διδασκάλου καὶ θεολόγου περιφανοῦς ἦν πανταχοῦ διαδεδομένη· δι' ὃ καὶ ἐξ ἀπεριορίστου πρὸς αὐτὸν σεβασμοῦ οἱ τότε ἐπίσκοποι τῆς Παλαιστίνης διεργόμενον δι' αὐτῆς προεχειρίσαντο εἰς πρεσβύτερον. «Ὁ Ὠριγένης, λέγει ὁ Εὐσέβιος, ἐπειγούσης χρείας, ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκα πραγμάτων ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα στειλάμενος τὴν διὰ Παλαιστίνης, πρεσβυτερίου χειροθεσίαν ἐν Καισαρείᾳ πρὸς τῶν τῆδε ἐπισκόπων ἀναλαμβάνει—Θεόκτιστος δ' ἦν ὁ κατὰ Καισάρειαν τὴν ἐν Παλαιστίνῃ τὸν ἀρχιερατικὸν χειρίζων νόμον, ὁ τῆς Ὠριγένους αὐτουργὸς χειροτονίας, ἔχων συνευδοκοῦντα καὶ τὸν Ἱεροσολύμων Ἀλέξανδρον»[1]. Ἡ χειροτονία ἐγένετο δυστυχῶς ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς ἐκκλησίας, εἰς ἣν ὑπήγετο ὁ Ὠριγένης· οὔτε οὗτος οὔτε οἱ χειροτονήσαντες αὐτὸν πρεσβύτερον ἐζήτησαν πρότερον τὴν περὶ τούτου γνώμην καὶ ἄδειαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας· «ἀλλ' Ὠριγένης ἀπαίρων εἰς Ἀθήνας, χωρὶς τῆς τοῦ οἰκείου γνώμης ἐπισκόπου εἰς πρεσβύτερον, οὐδέον ὄν, ἀναβιβάζεται»[2]. Τοῦτο ἤρκεσεν ἵνα ὁ Ἀλεξανδρείας Δημήτριος, ὃς δι' ἐπαίνων εἶχεν ἕως τότε τὸν Ὠριγένην καὶ εἰς τοὺς φιλτάτους συνέταττεν, διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς χειροτονίας ταύτης καὶ κηρύξῃ αὐτὴν ἄκυρον ὡς

1. Βλ. Εὐσεβ. ἐκκλ. ἱστ. βιβλ. ς΄ κεφ. 23 καὶ Παμφίλ. τοῦ μάρτυρος καὶ Εὐσεβ. ἀπολογ. ὑπὲρ Ὠριγ. ἐν τῇ τοῦ Φωτίου Μυριοβίβλ. ἀνάγν. 118.

2. Παρὰ Φωτίῳ ἔνθ. ἀνωτ.

παρὰ τὸν κανόνα τῆς ἐκκλησίας γενομένην. Οἱ συγγραφεῖς οἱ ἱστοροῦντες ταῦτα προστιθέασιν ὅτι δύο ἐπὶ τούτῳ συνῆλθον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σύνοδοι· ἡ ἀπόφασις τῆς πρώτης, ἥτις καὶ μετριώτερον τὰ περὶ Ὠριγένους ἔκρινεν, ἦν ὅπως οὗτος ἐξωσθῇ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐκκλησίας καὶ τοῦ λοιποῦ θεωρῆται ξένος καὶ ἀλλότριος αὐτῆς· ἀλλ' ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ, ἧς προήδρευεν αὐτὸς ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπος Δημήτριος, ἐν ἔτει 231, ἐκρίθη εὔλογον ὅπως καὶ τῆς ἱερωσύνης ἔκπτωτος γένηται, καὶ τὴν δευτέραν ταύτην συνοδικὴν ἀπόφασιν, ἐκτὸς τῶν τὴν χειροτονίαν ἐπιτελεσάντων ἐπισκόπων τῆς Παλαιστίνης καὶ τῶν κατὰ τὴν πετραίαν Ἀραβίαν καὶ Φοινίκην ὁμόρων καὶ τοῦ ἐν Ἀχαΐᾳ (Ἀθήναις) εἰς ἣν ἐπορεύετο ὁ Ὠριγένης χάριν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, σύμπασα ἡ ἄλλη τῆς ἐκκλησίας ἱεραρχία ἐνέκρινε, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου ἐξαιρουμένου· «καὶ σύνοδος ἀθροίζεται ἐπισκόπων καί τινων πρεσβυτέρων κατὰ Ὠριγένους· ἡ δὲ, ὡς ὁ Πάμφιλός φησι, ψηφίζεται μεταστῆναι μὲν ἀπὸ Ἀλεξανδρείας τὸν Ὠριγένην καὶ μήτε διατρίβειν ἐν αὐτῇ μήτε διδάσκειν, τῆς μέντοι τοῦ πρεσβυτερίου τιμῆς οὐδαμῶς ἀποκεκινῆσθαι· ἀλλ' ὅγε Δημήτριος ἅμα τισὶν ἐπισκόποις Αἰγυπτίοις καὶ τῆς ἱερωσύνης ἀπεκήρυξε συνυπογραψάντων καὶ τῇ ἀποφάσει τῶν συμψήφων αὐτῷ γεγενημένων». Ταῦτα οἱ μαθηταὶ καὶ φίλοι τοῦ Ὠριγένους Πάμφιλος ὁ μάρτυς καὶ Εὐσέβιος[1]· ὁ δὲ ἕτερος αὐτοῦ ὑπέρμαχος καὶ θιασώτης, ὁ λατῖνος πρεσβύτερος Ῥουφῖνος, γράφει ἐν τῇ β' ὑπὲρ τοῦ Ὠριγένους ἀπολογίᾳ τάδε: «Ποίαν ἀμοιβὴν ἔλαβεν ἀντὶ τῶν τοσούτων ἱδρώτων ὁ Ὠριγένης; Κατεκρίθη ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Δημητρίου. Ἐκτὸς τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Ἀραβίᾳ καὶ Φοινίκῃ καὶ τῶν ἐν Ἀχαΐᾳ ἐπισκόπων πᾶσα ἡ οἰκουμένη σύμψηφος ἐγένετο ἐν τῇ κατ' αὐτοῦ καταδίκῃ. Καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη σύνοδον ἐναντίον αὐτοῦ συνεκρότησε. Καὶ τίς ἦν ἡ αἰτία τῆς καταδίκης; οὐχὶ νεωτερισμὸς ἐν τοῖς δόγμασι τῆς πίστεως, οὐχὶ αἵρεσις, ὡς νῦν προσποιοῦνται οἱ κατ' αὐτοῦ λυσσαλέοι κύνες· ἀλλ' ἡ

1. Παρὰ Φωτίῳ αὐτόθ.

ἀπὸ τῆς εὐγλωττίας καὶ ἐπιστήμης αὐτοῦ δόξα, ἣν βαρέως ἔφερον, διότι αὐτοῦ διδάσκοντος ὡς ἰχθῦς ἄφωνοι ἐλογίζοντο πάντες»[1].

Ἐν πᾶσι τούτοις βλέπομεν ὅτι, τῆς καταδίκης τοῦ Ὠριγένους, χειροτονηθέντος παρ' ἐνορίαν ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Παλαιστίνης χωρὶς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου γνώμης, συμμετέσχον πᾶσαι σχεδὸν αἱ κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαι καὶ δὴ καὶ αὐτὴ ἡ τῆς Ῥώμης. Ἡ ὁμόφωνος αὕτη πρᾶξις μαρτυρεῖ οὕτως ἢ ἄλλως, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὅτι ὁ κανὼν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου, ὃν οὗτος εἶχεν, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἐν τῷ ἀποστολικῷ αὐτοῦ ἔργῳ, οὐδαμῶς παρεθεωρήθη, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ ὡς βάσις ἐτέθη, ὡς φαίνεται, πρὸς διακανόνισιν τοῦ περὶ παροικιῶν καὶ ἐνοριῶν δικαίου τῶν ἁπανταχοῦ ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ πλατύτερον ἀνεπτύχθη ὕστερον πρὸς διατήρησιν τῆς ἱεροπρεποῦς τάξεως καὶ ἀσφαλείας ἐν τῇ ἀμοιβαίᾳ τῶν κατὰ μέρος ἐκκλησιῶν ἐπικοινωνίᾳ καὶ δὴ καὶ ἐπὶ προφυλακῇ τῆς πίστεως καὶ παντὸς ἱεροῦ καὶ πνευματικοῦ ἀγαθοῦ. Ὅτι δὲ τῷ ὄντι ἔκπαλαι τὸ δίκαιον τοῦτο ἐκράτησεν ἐν τῷ χριστιανισμῷ καὶ πολλαχῶς ὕστερον ἀνεπτύχθη, μαρτυροῦσι μὲν κατὰ πλάτος οἱ τῶν ἁγίων συνόδων ἱεροὶ κανόνες καὶ αἱ πράξεις τῆς καθόλου ἐκκλησίας, ἱκανὰ δὲ ἡμεῖς νομίζομεν πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐφεξῆς παρατιθέμενα ὀλίγα ἐκ πολλῶν.

Τῆς ἐν Σαρδικῇ τοπικ. συνόδ. κανν. 15 «Ὁρίζομεν ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην, χωρὶς τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι, ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη νομίζοιτο».

Τῆς ἐν Καρθαγένῃ τοπ. συνόδ. κανν. 58 «(Ἔρρεσεν) ὥστε μηδένα ἐπίσκοπον ἰδιοποιεῖσθαι ἀλλότριον κληρικὸν παρὰ τὴν κρίσιν τοῦ προτέρου αὐτοῦ ἐπισκόπου, εἰ δὲ μή γε, μὴ ἐπικοινωνῇ ἀλλοτρίοις».

1. Pro hoc sudore quid accepit præmii? Damnatur à Demetrio episcopo. Exceptis Palæstinæ et Arabiæ et Phœnices atque Achaiæ sacerdotibus in damnationem ejus consentit orbis. Roma ipsa contra hunc cogit senatum, non propter dogmatum novitatem, nec propter hæresim, ut nunc adversus eum rabidi canes simulant: sed quia gloriam eloquentiæ ejus et scientiæ ferre non poterant, et illo docente omnes muti putabantur.

Τῆς αὐτῆς κανν. 91 «Ἄρεσεν ἵνα ὅστις δήποτε ἐν ἐκκλησίᾳ, κἂν ἅπαξ ἀναγνῷ, ἀπ' ἄλλης ἐκκλησίας πρὸς κλήρωσιν μὴ καταδέχηται».

Τῆς τ' οἰκουμεν. συνόδ. κανν. 17 «Ὁρίζομεν... μηδένα τῶν ἁπάντων κληρικῶν κἂν ἐν οἱῳδήποτε τυγχάνει βαθμῷ, ἄδειαν ἔχειν, ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς ἐν ἑτέρᾳ κατατάττεσθαι ἐκκλησίᾳ»[1].

Τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ τοπ. συνόδ. κανν. 22 «Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, μηδὲ χώρᾳ τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ, ἐπὶ χειροτονίᾳ τινός, μηδὲ καθιστᾶν πρεσβύτερον ἢ διάκονον εἰς τόπους ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου. Εἰ δὲ τολμήσειέ τις τοιοῦτον, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροθεσίαν καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν»[2].

Καν. Ἀποσ. 35 «Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας. Εἰ δὲ ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκώς... καθαιρείσθω».

Ὅτι δὲ οἱ κληρικοὶ ἑκάστης αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας κατηγορούμενοι δικάζονται ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ αὐτῶν ἔνδον καὶ ὑπ' αὐτῆς ταύτης τῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας ἀνεκκλήτως, μὴ ἐπιτρεπομένου τοῦ δικάζεσθαι αὐτοὺς εἰς ἑτέραν, βλέπε τῆς Β' οἰκουμ. συνόδ. καν. 2, καὶ τῆς ἐν Καρθαγ. τὸν 31 καὶ 129, καὶ τὴν 6' ἐπιστολὴν τῆς ἐν Ἀφρικῇ συνόδ. πρὸς Κελεστῖνον τὸν Ῥώμης (ἐν Πηδαλ. Νικοδήμ. σελ. 320).

Τούτων οὕτως ἐκτεθέντων, ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὸ συμπέρασμα ἡμῶν ἀνακεφαλαιοῦντες τὰ εἰρημένα.

Τὸ δέχεσθαι λοιπὸν κληρικοὺς ἑτέρας ἐκκλησίας καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς ἅπαξ ἐν ἐκκλησίᾳ ἀναγνόντας, ἄνευ ἀπολυτικῶν ἢ καὶ ἁπλῶς τῆς συγκαταθέσεως τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου καὶ προχειρίζεσθαι αὐτοὺς εἰς διακόνους ἢ πρεσβυτέρους ἢ ἐπισκόπους καὶ ἐν τῷ ἰδίῳ

1. Πρβλ. τῆς Α' καν. 16, καὶ τῆς Δ' καν. 20.
2. Πρβλ. καὶ καν. 13, καὶ τῆς Β' οἰκ. συν. τὸν 2, καὶ τῆς Γ' τὸν 8.

κλήρῳ καταλέγειν ἢ καὶ ἁπλῶς δικάζειν αὐτούς, ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἀπηγορευμένον ἦν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ καθάπερ ἀπηγορευμένον ἦν καὶ τὸ ἐπιβαίνειν τινὰ εἰς χώρας ἐκκλησιαστικῶς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ καὶ χειροτονίας αὐτόθι ποιεῖν καὶ διδάσκειν ἢ ἄλλως πως διατάσσειν τὰ περὶ τούτων.

Ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' ἱστορῶν, ὡς εἴδομεν ἀνωτέρω, τὰ κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους τῶν σλαύων Κύριλλον καὶ Μεθόδιον ὁμολογεῖ, ὅτι οὗτοι ἦσαν κληρικοὶ καὶ ἀπόστολοι τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι τοιοῦτοι ὄντες ἐκήρυξαν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ εἰς τοὺς χαζάρους, τοὺς βουλγάρους καὶ τοὺς μοραβοὺς, ὅτι διὰ τοῦ κηρύγματος αὐτῶν οἱ λαοὶ οὗτοι ἐπίστευσαν εἰς Χριστὸν, ὅτι οὕτως αἱ χῶραι αὐτῶν, αἱ τέως τῇ εἰδωλολατρείᾳ ἀνήκουσαι, συνεδέθησαν μετὰ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἐκκλησιαστικῶς, καὶ ὅτι ταῦτα πάντα ἐγένοντο χωρὶς ἡ Ῥώμη νὰ λάβῃ τὸ ἐλάχιστον μέρος.

Ὁ αὐτὸς δὲ πάλιν οὐδόλως ἀρνεῖται ὅτι Νικόλαος ὁ Λ' καὶ οἱ τούτου διάδοχοι καὶ εἰς τὴν Ῥώμην προσεκάλεσαν τοὺς ἁγίους Κύριλλον καὶ Μεθόδιον, καὶ λόγον παρ' αὐτῶν ἐζήτησαν τοῦ ἀποστολικοῦ αὐτῶν ἔργου, καὶ εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτῶν κριτηρίου ὑπέβαλον, καὶ εἰς τοὺς τῆς ἱερωσύνης βαθμοὺς ἀνεβίβασαν, καὶ εἰς τὰς ὑπ' ἐκείνων φυτευθείσας ἐκκλησίας πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐπέβησαν χωρὶς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου γνώμης καὶ συγκαταθέσεως[1].

Τούτων οὕτως ἐχόντων, τί ἕπεται; ἕπεται βεβαίως συμπέρασμα θλίβον βαθέως πᾶσαν χριστιανικὴν καρδίαν· ἕπεται ἀνενδοιάστως οὐ μόνον ὅτι οὐδὲν κακονικὸν δικαίωμα ἀναμίξεως εἶχεν ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία εἰς τὸ ἔργον τῆς ἱερᾶς ἀποστολῆς τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ εἰς τὰ πράγματα τῶν νεοφωτίστων αὐτῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ εἰς ταῦτα ἀνάμιξις αὐτῆς παρὰ τὰς ῥητὰς τῶν ἱερῶν κανόνων διατάξεις ἐγένετο· ὅτι ἑπομένως ἀντικανονικὴ καὶ ἔκθεσμος καὶ ἀνίερος καὶ ἀνοσία ἦν οὐχὶ ἡ ἐκ

1. Βλ. τὴν ἐγκύκλ. τοῦ Λέοντ. ἔνθ. ἀνωτ.

Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ἡ ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἀποστολὴ αὐτῶν, ἐὰν μετὰ τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα ἐπιτρέπηται νὰ ὀνομάσῃ τις αὐτὴν ἀποστολήν.

Λοιπὸν Νικόλαος ὁ Α΄ καὶ οἱ τούτου διάδοχοι ἐκάλεσαν καὶ ἐδίκασαν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ αὐτῶν κριτηρίῳ δύο κληρικοὺς ἐκκλησιαστικῶς καὶ κανονικῶς οὐδαμῶς εἰς αὐτοὺς ὑπαγομένους ἐναντίον τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων.

Λοιπὸν Νικόλαος ὁ Α΄ καὶ οἱ τούτου διάδοχοι ἐδέξαντο ἐν τοῖς κόλποις αὐτῶν δύο κληρικοὺς ἐκκλησιαστικῶς καὶ κανονικῶς οὐδαμῶς εἰς αὐτοὺς ὑπαγομένους καὶ ἀνεβίβασαν αὐτοὺς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν εἰς τοὺς τῆς ἱερωσύνης βαθμοὺς ἐναντίον τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων. [1]

Λοιπὸν Νικόλαος ὁ Α΄ καὶ οἱ τούτου διάδοχοι ἀπέστειλαν ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους εἰς Βουλγαρίαν καὶ Μοραβίαν, χώρας ἐκκλησιαστικῶς καὶ κανονικῶς μὴ εἰς αὐτοὺς ὑπαγομένας ἐναντίον τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων.

Ναί, θλιβόμενοι ἐπὶ τούτοις ἐνδομύχως, ἀλλὰ καὶ πεποιθότες ὅτι ταῦτα, καίπερ ἐπιτροχάδην λεχθέντα ὅσον τὰ ὅρια τοῦ ἐλέγχου τούτου συνεχώρουν, δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ ὁ σεβόμενος τὴν ἱστορίαν τοῦ ἱεροῦ πολιτεύματος τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας—διότι καὶ ἡ ἀποστολικὴ πρᾶξις ἐν τῷ παραδείγματι τοῦ μα-

1. Ἐν τῇ παπικῇ ἐκκλησίᾳ «ὑπάρχουσι καὶ μοναστήρια ἢ μοναχικὰ τάγματα, ἅτινα κέκτηνται τὸ προνόμιον παρ' οἱουδήποτε ἐπισκόπου νὰ χειροτονῶνται οἱ κληρικοὶ αὐτῶν—τοιοῦτον προνόμιον κέκτηνται π. χ. οἱ Ἰησουῖται». Ἐπίσης γνωστόν ἐστιν ὅτι ἐν τῇ παπικῇ ἐκκλησίᾳ «ἅπασαι αἱ περὶ ἁρμοδιότητος πρὸς χειροτονίαν διατάξεις κρατοῦσι κυρίως μόνον ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων οὐδαμῶς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πάπα· οὗτος ὡς καθολικὸς ἐπίσκοπος τῆς ὅλης ἐκκλησίας δύναται πανταχοῦ αὐτῆς οἱονδήποτε θέλει καὶ ἄνευ ἀπολυτικῶν ἐπιστολῶν εἴτε αὐτὸς εἴτε δι' ἀντιπροσώπου νὰ χειροτονῇ». Ἀλλὰ παρατηρητέον πρῶτον ὅτι ἡ νομοθεσία αὕτη δὲν εἶναι ἡ νομοθεσία τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῆς παπικῆς· καὶ δεύτερον ὅτι αὕτη ἐστὶ πολλῷ μεταγενεστέρα Νικολάου τοῦ Α΄ καὶ τῶν ἀμέσων αὐτοῦ διαδόχων. Βλέπε τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τὰ περὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας ὑπὸ Ἰωάννου Η. Εὐταξίου ἐν Ἀθήν. 1872 σελ. 298. Παρβλ. δὲ τούτοις ὅσα κατωτέρω λέγομεν.

καρίου ἀποστόλου Παύλου, καὶ ἡ πρᾶξις τῆς ἀρχαιοτάτης ἐκκλησίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ὠριγένους, καὶ αὐτοὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐ μόνον οὐδαμῶς δικαιοῦσι τὴν τοιαύτην στάσιν Νικολάου τοῦ Α΄ καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διαρρήδην αὐτὴν ὡς ὅλως ἐκθεσμον καὶ ἀντικανονικὴν καὶ ἀνοσίαν ἀνακηρύττουσι—μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἀνάλυσιν ἑτέρου σημείου τῆς ἐγκυκλίου, ἐν ᾧ οἱ ἅγιοι τῶν σλαύων ἀπόστολοι παρίστανται ὡς ἀπαρνησάμενοι τὴν πίστιν τῶν ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν καὶ ἐνστερνισάμενοι τὸν παπισμόν.

Γ΄.

Περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου τὸν λόγον ποιούμενος Λέων ὁ ΙΓ΄ λέγει ὅτι, ὅτε οὗτοι παρεγένοντο ἐν Ῥώμῃ, «τότε ἀμφότεροι ἀπαγγείλαντες τὸν τύπον τῆς καθολικῆς ὁμολογίας καὶ ὁρκισθέντες ὅτι θὰ μείνωσι στερροὶ ἐν τῇ πίστει τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης, ὡρίσθησαν κτλ.—Tum ambo, dicto ex formula catholicæ professionis sacramento, juratique se in fide beati Petri et Pontificum Romanorum permansuros... creati... sunt ect[1].

Αἱ ὀλίγαι αὗται λέξεις τῆς μετὰ χεῖρας ἐγκυκλίου τοῦ Λέοντός εἰσι προδήλως τοσοῦτον μεμετρημέναι καὶ οὕτως ἐντέχνως καὶ σκοπίμως συγκεκολημμέναι καὶ τοσοῦτον ἐμφαντικαί, συνδυαζόμεναι μάλιστα πρὸς ὅσα ἀρχόμενος καὶ ὕστερον περαίνων τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ λέγει[2], ὥστε οὐδόλως, νομίζομεν, φανήσεται παράδοξον,

1. Βλ. τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Λέοντ. ἔνθα ἄνωτ.

2. «Καὶ θέλομεν ἵνα εὐρύτερον ἐπεκταθῇ καὶ αὐξηθῇ ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν (τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου) οἵτινες καθάπερ πάλαι διὰ τῆς διαδόσεως τῆς καθολικῆς πίστεως ἀνεκάλεσαν τὰ σλαυϊκὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς ἀπωλείας εἰς τὴν σωτηρίαν, οὕτω καὶ νῦν κραταιῶς φρουρήσωσιν αὐτὰ διὰ τῆς οὐρανόθεν προστασίας»· καὶ «Ἐν τέλει ἀξιοῦμεν, προτρεπόμεθα καὶ παραινοῦμεν ὑμῖν νὰ δέωνται πάντες τοῦ Κυρίλλου καὶ

ἐὰν μικρὸν ἐμμείνωμεν καὶ ἐν αὐταῖς, τὸ μὲν θαυμάζοντες τὴν τέχνην τῶν γραμματέων τοῦ Βατικανοῦ, τὸ δὲ ἐφιστῶντες καὶ πάλιν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγινώσκοντος αὐτάς.

Καὶ δὴ ἐρωτῶμεν: τίς ἐστιν ὁ τύπος τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, ἡ πίστις τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, ὃν ἀπήγγειλεν ἐν Ρώμῃ καὶ ἀπαραβάτως νὰ τηρήσῃ ὡρκίσθη τὸ ἀδελφικὸν ζεῦγος; Ἔστιν ἄρά γε ἡ πίστις τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἣν οἱ μακάριοι τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολοι εἰς πάντα τὰ ἔθνη ἐκήρυξαν, οἱ ἅγιοι τῆς ἐκκλησίας πατέρες ὁμοφώνως ἐδίδαξαν καὶ ἡ πλειὰς τῶν ἁγίων καὶ πανσέπτων οἰκουμενικῶν συνόδων ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀσφαλῶς καθώρισαν;

Ἐὰν ταύτην ἐννοῇ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' καθαρὰν, ἀνόθευτον καὶ ἀμιγῆ πάσης αἱρέσεως καὶ καινοτομίας, οὐδεμίαν συμπεριφέρουσαν πλάνην καὶ ἄλλην καὶ ἐξ ἐκείνων, αἵτινες τοσοῦτον δυστυχῶς παρηλλαγμένον καὶ ἄμορφον παριστῶσι σήμερον τὸ πρόσωπον τῆς ὑπὸ τὸν ἀρχιερέα τῆς Ρώμης τελούσης ἐκκλησίας, οὐδὲν ἔχομεν εἰπεῖν.

Ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ μίαν μόνον παρατήρησιν θὰ ἐποιούμεθα εὐσχήμως καὶ εὐλαβῶς, τὴν παρατήρησιν, ὅτι ἡ πίστις αὕτη δὲν εἶναι μόνον τοῦ Πέτρου, ὡς ἀποφαίνεται ἡ Μακαριότης Αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων ἀποστόλων, καὶ τοῦ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου καὶ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου, καὶ τοῦ Θωμᾶ καὶ τοῦ Φιλίππου καὶ τοῦ Βαρθολομαίου καὶ τοῦ Ματθαίου καὶ Ἰακώβου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλφαίου, καὶ Σίμωνος τοῦ ζηλωτοῦ καὶ Ἰούδα (οὐχὶ τοῦ ἰσκαριώτου) καὶ τοῦ Ματθίου καὶ τοῦ Βαρνάβα καὶ τοῦ Παύλου καὶ τῶν δύο ἄλλων εὐαγγελιστῶν Λουκᾶ καὶ Μάρκου καὶ Στεφάνου τοῦ πρωτομάρτυρος καὶ τῶν συνδιακόνων αὐτοῦ καὶ πάντων τῶν μακαρίων αὐτῶν συνεργῶν καὶ συναποστόλων καὶ μαθητῶν, τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπεραγωνισαμένων· οὐδὲ μόνον τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Στάχυος τοῦ πρώτου ἀποστολικοῦ ἐπισκόπου ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὴν παράδοσιν, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Ταρασίου καὶ Φωτίου, τῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας σαλπίγγων, καὶ πάντων τῶν μακαρίων αὐτῶν διαδόχων τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπεραγωνισαμένων· ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀννιανοῦ «τοῦ θεοφιλοῦς καὶ τὰ πάντα θαυμασίου», τοῦ μετὰ Μάρκον τὸν εὐαγγελιστὴν πρώτου τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης προστάντος, καὶ Διονυσίου καὶ Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου, τῶν μεγάλων καὶ οἰκουμενικῶν διδασκάλων, καὶ πάντων τῶν μακαρίων αὐτῶν διαδόχων τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπεραγωνισαμένων· ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἀντιοχείας Εὐοδίου, τοῦ μετὰ τοὺς ἀποστόλους πρώτου, καὶ Ἰγνατίου τοῦ Θεοφόρου καὶ Θεοφίλου καὶ Εὐσταθίου καὶ Μελετίου καὶ Φλαβιανοῦ καὶ Ἀναστασίου, τῶν ἁγιωτάτων λειτουργῶν καὶ διδασκάλων, καὶ πάντων τῶν μακαρίων αὐτῶν διαδόχων τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπεραγωνισαμένων· ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς ἁγίας πόλεως Ἱερουσαλὴμ, τῆς πρώτης καὶ ἱερωτάτης ἑστίας τοῦ χριστιανισμοῦ, Συμεὼν, τοῦ μετὰ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον πρώτου, καὶ Ναρκίσσου καὶ Κυρίλλου καὶ Σωφρονίου τῶν πιστῶν τοῦ Κυρίου δούλων, καὶ πάντων τῶν μακαρίων αὐτῶν διαδόχων τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπεραγωνισαμένων· ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων Καισαρείας τῆς Καππαδοκῶν καὶ τῶν κατὰ Πόντον ἁγίων ἐκκλησιῶν Φιρμιλιανοῦ καὶ Βασιλείου τῶν μεγαλοφωνοτάτων καὶ Γρηγορίου τοῦ θαυματουργοῦ καὶ πάντων τῶν μακαρίων αὐτῶν διαδόχων τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπε-

Μεθοδίου, ἵνα ταῖς παρὰ τῷ Θεῷ πρεσβείαις αὐτῶν φρουρῶσι καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολὴν τὸν Χριστιανισμὸν, ἐπικαλούμενοι ὑπὲρ μὲν τῶν καθολικῶν (δηλαδὴ τῶν κατολίκων) πᾶσαν ἐν τῇ πίστει εὐστάθειαν, ὑπὲρ δὲ τῶν διαφωνούντων τὴν πρὸς διαλλαγὴν μετὰ ΤΗΣ ΑΛΗΘΟΥΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ἀγαθὴν θέλησιν». Βλ. Νεολόγ. ἔνθ. ἀν.

ραγωνισαμένων· ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς τῶν ἐφεσίων ἐκκλησίας Πολυκράτους τοῦ θεσπεσίου, καὶ τῆς τῶν σμυρναίων Πολυκάρπου τοῦ φιλοχρίστου, καὶ τῆς τῶν κορινθίων Διονυσίου τοῦ πανευφήμου καὶ πάντων τῶν μακαρίων αὐτῶν διαδόχων τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπεραγωνισαμένων· ἀλλὰ καὶ τῶν ἀρχιερέων τῶν περὶ Κυπριανὸν τὸν ἀοίδιμον, τὸν τῆς ἐν Καρθαγένῃ μεγάλης ἄλλοτε ἐκκλησίας πρόμαχον εἰλικρινέστατον καὶ ἀπαράτρεπτον, καὶ τῶν περὶ Ἱλάριον τὸν εὐτολμότατον τῆς ἐν Ἀρελάτῃ ἐκκλησίας πρωθιεράρχην, καὶ τῶν περὶ Ἀμβρόσιον τὸν Μεδιολάνων, τὸν πεπαρρησιασμένον καὶ φρουρὸν ἄγρυπνον τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων, καὶ τοῦ πάντων τούτων ἀρχαιοτέρου Εἰρηναίου, τοῦ φερωνύμου καὶ σεβασμιωτάτου τῆς ἐν Λουγδούνῳ ἐκκλησίας ἱεράρχου, καὶ πάντων τῶν ἄλλων μακαρίων ἀρχιερέων τῶν ὑπὲρ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ὑπεραγωνισαμένων· ἀλλὰ καὶ πασῶν τῶν ἁγίων συνόδων τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι συνηγμένων, ἐν αἷς πρῶτοι μὲν τῇ τάξει καὶ τῇ τιμῇ, ἴσοι δὲ πρὸς ἴσους ἐν τῇ ἱερᾷ τῆς χάριτος διακονίᾳ οἱ πανεύφημοι τῆς Ῥώμης ἱεράρχαι μετὰ πάντων τῶν θεσπεσίων ἱεραρχῶν τῶν ἀπανταχοῦ ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν τὰ αἰώνια τῆς πίστεως ὅρια ἀνομολογήσαντες, μετ' εὐαγγελικῆς ὄντως ἐπιστήμης ἠσφαλίσαντο, καὶ τὰ ἄλλα πάντα κατὰ τὸ προσῆκον καὶ εὐπρεπὲς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ διαταξάμενοι, τὴν ἱερωτάτην πασῶν ὁμολογίαν, τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὡς ῥῆμα θεοδίδακτον καὶ πανοπλίαν ἀσφαλῆ παντὶ τῷ κατὰ τὴν οἰκουμένην χριστεπωνύμῳ πληρώματι γνησίαν καὶ ἀπαραχάρακτον κατὰ διαδοχὴν παρέδωκαν, ὡς αὐτὴν συνέθεντο ἐξ ἀρχῆς οἱ θεῖοι πατέρες. Οὐδὲ ποτέ τις εἶπεν, οὐδέ ποτε ἠκούσθη ὅτι ἡ πίστις αὕτη, ἡ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὁμολογία οὖσα πάγκοινος καὶ πάνδημος παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου (ἐκτὸς τῆς ὀψιγόνου, κιβδήλου καὶ ἐκθέσμου προσθήκης τῆς ἐκ τῆς δυτικῆς ἀμαθείας καὶ κουφότητος τὸ πλεῖστον προελθούσης) πίστις τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης ἐστίν, ἀλλὰ καὶ

πάλαι καὶ νῦν ὡς πίστις ἀποστολικὴ ὑπὸ τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίων πατέρων εὐσήμως διατυπωθεῖσα καὶ γνωρίζεται καὶ τιμᾶται δικαίως.

Ἵνα δὲ μή τις ὑπολάβῃ ἡμᾶς ἐν οὐ δέοντι πλατύνοντας ὧδε τὸν λόγον, ἵνα ἴδῃ ἕκαστος ὅτι οὐχὶ αὐτογνωμόνως καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἐριστικῶς ἢ ἐπὶ τὸ ῥητορικώτερον ἁπλῶς ἐλαλήσαμεν, ἀλλ' ὅτι ταῦτα πάντα εἴπομεν χάριν τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας, ἣν σφόδρα ἀδικεῖ οὕτωσὶ συντέμνων καὶ ἀκρωτηριάζων αὐτὴν διὰ τῆς ἀνωτέρω ἐκφράσεως αὐτοῦ Λέων ὁ ΙΓ', παρατιθέμεθα καὶ αὖθις τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐξ οὗ διδασκόμεθα σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ὅτι οὐχὶ ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης ἐσμὲν ᾠκοδομημένοι, ὡς ἐννοεῖ καὶ ἀξιοῖ ὁ μακαριώτατος πάπας, ἀλλ' ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ τοῦ κυρίου καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. « Καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως (τουτέστι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ) ἔχον ΘΕΜΕΛΙΟΥΣ ΔΩΔΕΚΑ καὶ ἐν αὐτοῖς ὀνόματα τῶν δώδεκα ἀποστόλων τοῦ ἀρνίου[1]». « Ἄρα οὖν οὐκ ἔτι ἐστὲ ξένοι καὶ πάροικοι, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν ᾧ πᾶσα ἡ οἰκοδομὴ (τουτέστιν ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ) συναρμολογουμένη αὔξει εἰς ναὸν ἅγιον ἐν Κυρίῳ»[2]. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος οὐχὶ πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης μόνον, ἀλλὰ πρὸς πάντας τοὺς μαθητὰς καὶ ἀποστόλους αὐτοῦ καὶ τοὺς τούτων διαδόχους ἔφη «Καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν Πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ΥΜΙΝ, ἵνα μένῃ μεθ' ΥΜΩΝ εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας»[3]· καὶ πάλιν «Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ κἀγὼ πέμπω ΥΜΑΣ· καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ΥΜΩΝ εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»[4],

1. Ἀποκάλ. κα' 14.
2. Ἐφεσ. β' 19—21.
3. Ἰωάνν. ιδ' 16 καὶ 26.
4. Ἰωάν. κ' 21. Ματθ. κη' 20.

Καὶ ταύτην μὲν τὴν παρατήρησιν θὰ ἐποιούμεθα Λέοντι τῷ ΙΓ' ἐν περιπτώσει καθ' ἣν ὁ τύπος τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, ἡ πίστις τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης ἡ πίστις ἦν τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ἆρά γε ταύτην ἔχων κατὰ διάνοιαν γέγραφεν ἃ γέγραφεν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ μακαριώτατος πάπας; Πολλοῦ γε καὶ δεῖ· τοῦτο δὲ μετὰ θλίψεως καὶ συνοχῆς καρδίας βλέπομεν καὶ ἡμεῖς καὶ πάντες οἱ μετ' ἐπιστασίας ἀναγινώσκοντες τὴν ἐγκύκλιον αὐτοῦ.

Εἴγε τὴν πίστιν τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ εἶχε κατὰ νοῦν καὶ οὐχὶ τὴν παπικὴν Λέων ὁ ΙΓ', οὐκ ἂν δήπου ἔγραφεν οὕτως ὡς ἔγραψε τούτοις τοῖς ῥήμασι χρώμενος· εἴγε τὴν πίστιν τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ κατὰ διάνοιαν περιέφερε, δῆλος ἂν ἦν ἀποστρεφόμενος τὰς καινοτομίας καὶ πᾶσαν τὴν πλάνην, τὴν τὸ πρόσωπον τῆς ἀρχαίας καὶ σεβασμιωτάτης τῶν ῥωμαίων ἐκκλησίας τοσοῦτον ἀμαυροῦσαν σήμερον διὰ τῶν ἑκάστοτε πλατυνομένων παραβάσεων ἀπὸ Νικολάου τοῦ Α' καὶ τῶν τούτου διαδόχων μέχρι καὶ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Πίου τοῦ Θ'—ἀλλ' οὐδαμοῦ φαίνεται τοιοῦτος ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης.

Τί λοιπὸν ἔχων ἐν νῷ ἢ τί βουλόμενος εἰπεῖν καὶ παραστῆσαι τοῖς ὑπ' αὐτὸν τελοῦσιν ἐπισκόποις καὶ δι' αὐτῶν τῷ λαῷ αὐτοῦ γράφει οὕτως ἐκφραζόμενος Λέων ὁ ΙΓ'; Οὐδὲν πλέον, οὐδὲν ἧττον, ἢ ὅτι ἀμφότεροι τῶν σλαύων οἱ ἀπόστολοι ἀφικόμενοι εἰς Ρώμην, ἐγένοντο τοσοῦτον κατόλικοι, ὅσον κατόλικοι σήμερον εἶναι καὶ αὐτοί. Τοῦτο κατὰ διάνοιαν ἔχει ὁ Λέων, τοῦτο καὶ ἐν τῇ λέξει αὐτοῦ ἐνυπολανθάνει, τοῦτο καὶ ἡ φράσις δηλοῖ καὶ τὸ ὅλον τῆς ἐγκυκλίου ὑποστηρίζει· ὥστε καὶ λέξει καὶ φράσει καὶ διανοίᾳ πᾶν ἄλλο ἢ τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας τὴν πίστιν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχει γράφων ὅσα γράφει. Καὶ λοιπὸν καθὼς περὶ τῆς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστολῆς, οὕτω καὶ περὶ τῆς πίστεως ἣν ἐκεῖθεν καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ

ἐν τῷ στόματι αὐτῆς ἔφερεν ἡ ἱερὰ ἐκείνη ξυνωρίς, μετὰ περιφρονήσεως ἅμα καὶ πανουργίας ἐκφράζεται ὁ Λέων. Ἀπ' εὐθείας μὲν οὐ λέγει ὅτι ἠρνήσαντο τὴν πίστιν τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, τοῦτο ὅμως καὶ οὐδὲν ἄλλο βούλεται ὑπονοεῖσθαι ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ἐγκυκλίου αὐτοῦ γράφων ὡς γράφει. Οὕτως ἐκφράζεται ὥστε ὁ ἀκούων αὐτοῦ καὶ μὴ εἰδὼς ἀκριβῶς τὴν χρονολογικὴν γένεσιν τῶν καινοτομιῶν τῆς ὑπὸ τὸν πάπαν τῆς Ρώμης τελούσης ἐκκλησίας ὑπολαμβάνει καὶ ἐκ συναρπαγῆς τοῦ πνεύματος αὐτοῦ πιστεύει ὅτι ὁ τύπος τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, ἡ πίστις τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, ὃν ἀπήγγειλαν οἱ ἅγιοι τότε, καὶ ἐν ᾧ ὡρκίσθησαν νὰ μείνωσι στερροὶ καὶ ἀσάλευτοι, αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὃν καὶ σήμερον οἱ τῷ παπισμῷ προσκείμενοι ἔχουσι καὶ ἀπαγγέλλουσιν. Ὅτι τοῦτο καὶ οὐδὲν ἄλλο βούλεται ὁ Λέων, περικρύπτων τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἐπιτηδείως καὶ συγκλώθων τὰ ἀσύγκλωστα κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, εὔδηλον ἐκ τῶν λέξεων αὐτοῦ, αἵτινες ἄλλως οὐδεμίαν ἔχουσιν ἔννοιαν, οὐδεμίαν δύναμιν καὶ βαρύτητα.

Ὑπὸ μίαν μόνον ἔποψιν, ἀλλ' ἔποψιν οὐσιωδῶς διάφορον, ἧς ὁ Λέων ἔχει κατὰ διάνοιαν, ἠδύνατο ἵνα γένηται χρῆσις τοιούτων λέξεων, ἐν περιπτώσει δηλαδὴ καθ' ἣν οἱ δύο ἀδελφοὶ ξένοι τέως καὶ παντάπασιν ἀλλότριοι τῆς πίστεως, ἐν τῷ σκότει τῆς εἰδωλολατρείας κατακείμενοι, ἤρχοντο εἰς Ρώμην καὶ ὡμολόγουν τὸν Χριστὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος[1]. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καὶ ὑπὸ τοιαύτην μόνον ἔποψιν ἐδικαιοῦτό πως ἵνα εἴπῃ ὁ δεχόμενος αὐτοὺς τότε ἀρχιερεὺς τῆς Ρώμης, καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἁπλῶς σήμερον ὁ Λέων, ὅτι ὁμολογήσαντες τὴν πίστιν τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι ἐλούσθησαν κτλ. Ἀλλ' ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος οὔτε ξένοι καὶ ἀλλότριοι τῆς πίστεως ἐτύγχανον, οὔτε αἱρετικοὶ ἦσαν, ἀλλ' οὔτε ὡς τοιοῦτοι ἐξηλέγχθησαν παραγενόμενοι ἐν Ρώμῃ, ἵνα λέγῃ ὁ Λέων ὅτι τὸν τύπον τῆς καθολικῆς ὁμολογίας ἀπαγγείλαντες

1. Ματθ. ιϛ' 11.

καὶ ὁρκισθέντες ἵνα μείνωσι στερροὶ ἐν τῇ πίστει τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, ὡρίσθησαν κτλ. Ἦσαν πιστοὶ καὶ ὀρθόδοξοι, ὀρθοδοξότατοι, ὁμολογοῦντες τὴν πίστιν τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἥτις ἦν πίστις καὶ συμπάσης τῆς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς τότε ἐπὶ Ρώμης ἐκκλησίας ἐκτὸς τοῦ φιλαρχικοῦ πνεύματος τῶν ἀρχιερέων αὐτῆς. Ἡ πίστις τοῦ ἀδελφικοῦ ζεύγους ἦν τοσοῦτον καθαρὰ καὶ ἄμωμος καὶ ἐν μέσῳ τῶν βουλγάρων καὶ ἐν μέσῳ τῶν χαζάρων καὶ ἐν μέσῳ τῶν μοραβῶν, καὶ τῶν γειτόνων αὐτοῖς σλαύων, ὥστε καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Λέοντος τὴν ἔκφρασιν οἱ δύο ἀδελφοὶ εἶχον διὰ παντὸς συνοδίτην καὶ συναντιλήπτορα τὸν Θεὸν, ἐπισκεπτόμενον συνεχῶς καὶ ἐπιδαψιλεύοντα αὐτοῖς ἄνωθεν τὴν χάριν καὶ εὐλογίαν αὐτοῦ. Τί λοιπὸν σημαίνουσιν αἱ λέξεις τοῦ Λέοντος, τί βούλονται μετὰ τοσούτου στόμφου ἐπαναλαμβανόμεναι; Οὐδὲν πλέον, οὐδὲν ἧττον ἢ ὅ,τι ἀνωτέρω ἤδη ἐρρέθη, ἤγουν ὅτι οἱ δύο τῶν σλαύων ἀπόστολοι ἀφικόμενοι εἰς Ρώμην, ἐγένοντο τοσοῦτον παπισταὶ, ὅσον παπισταί εἰσιν οἱ περὶ τὴν Αὐτοῦ Μακαριότητα σήμερον. Τοῦτο θέλει νὰ εἴπῃ ὁ Λέων πρὸς ἅπαντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον, τοῦτο ἐπιθυμεῖ νὰ πιστεύσωσιν ἰδίως οἱ σλαυϊκοὶ λαοὶ, οἱ μαθηταὶ τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου· διὸ καὶ μετὰ τέχνης λέγεται τοῦτο καὶ ἐπιτηδειότητος προσιδιαζούσης, ὡς εἴρηται, εἰς τοὺς εὐφυεστάτους γραμματεῖς τοῦ Βατικανοῦ, ὧν ὅμως ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ δικαιολογίας ἡ ἐλεεινὴ καὶ πλήρης δι' αὐτοὺς καταισχύνης διέξοδος θὰ ἦν ἡ κατὰ τῶν ἁγίων γενομένη κατηγορία ἢ ἁπλῶς καὶ ξηρῶς ἡ ἐπὶ χειροτονίᾳ ἐπισκόπων ἀπαιτουμένη ὁμολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Μετὰ τὰς προκαταρκτικὰς ταύτας διασαφήσεις, ἃς ἀναγκαῖον ἡγησάμεθα προτάξαι τοῦτο μὲν πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως τῶν πραγμάτων, τοῦτο δὲ πρὸς καθορισμὸν καὶ διαλεύκανσιν τοῦ πνεύματος τῆς παπικῆς ἐγκυκλίου, ἐναπολείπεται ἡμῖν ἤδη νὰ δείξωμεν εἰς τὸν ἀναγινώσκοντα αὐτὴν ἰδιώτην, τίς ἐστιν ἡ ἱστορικὴ ἔννοια τῶν λέξεων Λέοντος τοῦ ΙΓ', ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ

Μεθόδιος παραγενόμενοι εἰς Ρώμην ἀπήγγειλαν τὸν τύπον τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, καὶ ὡρκίσθησαν νὰ μείνωσι στερροὶ ἐν τῇ πίστει τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης: τουτέστιν εἴγε κατὰ τὴν παρουσίαν αὐτῶν ἐν Ρώμῃ ἀπεκδυσάμενοι οὗτοι ὡς παλαιόν τινα ἄνθρωπον τὴν πίστιν τῶν πατέρων αὐτῶν, ὡς βούλεται παραστῆσαι ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ Λέων ὁ ΙΓ', ἐνεδύσαντο τὸν παπισμόν, τὸν ἐν καινοτομίαις καὶ νεωτερισμοῖς πολλοῖς ἀνακαινούμενον.

Τίς οὖν ἐστιν ἡ ἱστορικὴ ἔννοια τῶν λέξεων «ὁ τύπος τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, ἡ πίστις τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης»; Ἵνα ἀσφαλῶς ὁρίσωμεν αὐτήν, δέον ὅπως ἀνατρέξωμεν εἰς τοὺς χρόνους, οὓς αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ἡ παπικὴ ἐγκύκλιος πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχουσι· δέον ἵνα μέχρι τοῦ ἐννάτου αἰῶνος ἀνελθόντες, ἴδωμεν τίς ἦν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἡ πίστις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας· διότι οὕτω καὶ μόνον θέλομεν δυνηθῆ νὰ ὁρίσωμεν καὶ τὴν πίστιν τῶν δύο ἀδελφῶν ἀπέναντι τῶν ἀξιώσεων τῆς παπικῆς ἐγκυκλίου.

Ἡ σκηνὴ παρίσταται ἐν Ρώμῃ ὑπερμεσούσης τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος, τουτέστιν ἐν ἔτει 867—885[1].

Κατ' ἐκείνους ἔτι τοὺς χρόνους ἡ ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἐβάπτιζε, δὲν ἐρράντιζεν ἢ δὲν ἐπέχεεν ὀλίγον ὕδωρ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ νηπίου ὡς σήμερον πράττει.

Τὸ ποτήριον τῆς καινῆς Διαθήκης, ὅπερ ἐστὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἐδίδου πᾶσι τοῖς πιστοῖς καὶ οὐχὶ μόνον τοῖς ἐκ τοῦ ἱεροῦ κλήρου ὡς σήμερον πράττει.

Ἡ μετάδοσις τοῦ χαρίσματος τοῦ ἁγίου μύρου (Confirmatio) δὲν ἀνεβάλλετο ὡς σήμερον ἐπὶ τὸ δωδέκατον ἢ καὶ δέκατον πέμ-

1. Ἐν Μοραβίᾳ εἰσῆλθον οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἀρχομένου τοῦ ἔτους 863· αὐτόθι διέμειναν πέντε ὅλους περίπου ἐνιαυτοὺς, τὴν ἀποστολικὴν αὐτῶν διακονίαν ἐπιτελοῦντες. Ἤδη δὲ πρὸς τὰς δυσμὰς αὐτοῦ ἀποκλίναντος τοῦ ἔτους 867, ἀφίκοντο κατὰ πρῶτον προσκληθέντες εἰς Ρώμην, μεθ' ἧς ἕως τότε εἰς οὐδεμίαν εἶχον ἔλθη ἐπαφήν.

πτον ἔτος τῆς ἡλικίας τῶν παίδων· ἄρα οὐδὲ τὰ νήπια ἐστεροῦντο τῆς κοινωνίας τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου ὡς σήμερον.

Ἡ χρῆσις τῶν ἀζύμων ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας εὐχαριστίας δὲν ἐφηπλοῦτο ἐν πάσαις ταῖς ἀπὸ τῆς Ῥώμης ἐξαρτωμέναις ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως, λίαν ἔτι περιωρισμένη καὶ τὸ πλεῖστον ἄγνωστος οὖσα.

Οὔτε ἡ ἀγαμία τοῦ κατωτέρου κλήρου ἦν αὐστηρῶς εἰσηγμένη ὡς ὕστερον ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ζ' τοῦ ἐπιλεγομένου Ἱλδεβράνδου, πολλῶν ἔτι ἐν πολλαῖς ἐκκλησίαις τῆς Δύσεως, ἐγγάμων πρεσβυτέρων καὶ διακόνων ὑπαρχόντων.

Οὔτε ἡ προσθήκη «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» (Filioque) ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ἦν καθιερωμένη ἐν Ῥώμῃ, κἂν ἐν ἄλλαις τισὶ τῆς Δύσεως ἐκκλησίαις ἐφέρετο ἤδη αὕτη καὶ ἀνεγινώσκετο μετὰ τῆς πίστεως παρὰ πολλοῖς ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ κατὰ τὴν ἀποστολήν.

Ὁ πάπας τῆς Ῥώμης δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀνώτερον τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων καὶ ἀπόλυτον κύριον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς ὡς ἐπισήμως ἐδογματίσθη τοῦτο ἐν ἔτει 1870.

Τὸ περὶ ἀσπίλου συλλήψεως τῆς ὑπαραγίας Θεοτόκου δόγμα τοῦ 1854 δὲν ὑπῆρχεν.

Οὔτε ἡ λατρεία τῆς καρδίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένης, ὑπῆρχεν.

Οὔτε ἡ βούλλα Κλήμεντος τοῦ ΙΑ' ὑπῆρχεν ἡ λεγομένη Μονογενὴς πρὸς καθιέρωσιν τοῦ πελαγιανισμοῦ, ὃν ἐπισήμως ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ κατέκρινεν ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις.

Οὔτε ἡ περιπτωσεολογία τῶν ἰησουϊτῶν ὑπῆρχε, δι' ἧς καταστρέφεται, ὡς εἰπεῖν, ἡ ἠθικὴ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς ψιλὸν ὄνομα περιισταμένη.

Καὶ πάμπολλαι δὲ ἄλλαι πλάναι καὶ ἀσχημίαι μερικώτεραι δὲν ὑπῆρχον ἔτι τότε, ὧν τὴν λεπτομερῆ ἐνταῦθα ἀνάπτυξιν παρατρέχομεν, τὸ μὲν διότι ἄλλως προφανῶς θὰ ἐξηργόμεθα τῶν ὁρίων τοῦ θέματος ἡμῶν, τὸ δὲ καὶ διότι τὰ εἰρημένα εἰσὶν ἱκανῶς περιε-

κτικὰ καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν ἡμῶν τε καὶ τοῦ μακαριωτάτου πάπα Λέοντος ἀρκοῦντα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συντόμως ἐκτεθέντων ἐξάγεται, ὡς νομίζομεν, σαφῶς καὶ ἀνενδοιάστως ὅτι ὁ τύπος τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, ἡ πίστις τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης ἐπὶ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος λίαν ἔτι περιωρισμένος ἐτύγχανεν ἐν πολλοῖς, καὶ οὐσιωδῶς διαφέρων τοῦ τύπου τῆς καθολικῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης Λέοντος τοῦ ΙΓ'. Ἀφοῦ πάντα τὰ ἀνωτέρω σημειωθέντα στοιχεῖα τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας καὶ τῆς ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἀκριβείας ἤτοι παντάπασιν οὐχ ὑπῆρχον ἔτι τότε ἢ καὶ ὑπάρχοντα, σποράδην μόνον καὶ κατὰ τόπους ὑπῆρχον ἐν τῷ περιβόλῳ, ἐν αὐτῇ τῇ περιφερείᾳ τῆς ὑπὸ τὸν πατριάρχην τῆς Ῥώμης τελούσης δυτικῆς ἐκκλησίας, πῶς ἦν δυνατὸν νὰ περιέχωνται ἐν τῷ τύπῳ τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, ἐν τῇ πίστει τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης τῶν χρόνων ἐκείνων; Καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐπειδὴ περὶ τύπου καθολικῆς ὁμολογίας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος ὁ λόγος, οὐδεὶς, φρονοῦμεν, οὐδ' αὐτὸς ὁ πάπας Λέων ὁ ΙΓ' δύναται νὰ διισχυρισθῇ σπουδάζων, ὅτι τὰ ἀνωτέρω σημειωθέντα θρησκευτικὰ στοιχεῖα τὰ εἴτε μήπω ἕως τότε ὑπὸ τῆς Δύσεως ἐπινοηθέντα ἢ καὶ ἐνιαχοῦ μόνον αὐτῆς καινοτομηθέντα περιείχοντο ἐν τῷ τύπῳ ἐκείνῳ. Ἀλλ' ἐὰν ταῦτα πάντα δὲν ἀπετέλουν ἔτι τότε μέρος τῆς καθολικῆς ὁμολγίας τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ἄρα οὐδὲ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ὡμολογήθησαν ἐν Ῥώμῃ, ἔργον δὲ ἡμῶν τε καὶ παντὸς ἄλλου ἀναγινώσκοντος τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Λέοντός ἐστιν ἵνα διακηρύξωμεν ταῦτα πάντα καὶ ὅσα ἄλλα δὲν εἶχον τέως καινοτομηθῇ ἐξαιρετέα τῆς ὁμολογίας ἐκείνης· τοῦτ' αὐτὸ δὲ νὰ ποιήσῃ μεγάλῃ τῇ φωνῇ καθῆκον ἱερὸν ἔχει καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' ἐὰν μὴ χάριν τῆς ἀληθείας, ἀλλά γε χάριν τῆς πίστεως καὶ τῆς τιμῆς τοῦ μακαρίου αὐτοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιε-

ρέων τῆς Ῥώμης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης· διότι καὶ ἡ ἱστορία καὶ ἡ λογικὴ καὶ ἡ λέξις ἣν ἐπὶ τῶν χειλέων φέρει, ὁ τύπος τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, εἰς τοῦτο ἐκβιάζουσιν αὐτόν.

Ἵνα δὲ ἄρωμεν ἐκ μέσου καὶ τὴν ἐλαχίστην ἀμφιβολίαν, καὶ τὸν ἔσχατον ἐνδοιασμὸν καὶ ὄκνον, ὃν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ πρὸς τοῦτο ὁ ἁγιώτατος πατήρ, καὶ χεῖρα βοηθείας φιλαδέλφως ὀρέξωμον αὐτῷ, φέρε παραθῶμεν ὧδε μίαν τῶν ὡραιοτέρων σελίδων τῆς ἱστορίας τοῦ ἤδη ἀπορφανισθέντος Μεθοδίου. Πρὶν ὅμως πράξωμεν τοῦτο, ἐπιτραπήτω ἡμῖν καὶ αὖθις προπαρασκευάσαι διὰ βραχέων τοὺς ἁπλοϊκωτέρους ἡμῶν ἀναγνώστας εἴς τε τὴν ἀνάγνωσιν καὶ τὴν πρέπουσαν ἐκτίμησιν τῆς σελίδος ταύτης ὡς πρὸς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν.

Τὸ μόνον ὅπερ ἠδύνατο νὰ ἔχῃ μεγάλην ἐπὶ τῶν πνευμάτων τῆς Δύσεως δογματικὴν ἐπιρροὴν καὶ σημασίαν κατὰ τοὺς προδηλωθέντας χρόνους τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος ἦν τὸ Filioque, τουτέστιν ἡ προσθήκη «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως. Ἀληθές ἐστιν ὅτι ἡ τότε ἐκκλησία τῆς Ῥώμης οὔτε ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεως αὐτῆς εἶχεν ἔτι κατακεχωρισμένην τὴν προσθήκην ταύτην, οὔτε μετ' αὐτῆς ἑπομένως ἀνεγίνωσκεν ἢ ἔψαλλεν ἐν ταῖς ἱερουργίαις τὸ σύμβολον· ἐπειδὴ ὅμως πολλαὶ τῶν περὶ αὐτὴν δυτικῶν ἐκκλησιῶν καὶ εἶχον ἤδη τότε τὴν προσθήκην ταύτην ἐν τῷ συμβόλῳ καὶ μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης ἀνεγίνωσκον καὶ ἔψαλλον αὐτό· ἐπειδή, καθὰ ὁ ἱερὸς Φώτιος ἐν τῇ περιπύστῳ αὐτοῦ ἐγκυκλίῳ ἔγραφεν, οἱ εἰς Βουλγαρίαν εἰσπηδήσαντες λατῖνοι φράτορες καὶ ἄλλα μὲν ἐπροικοδότουν ἐν ταῖς πρὸς τοὺς νεοφωτίστους χριστιανοὺς τῆς χώρας ἐκείνης διδαχαῖς αὐτῶν, ὡς φέρ' εἰπεῖν τὴν ἀγαμίαν τοῦ ἱεροῦ κλήρου, τὴν ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναμύρωσιν τῶν ὑπὸ πρεσβυτέρων ἤδη μυρωθέντων χριστιανῶν, τὴν νηστείαν τοῦ σαββάτου καὶ τὰ παρόμοια, μάλιστα δὲ καὶ πρὸ πάντων τὴν προσθήκην ταύτην· ἐπειδὴ διὰ ταῦτα πάντα οὐχὶ ὅλως ἀπίθανον ἴσως ἐφαίνετο εἴς τινας ὅτι ἐν τῇ ὁμολογίᾳ, ἣν οἱ δύο ἀδελφοὶ ἔδωκαν ἐν Ῥώμῃ, περιείχοντο καὶ ἄλλα καὶ ἡ προσθήκη αὕτη·

ἀνάγκη ὅπως καὶ ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν διαλευκάνωμεν ὅσον οἷόν τε τὴν ἱστορικὴν ἑρμηνείαν τῶν λέξεων τοῦ Λέοντος, ἐξαλείφοντες οὕτω καὶ τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν, ἣν ἠδύνατό τις ἔχειν περὶ τούτου.

Ὁ τὸν θεῖον αὐτοῦ ἐν ἔτει 870 διαδεξάμενος ἐν τῷ ἡγεμονικῷ θρόνῳ τῆς Μοραβίας Σουατοπόλκος, ὁ κατ' ἀρχὰς τοσοῦτον εὔνους τῷ Μεθοδίῳ, διετέθη ὕστερον δυσμενῶς πρὸς αὐτὸν γενόμενος ἕρμαιον τῶν φράγκων ἐπισκόπων, οἵτινες γείτονες ὄντες, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐπετέθησαν, ἅμα ὡς εἶδον καταρτισθείσας ἐγγὺς αὐτῶν ἐκκλησίας φερούσας τὸν τύπον τῆς πίστεως καὶ τῆς θείας λατρείας τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν. Οὗτοι πολλάκις πρότερον ἀποτυγόντες ἐν ταῖς ἐναντίον τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀνδρῶν καταγγελίαις αὐτῶν, ἔκρινον ἤδη συντελεστικὸν εἰς τὰ συμφέροντα αὐτῶν νὰ συκοφαντήσωσι τὸν Μεθόδιον παρὰ τῷ ἡγεμόνι αὐτοῦ ἐλπίζοντες ὅτι ἡ πρὸς τὸ οἰκεῖον μέρος πρόσληψις τοῦ ἄρχοντος τῆς Μοραβίας ἠδύνατο μεγάλως ἐνισχύσαι τὰς πρὸς τὴν Ῥώμην κατὰ τοῦ Μεθοδίου καταγγελίας αὐτῶν, ἃς τοσάκις μέχρι τοῦδε εἶδον ματαιωθείσας. Καὶ τῷ ὄντι συνεπείᾳ νέων καταγγελιῶν, ὧν δὲν ἦτον ἀμέτοχος καὶ ὁ Σουατοπόλκος, ἦλθεν ὁ Μεθόδιος καὶ αὖθις εἰς Ῥώμην ἐν ἔτει 880, κατηγορούμενος ἐπὶ ἑτεροδιδασκαλίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ χρήσει τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ· ἀλλὰ πρὸς μεγίστην θλῖψιν τῶν φράγκων ἐπισκόπων καὶ μάλιστα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σαλισβούργης μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν κλήρου ἐδικαιώθη καὶ πάλιν ἐν πᾶσιν, ὃ δὴ καὶ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Μοραβίας Σουατοπόλκον ὁ τότε πάπας τῆς Ῥώμης Ἰωάννης ὁ Η' δι' ἐπιστολῆς αὐτοῦ ἀνήγγειλεν.

Τὸν Σουατοπόλκον ὀνομάζει ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ ἐπιστολῇ ταύτῃ ἔνδοξον κόμην (comitem gloriosum)· ἐπαινεῖ αὐτὸν διότι παριδὼν ἄλλους κοσμικοὺς ἄρχοντας ἐξελέξατο προστάτην καὶ βοηθὸν τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων καὶ τὸν ἐπίτροπον αὐτοῦ μετὰ τῆς θερμῆς ἐπιθυμίας ἵνα μένῃ διαπαντὸς υἱὸς αὐτοῦ εὐπειθέστατος· διὸ ὑπισχνεῖται καὶ αὐτὸς ἵνα ἀγαπᾷ αὐτὸν ὡς υἱὸν αὐ-

τοῦ μονογενῆ καὶ τρέφῃ αὐτόν τε καὶ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ ὑπηκόους διὰ τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς, ποιούμενος μνείαν αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς προσευχαῖς, ἵνα διὰ τῶν πρεσβειῶν τοῦ ἀποστόλου καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ μακάριος ᾖ. Εἶτα δὲ ἐπάγει τάδε: «Τὸν Μεθόδιον τὸν σεβάσμιον ὑμῶν ἀρχιεπίσκοπον διηρωτήσαμεν ἐνώπιον τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ἐπισκόπων, εἰ τὸ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον οὕτω πιστεύει καὶ ἐν ταῖς ἱερουργίαις ᾄδει, καθάπερ προδήλως καὶ ἡ τῶν ῥωμαίων ἐκκλησία κατέχει καὶ ἐν ταῖς ἁγίαις οἰκουμενικαῖς ἓξ συνόδοις ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων κατὰ τὴν τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν διδασκαλίαν ἐκηρύχθητε καὶ παρεδόθη· ὁ δὲ ὡμολόγησεν ὅτι κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν διδασκαλίαν καὶ ὡς ἡ τῶν ῥωμαίων ἁγία ἐκκλησία διδάσκει καὶ ὑπὸ τῶν πατέρων παραδεδομένον ἐστὶ κατέχει τοῦτο καὶ ψάλλει. Ἡμεῖς δὲ ἐν πάσαις ταῖς διδασκαλίαις καὶ τοῖς δικαιώμασι τῆς ἐκκλησίας ὀρθόδοξον καὶ δόκιμον καὶ ὠφέλιμον αὐτὸν ἀνευρόντες, ἐπέμψαμεν αὖθις πρὸς ὑμᾶς κτλ.»[1].

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο γεγονὸς στηρίζεται, ὡς ἕκαστος βλέπει, ἐπὶ τῶν ἐπισήμων γραμμάτων ἑνὸς πάπα, οὗ ἡ μαρτυρία ἔχει μέγα, ἀπόλυτον κῦρος παρὰ τοῖς ἀσπαζομένοις τὸν παπισμόν. Τότε μόνον

1. «Methodium venerabilem archiepiscopum vestrum interrogavimus coram positis fratribus nostris episcopis, si orthodoxae fidei symbolum ita crederet et inter sacra missarum solemnia caneret, sicuti sanctam Romanam ecclesiam tenere, ei in sanctis sex universalibus synodis a sanctis patribus secundum evangelicam Christi Dei nostri auctoritatem promulgatum atque traditum constat. Ille autem professus est, se juxta evangelicam et apostolicam doctrinam, sicuti sancta Romana ecclesia docet et a patribus traditum est, tenere et psallere. Nos autem illum in omnibus ecclesiasticis doctrinis et utilitatibus orthodoxum et proficuum esse reperientes, vobis iterum... remisimus etc.» Epist. 247 p. 175 in Labbei Concilior. T. IX, πρβλ. καὶ Σροικχ. ἐκκλησ. ἱστ. τόμ. 21 σελ. 417—420.

ἠδύνατο νὰ ἀπολέσῃ τὸ γόητρον αὐτῆς ἡ ἱστορικὴ αὕτη σελίς, ἂν ἡ γνησιότης τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η΄ ἦν ἀμφίβολος· ἀλλὰ τοιοῦτόν τι δὲν ὑπάρχει. Τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μέμνηται εὐτυχῶς καὶ αὐτὸς ὁ Λέων ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ, ἐξ ἧς καὶ τεμάχιον παρατίθεται πρὸς δήλωσιν τοῦ φρονήματος Ἰωάννου τοῦ Η΄ περὶ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Τί δὲ παρίσταται ἡμῖν ἐνταῦθα; Ἐνταῦθα παρίσταται ὁ Μεθόδιος ἐνώπιον τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η΄ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου τῶν ἐπισκόπων κατηγορούμενος καὶ αὖθις. Τίς δέ ἐστιν ἡ κατ' αὐτοῦ κατηγορία; Ὅτι ἦν μέλος γνήσιον τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἦν ὀρθόδοξος χριστιανὸς διδάσκων ὡς ἡ μία, ἁγία, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία. Τοιαύτη ἦν καὶ ἡ πρώτη κατηγορία ἡ κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ Β΄, τοιαύτη ἦν καὶ ἡ νῦν· ἀλλ' ὅπως ἡ πρώτη, οὕτω καὶ αὕτη δὲν ἐφέρετο ὑπὸ τὸν γενικὸν τοῦτον τύπον, ἀλλ' ὑπὸ μερικόν· διότι καὶ ὑπὸ τὸν μερικὸν τύπον μόλις ἠδύνατο νὰ σταθῇ ὡς κατηγορία. Ὁ Μεθόδιος κατηγορεῖτο ὡς ἀπαγγέλλων τὸ σύμβολον τῆς πίστεως οὐχὶ μετὰ τῆς προσθήκης ὡς ἐποίουν οἱ φράγκοι, ἀλλ' ἄνευ αὐτῆς, ὡς εἶχε καὶ ἀπήγγελλεν αὐτὸ ἡ ἁγία ὀρθόδοξος καθολικὴ ἐκκλησία μηδ' αὐτῆς τῆς τότε ἐπὶ Ῥώμης ἐκκλησίας ἐξαιρουμένης, καὶ δεύτερον ὅτι ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ διετέλει ἀντεχόμενος τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης. Τοιαύτη ἦν ὑπὸ τὸν μερικὸν καὶ εἰδικὸν αὐτῆς τύπον ἡ κατηγορία· τίς δὲ ἡ ἀπόφασις τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η΄ καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου τῶν ἐπισκόπων; Ὅτι ὁ Μεθόδιος ἦν ὀρθόδοξος, ὀρθοδοξότατος, ὁμολογῶν τὴν πίστιν τῶν ἁγίων ἓξ οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ ὅτι καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις διδασκαλίαις καὶ τοῖς δικαιώμασι τῆς ἐκκλησίας ὀρθῶς καὶ κοινωφελῶς ἐδόξαζεν.

Ἐπισημοτέρας μαρτυρίας καὶ μείζονος κύρους ἐπὶ τοῦ προκειμένου χρείαν οὐκ ἔχομεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο δὴ καὶ μείζονος διασαφήσεως οὐ χρήζουσι, νομίζομεν, τὰ πράγματα ἀπὸ μέρους ἡμῶν·

μετὰ τὰ εἰρημένα οὐδεὶς, φρονοῦμεν, οὐδ' αὐτὸς ἴσως ὁ Λέων ΙΓ', δύναται νὰ ἔχῃ ἀμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς ἁγίας πίστεως καὶ ὀρθοδοξίας τῶν μακαρίων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου: ἀσέβεια δὲ μεγίστη καὶ ὕβρις ἄντικρυς θὰ ἦτο κατὰ τῆς ἱερᾶς μνήμης τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἐάν τις καὶ πόρρωθέν πως ἐφαντάζετο αὐτοὺς ὡς κατολίκους σημερινούς.

ΣΗΜ. Ὁ μέχρι τοῦ γελοίου ὑπεράλπειος Ginzel ἐν τῇ περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου μονογραφίᾳ αὐτοῦ (Geschichte der Slawenapostel Cyrill und Method. Wien 1861 σελ. 63, 65 καὶ 70—75) ἱστορῶν τὰ περὶ τῆς δογματικῆς ταύτης διαφορᾶς, ἥτις ἀπέβλεπεν ἰδίως εἰς τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου μὴ ἀποδοχὴν τῆς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, δὲν ἀρνεῖται μὲν ὅτι ὁ Μεθόδιος καὶ μετ' αὐτοῦ σύμπας ὁ περὶ αὐτὸν κλῆρος καὶ λαὸς κατεῖχε καὶ ἔψαλλε τὸ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως σύμβολον ἄνευ τῆς προσθήκης — ὡς πιθανότατον μάλιστα προστίθησιν οὗτος ὅτι χωρὶς τοῦ Filioque ἐπέταττεν ὁ Μεθόδιος νὰ ἀπαγγέλλωσι τὸ σύμβολον καὶ αὐτοὶ οἱ ἐκ τῶν πέριξ γειτονικῶν ἐκκλησιῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ εἰσερχόμενοι φράγκοι καὶ λατῖνοι κληρικοί — διισχυρίζεται ὅμως ὅτι ὁ Μεθόδιος καὶ ἐπίστευε καὶ ἐκ βάθους καρδίας ὡμολόγει καὶ διεκήρυττεν ὡς δόκιμον καὶ ὀρθόδοξον τὴν προσθήκην ἐκείνην, καὶ ὅτι τοῦτο ἔπραξε διερωτηθεὶς καὶ ἐνώπιον τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η' καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἐπισκοπικῆς συνόδου. Καὶ ποῖον τὸ ἱστορικὸν κείμενον ἐφ' οὗ ἐδράζεται ἡ ἀξίωσις αὕτη τοῦ κυρίου Ginzel; Πόθεν τοῦτο συνάγει; Τοῦτο, λέγει, συνάγεται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἐναντίον τοῦ Μεθοδίου κατηγορίας. Οἱ γερμανοὶ ἐπίσκοποι κατήγγελλον τὸν Μεθόδιον ὡς μὴ ἀπαγγέλλοντα ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τὴν προσθήκην καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), τοῦτο ἀπετέλει κυρίως τὴν κατ' αὐτοῦ δογματικὴν κατηγορίαν· εἶναι λοιπὸν δυνατὸν νὰ μὴ ἐζητήθησαν παρὰ τοῦ Μεθοδίου ἐξηγήσεις περὶ τούτου τοῦ ἄρθρου τῆς (φραγκικῆς) πίστεως ἐν Ῥώμῃ; Διερωτηθεὶς δὲ ἐν Ῥώμῃ ὁ Μεθόδιος περὶ τούτου πῶς ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ τὴν πίστιν αὐτοῦ καὶ εἰς τοῦτο; ἄρα ὁ Μεθόδιος καίτοι δὲν ἀπήγγελλε τὸ σύμβολον μετὰ τῆς προσθήκης, ἀπεδέχετο ὅμως καὶ ἐπίστευε ταύτην καὶ ἐν Ῥώμῃ ἀνωμολόγησεν ὡς εὖ ἔχουσαν καὶ δόκιμον καθ' ἑαυτὴν οὖσαν. Ὡραία παπιστικὴ λογική! «Ἄν, εἶπεν ὁ Μεθόδιος ἀπολογούμενος ἐνώπιον τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η' καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου, ἂν δὲν ἀπαγγέλλω τὸ σύμβολον τῆς πίστεως μετὰ τῆς προσθήκης, τοῦτο ποιῶ συμμορφούμενος καὶ συμφωνῶν ἐντελῶς πρὸς τὴν ἁγίαν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν, τὴν κεφαλὴν καὶ μητέρα πασῶν (;!) τῶν ἐκκλησιῶν, ἥτις τὴν προσθήκην ταύτην ὡς μὴ φέρουσαν

κῦρος οἰκουμενικῆς συνόδου ἐπίσης δὲν ἀπαγγέλλει ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως. Ἡ πρᾶξις τῶν Φραγκικῶν ἐκκλησιῶν, ὅσαι κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς ἐν Τολέτῳ συνόδου τοῦ 589 καὶ τῆς ἐν Φόρῳ Ἰουλίου (Friaul) τοῦ 791 καὶ τῆς ἐν Φραγκφόρτῃ τοῦ 794 ἀπεδέξαντο τὴν προσθήκην καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως καὶ μετὰ τῆς προσθήκης ταύτης ἀπαγγέλλουσι καὶ ψάλλουσιν αὐτὸ ἐν ταῖς ἱερουργίαις αὐτῶν, δι' ἐμὲ δὲν ἔχει κῦρος ἀπόλυτον. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκ τούτου, ὅτι οὔτε ἔχω οὔτε ἀπαγγέλλω τὸ σύμβολον τῆς πίστεως μετὰ τοῦ φιλιόκβε συνάγουσιν οἱ κατήγοροί μου ὅτι ἀπορρίπτω τὴν περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας (;), διὰ τοῦτο ἀποκρουόμενος τὸ ἐσφαλμένον τοῦτο συμπέρασμα καὶ τὴν κατ' ἐμοῦ γενομένην κατηγορίαν ὡς καθαρὰν συκοφαντίαν διακηρύττων, διασαλπίζω ὅτι, καίτοι τὸ ἱερὸν σύμβολον τῆς πίστεως καὶ κατέχω καὶ ἀπαγγέλλω ἄνευ τῆς προσθήκης, οὐδὲν ἧττον πιστεύω καὶ ὁμολογῶ ἐκ βάθους καρδίας ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ».

Τοιαύτην κατασκευάζει τὴν ἐν Ῥώμῃ ἀπολογίαν τοῦ ἁγίου Μεθοδίου ἡ θαυμασία τοῦ Γινζέλου λογική.

Ἀλλ' ὁ κύριος οὗτος ὀφείλει νὰ ἐνθυμηθῇ καὶ λάβῃ πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ:

α] ὅτι τὰ ἱστορικὰ ζητήματα δὲν λύονται διὰ μόνης τῆς λογικῆς, ἢ μᾶλλον ὅτι ἡ ἱστορία δὲν ἀνήκει εἰς τὴν χώραν τῆς φαντασίας, ἀλλὰ τῆς πραγματικότητος·

β] ὅτι ἔτι ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Η' καὶ αὐτὴ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπετροπιάζετο τοὺς τολμήσαντας τὴν κίβδηλον ἐκείνην προσθήκην ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως καὶ πλαγίως μὲν, ἀλλ' ὅμως λίαν σαφῶς καὶ πεπαρρησιασμένως κατέκρινε καὶ αὐτοὺς καὶ ἐκείνην, ὡς ἕκαστος βλέπει ἀπαθῶς ἀναγινώσκων τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας λέξεις τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Ἰωάννου, καὶ πρὸς τοὺς θυρεοὺς ἐκείνους Λέοντος τοῦ Γ' ἐνατενίζων, οὓς ὁ πάπας οὗτος μικρὸν ὕστερον μετὰ τὴν ἐν Ἀκουϊσγράνῃ παρασυναγωγὴν ἑκατέρωθεν ἐξήρτησε τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ ἁγίου Παύλου, χαράξας ἐπ' αὐτῶν τὸ ἱερὸν σύμβολον ἄνευ τῆς προσθήκης καὶ ὑπογράψας «ἐπὶ προφυλακῇ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως» καὶ ὅτι ἂν ἡ προσθήκη ἐκείνη ἐφέρετο καὶ ἐνεπολιτεύετο τότε πολλαχοῦ τῆς Δύσεως καὶ παρὰ πολλοῖς, δὲν ἐφέρετο οὐδ' ἐνεπολιτεύετο πανταχοῦ καὶ παρὰ πᾶσιν ὑπὸ ἔννοιαν τοιαύτην, οἵα ἀπεδόθη αὐτῇ ὁριστικῶς ὕστερον, ὡς τοῦτο μαρτυροῦσι καὶ ἄλλοι καὶ ὁ πολὺς τότε ἐν Ῥώμῃ Ἀναστάσιος ὁ βιβλιοθηκάριος ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς μεταφράσεως τῶν πρακτικῶν τῆς Ζ' οἰκουμενικῆς συνόδου πρὸς τὸν πάπαν Ἀδριανὸν τὸν Α' λέγων ὅτι διὰ τῆς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν τούτου παρὰ τοῦ Υἱοῦ εἰς τὸν κόσμον ἀποστολὴν ἐτύγχανον νοοῦντες» missionem nimirum intelligentes.

γ] ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Κλήμεντος, ἑνὸς τῶν ἀκολούθων τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τοῦ μετὰ ταῦτα καὶ Βουλγαρίας ἐπισκόπου χρηματίσαντος, σαφῶς λέγει ὅτι ὁ ἱερὸς Μεθόδιος διαρρήδην ἀπέκρουσεν ἐν Ῥώμῃ τὴν καὶ ἐκ

τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. (Τὸν βίον τοῦ ἁγίου Κλήμ. ἐξέδωκεν ἑλληνιστὶ ὁ Miklosich Vindobonae 1847.)

δ] ὅτι ἐὰν ὁ Μεθόδιος ἐπίστευε τὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ κατ' αὐτοῦ κατηγορία τῶν φράγκων ἐπισκόπων ἀπέβαινε λίαν ἀνίσχυρος ἵνα μὴ εἴπωμεν παντάπασι περιττή· ἄλλως τε αἱ κατὰ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν ὕστερον συνεχεῖς πρὸς τοὺς πάπας τῆς Ῥώμης καταγγελίαι τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων, οἵτινες ἕως τέλους οὐκ ἐπαύσαντο διασύροντες αὐτοὺς ὡς ἄλλην δῆθεν πίστιν κηρύσσοντας καὶ ἤθη καὶ ἔθιμα παρεισάγοντας ἄλλα παρὰ τὰ τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἱκανῶς, νομίζομεν, τεκμηριοῦσιν ὅτι οὔτε τὴν πίστιν οὔτε τὴν λοιπὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησιαστικὴν μόρφωσιν αὐτῶν μετήλλαξαν οἱ μεγαλοκήρυκες ἐκεῖνοι τῆς ὀρθοδοξίας ἀπόστολοι.

ε] ὅτι ἂν τὴν ὁμολογίαν ταύτην πανδήμως ἐποιεῖτο ὁ Μεθόδιος ἐν Ῥώμῃ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ πάπα Ἰωάννου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπισκόπων, ὅπως ἱκανοποιηθῇ καὶ ἐφησυχάσῃ ὁ κατ' αὐτοῦ ἐξηγριωμένος φραγκικὸς κλῆρος, τότε ἔδει πάντως ἵνα γένηται ῥητὴ καὶ σαφὴς καὶ τούτου τοῦ οὐσιώδους δογματικοῦ κατ' αὐτούς τε καὶ τὸν Γίνζελον σημείου μνεία ἐν τῇ πρὸς τὸν Σουατοπόλκον ἐπιστολῇ τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η', ὅστις ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον γράφει· τοὐναντίον μάλιστα λέγει ὅτι ὁ Μεθόδιος ὡμολόγησε τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τὸ σύμβολον ὡς ἡ ἁγία ρωμαϊκὴ ἐκκλησία κατεῖχεν αὐτό, ἤγουν κατὰ τὸν ὅρον ὃν ἐν ταῖς ἁγίαις οἰκουμενικαῖς ἓξ συνόδοις οἱ θεῖοι πατέρες συνῳδὰ τῇ εὐαγγελικῇ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν διδασκαλίᾳ (ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται) ἀνεκήρυξάν τε καὶ παρέδωκαν ταῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ.

ϛ] καὶ τελευταῖον ὅτι ὁ Μεθόδιος, διερωτώμενος περὶ τῆς προσθήκης, τί περὶ ταύτης δοξάζει, εἴπερ ταύτην ὡς πλάνην ἢ ὡς δόκιμον καὶ εὖ ἔχουσαν καθ' ἑαυτὴν πρεσβεύει, ἠδύνατο ἀποκρίνασθαι ὡς ἤδη σχεδὸν ὑπετόπασε καὶ ὁ Γίνζελος, ὅτι δηλονότι τὴν περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ περιφερομένην καινοφωνίαν τότε μόνον ἠδύνατο ἀποδέξασθαι ὡς φωνὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν καὶ ἐν τῷ ταμείῳ τῆς ὀρθοδόξου αὐτοῦ πίστεως ἐναποταμιεῦσαι ὅτε τὰ περὶ αὐτῆς ὡρίζοντο ὑπὸ μιᾶς ἁγίας οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὅτι αἱ περὶ ταύτης ἀποφάσεις τῶν ἐν Τολέτῳ καὶ Φριώλῃ καὶ Φραγκφόρτῃ φραγκολατινικῶν συνόδων δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι δι' αὐτὸν κῦρος ὑποχρεωτικόν. Τοσαῦτα ἐν παρόδῳ πρὸς τὴν ἀκαταμάχητον λογικὴν τοῦ Ginzel.

Δ'.

Μετὰ τὰ εἰρημένα ἄξια σημειώσεώς εἰσιν ὅσα περὶ τῶν κατηγόρων τῶν ἐξ Ἑῴας ἱερῶν διδασκάλων φησὶ Λέων ὁ ΙΓ' ἀποκαλῶν αὐτοὺς ἐπὶ λέξεως λογομάχους καὶ καινοτόμους, πειρωμένους ἀμαυρῶσαι τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας δι' ἐπιβλαβῶν διδαγμάτων· «κατὰ τῶν λογομάχων καὶ καινοτόμων, ἵνα μὴ ἀμαυρῶσι τὸ καθολικὸν ὄνομα δι' ἐπιβλαβῶν διδαγμάτων, ἐρρωμένως ἀνθίστατο (ὁ Μεθόδιος)». Ἐπειδὴ ταῦτα λέγει ὁ Λέων ἐκτιθέμενος αὐτὴν ταύτην τὴν ἱστορικὴν σελίδα τοῦ βίου τοῦ Μεθοδίου, ἣν καὶ ἡμεῖς συντόμως ἀνωτέρω παρεθέμεθα, ἐπειδὴ αἱ κατηγορίαι τῶν λογομάχων καὶ καινοτόμων τούτων εἰδικώτερον ἀνεφέροντο τὸ μὲν εἰς τὰ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ δὲ εἰς τὰ τῆς θείας λατρείας καὶ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν αὐτῇ, ἐρωτῶμεν, ἀρά γε δικαιούμεθα νὰ ὑπολάβωμεν ὅτι λογομάχους καὶ καινοτόμους ὀνομάζει ἡ Μακαριότης Αὐτοῦ τοὺς γείτονας φράγκους ἐπισκόπους καὶ τὸν κλῆρον αὐτῶν; διότι ἀληθῶς οὗτοι ἦσαν οἱ κατὰ τοῦ Μεθοδίου (καὶ κατ' ἀρχὰς καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κυρίλλου) ἐπιτιθέμενοι καὶ ὡς δεινοὶ αὐτοῦ κατήγοροι πάντοτε εἰς μέσον παρερχόμενοι καὶ πρὸς τὴν Ῥώμην αὐτὸν καταγγέλλοντες. Σαφὴς καὶ ὁριστικὴ περὶ τούτων ἀπάντησις νομίζομεν ὅτι ἀναγκαία ἐστὶν ἐκ μέρους τοῦ μακαριωτάτου πάπα Λέοντος, ἂν οὐχὶ δι' ἄλλο, ἀλλά γε διὰ τοὺς ἐπισκόπους ἐκείνους καὶ τοὺς τούτων κληρικούς, οἵτινες προδήλως ἐνοχοποιοῦνται χαρακτηριζόμενοι ὡς λογομάχοι καὶ καινοτόμοι, ἀφοῦ ἡ πίστις αὐτῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Filioque) ἐγένετο πίστις καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας, αἱ δὲ κατὰ τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας ἐνστάσεις αὐτῶν ἀπέβησαν, ὡς ὀψόμεθα, θέμα σοβαρώτατον πολλοῖς καὶ τῶν σεβασμιωτάτων

προκατόχων τοῦ Λέοντος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν διαλευκάναι ἔργον ἐστὶ τοῦ μακαριωτάτου πατρός, ἡμέτερον δὲ τὸ ἐκτυλίξαι περαιτέρω ἐκ τῆς ἱστορίας τὰ πράγματα.

Ἀληθὲς καὶ ἀναντίρρητόν ἐστιν ὅτι αἱ σχέσεις τῶν δύο τότε μεγάλων καὶ σπουδαιοτέρων διαμορφώσεων τοῦ χριστιανισμοῦ, αἱ σχέσεις τῶν ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἦσαν λίαν, ὡς λέγομεν σήμερον, τεταμέναι, καὶ τοῦτο διὰ τὴν ἀντευαγγελικὴν καὶ ὅλως ἀντικανονικὴν φιλοπρωτείαν Νικολάου τοῦ Α΄ καὶ δὴ καὶ διὰ τὴν ἀξιοκατάκριτον ἀνοχήν, ἣν οὗτος ἐπεδείκνυε πρὸς μωράς τινας καὶ ἀνοήτους ζητήσεις καὶ καινοτομίας, ὅσαι τότε πρῶτον ἤδη κατὰ τὴν ἑσπερίαν ὡς μύκητες ἀνεφύοντο, ἢ καὶ πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῆς ἀληθείας σπαρεῖσαι καὶ ἀθορύβως τὰ χριστιανικὰ πνεύματα νεμόμεναι, πρῶτον ἤδη τότε ἐβλάστανον καὶ ὑψοῦντο ὡς φοβερὰ ζιζάνια ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σίτου· ἀλλ' ὅμως δὲν ἦσαν καὶ τοιαῦται αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος σχέσεις, ὥστε νὰ δύναταί τις νὰ λέγῃ ὅτι αἱ ἐκκλησίαι αὗται καθάπερ σήμερον οὕτω καὶ τότε ἐχωρίζοντο ἀπ' ἀλλήλων διὰ τείχους σινικοῦ, ἢ ὅτι καὶ τότε τὰ αὐτὰ οὔρεα σκιόεντα καὶ ἡ αὐτὴ θάλασσα ἠχήεσσα ἦσαν ἀνὰ μέσον αὐτῶν.

Γνωστόν ἐστι καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον ὅτι ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ἵσταντο ἀπέναντι ἀλλήλων φέρουσαι τὸν ἰδιάζοντα αὐταῖς ἐκκλησιαστικὸν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ χαρακτῆρα, ὡς οὗτος ἀρχῆθεν ἐν αὐταῖς ἐμορφώθη, χωρὶς οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἑτέρα νὰ θεωρῇ διὰ τοῦτο ἑαυτὴν μόνον ὀρθοδοξοῦσαν· ὡταύτως ἀναντίρρητόν ἐστιν ὅτι ἂν αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ Νικολάου τοῦ Α΄ καὶ ἑξῆς εἶχον σπουδαίους λόγους νὰ ἐκφράζωσι τὴν ἀδελφικὴν αὐτῶν ἀνησυχίαν καὶ λύπην καὶ ἔστιν ὅτε καὶ πικρότερόν πως μέμφωνται τὰς ἐπὶ μέρους ἐκκλησίας τῆς Δύσεως ὡς παρεκκλινούσας τοῦ κανόνος τοῦ ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς εὐαγγελικῆς ἀληθείας καὶ τοῦ στοιχεῖν πρὸς τὴν ἀνέκαθεν ἐπικρατοῦσαν τάξιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθερίας ἔνδον τῶν ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων καὶ τῶν ἱερῶν συνόδων τεθεσπισμένων· αἱ ἐκκλησίαι ὅμως τῆς Δύσεως οὐδένα λόγον τοιοῦτον εἶχον πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς.

Ταῦτα πάντα διακηρύττει καὶ ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας τίθησι τοῖς γε περὶ τούτων διστάζουσιν οὐ μόνον ἡ ἀμερόληπτος ἱστορία τῆς καθόλου καταστάσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος, ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη καὶ ἀξιομνημόνευτος φωνὴ τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ ΙΙ΄, ὃς διερωτήσας τὸν σεβάσμιον ἀρχιεπίσκοπον τῆς Μοραβίας ἐνώπιον τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου τῶν ἐπισκόπων καὶ αὐστηρῶς δοκιμάσας αὐτὸν οὐ μόνον ἐν τοῖς τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις τοῖς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καθόλου ἀναγομένοις, εὗρεν αὐτὸν ὀρθοδόξως καὶ πιστεύοντα καὶ ποιοῦντα.

Ἡ φωνὴ αὕτη τοῦ πρωθιεράρχου τῆς Ῥώμης, ἥτις ἐστὶν ἡ τελευταία ἴσως ἱερὰ φωνὴ τῆς ἀρχαίας ὀρθοδόξου ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, οὐδένα πάντως ἐνδοιασμὸν ἐγκαταλείπει ὅτι οἱ κατήγοροι τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, οἱ γείτονες αὐτοῦ φράγκοι ἐπίσκοποι, οὐδένα σπουδαῖον λόγον εἶχον καθαπτόμενοι τῆς πίστεως καὶ τῆς πράξεως αὐτοῦ καὶ ὅτι ἦσαν τῷ ὄντι λογομάχοι καὶ καινοτόμοι, ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς στρεβλῆς καὶ ψευδοῦς θεωρίας ὅτι πᾶν δυτικὸν ἀληθὲς καὶ σωτήριον, πᾶν δὲ μὴ τοιοῦτον καὶ ἀδόκιμον καὶ κακόδοξον καὶ σχισματικὸν καὶ αἱρετικὸν καὶ ὡς ἐκτὸς δῆθεν τῆς ἀληθοῦς ἐκκλησίας ψυχόλεθρον καὶ ἀπαράδεκτον.

Τὴν θεωρίαν ταύτην, ἣν πάνυ εὐσχήμως ἀποκρούει ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η΄ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ μνημονευθείσῃ ἐπιστολῇ αὐτοῦ, φαίνονται ἔχοντες τῷ ὄντι οἱ τότε ἀντίπαλοι τῶν ἐξ Ἀνατολῆς διδασκάλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου· ὁ κατὰ τούτων πόλεμος ἦν πόλεμος κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς, τῆς διδασκαλίας, τῆς θείας λατρείας, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων αὐτῶν· οὕτω μόνον, νομίζομεν, ὀρθῶς ἑρμηνεύεται καὶ ἐννοεῖται καὶ ἡ ἔκφρασις τῆς ἐπιστολῆς Ἰωάννου τοῦ Η΄ ὅτι καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἄλλαις διδασκαλίαις καὶ τοῖς δικαιώμασι τῆς ἐκκλησίας ὀρθόδοξον καὶ δόκιμον καὶ ὠφέλιμον αὐτὸν ἀνεῦ-

ρε, καὶ ἡ στάσις τῶν φράγκων ἐπισκόπων ἀπέναντι τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν καὶ τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὡς αἵρεσιν παρίστων οἱ πανιερώτατοι ἐκεῖνοι, καὶ τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ὡς ἀντευαγγελικὴν καὶ τῇ πράξει τῆς καθόλου ἐκκλησίας ἀπᾴδουσαν ἐχαρακτήριζον, καὶ τελείαν ἐπὶ τέλους σταυροφορίαν κατὰ τῶν μαθητῶν αὐτῶν ἤγειραν, ὅπως καθαρίσωσι βεβαίως τὸ ἔδαφος ἀπὸ τῆς λύμης τῆς ἀνατολικῆς ἢ ὡς αὐτοὶ ἔλεγον τῆς ἑλληνικῆς κακοδοξίας, ἣν εἰς τὰ τέκνα τῶν ὡραίων ἐκείνων χωρῶν οἱ ἀοίδιμοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι τῆς Ἀνατολῆς ἐκόμισαν.

Ἀλλ' οὕτως ἑρμηνεύεται καὶ ὀρθῶς ἐννοεῖται ἡ στάσις οὐ μόνον τῶν φράγκων ἐπισκόπων, διότι οὐδ' αὐτοὶ μόνοι ἐγένοντο ἐχθροὶ καὶ διῶκται τῶν ἐξ Ἑῴας διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ ἄλλων καὶ αὐτῶν τῶν ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας καθημένων, οἵτινες οὐκ ἐπαύσαντο ἐπὶ τέσσαρας κατ' ἀρχὰς αἰῶνας ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ἐμφανῶς ἢ ἀφανῶς διώκοντες τοὺς ἀδελφοὺς ἐκείνους καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν καὶ τὰ σλαυϊκὰ αὐτῶν γράμματα καὶ τὰς λειτουργίας καὶ πάντα τὰ ἐν τοῖς γράμμασι τούτοις ἱερὰ αὐτῶν μεταφράσματα, οὐδ' ἐφοβήθησαν τὸν Θεὸν ἀναθεματίσαντες αὐτοὺς ἐπὶ τέλους ὡς αἱρετικούς, ὡς ἀρειανοὺς γότθους, σὺν τῇ διακηρύξει ὅτι καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ζωῇ ἀξίως τῆς πονηρίας αὐτῶν ὑπὸ τῆς θείας δίκης ἐκολάσθησαν.

Τὸ αὐτὸ κατ' οὐσίαν πνεῦμα καὶ τὴν αὐτὴν πρὸς τὰς ἁγίας ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς στάσιν ἔχουσι βεβαίως οἱ ὀπαδοὶ τῆς παπικῆς Δύσεως καὶ ἕως τῆς σήμερον, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον ἀπαντᾷ παρὰ τοῖς μεταγενεστέροις αὐτῶν διαφορὰ λίαν σπουδαία καὶ ἀξιοσημείωτος. Οἱ μεταγενέστεροι λατῖνοι, καὶ μάλιστα ὅσοι τούτων ὑπεράλπειοι, οὐδαμῶς πλέον χαρακτηρίζουσι, καθάπερ τὸ πρῶτον οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι καὶ μετ' αὐτοὺς ἄλλοι καὶ αὐτὴ ἡ ἀποστολικὴ ἕδρα τῆς Ῥώμης, τοὺς ἀδελφοὺς τούτους ὡς αἱρετικούς, οὐδὲ βλασφημοῦσιν οὐδ' ἀναθεματίζουσιν αὐτούς τε καὶ τὰ γράμματα αὐτῶν· διότι χρείαν τούτων οὐδεμίαν σήμερον ἔχουσι· τοὐναντίον οὗτοι ἀνακηρύττουσιν αὐτοὺς τελείους ἁγίους, καὶ ἁγίους καθολικούς, καὶ αὐτοὺς καὶ τὰ ἔργα αὐτῶν εὐλογοῦσι· διότι τούτων μάλιστα σήμερον χρείαν ἔχουσι, περιορίζοντες τὴν μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν διαμάχην σχεδὸν ἁπλῶς καὶ μόνον ἐν τῇ χρήσει τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Ἀπόδειξις τῶν λεγομένων αὐτὴ ἡ μετὰ χεῖρας ἡμῶν ἐγκύκλιος τοῦ μακαριωτάτου πάπα Λέοντος, ἐν ᾗ οὗτος καὶ πρὸς τοὺς μακαριωτάτους προκατόχους αὐτοῦ διαφωνεῖ ὡς πρὸς τοῦτο, καὶ πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἀριδήλως ἀντιπίπτει διακηρύττων ἀπαρακαλύπτως ὡς ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον ἐξ ἀρχῆς ἤδη ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία καὶ ἡγίασε καὶ οὐκ ἐπαύσατο γεραίρουσα καὶ τιμῶσα ὡς ἱεροὺς καὶ ἁγιωτάτους διδασκάλους τοῦ παπισμοῦ.

Ἡ διπλῆ αὕτη ἀντίφασις, ἣν οἱ περὶ τὸν Λέοντα γραμματεῖς ὅσον οἷόν τε ἦν ἐσπούδασαν ἀποκρύψαι, σοβαρὰ καὶ ἀξιολογωτάτη οὖσα, καταφανεστέρα γενήσεται καὶ ἐφεξῆς ἀναπτυσσομένων τῶν πραγμάτων πλατύτερον πρὸς διαφώτισιν τῆς μετὰ χεῖρας παπικῆς ἐγκυκλίου.

ΣΗΜ. Ὁσάκις πρόκειται λόγος περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου πρὸς τὰς τότε ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, οἱ μεταγενέστεροι καὶ μάλιστα οἱ ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν τῷ παπισμῷ δουλεύοντες ἄνθρωποι, ἐν ἀντιφάσει ὅλως πρὸς τοὺς ἀρχαίους αὐτῶν κατηγόρους ὁλοτελῶς αὐτοὺς ἀποχωρίζουσι τῆς ἁγίας μητρὸς αὐτῶν ἐκκλησίας, καὶ περὶ ταύτης μὲν ὡς εἰ ἐν σχίσματι καὶ ἐν αἱρέσει κατέκειτο οὕτω λαλοῦσιν, αὐτοὺς δὲ θερμοὺς ζηλωτὰς καθολικοὺς καὶ πρὸς αὐτὴν ἐν τελείᾳ διαστάσει περιελθόντας διακηρύττουσιν. Ἡ ἰδέα αὕτη ἄρχει, ὡς ἀνωτέρω ἤδη εἴπομεν, καὶ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ ἐπιστολῇ τοῦ μακαριωτάτου πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ' ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους αὐτῆς διήκουσα· ἀλλ' ὅ,τι ὁ πάπας μετ' αἰδοῦς τινος ὡς εἰπεῖν λέγει, τοῦτο οἱ ἀπὸ τῆς μάνδρας αὐτοῦ ἀναφανδὸν καὶ μετὰ μεγάλης θρασύτητος διαταλπίζουσιν. Ὁ ἀναγινώσκων τὴν περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου πραγματείαν τοῦ Γινζέλου καὶ τὰς παραπλησίους τῶν ὁμοίων αὐτῷ συγγραφὰς δὲν δύναται τῇ ἀληθείᾳ εἰμὴ πολλάκις ἱστάμενος νὰ θαυμάζῃ τῶν ἀνθρώπων τούτων τὸ ἀπερίσκεπτον θράσος. Οὕτω φερ' εἰπεῖν ὁμιλῶν ὁ Γίνζελος περὶ

τῶν σλαύων μαθητῶν τῶν δύο ἐκείνων ἀδελφῶν καὶ ὡς τελείους κατολίκους αὐτούς τε καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτῶν ὑποτιθέμενος λέγει (ἔνθ. ἀν. σελ. 100.) ὅτι «μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου ἐκδιωχθέντες οὗτοι (τῷ 886 ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Μοραβίας ἐγένοντο λεία τῆς αἱρέσεως» eine Beute der Haeresie geworden! αἵρεσιν ὀνομάζων ὁ γεννάδας ἐν ὑπερμεσοῦντι τῷ ιθ' αἰῶνι τί νομίζεις; τὴν ἐμμονὴν ἐν τῇ πίστει τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τὴν ἐγκαρτέρησιν ἐν τῇ πίστει τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν ἓξ συνόδων «**ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται**» ἐστίαν δὲ τῆς αἱρέσεως τὰς ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ἀποκαλεῖ καὶ πρώτιστα τὴν ἁγιωτάτην ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως· διότι πιστὴ καὶ ἀκράδαντος ἐν τῇ πίστει τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων, πρώτη αὐτὴ ἐστηλίτευσε διὰ τοῦ μεγάλου τῆς ὀρθοδοξίας τέκνου, τοῦ φωτωνύμου Φωτίου, τὴν κίβδηλον καὶ ἀσύγγνωστον ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως προσθήκην «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ», ἣν φράτορές τινες τῆς Δύσεως, ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες κατὰ τὴν προσφυεστάτην τοῦ θείου πατρὸς ἔκφρασιν, τῇ Βουλγαρίᾳ τότε προσέφερον!.

Ἡ αὐτὴ ἰδέα κρατεῖ καὶ ἐν οἷς ὁ αὐτὸς καθηγητὴς (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 23 καὶ 24) ὅσα ἄλλοι ἄλλοτε ὅμοιοι αὐτῷ ἀνερυθριάστως ἐξεστόμισαν, γελοίοις μᾶλλον ἢ σπουδαίοις ἀνδράσιν ἐμπρέποντα, ἀναμασσώμενος προβάλλεται, ὅτι δηλαδὴ οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἦσαν ἕτοιμοι ἐγκαταλεῖψαι τὴν Ἀνατολὴν ὡς δῆθεν μὴ ἀνεχόμενοι βλέπειν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Φώτιον ἄνδρα ἐχθρὸν τῆς ἀληθείας καὶ ἰταμῶς στασιάζοντα πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Πέτρου, ὅτι καθορῶντες τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν ἀσυστόλως καταπατούμενα ὑπ' αὐτοῦ, ηὔχοντο ἀπομακρυνθῆναι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὃ δὴ καὶ ἐγένετο ἀφικομένης μετ' οὐ πολὺ τῆς αἰτήσεως τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μοραβίας Ῥατισλαύου. Πρὸς ταῦτα ἠδύνατό τις ἁπαντῶν ἀντὶ παντὸς ἄλλου νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν κριτικώτατον καὶ πνευματωδέστατον καθηγητὴν ὅτι, εἰ οὕτως ἀληθῶς εἶχον τότε τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, οὐδαμῶς ἂν ἐγκατέλειπον αὐτὴν καὶ μάλιστα ὁ Κύριλλος «ὁ πολὺς μὲν τὴν ἔξω σοφίαν, πλείων δὲ τὴν ἔσω καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπιγνώμων, μᾶλλον δὲ τοῦ ἑνὸς ὄντος, παρ' οὗ τὰ πάντα ἐκ μὴ φαινομένων τὸ εἶναι ἔλαβον» ὡς ἐπαινῶν χαρακτηρίζει τοῦτον διὰ τῶν λέξεων μιᾶς τῶν ἀρχαίων βιογραφιῶν ὁ Γίνζελος (ἔνθ. ἀν. σελ. 24)· διότι τότε θὰ ἦσαν λίαν ἀξιόμεμπτοι καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν αὐτῶν ἀγνωμονέστατοι ἐν οὕτω κρισίμοις καὶ χαλεποῖς καιροῖς αὐτὴν ἐγκαταλείποντες εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Φωτίου. «Γενναῖος, γράφει ὁ Γίνζελος (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 23) καὶ ἀτρόμητος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως πρόμαχος ἀνεδείχθη ὁ Κωνσταντῖνος ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου (846—857)· οὐδ' αὐτὸς ὁ ἰσχυρότατος τῆς φιλίας σύνδεσμος ὁ συνδέων αὐτὸν μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πρωτοασικρίτου καὶ πρωτοσπαθαρίου Φωτίου ἴσχυσε νὰ ἀναστείλῃ αὐτὸν ὅπως παρρησίᾳ ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ ὅτε οὗτος ὑποβλέπων (!!) τὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Γ' ὀλίγον εὐνοούμενον πατριάρχην, ἵνα διαταράξῃ τὴν ἡσυχίαν αὐτοῦ καὶ εἰς ἀμηχανίαν αὐτὸν περιστήσῃ, διέσπειρεν εἰς τὸν ὅλον τὴν δόξαν, ὅτι δύο ψυχὰς ἔχει ὁ ἄνθρωπος, μίαν λογικὴν καὶ μίαν ἄλογον». Λοιπὸν ὁ ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου τοσοῦτον γενναῖος καὶ ἀτρόμητος τῆς ὀρθοδοξίας ὑπέρμαχος Κωνσταντῖνος, ἤδη τοῦ Φωτίου ἀναβάντος ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (857—867), ὀλιγοψυχεῖ καὶ εὔχεται καὶ ἐπιθυμεῖ τὴν φυγήν! Λοιπὸν ὁ γενναῖος καὶ ἀτρόμητος τότε στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ, ὁ παρὰ πάντων ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος, ὁ εὐγενὴς υἱὸς τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης Λέοντος τοῦ Πατρικίου, ὁ πολλὰ δυνάμενος καὶ μεγίστην ἐπιρροὴν ἔχων ἐπὶ τῶν πνευμάτων τῶν περιφανεστέρων οἴκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως (βλ. αὐτόθ. σελ. 21 καὶ 47), ῥίψασπις ἤδη καὶ λειποτάκτης γίνεται; Τοιοῦτοι, ὡς φαίνεται, οἱ ἥρωες τοῦ Γινζέλου καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ, διὸ καὶ κατ' αὐτοὺς φαντάζονται καὶ ἀναπλάττουσι καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον.

Ὁ διάλογος, ὁ εἰς τὰ στόματα τῶν δύο φίλων φιλοσόφων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τιθέμενος, καὶ ἐφ' οὗ ὁλόκληρον τὸ κέντρον τοῦ φαντασιώδους οἰκοδομήματος τοῦ Γινζέλου τεθεμελίωται, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Πρό τινων ἐτῶν τὸν Φώτιον κηρύττοντα ὅτι δύο ψυχὰς ἔχει ὁ ἄνθρωπος, Κωνσταντῖνος ὁ φιλόσοφος, ἀνὴρ ἁγιώτατος καὶ ἐπι-

1. Ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστί, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει· ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ· τὰ ῥήματα ταῦτα τοῦ μακαρίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου (ἐπισ. α' κεφ. β' στίχ. 11) τίς εὐθὺς καὶ ἄκων δὲν ἀναμιμνήσκεται ἀκούων τὸν καθηγητὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς παπικῆς θεολογικῆς σχολῆς Leitmeritz τοιαῦτα ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐξερευγόμενον; Ἀλλὰ τὰ αὐτὰ πάσχει ὁ κύριος Γίνζελος καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις καὶ μάλιστα ἐν οἷς μητέρα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ἀποκαλεῖ, πολλαχοῦ τοῦτο τῆς μονογραφίας αὐτοῦ ἐπαναλαμβάνων. Ἀφοῦ δὲ ἄνδρες προφέσσορες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου τοιαῦτα καὶ ἐκστομίζουσι καὶ γράφουσιν, οὐδόλως παράδοξον οὐδ' ἀπίθανόν ἐστι, νομίζομεν, ἵνα αὔριον ἀκούσωμεν ὅτι καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς πίστεως ἡμῶν ἐγεννήθη ἐν Ῥώμῃ, οὐχὶ δὲ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας· ὅτι ἐν Ῥώμῃ συνέστη ἡ πρώτη χριστιανικὴ ἐκκλησία, οὐχὶ δὲ ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ὅτι ἀπὸ τοῦ Καπιτωλίου αὐτῆς ὁ Κύριος εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνελήφθη, adieu καὶ au revoir πρὸς τοὺς ῥωμαίους ποντίφικας ἐπιφωνῶν, οὐχὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν εὐλογῶν τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ λέγων Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη.

στήθιος αὐτοῦ φίλος, ἐπιπλήττων ἔλεγε: τί παθὼν τοιαύτην πλάνην εἰς τὸν λαὸν διασπείρεις ἐπ' ἀπωλείᾳ τοσούτων ψυχῶν; Ὁ δὲ ἀπεκρίνατο· οὐχ ὅπως λυμήνωμαι ἢ βλάψω τινὰ τοιαῦτα εἰς μέσον προεθέμην, ἀλλ' ἵνα δοκιμάσω τί θὰ ἔπραττεν ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος, ἐὰν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ ἐνεφανίζετο τοιαύτη τις αἵρεσις ἐκ τῶν συλλογισμῶν τῶν φιλοσόφων εἰς μέσον προαγομένη, ἀφοῦ οὗτος ἀπωθεῖται τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐπὶ τῇ θύραθεν σοφίᾳ κομῶντας· οὐδόλως δὲ ἐπῆλθέ μοι κατὰ νοῦν ὅτι ὑπεκκαίων καὶ προκομίζων εἰς μέσον τὴν δόξαν ταύτην, ἔμελλον νὰ βλάψω τοσαύτας ψυχάς. Πρὸς ταῦτα ὁ Κωνσταντῖνος· ὦ σοφία τοῦ κόσμου, πόσον μωρὰ καὶ αὐτοκαθαίρετος εἶ! Ἔρριψας τὸ βέλος ἐπάνω τοσούτου ὄχλου καὶ οὐ προεῖδες ὅτι ἐκ πάντων τούτων εἷς τις ἔμελλε νὰ πληγωθῇ. Πᾶσι πάντως φανερόν ἐστιν ὅτι καθάπερ οἱ φυσικοὶ ὀφθαλμοὶ ὅσον ἂν ὦσι μεγάλοι καὶ ἀνοικτοὶ ἐπιπροσθοῦντος καπνοῦ καιομένων ἀχύρων, τὰ πέραν οὐ δύνανται βλέπειν, οὕτω καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς σοφίας σου, ὅσον ἂν ὦσιν εὐρεῖς καὶ ἠνεῳγμένοι, ὑπὸ τοῦ καπνοῦ τῆς πλεονεξίας καὶ τοῦ φθόνου ἀποσκοτούμενοι, τὰς τῆς δικαιοσύνης τρίβους ὁρᾶν οὐ δύνανται· καὶ διὰ τοῦτο ἀληθές ἐστιν ὃ λέγεις, ὅτι διὰ τοῦ βέλους σου οὐδένα νὰ πληγώσῃς κατὰ νοῦν εἶχες, ἐπειδὴ οὕτω τεθολωμένον ἔχων τὸν νοῦν ὑπὸ τῶν εἰρημένων κατὰ τοῦ πατριάρχου παθῶν, οὐδόλως προεῖδες οἷον ἦν τὸ ῥιπτόμενον βέλος »[1].

Ὁ διάλογος οὗτος, ὃν ὁ σύγχρονος τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Φωτίου βιβλιοθηκάριος τῆς Ῥώμης παραδίδωσιν, ἐκτιμηθήσεται βέβαια δεόντως, ὅταν μετ' οὐ πολὺ ἐκδοθῇ, Θεοῦ διδόντος, ὁ περὶ ψυχῆς ἀνέκδοτος ἔτι διαμένων τοῦ ἱεροῦ Φωτίου

1. Ante annos aliquot Photius duarum unumquemque hominem animarum consistere prædicabat. Qui quum a Constantino Philosopho, magnæ sanctitatis viro, fortissimo ejus amico, increpatus fuisset, dicente: cur tantum errorem in populum spargens, tot animas interfecisti? Respondit: non studio quemquam laedendi, talia, inquit, dicta proposui; sed probandi, quid Patriarcha Ignatius ageret, si suo tempore quælibet hæresis per syllogismos Philosophorum exorta patesceret, qui scilicet viros exterioris sapientiæ repulisset; verum ignoravi me sub hujus fomite propositionis tot animos fore læsurum. Ad quod ille: o sapientia mundi, quæ infatuatur et destruitur! Jactasti sagittas in multitudinem copiosæ turpæ, et ignorasti quemlibet ex his omnibus vulnerandum. Certe omnibus liquet quia sicut oculi quantumlibet sint magni et aperti, si fumus palearum interjacuerit, videre ultra non possunt; ita oculi sapientiae tuae quantumlibet sint ampli et patuli, avaritiae tamen et invidiae fumo penitus obcœcati, tramitem justitiae videre non possunt. Ac per id verum est, quod dicis, neminem ictu tuo putasse esse laedendum, quum sic obcœcatum sensum praedictis adversum Patriarcham passionibus habens, necquid emiseris praevidisti. Παρὰ τῷ Γινζέλῳ ἔνθ. ἀν. Anhag B. σελ. 43, καὶ παρὰ τῷ Mansi Conc. Coll. Tom XVI p. 6.

λόγος, οὗ ἡ εὕρεσις μετ' ἄλλων ἠγγέλθη πρό τινος ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλεως ἡμῶν. Ἴσως τινές, σμικροὶ τὸν νοῦν ἢ ἀμαθέστεροι καὶ χθαμαλώτεροι καὶ πρὸς ὕψος λόγου τοσοῦτον φέρεσθαι ἀδυνατοῦντες, ἐσκανδαλίσθησαν ἐξ αὐτοῦ καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἔλαβε μεταξὺ τῶν δύο φίλων διάλογός τις χώραν ὅλως φιλικὸς καὶ ἐμπιστευτικός, ὡς λέγομεν· ἀλλ' ὅτι οἱ μετὰ ταῦτα ἐχθροὶ τοῦ Φωτίου καὶ φίλοι δῆθεν τοῦ Ἰγνατίου ἐκμεταλλευόμενοι καὶ τὴν περίστασιν ταύτην, καὶ τὰ πράγματα ὅλως διαστρέφοντες πρὸς δυσφημίαν τοῦ θεσπεσίου ἀνδρός, παρέστησαν τοῦτον οὐ μόνον ὡς κατὰ τοῦ πατριάρχου Ἰγνατίου συντάξαντα καὶ ἐκφωνήσαντα τὸν λόγον, ἀλλὰ δὴ καὶ ὡς ἐκ πλεονεξίας καὶ φθόνου τοῦτο ποιήσαντα, περὶ τούτου οὐδείς, νομίζομεν, δύναται ἀμφιβάλλειν γινώσκων καὶ καλῶς ἐπιστάμενος τί ς ἦν ὁ Φώτιος καὶ τ ί ν ε ς οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ.

Ἀλλὰ δεδόσθω ὅτι πράγματι ἔλαβε χώραν ὁ διάλογος οὗτος, ὃν ὁ λατῖνος βιβλιοθηκάριος οὕτω κομψῶς καὶ ἀστείως πλέκει, καὶ ἐφ' οὗ, ὡς εἴρηται, ὁλόκληρον τὸ κέντρον τοῦ φαντασιώδους οἰκοδομήματος τοῦ Γινζέλου τεθεμελίωται, καὶ δὴ καὶ ὅτι συνεπείᾳ τοῦ διαλόγου τούτου τοῦ ὅλως ἰδιωτικοῦ πάντοτε ὑποτιθεμένου καὶ τοῦτ' αὐτὸ ὡς μεταξὺ δύο ἐπιστηθίων φίλων λαβόντος χώραν, ἐπῆλθε ψυχρότης τις μεταξὺ τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Φωτίου, ὅπερ οὐδὲ πρὸς στιγμὴν δύναταί τις πιστεῦσαι ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν οὐ μόνον τὸν διάλογον τοῦ Ἀναστασίου ὃς οὐδὲν τοιοῦτον λέγει, ἀλλὰ καὶ τὴν εἰλικρινεστάτην φιλίαν καὶ ἀγαθότητα ἀμφοτέρων τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν—ἔστω, τί ἐκ τούτου; μήπως ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἔμελλον διὰ τοῦτο νὰ μισήσωσι καὶ τὴν μητέρα αὐτῶν ἐκκλησίαν ἀπεκδυόμενοι ἅμα καὶ τὴν δογματικὴν καὶ ἠθικὴν καὶ πρακτικὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀγωγὴν καὶ μόρφωσιν, ἣν παρὰ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως ἔλαβον καὶ μονονουχὶ προσποιούμενοι ἰησουϊτικῷ τῷ τρόπῳ χάριν τῶν φράγκων ἐπισκόπων ὅτι ἀποδέχονται ὡς δόκιμον καὶ εὐαγγελικὴν φωνὴν τὴν «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» κακόσχολον καινοφωνίαν, ὡς βούλεται καὶ σπουδάζει παραστῆσαι αὐτοὺς ἄρρητ' ἀθέμιτα συμφορῶν καὶ προκομίζων ὁ Γίνζελος;

Ὁ αὐτὸς Γίνζελος ὑποσημειοῦται αὐτόθι τάδε· «ἐξ ὧν διηγεῖται Ἀναστάσιος ὁ βιβλιοθηκάριος, ὁ πλησιέστερος φίλος καὶ θιασώτης τοῦ Κωνσταντίνου, ἐξάγεται ὅτι ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος ἀνθρώπους, οἵτινες παρὰ πολὺ ἐθεράπευον τὴν θύραθεν σοφίαν ἐπεθύμει νὰ ἔχῃ μακρὰν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωμάτων «qui viros exterioris sapientiae repulisset». Ἐπὶ τούτῳ οὖν σκανδαλιζόμενος (!;) ὁ Φώτιος ὁ μέγα ἐπὶ τῇ θύραθεν καὶ ἔσω σοφίᾳ σεμνυνόμενος, ἔρριψεν εἰς μέσον τὸ φιλοσοφικὸν ἐκεῖνο δόγμα· ἀ λ λ' ὁ Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ς ὁ κ α τ ά τ ε τ ὴ ν φ ι λ ο σ ο φ ι κ ὴ ν κ α ὶ θ ε ο λ ο γ ι κ ὴ ν ἐ π ι σ τ ή μ η ν π ο λ λῷ τ ὸ ν Φ ώ τ ι ο ν ὑ π ε ρ α κ ο ν τ ί ζ ω ν, εὐθαρσῶς αὐτὸν κατερράπισε». Τί δὲ βούλεται καὶ ἑ ν ὶ φ ρ ε σ ὶ κ ε ύ θ ε ι ταῦτα ὑποσημειούμενος ὁ Γίνζελος, εὔδηλον· διὰ τούτων βούλεται ὁ ἄνθρωπος παραστῆσαι τὸν Κωνσταντῖνον οὐ μόνον ὡς ἐχθρὸν ἀλλὰ καὶ ὡς πολλῷ τοῦ Φωτίου ὑπέρτε-

ρον ἐν πᾶσι καὶ οὕτως ἔνθεν μὲν ἐλαττῶσαι εἰς τὰ πνεύματα τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ τὴν δόξαν αὐτοῦ, ἐκεῖθεν δὲ ὑποδηλῶσαι ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγιστος τοῦ τότε καιροῦ φιλόσοφος καὶ θεολόγος, ὁ καὶ αὐτοῦ τοῦ Φωτίου πολλῷ ὑπέρτερος, ἐγένετο κατόλικος! Ἐπὶ ταῖς σοφαῖς ταύταις κρίσεσι καὶ τοῖς ὑψηλοῖς συμπεράσμασι χαίρειν ἐῶντες τοὺς κατολίκους τοῦ Γινζέλου, εἰς ὧν τόν τε νοῦν τά τ' ὄμματα θάμβος πάντοτε ἔφερε καὶ φέρει ἡ ἔξοχος μεγαλοφυία καὶ παντοία πολυμάθεια καὶ σοφία καὶ κρίσις τοῦ μεγάλου καὶ ἁγιωτάτου πατριάρχου Φωτίου, ταῦτα μόνον ἐπάγομεν, ὅτι ὅσον μὲν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Κωνσταντίνου ἀποβλέπει, περὶ αὐτῆς ἱκανὰ διδάσκουσιν ἥ τε ἱστορία καὶ τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η' ἡ ἐπιστολή· ὅσον δὲ περὶ τοῦ ἄλλου, εἰ δῆλον ὅτι ὁ Κύριλλος τοῦ Φωτίου ἢ οὗτος ἐκείνου ἀνώτερος ἦν κατὰ τὴν φιλοσοφικὴν καὶ θεολογικὴν μόρφωσιν, περὶ τούτου ἡμεῖς ἕως οὗ ἀναγνῶμεν καὶ συγγραφὰς τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἐπέχομεν, καὶ καθόλου μὲν οὐκ ἀπορρίπτομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Γινζέλου γινομένην σύγκρισιν τῶν ἀνδρῶν, λέγομεν ὅμως καὶ ἡμεῖς ὡς ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος σπαρτιάτης ὅτι, εἰ οὕτως ἀληθῶς ἔχει τὸ πρᾶγμα, χαίρομεν ἀπὸ μέσης ψυχῆς, διότι ἡ ἁγία μήτηρ ἡμῶν ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ ἐνιάτου αἰῶνος εἶχεν ἄνδρα ἱερώτατον, φιλόσοφον καὶ θεολόγον πολλῷ τοῦ Φωτίου κάρρονα.

Ἀλλὰ καὶ ἕτερος ἀρχαιότερος μέν, ὁμόψυχος δὲ καὶ ὁμόφρων τοῦ Γινζέλου, ὁ Στρεδόφσκυος, συγγράφων τὴν ἱστορίαν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ διισχυριζόμενος ὅτι οὗτοι ἔφθασαν ἐν Μοραβίᾳ πρὸ τοῦ 857, οὐδόλως ὤκνησε νὰ ἐπιχειρήσῃ παραπλησίως τῷ εἰρημένῳ. Ἀνάγκη, λέγει καὶ ὁ σεμνὸς οὗτος κριτικός, νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἰσῆλθον εἰς Μοραβίαν πρὸ τοῦ 857· διότι ἄλλως (ἐὰν δηλαδὴ, ὡς ἡ ἱστορία καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων ἔχει, εἴπῃ τις ὅτι τοῦτο συνέβη κατὰ τὸ 863 θὰ εἶχον σχέσιν καὶ ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ σχισματικοῦ Φωτίου! (Βλ. Σρσικ. ἐκκλ. ἱστ. τόμ. 21 σελ. 413).

Οὕτως ἄρα εὐθὺς ἀνάρπαστοι ἐπὶ τὸν βωμὸν τοῦ παπισμοῦ προσάγονται οἱ δύο μεγάλοι τῆς ὀρθοδοξίας τρόφιμοι καὶ ὡς κατόλικοι ἐν πᾶσι χαρακτηρίζονται, ἀδιάφορον ἂν ἡ ἱστορία μεγαλοφώνως διαμαρτύρεται κατὰ τούτου. Ἐκ τῶν ὀλίγων δὲ τούτων συμπεραίνει ἤδη βεβαίως ἕκαστος κἀκεῖνο, ὁποία δηλονότι ἔσται ἡ ἱστορικὴ ἑρμηνεία καὶ ἀνάπτυξις, ἣν λήψεται ἡ ἐγκύκλιος Λέοντος τοῦ ΙΓ' ἐνώπιον τῶν ἁπλοϊκῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως, πρὸς οὓς δὴ καὶ τὴν δημοσίευσιν αὐτῆς ἐντέλλεται οὗτος γράφων «Παραγγέλλομεν δὲ ὑμῖν πᾶσι, σεβάσμιοι ἀδελφοί, νὰ προνοήσητε ὑπὲρ τῆς δημοσιεύσεως τῶν γραμμάτων Ἡμῶν τούτων καὶ νὰ διατάξητε πάντας τοὺς τῇ ἱερωσύνῃ κεκοσμημένους, ὅσοι ἀπαγγέλλουσι τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν κατὰ τὸ ἔθος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας νὰ φυλάττωσι τὰ ἐν αὐτοῖς διοριζόμενα ἕκαστος ἐν ταῖς ἰδίαις ἐκκλησίαις, ἐπαρχίαις, πόλεσι, διοικήσεσι καὶ μοναστηρίοις» (βλ. μετάφρασιν τῆς ἐγκυκλ. ἐν τῷ Νεολόγῳ ἑνθ. ἀν.)

Ε'.

Αἱ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Μεθοδίου τελοῦσαι ἐκκλησίαι ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ ἦσαν διερρυθμισμέναι κατὰ τὸν τύπον τῆς πίστεως καὶ τῆς θείας λατρείας τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν. Ἐρρέθη ἀνωτέρω ὅτι ἡ κατὰ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου κατηγορία τῶν φράγκων ἐπισκόπων εἰς ταῦτα κυρίως ἀπέβλεπε, καὶ ὅτι τοιαύτη τις ἦν κατ' οὐσίαν καὶ ἡ πρώτη τούτων κατηγορία ἡ κατ' ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν γενομένη ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ Β', ἀλλ' ὅτι καθὼς ἡ πρώτη, οὕτω καὶ ἡ δευτέρα δὲν ἐφέρετο ὑπὸ τὸν γενικὸν καὶ πραγματικὸν αὐτῆς τύπον, ἀλλ' ὑπὸ μερικόν· διότι καὶ ὑπὸ τὸν μερικὸν μόλις ἠδύνατο νὰ σταθῇ ὡς κατηγορία. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον μέρος τῆς κατηγορίας ταύτης ἀνελύθη τό γ' ἐφ' ἡμῖν ἱκανῶς, περὶ δὲ τοῦ δευτέρου, τοῦ ἀποβλέποντος εἰς τὸν τύπον τῆς θείας λατρείας καὶ εἰδικώτερον εἰς τὴν ἐν αὐτῇ χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης, οὐδὲν σχεδὸν ἐρρέθη. Ἐπειδὴ δὲ τοῦ δευτέρου τούτου μέρους τῆς κατηγορίας ἅπτεται ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ καὶ Λέων ὁ ΙΓ', καὶ ἀνομολογεῖ μὲν καὶ οὗτος συνῳδὰ πρὸς τὰς ἀρχαίας πηγὰς τῆς ἱστορίας ταύτης ὅτι ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἀφικόμενοι εἰς Μοραβίαν μετ' οὐ πολὺ ἐποιήσαντο χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἱερουργίαις, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦτο μόνον στρέφει τὸν λόγον, τὰ δὲ περὶ τοῦ εἴδους τῆς θείας λειτουργίας καὶ τῆς ἄλλης τάξεως τῶν ἱερῶν μυστηρίων καὶ ἀκολουθιῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν ἐθίμων ἀόριστα καταλιμπάνων, συνίστησι καὶ αὖθις ἐπιτηδείως τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ἄνδρας ὡς καὶ ἐν τούτοις προσχωρήσαντας τῇ Δύσει· οἱ δὲ περὶ τὴν Αὐτοῦ Μακαριότητα ὁρίζουσι ταῦτα συμφώνως τῷ πνεύματι Αὐτῆς, ὡς τὸ συμφέρον τοῦ παπισμοῦ σήμερον ἀπαιτεῖ—διὰ ταῦτα ἀνάγκη ἵνα μάθωσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν τί καὶ περὶ τούτων προσφέρουσι τὰ πράγματα

καὶ ἡ ἱστορία τῶν δύο μεγάλων ἀποστόλων τῶν σλαύων, τίνες δὲ αἱ ἀξιώσεις τῶν νεωτέρων λατίνων.

Ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ὡς τῆς ἁγιωτάτης ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως κληρικοί, ὡς ταύτης τὸ μητρικὸν τῆς ὀρθοδοξίας γάλα ἐξ ἁπαλῶν ὀνύχων θηλάσαντες καὶ ἐν ταῖς ἀγκάλαις αὐτῆς ἀνδρωθέντες, ταύτης ἔμελλον οὐ μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς θείας λατρείας τάξιν νὰ φέρωσι πανταχοῦ, ὅποι ἂν ἤρχοντο ὡς ἀπόστολοι τοῦ χριστιανισμοῦ, περὶ τούτου οὐδεὶς πάντως δύναται ἀμφιβάλλειν ὀρθῶς καὶ ἀπαθῶς συλλογιζόμενος.

Ἀλλὰ τοῦτο, ὅπερ ἐξ αὐτῆς ἤδη τῆς ἀνατολικῆς, ὡς εἰπεῖν, καταγωγῆς καὶ μορφώσεως τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἀμέσως καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως τῶν πραγμάτων συνεπῶς καὶ ἀσφαλῶς συνάγεται, τοῦτο, ὅπερ καὶ ἡ ἐν τοῖς δογματικοῖς ἀνατολικὴ εὐστάθεια αὐτῶν συνεπιμαρτυρεῖ, τοῦτο ἀναγράφουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον εὐκρινῶς καὶ τὰ ἀρχαιότατα περὶ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἱστορικὰ μνημεῖα, σαφῶς δὲ καὶ διαρρήδην ἱστοροῦσι τοῦτο ὁ ἐκ Διοκλείας πρεσβύτερος ἐν ἔτει 1161 ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν σλαύων βασιλέων (Regum Slavorum historia) καὶ ὁ ἐκ Σαλισβούργης ἀνώνυμος, ὁ σύγχρονος τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τῶν Καραντάνων (Historia conversionis Carantanorum). Ὁ πρῶτος γράφει τάδε· «Κωνσταντῖνος, ἀνὴρ ἁγιώτατος... τὰ γράμματα τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐξευρῶν, Χριστοῦ τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸν ψαλτῆρα καὶ πάντα τὰ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης ἱερὰ βιβλία ἐκ τῆς ἑλληνίδος εἰς τὴν σλαυϊκὴν μετεγλώττισε φωνήν, οὐ μὴν δ'ἀλλὰ καὶ τὴν λειτουργίαν.... κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν τῶν σλαύων γλῶσσαν μεταφράσας, τούτους ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει ἐστερέωσεν»[1]. Ὁ δὲ ἐκ Σαλισβούργης ἀνώ-

1. «Constantinus vir sanctissimus... litteram lingua slavonica componens commutavit Evangelium Christi atque Psalterium et omnes divinos libros veteris et novi Testamenti de græca litera in slavonicam, nec non et missam... more Græcorum, confirmavit eos in fide Christi». παρὰ τῷ Γινζέλῳ ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 21 σημ. 3 καὶ σελ. 42 σημ. 12.

νυμος, αἰτιολογῶν ἐν ἔτει 873 τὴν διάλυσιν τῶν ὀλίγων φραγκικῶν ἐνοριῶν τῶν συμπεριληφθεισῶν ὕστερον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ περιφερείᾳ τοῦ Μεθοδίου λέγει ὅτι αἱ ὑπὸ φράγκους πρεσβυτέρους τελοῦσαι ἐκεῖναι ἐνορίαι ἐσώζοντο «ἕως οὗ (τῷ 865;) γραικός τις, ὀνόματι Μεθόδιος, διὰ τῶν προσφάτως ἐξευρεθέντων σλαυϊκῶν γραμμάτων τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ρωμαϊκὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ αὐθεντικὰ λατινικὰ βιβλία (τὴν λειτουργίαν δηλονότι καὶ τὰ ἄλλα) κατὰ τὸν τρόπον τῶν φιλοσόφων παραγκωνίσας, αἴτιος ἐγένετο τοῦ ἐκφαυλισμοῦ καὶ τῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν εὐαγγελίων καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀφφικίου τῶν λατίνων ἱερέων παρ'ὅλῳ τῷ (σλαυϊκῷ) λαῷ (τῷ εἰς τὰς ἐνορίας τῶν φράγκων ἱερέων ὑπαγομένῳ)»[1].

Τοῦτο δ'αὐτὸ λέγει ἐν τῷ βίῳ τοῦ Βενζεσλαύου, ἄρχοντος τῶν βοεμῶν, καὶ τῆς προμήτορος αὐτοῦ Λουδμίλλης καὶ ὁ ἕνα αἰῶνα μετὰ τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον ἀκμάσας λατῖνος μοναχὸς Χριστιανὸς ἢ Χριστανός· καθότι καὶ οὗτος ἱστορῶν ὅτι ἕλλην τις ὀνόματι Κύριλλος (Quirillus) ἦν ὁ τὰ σλαυϊκὰ γράμματα ἐπινοήσας καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν σλαύων τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῆς λατινικῆς (;) γλώσσης καὶ δὴ καὶ τὰς λειτουργίας καὶ τὰς ἄλλας ἱερὰς ἀκολουθίας μεταγλωττίσας καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκεσθαι καὶ ψάλλεσθαι διορίσας, ἐπάγει ἔπειτα ὅτι «τοῦτο (τὸ ἀναγινώσκεσθαι δηλονότι καὶ ψάλλεσθαι ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου σλαυϊστὶ μεταφρασθέντα βιβλία) τηρεῖται καὶ μέχρι τῆς σήμερον (993)

1. Usque dum quidam græcus, Methodius nomine, noviter inventis sclavinis litteris, linguam latinam doctrinamque romanam atque literas auctorales latinas philosophice superducens vilescere fecit cuncto populo ex parte (sc. Slavorum) missas et evangelia ecclesiasticumque officium illorum, qui hoc latine celebraverunt. Anonymi Salisburgensis historia conversionis Carant. Τί σημαίνει τὸ philosophice, ὅπερ ἡμεῖς κατὰ τὸν τρόπον τῶν φιλοσόφων ἡρμηνεύσαμεν, δῆλον ἐξ ὧν παρακατιὼν λέγει ὁ ἀνώνυμος ἀποκαλῶν τὸν Μεθόδιον φιλόσοφον, τουτέστι καταφρονητὴν τῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐκκλησίας πραγμάτων. Βλ. καὶ ὅσα κατωτέρω περὶ τούτου σημειοῦνται.

ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἐν πολλαῖς σλαυϊκαῖς χώραις καὶ πολλὰς ψυχὰς τῷ Κυρίῳ προσάγει»[1].

Ὑπὲρ αὐτοῦ συνηγορεῖ ὡσαύτως καὶ ἡ φερομένη πρώϊμος τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων ἐξεύρεσις, ἡ ἀπαθανατίσασα τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Κυρίλλου, ἥτις κατά τι χειρόγραφον τοῦ 1348 ἐγένετο ἤδη κατὰ 855· καθόσον διὰ τῆς χρονολογίας ταύτης συνυποδηλοῦται βεβαίως ὅτι κατὰ μέγα μέρος, εἰ μὴ κατὰ τὸ ὅλον, καὶ ἡ ἐργασία τῆς μεταφράσεως τῶν ἱερῶν Γραφῶν, τουτέστι κατὰ πρῶτον τῶν περικοπῶν τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου τῶν ἐν ταῖς ἱερουργίαις τῆς ἐκκλησίας ἐν χρήσει, καὶ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν πρωΐμως ἤδη ἐγένετο οὐχὶ ἐν τῇ Δύσει, ἀλλ' ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ὅπερ ὑποδεικνύουσι καὶ τὰ λεγόμενα ἰταλικὰ χρονικὰ ἱστοροῦντα ὅτι «ἤδη ὅτε ἤρχοντο εἰς Μοραβίαν ἔφερον οἱ ἅγιοι μεθ' ἑαυτῶν τὸ εὐαγγέλιον μεταπεφρασμένον»[2].

1. Legenda bohemica c. 2. « Inventisque novis... literis vetus et novum Testamentum, pluraque alia de græco sive latino sermone in sclavonicum transtulit idioma, missas ceterasque canonicas horas resonare sclavonica voce in ecclesia statuendo, quod usque hodie in Bulgaria et in pluribus Sclavonorum regionibus observatur, multæque ex hoc animæ Christo Domino acquiruntur». Βλ. καὶ Σροιχ. ἐκκλ. ἱστ. τόμ. 21, σελ. 412· παράβαλε δὲ τούτοις καὶ ὅσα κατωτέρω λέγουσιν ὁ Φόγελος καὶ ὁ Δύμμλερος περὶ τῶν σλαυϊκῶν μεταφράσεων τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου.

2. Legenda italica: vita cum translatio S. Clementis cap. 7 « secum ferre audierant (moravi) et evangelium in eorum linguam a philosopho praedicto (Constantino) translatum». Τοῦτο ὅτι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἤδη ἀναχωροῦντες ἔφερον οἱ ἀδελφοὶ μεθ' ἑαυτῶν τὸ εὐαγγέλιον σλαυϊστὶ μεταπεφρασμένον καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' συνομολογεῖ, καὶ ὁ Γίνζελος οὐ φαίνεται παντάπασιν ἀρνούμενος (βλ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 37, σημ. 4), ἀπαναίνεται ὅμως οὗτος διαρρήδην (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 35 σημ. 1) τὴν παραδοχὴν τῆς ἐν ἔτει 855 ἐξευρέσεως τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων. Ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν θεωρηθῇ ἐσφαλμένη ἡ ἀνωτέρω χρονολογία τῆς τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων ἐπινοήσεως, οὐδὲν ἧττον ὡς βέβαιον μένει τοὐλάχιστον τοῦτο, ὅτι οἱ ἐπὶ τὸ 855 τὴν ἐπινόησιν ταύτην ἀνάγοντες καὶ ὡς ἀπὸ τότε ἤδη ἀρξάμενον τὸ ἔργον τῶν ἱερῶν μεταφράσεων ὑπονοοῦντες ὑπενόουν ὅτι καὶ αἱ μεταφράσεις τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου οὐκ ἦσαν μεταφράσεις τῶν ἱερῶν βιβλίων τῆς λατινικῆς, ἀλλὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας· οὐδὲ γὰρ ἂν εἴποι τις ὅτι καὶ πρὸ τῆς κλήσεως αὐτῶν οἱ ἀδελφοὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας βιβλία ἡρμήνευον χάριν τῶν σλαύων τῆς Μοραβίας.

Οὐκ εὐκαταφρόνητος μαρτυρία, ὅτι πάντα ἐκ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐλήφθησαν, εἰσὶ τέλος καὶ ὅσα περὶ τῆς σλαυϊκῆς μεταφράσεως τῆς τε παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τοῦ Νομοκάνονος καὶ τοῦ Πατερικοῦ ἱστοροῦσι τὰ χρονικὰ τῆς Παννονίας. Κατὰ ταῦτα «εἰρήνης καὶ ἡσυχίας ἀπολαύσας ὁ ἱερὸς Μεθόδιος (ἀπὸ τοῦ 874—879) συνετέλεσε τῇ βοηθείᾳ δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐπὶ ταχυγραφίᾳ διαπρεπόντων καὶ τὸ ἔργον τῆς σλαυϊκῆς μεταφράσεως τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἐκ τῆς τῶν Ο' διότι μόνον τὸ ψαλτήριον καὶ τὸ εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ ἀποστόλου καὶ τὰς κυριωτέρας ἱερὰς ἀκολουθίας μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Κωνσταντίνου εἶχε τέως μεταπεφρασμένα. Τότε δὲ καὶ τὸν Νομοκάνονα καὶ τὸ Πατερικὸν εἰς τὴν σλαυϊκὴν μετεγλώττισεν»[1].

Ταῦτα καὶ ἄλλα παραπλήσια τούτοις ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν ἀποδέχονται καὶ εὐγνωμόνως συνομολογοῦσι τὸ πρᾶγμα καὶ πάντες οἱ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἱστορίας ἀμερολήπτως καὶ ἀπαθῶς πραγματευόμενοι ἀρχαιότεροί τε καὶ νεώτεροι, διακηρύττοντες ἀπαρακαλύπτως ὅτι ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος οὐχὶ τῆς ῥωμαϊκῆς, ἀλλὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας τὴν λειτουργίαν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν βιβλία σλαυϊστὶ μετέφρασαν, καὶ ταῦτα καὶ ἐν Μοραβίᾳ καὶ ὅπου ἄλλοσε ἦλθον, μετεχειρίζοντο.

Ὁ Στράνσκυος (Stransky † 1657), οὗ ἡ συγγραφή: Περὶ τῆς βοεμικῆς πολιτείας (Respublica Bojema) ἀπὸ τοῦ 1634—1719 πολλάκις κατ' ἐπανάληψιν ἐξεδόθη, λέγει περὶ τοῦ προκειμένου τάδε « Εἰς τὰ τῆς θρησκείας τῶν ἑλλήνων τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ δόγ-

1. Post ista autem relicto tumulto . . , prius vero ex discipulis suis duobus presbyteris constitutis, qui valde velociter scribebant, vertit brevi tempore omnes libros (Scripturæ) plene, exceptis Maccabæis, ex græca lingua in slovenicam... Psalterium enim, tantum et evangelium cum apostolo et electis officiis ecclesiasticis cum philosopho antea converterat. Tunc nomocanonem quoque, id est, regulam legis, et patericon transtulit. Leg. pannonic. cap. 15.

ματα εἶχε καὶ τούτοις ἠκολούθει, καὶ κατὰ τὸ τυπικὸν οὐχὶ τῆς ῥωμαϊκῆς, ἀλλὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἐν πολλοῖς μάλιστα τότε ἁπλούστερον τυγχάνον, ἐρρύθμισε τὴν ἐν Βοεμίᾳ ἱδρυθεῖσαν ἐκκλησίαν ὁ Μεθόδιος »[1].

Τὰς ἀργαίας πηγὰς ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν συμπεραίνει καὶ ὁ Δοβρόφσκυος λέγων, «ἄρα πρὸ τῆς εἰς Ῥώμην ἔτι προσκλήσεως αὐτῶν, τουτέστι πρὸ τοῦ 867, εἰσήγαγον ἐν Μοραβίᾳ ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος τὸ σλαυοελληνικὸν τυπικόν»[2].

Καίπερ ἐπαμφοτερίζων, ἀλλ' οὐδόλως φαίνεται καὶ δύσκολος εἰς τὴν παραδοχὴν τούτου καὶ ὁ διάσημος λατῖνος Κοπιτάριος· λέγει δὲ καὶ οὗτος τάδε· «αὕτη μὲν οὖν ἡ εὐγενὴς τῶν ἑλλήνων ἀδελφῶν ξυνωρὶς ἐπὶ δύο(;) γενεὰς τῶν ἱερῶν ἐπεμελεῖτο παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Μοραβίας... ἀδήλον κανόνι καὶ τύπῳ ποίῳ χρωμένη, τῷ τῶν ἑλλήνων (οὐδὲ γὰρ ὑφίστατο ἔτι τότε τὸ σχίσμα) ἢ τῷ τῶν λατίνων, ᾧπερ εἰθισμένοι(;) ἦσαν οἱ μοραβοί»[3].

Τοῦτο ἀποδέχεται καὶ ὁ Φόγελος συνοπτικῶς τὰ κατὰ τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον ἐκτιθέμενος καὶ λέγων «Πολλὰς ἀφορμὰς καὶ εὐκαιρίας εἶχέ τις ἐν τῇ βυζαντινῇ αὐτοκρατορίᾳ ὅπως ἐκμάθῃ τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν. Κάτοχος ταύτης γενόμενος ὁ Κύριλλος, πρῶτος ἐχρήσατο ἀλφαβήτῳ, δι' οὗ κατέθετο τὰς πρώτας βάσεις τῆς τῶν σλαύων φιλολογίας, μεταφράσας εἰς τὴν

1. Graecorum enim is in religionis rebus instituta sequebatur, et graeco, in plerisque tum adhuc oppido sinceriore. non Romano ritu plantatam in Bojemia ecclesiam ordinarat. Ταῦτα ἔγραφεν ὁ Στράνσκυος, ἐπάγει ὁ πιστὸς Γίνζελος (σελ. 105, σημ. 1), ἐξ ἀποστροφῆς καὶ πάθους κατὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας! Ἀλλὰ τὰ αὐτὰ περὶ τῆς ἐν Βοεμίᾳ ἐκκλησίας λέγουσιν, ὡς παρακατιόντες ὀψόμεθα, καὶ ἄλλοι τῶν νεωτέρων καὶ ὁ Παλάκυος ὁ κορυφαῖος τῶν ἱστοριογράφων τῆς Βοεμίας.

2. Constantinus und Methodius haben also den slawisch griechischen Ritus noch vor ihrer Berufung nach Rom d. i. vor 867 in Machren eingefuehrt, παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ 42 σημ. 12.

3. Hoc ergo nobile Graecorum par fratrum Moravis jam per duas aetates christianis sacra procurabat . . . ritu . . . nescias graecone nec enim schisma extiterat an cui assueti erant latino Moravi, παρὰ Γινζ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 106.

γλῶσσαν τούτων τὰς ἁγίας Γραφὰς καὶ τὰ κυριώτερα τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν βιβλία... Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου (συμβάντα τῇ 16 ἀπριλίου 885) οἱ ἐκ τῆς Μοραβίας διωχθέντες μαθηταὶ αὐτοῦ ἐκόμισαν τὰς μεταπεφρασμένας ἁγίας Γραφὰς καὶ τὴν λειτουργίαν πρὸς τοὺς βουλγάρους, παρ' ὧν ὕστερον ἔλαβον ταῦτα καὶ οἱ ῥῶσσοι»[1].

Οὕτω τέλος ἀποφαίνεται περὶ τούτου καὶ ὁ ἱστορικὸς Σροίκχιος. «Ἐὰν, λέγει οὗτος, ἐνθυμηθῶμεν ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος κληρικοὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἦσαν, οὓς πολλὰ ἔθνη ὡς ἀποστόλους τοῦ χριστιανισμοῦ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Μιχαὴλ τοῦ Γ' ἐξῃτήσαντο· ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἐν Βοεμίᾳ εὗρον λαοὺς ὀλίγον συνδεομένους μετὰ τοῦ γερμανικοῦ βασιλείου, οὐδεμίαν δὲ συνάφειαν καὶ σχέσιν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ἔχοντας, ἐὰν τέλος ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὁ Μεθόδιος συνεπείᾳ τῶν καταγγελιῶν τῶν φράγκων ἐπισκόπων προσκληθεὶς ἀπελογήθη ἐνώπιον τοῦ πάπα τῆς Ῥώμης Ἰωάννου τοῦ Η' (καὶ πρότερον ἐνώπιον τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β') οὐ μόνον περὶ τῆς γενομένης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ εἰσαγωγῆς τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ὀρθοδοξίας αὐτοῦ, ἐὰν ταῦτα πάντα ἐνθυμηθῶμεν, οὐδὲν φυσικώτερον καὶ συνεπέστερον συνάγομεν ἢ ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ τὰς παρ' αὐτῶν ἱδρυθείσας ἐκκλησίας κατὰ τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, τὰ δόγματα, τὰς ἱεροτελεστίας, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας διέταξαν καὶ ἐρρύθμισαν. Καὶ ὅμως πολλοὶ ῥωμαιοκατόλικοι θεολόγοι ἀντὶ νὰ ἀρκεσθῶσι παριστῶντες ὅτι οἱ πάπαι τῆς Ῥώμης μετ' οὐ πολὺ ἐπέτυχον καὶ τὰς νέας ταύτας χριστιανικὰς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν νὰ ὑπαγάγωσι, διισχυρίσθησαν ὅτι, ἐπειδὴ οἱ ἀπόστολοι τῶν μοραβῶν καὶ βοεμῶν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν τῶν παπῶν τῆς Ῥώ-

1. Albrecht Vogel ἐν τῇ Herzogs Real—Encyklopaedie fuer protest. Theolog. ἔκδ. τοῦ 1855 ἐν τῷ ἄρθρῳ Cyrillus und Methodius. Πρβλ. αὐτ. καὶ τὰ ἄρθρα τοῦ Pescheck εἰς τὰς λέξεις Machren καὶ Bœhmen,

μης εἰσῆλθον (ὅπερ προκειμένου περὶ τῶν εἰδωλολατρικῶν τούτων σλαυϊκῶν χωρῶν οὐδὲ νὰ φανταστῇ τις δύναται) ἔμελλον καὶ ὤφειλον μεθαρμόσαι ἑαυτοὺς παραχρῆμα πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ ἰδιώματα τῆς παπικῆς ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ Δόβνερος ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφομένῃ· «πότερον κατὰ τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς τῆς ῥωμαϊκῆς ἢ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἐδιδάχθη ἐν Βοεμίᾳ ὁ χριστιανισμὸς ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου καὶ τῶν αὐτοῦ συνεργῶν» πειρᾶται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ περιώνυμος τῶν σλαύων ἀπόστολος, ὁ Μεθόδιος, ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους τοῦ βίου αὐτοῦ ἐν Μοραβίᾳ καὶ Βοεμίᾳ παπίζων ἦν καὶ παπίζων διέμεινεν, ἐξαιρουμένου ἑνὸς μόνον σημείου, τῆς εἰσαγωγῆς δηλονότι τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἱερουργίαις[1]· ἀλλ' ὁ Σχιμίδιος (Christian Samuel Schmiedt) ἐν τῇ ἱστορικῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ, ἣν παραπλησίως τῇ τοῦ Δοβνέρου ἐπέγραψεν[2], ἀπήντησεν αὐτῷ διὰ τῆς ἁπλουστάτης ὁδοῦ τῆς ἱστορίας, διευκρινήσας τὸ ζήτημα διὰ πολλῶν ἐμβριθῶν καὶ σπουδαίων σημειωμάτων καὶ καταδείξας διὰ πραγμάτων μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων πῶς βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον οἱ πάπαι τῆς Ῥώμης ἐπέβαλον τοῖς βοεμοῖς καὶ μοραβοῖς τὸ τυπικὸν τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας» (Schrœck, Kirchengeshichte τόμ. 21 σελ. 429 κ. ἑξ.).

Τῷ ὄντι τὸ ζήτημα· ἂν κατὰ τὸν τύπον τῶν ἀνατολικῶν ἢ τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν ἐμορφώθησαν αἱ σλαυϊκαὶ ἐκκλησίαι τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, μεταγενέστερόν ἐστιν·

1. Dobner, Untersuchung ob das Christentum in Bœhmen von dem heiligem Methodius und dessen Mitarbeitern nach den Grundsaetzen der Rœmisch-lateinischen Kirchen oder der Griechischen eingefuehrt sey. Prag. 1786.

2. Ward das Christentum in Bœhmen von Methud nach den Grundsaetzen der Griechischen oder lateinischen Kirche eingefuehrt. Leipzig 1789. Σημειωτέον δὲ ὅτι Μεθοὺδ (Methud) καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν Στραχότα (Strachota) ἢ ὡς ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς Φοβερόν, ὠνόμασαν οἱ βοεμοὶ τὸν ἅγιον Μεθόδιον ὑπολαβόντες, ὡς λέγει ὁ Σροίχιος καὶ ἄλλοι, ὅτι τὸ ὄνομα αὐτοῦ προῆλθεν ἐκ τοῦ λατινικοῦ metus=φόβος καὶ βοεμιστὶ Strach.

ἐγεννήθη ἐν τῇ Δύσει καὶ οὐχὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ· ἐγεννήθη δὲ πολὺ μετὰ ταῦτα· ἐγεννήθη, ὅτε ἐκ τῶν χωρῶν ἐκείνων, ἐν αἷς ἐφύτευσαν τὸ ἅγιον τῆς ἀγάπης εὐαγγέλιον τὰ δύο φωτόμορφα καὶ πιστότατα ἐκεῖνα τέκνα τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ἐξέλιπε καὶ τὸ ἔσχατον, ὡς εἰπεῖν, ἴχνος τοῦ ἀνατολικοῦ ὀρθοδόξου τύπου, καθ' ὃν ἐγεννήθησαν ἐν Χριστῷ καὶ ἐγαλουχήθησαν καὶ διεπαιδαγωγήθησαν αἱ πρῶται ἐκεῖναι ἅγιαι σλαυϊκαὶ ἐκκλησίαι· ὅτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐκείναις τὸ σύμβολον τῆς πίστεως πρὸ πολλοῦ πλέον μετὰ τῆς καινοφωνίας «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἀνεγινώσκετο, καὶ τὸ βάπτισμα ἀπέβη ῥάντισμα ἢ ἐπίχυσις, καὶ τὸ ὑψηλότερον ὡς εἰπεῖν τῶν μυστηρίων, ἡ θεία εὐχαριστία, ἡμισεύθη ἱεροσύλως κολοβωθεῖσα διὰ τῆς ἀποστερήσεως καὶ ἀποξενώσεως τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς κοινωνίας τοῦ ποτηρίου τῆς καινῆς Διαθήκης, καὶ ὁ τίμιος τῶν ἱερέων γάμος ἀπηγορεύθη ὁλοτελῶς, καὶ τὴν ἐθνικὴν καὶ προσφιλεστάτην μητρικὴν γλῶσσαν τῆς χώρας ἡ ξένη καὶ πάντη ἀκατάληπτος λατινικὴ εἰς τὸ διηνεκὲς διεδέξατο[1]· ἐνὶ λόγῳ, ὅτε ὅλος ὁ ἀρχαϊκὸς καὶ σεβάσμιος καὶ

1. Ὁ Pescheck (ἔνθ. ἀνωτ.) λέγει «Ἡ εὐεργετικὴ αὕτη κατάστασις (ἡ κατάστασις δηλαδὴ τῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν, ὅπως αὗται ἐμορφώθησαν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου) δυστυχῶς δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολύ. Ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις ἐπῆλθον καὶ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Μοραβίας ὅτα καὶ ἐν Βοεμίᾳ διεπράχθησαν, ἤτοι τῷ 1080 ἡ αὐστηρὰ τοῦ πάπα Γρηγορίου τοῦ Ζ' ἀπαγόρευσις τοῦ τελεῖν τὰς ἱεροπραξίας ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ—τῷ 1197 ἡ αὐστηρὰ περὶ ἀγαμίας τῶν ἱερέων διάταξις τοῦ πάπα Καιλεστίνου — τῷ 1350 ἡ ἀφαίρεσις τοῦ ποτηρίου τῆς καινῆς Διαθήκης καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς ὑπὸ τὸ ἓν εἶδος κοινωνίας, Communio sub una. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἐξ ἀμφοτέρων κοινωνεῖν (utraquismus) ἐν τῷ μεταξὺ 1433—1477 ἐκηρύχθη ἀνεκτόν, σώζεται ἔτι ἐν τῷ μουσείῳ τῆς Πράγας ἐπιγραφὴ ἐπὶ λίθου τοιαύτη — Ἐν ἔτει 1447 διαταγῇ τοῦ αὐτοκράτορος Σιγισμούνδου καὶ τῶν λεγάτων τῆς Βασιλείας (Basel) ἀνηγγέλθη δημοσίᾳ ἐπ' ἐκκλησίας βοεμιστί, λατινιστί, οὐγγριστὶ καὶ γερμανιστὶ ὅτι οἱ βοεμοὶ καὶ οἱ μοραβοί, ὅσοι κοινωνοῦσιν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν εἰδῶν ἤτοι καὶ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, εἰσὶ τέλειοι χριστιανοὶ καὶ ἀληθινὰ τέκνα τῆς ἐκκλησίας—Τοῦτο αὐτὸ ἔλεγεν ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Σιγισμοῦνδος δημοσίᾳ ἀναγνωσθείσῃ τῷ 1435 ἐν Βρύννῃ (Bruenn)». Ὁ αὐτὸς περὶ τῆς ἐν Βοεμίᾳ ἐκκλησίας προστίθησι τάδε, «Αἱ περιστάσεις ἤνωσαν

ἱερὸς καὶ καθολικὸς (τουτέστι τῇ ἀρχαίᾳ ὀρθοδόξῳ οἰκουμενικῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ γνωστὸς) ἀνατολικὸς χαρακτὴρ ὁ ὑπὸ τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου ταῖς ἐκκλησίαις ἐκείναις ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ἐναποτυπωθεὶς ἠλλοιώθη οἰκτρῶς κατὰ τὸν νεώτερον τὸν πολλαχῶς παρακεχαραγμένον καὶ διὰ τοῦτο ἔκθεσμον καὶ ἀσύγγνωστον τύπον τῆς νεωτέρας δυτικῆς παπικῆς ἐκκλησίας, οἱ δὲ μακάριοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἐκ τυχοδιωκτῶν ἑλλήνων καὶ γότθων αἱρετικῶν ἐγένοντο ἅγιοι τῶν σλαύων ἀπόστολοι—τότε κατὰ πρῶτον παρῆλθεν εἰς μέσον, καὶ ὡς ζήτημα σπουδαῖον ἐπὶ τοῦ τάπητος τῶν κριτικῶν ἐτέθη τὸ θέμα, εἰ ὁ χριστιανισμός, ὃν ἐδίδαξαν οἱ ἱεροὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἰς τοὺς σλαύους τῆς Μοραβίας, τῆς Παννονίας καὶ τῆς Βοημίας, ἦν ὁ χριστιανισμὸς τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἢ ὁ χριστιανισμὸς τῆς δυτικῆς. Βεβαίως καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ὁ χριστιανισμὸς ἂν ἦτο οὗτος, ἦν ὁ χριστιανισμός, ὃν ἡ ἐκκλησία ἐκείνη εἶχε καὶ ἐδίδασκεν ἔτι ἐπὶ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος, ἦν δηλαδὴ ὁ ὀρθόδοξος χριστιανισμὸς τῆς ἀρχαίας ὀρθοδόξου δυτικῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ ὁ νενοθευμένος καὶ ἐν πλείστοις ὅσοις κίβδηλος, ὃν σήμερον αὕτη διδάσκει· ὥστε καὶ τούτου τιθεμένου, οὔτε ὁ παπισμός τι κερδαίνει, οὔτε οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι τῶν σλαύων ἀπόστολοι ζημιοῦνται. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα ἐτέθη ἅπαξ, καὶ ἐτέθη σκοπίμως, ἔκτοτε δὲ μέχρι τῆς σήμερον ὁ ὑπεράλπειος καὶ ἄπληστος καὶ ἄγαν παπισμὸς ὅλαις δυνάμεσιν ἀγωνίζεται παραστῆσαι αὐτοὺς ἐνώπιον τῶν ἁπλουστέρων κατολίκους οὐ μόνον ἐν τῷ

τὴν Βοημίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ἐναπελείφθησαν καί τινα ἴχνη ἐκ τῆς ἑλληνικῆς (τουτέστι τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς) αὐτῆς καταγωγῆς, οἷον ἡ λειτουργία καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα ἦσαν λίαν προσφιλῆ καὶ ἀγαπητὰ τῷ λαῷ, μόνον ἄκοντος τούτου καὶ οὐχὶ ἄνευ κόπων, καὶ μεθ' ὅλας τὰς ἐπανειλημμένας ἀπαγορεύσεις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἣν δυνατὸν ἀπὸ τῆς 11—14 ἑκατονταετηρίδος νὰ κωλύωνται· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὤφειλε καὶ ἡ Βοημία νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῆς λατινικῆς λατρείας, τῆς ἀποστερήσεως τοῦ ποτηρίου, τῆς ἀγαμίας τοῦ κλήρου καὶ τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ἀναγινώσκειν τὰς ἁγίας Γραφὰς ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ.

δόγματι, ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις, ἐγκολάπτων καὶ τοῖς κατὰ τὴν θείαν λατρείαν τὴν σφραγῖδα καὶ τὸν τύπον τῆς Δύσεως.

Ναί, οἱ θέλοντες παραστῆσαι τὸν Κύριλλον καὶ τὸν Μεθόδιον ὡς ἐντελῶς ἀφομοιωθέντας τῷ παπισμῷ δὲν ἀρκοῦνται βάλλοντες εἰς τὸ στόμα αὐτῶν τὸ filioque, ἀλλ' ἁρπάζοντες ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν καὶ τὰ βιβλία τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, ἅπερ οὗτοι ἔφερον παρὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν ὡσεὶ ταῦτα ἦσαν ἀδόκιμα καὶ ἀπηγορευμένα ἢ κακοδοξίας καὶ αἱρέσεως μεστά, ὡσεὶ μὴ ἦσαν αὐταὶ αἱ ἱεραὶ λειτουργίαι τῆς παναρχαιοτάτης ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἃς καὶ ἕως τῆς σήμερον αὕτη διακατέχει ὡς ἀπὸ τῶν δύο οἰκουμενικῶν διδασκάλων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας κατερχομένας — καὶ τὰ πρωτότυπα ἑλληνικὰ κείμενα τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν ἄλλων ἀποστολικῶν Γραφῶν, καὶ ὅλον ὡς εἰπεῖν τὸν ἱερὸν διάκοσμον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ὁλοτελῶς ἀποσκυβαλίζοντες, ἐγχειρίζουσιν αὐτοῖς εὐθὺς τὰς Βουλγάτας, τὰς Μίσσας, τὰ Βρευϊάρια καὶ τὰ Ριτουάλια, τουτέστι τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῶν ἱερῶν Γραφῶν, τὰς λατινικὰς Λειτουργίας, τὰς Συνόψεις, τὰ Εὐχολόγια καὶ τὸ Τυπικὸν τῶν φραγκικῶν ἐκκλησιῶν· ἀπαγορεύουσι δ' αὐτοῖς αὐστηρῶς τὸ ἱερουργεῖν ἑλληνιστὶ ἢ σλαυϊστί, εἰς τὰς γλώσσας δηλονότι ἃς ἐγίνωσκον αὐτοί τε καὶ ἡ συνοδία αὐτῶν[1] καὶ θέλουσι καὶ καλὰ τὰ πάντα λατινικά, μεταπλάττοντες οὕτω καὶ μεταμορφοῦντες αὐτοὺς αἴφνης, ὦ τοῦ θαύματος! ἐξ ἀνδρῶν λογιωτάτων ἑλληνιστὶ καὶ σλαυϊστὶ διαλεγομένων καὶ διδασκόντων καὶ ἱερουργούντων εἰς ἀγροίκους καὶ ἀξέστους λατινοφώνους φράτορας τῶν φράγκων ἐπισκόπων τῆς Σαλισβούργης καὶ τοῦ Παταβίου (Pasau, πόλις τῆς Βαυαρίας), μόλις δὲ μετὰ ἔτη ἑπτὰ ἀπὸ τῆς ἐν Μοραβίᾳ μεταβάσεως αὐτῶν, τὸ 870, συγχωροῦσι τῷ Μεθοδίῳ τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης

1. Οἴκοθεν δῆλον ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος οὐκ ἀπεστέλλοντο μόνοι εἰς τὰς ἀποστολικὰς διακονίας, ἀλλ' ἔφερον πάντοτε μεθ' ἑαυτῶν ἢ καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ἐλάμβανον παρὰ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν τοὺς ἀναγκαιοῦντας εἰς τὰς νεοφωτίστους ἐκκλησίας λειτουργούς.

ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἀλλὰ καὶ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τῶν ἱερουργικῶν βιβλίων τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Τίνας δὲ λόγους προβάλλονται ὑπὲρ ὧν ἀποφαίνονται;

α) Ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, λέγουσιν, εἰσῆλθον εἰς χώρας, ἐν αἷς πρὸ δύο γενεῶν ὑπῆρχεν ὁ χριστιανισμὸς καὶ ἡ θεία λατρεία κατὰ τὸ ἔθος τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. Εἰς τὸν νοῦν τῶν λογίων πρεσβυτέρων οὐδέποτε ἠδύνατο νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἰδέα τοῦ ἀποστῆναι τῆς ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ νενομισμένης ἤδη μορφῆς τῆς λατρείας ταύτης· τοῦτο ἔμελλε νὰ προξενήσῃ μεγίστην σύγχυσιν καὶ ταραχὴν παρὰ τῷ λαῷ εἰθισμένῳ ἤδη ὄντι εἰς τὸν τρόπον τῆς δυτικῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως· ἄρα τὴν θείαν λατρείαν οὐδέποτε οὗτοι ἐτέλεσαν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἄλλως ἢ κατὰ τὸ ἔθος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας[1].

β) Ὡς πρεσβύτεροι κάλλιστα εἰδότες καὶ σέβοντες τοὺς περὶ ἐνοριῶν ἱεροὺς κανόνας, ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, ἀφικόμενοι εἰς

1. «Ὅτι πρεσβύτερος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικῆς ἐκκλησίας εἰσῆλθεν ὁ Κύριλλος εἰς Μοραβίαν ῥητῶς τοῦτο λέγουσι τὰ ἰταλικὰ χρονικὰ (Legenda italica, vita cum translatio S. Clementis c. 1) καὶ συνῳδὰ τούτοις καὶ τὰ χρονικὰ τῆς Μοραβίας (Leg. Moravica). Ὅτι δὲ καὶ ὁ Μεθόδιος ἦν ἤδη πρεσβύτερος κεχειροτονημένος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξάγεται ἐκ τοῦ 9 κεφ. τῶν ἰταλικῶν χρονικῶν, ἔνθα λέγεται ὅτι ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ προήχθησαν εἰς τὸ τοῦ ἐπισκόπου ἀξίωμα ἐν Ῥώμῃ. Ὡς πρεσβυτέρους, ἐν Βυζαντίῳ ἤδη χειροτονηθέντας, γινώσκει τοὺς ἀδελφοὺς καὶ ὁ ἐν Βουλγαρίᾳ καταστρωθεὶς βίος τοῦ μαθητοῦ αὐτῶν Κλήμεντος (Legenda bulgarica c. 3). Προφανῶς δὲ σφάλλεται ὁ ἐκ Παννονίας βιογράφος (Leg. bannonica) διηγούμενος ἐν κεφ. 6 ὅτι ὁ Μεθόδιος ἐχειροτονήθη πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ πάπα Νικολάου τοῦ Α΄, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι, ὅτε οἱ ἀδελφοὶ Κ. καὶ Μ. ἔφθασαν ἐν Ῥώμῃ, ὁ Νικόλαος δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐν τοῖς ζῶσιν, ἡ διήγησις αὕτη διαφωνεῖ καὶ πρὸς τὰ παρὰ τῶν ἄλλων βιογράφων ἱστορούμενα... Ὅτι δὲ οἱ ἀδελφοὶ Κ. καὶ Μ. ἦσαν πρεσβύτεροι προκεχειρισμένοι πρὶν ἔτι ὡς ἀπόστολοι τῆς πίστεως ἐξέλθωσιν εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ὅτι τοῦτο μόνον ἐστὶν ἄξιον πίστεως, συνηγορεῖ ἤδη καὶ αὐτὴ ἡ ἀνατεθεῖσα αὐτοῖς ἀποστολικὴ διακονία· διότι ὁ χριστιανισμὸς οὐκ ἔστι μόνον ἡ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσις, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀληθὴς αὐτοῦ λατρεία, ἥτις ἐξόχως παρίσταται καὶ ἐκδηλοῦται ἐν τῷ μυστηρίῳ τῆς θείας εὐχαριστίας· ὅθεν καὶ κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν πεποίθησιν τῷ ἱεραποστόλῳ ἀναγκαία ἐστὶν οὐ μόνον ἡ γνῶσις τῆς πίστεως, ἀλλὰ καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς ἱερωσύνης» Γίνζελ. ἔνθα ἀνωτ. σελ. 23.

Μοραβίαν εὐθὺς ὑπετάγησαν τῷ ἐπισκόπῳ Παταβίου[1]· εἰσελθόντες δὲ οὕτως εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, καθῆκον εἶχον ἱερουργεῖν κατὰ τὸ ἔθος αὐτῆς, αὐτῆς καὶ τὰ λειτουργικὰ καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν βιβλία μετὰ χεῖρας ἔχοντες καὶ τῇ λατινικῇ γλώσσῃ χρώμενοι καὶ οὐχὶ ἄλλῃ, δι' ἣν οὐδὲ ἄδειαν βεβαίως θὰ ἐλάμβανον παρὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰς οὗ τὴν δικαιοδοσίαν ὑπήχθησαν.

γ) Ἂν δὲ ὡς πρεσβύτεροι ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διατελοῦντες οὕτως ὤφειλον ἱερουργεῖν, πολλῷ δὴ μᾶλλον, εἰ ἔξεστιν ἡμῖν εἰπεῖν τοιοῦτόν τι, καθῆκον εἶχον τὴν τάξιν ταύτην ἐν πᾶσιν ἀκριβῶς διαφυλάττειν ἀφ' ὅτου ἐπίσκοποι τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐχειροτονήθησαν τῷ 868[2]. Ἐν τῇ χειροτονίᾳ αὐτοῦ εἰς ἐπίσκοπον καθὼς καὶ ἐν τῷ προβιβασμῷ εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν τιμὴν ὁ Μεθόδιος ὡρκίσθη νὰ κρατῇ ἀπαρεγκλίτως οὐ μόνον τὴν πίστιν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς τάξιν, τὰ ἔθιμα καὶ τὰς συνηθείας αὐτῆς, ἄρα καὶ τὴν λειτουργίαν αὐτῆς.

δ) Ὅτι δὲ ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας τὴν λειτουργίαν εἶχον ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, μάρτυρες εὔγλωττοι καὶ ἀπροσμάχητοι οἱ τούτων ἀντίπαλοι, οἱ φράγκοι δηλονότι ἐπίσκοποι· διότι ἡ κατηγορία, ἣν οὗτοι ἔφερον κατὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Μοραβίας, ἀπέβλεπεν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἁπλῶς, οὐχὶ δὲ καὶ εἰς τὸ εἶδος τῆς λειτουργίας· ἡ βαθεῖα ἄρα περὶ τούτου σιωπὴ αὐτῶν μαρτυρεῖ τρανῶς ὅτι ὁ Μεθόδιος ἐχρήσατο τῇ λειτουργίᾳ τῆς δυτικῆς καὶ οὐχὶ τῆς ἀνατολικῆς

1. Ἀμφιβολία δὲν ὑπάρχει ὅτι τὰ ἀπολυτήρια γράμματα αὐτῶν εὗρεν ἐν τάξει ὁ Παταβίου!

2. Ἀμφοτέρους τοὺς ἀδελφοὺς ἐπισκόπους προχειρισθῆναι λέγει καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ΄ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ, ὅπερ ὅμως οἱ πλεῖστοι τῶν ἀρχαίων βιογράφων οὐ λέγουσι καὶ μετὰ τούτων οἱ πλεῖστοι τῶν νεωτέρων οὐκ ἀποδέχονται. Ὡς πιθανὸν λέγεται τοῦτο μόνον, ὅτι Κύριλλος ὁ Κωνσταντῖνος μετωνομάσθη κατὰ πρῶτον ἐν Ῥώμῃ ἀποσυρθεὶς μετ' ὀλίγον ἔν τινι τῶν αὐτόθι μοναστηρίων ὅπου καὶ ἐτελεύτησε τῷ 868.

ἐκκλησίας· ἄλλως τίς δύναται πιστεῦσαι ὅτι ὁ Μεθόδιος δὲν θὰ κατηγορεῖτο καὶ ἐπὶ τῷ νεωτερισμῷ τούτῳ ;

ε) Ἀπίστευτον δὲ ὅτι ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η' θὰ παρεσιώπα τοῦτο ὡς πρᾶγμα ἐπουσιῶδες.

ς) Τοῦτο ἐκεῖνοι μόνον δύνανται νὰ πιστεύσωσιν, οἵτινες τόσον τὸ πνεῦμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἕδρας καθὼς καὶ τὴν σημασίαν τῆς λειτουργίας αὐτῆς ὀλίγον καθόλου γινώσκουσιν.

ζ) Ὑπὲρ τῆς λατινικῆς λειτουργίας ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἐν Παννονίᾳ συνηγοροῦσι καὶ οἱ λατινισμοί, οὓς οἱ σλαυϊκὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα περιέχει.

η) Ὑπὲρ ταύτης τέλος μαρτυρεῖ καὶ ἡ μέχρι τῆς σήμερον παρὰ τοῖς κατοίκοις τῆς Ἰλλυρίας περισωθεῖσα σλαυϊκὴ λειτουργία, ἥτις ἐστὶν ἡ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας[1].

Ταῦτα καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ καὶ περὶ τούτου λέγουσιν οἱ θερμότεροι τῶν μεταγενεστέρων παπιστῶν ὅπως παραστήσωσι τοὺς ἐκ τῆς Ἑῴας ἀποστόλους τοῦ χριστιανισμοῦ ἐν πᾶσιν ἀφομοιωθέντας πρὸς τὰς τότε φραγκικὰς ἐκκλησίας καὶ τὸν χριστιανὸν καθόλου τύπον τῆς Δύσεως. Τὰς ἀνωτέρω παρατεθείσας ἀρχαίας μαρτυρίας, ἐν αἷς διαρρήδην λέγεται περὶ τῆς σεπτῆς ἐκείνης δυάδος ὅτι τῇ λειτουργίᾳ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἐχρήσαντο, ἀδεῶς πάνυ λακπατοῦντες, μηδεμίαν δὲ χρῆσιν ἔχοντες προσαγαγεῖν μαρτυροῦσαν ὅτι ἡ λειτουργία αὐτῶν ἦν ἡ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, παντάπασι δὲ ἐπιλανθανόμενοι παντὸς ἄλλου ὅ,τι ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὲρ τῆς ἀνατολικῆς λειτουργίας συνηγορεῖ, σπουδάζουσι δημιουργῆσαι λόγους, τὸ θέμα αὐτῶν δι' ἀκαταμαχήτων δῆθεν ἐπιχειρημάτων τεκμηριοῦντας. Ἵνα μὴ τοίνυν δόξωμεν διὰ παντελοῦς σιγῆς παρερχόμενοι ἐπιχειρήματα κατὰ τὴν κρίσιν τῶν πατέρων αὐτῶν δεινὰ καὶ ἀκαταμάχητα, καὶ δὴ καὶ πρὸς διασάφησιν τῆς ἐν τῷ μέρει τούτῳ ἀοριστίας τῆς ἐγκυκλίου Λέοντος τοῦ ΙΓ', κείσθωσαν καὶ περὶ τούτων τάδε.

1. Βλ. Γάζ. ἔνθ. ἀν. σελ. 42 καὶ 108 – 112.

α) Ἀφετηρίαν τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν ποιοῦνται οἱ κύριοι οὗτοι, ὅτι αἱ χῶραι ἐκεῖναι, ἡ Μοραβία δηλονότι καὶ ἡ Παννονία, ἐν αἷς κατὰ πρῶτον εἰσῆλθον καὶ ἐδίδαξαν οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἀπόστολοι τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἦσαν πρὸ πολλοῦ ἤδη χῶραι χριστιανικαί. Περὶ τοῦ χριστιανισμοῦ δὲ παρὰ τοῖς σλαύοις τούτοις πρὸ τῆς αὐτόσε μεταβάσεως τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου λέγουσι τάδε: ὁ χριστιανισμὸς ἐγένετο γνωστὸς τοῖς ἐν Παννονίᾳ σλαύοις ἀφ' ὅτου Κάρολος ὁ μέγας ὑπήγαγε τὴν χώραν ταύτην ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν αὐτοῦ· τῷ 798 ἀνέθετο οὗτος τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Σαλισβούργης Ἄρνῳ τὴν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ παρ' αὐτοῖς· οὗτος δὲ ὁ μητροπολίτης καὶ οἱ τούτου διάδοχοι πολλοὺς κατέβαλον ἀγῶνας πρὸς τοῦτο. Ὁ ἄρχων τῆς χώρας Πριβίνας (830—861) οὗ ἡ ἐξουσία ἐξετείνετο ἐπὶ μεγάλου μέρους τῆς κάτω Παννονίας ἐβαπτίσθη ἐν Treismaurer ἐπὶ Λουδοβίκου τοῦ εὐσεβοῦς· ἐν Νιτραύᾳ ᾠκοδομήθη ναὸς χριστιανικός, οὗ τὰ ἐγκαίνια ἐτελέσθησαν ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σαλισβούργης Ἄδαλραμ (821—836), καὶ ἀπὸ τότε συνέστησαν ἐν τῇ κάτω Παννονίᾳ πολλαὶ φραγκικαὶ χριστιανικαὶ ἐνορίαι ὑπαγόμεναι εἰς τὴν μητρόπολιν Σαλισβούργης καὶ κυβερνώμεναι ἀμέσως ὑπὸ πρεσβυτέρων ἐχόντων ἐπὶ κεφαλῆς ἕνα ἀρχιπρεσβύτερον, αἵτινες καὶ ἐσώζοντο μέχρι τοῦ 865. (Ταῦτα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐκ Σαλισβούργης ἀνωνύμου Historia conversionis Carantanorum.)

Περὶ δὲ τῶν ἐν Μοραβίᾳ σλαύων λέγουσιν ὅτι οὗτοι κατῴκουν πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τῆς Παννονίας ὑπὸ ἰδίους ἡγεμόνας, ὑποταγέντας ἐν Ῥατισβόνῃ (Ῥεγενσβούργῃ) Καρόλῳ τῷ μεγάλῳ ἐν ἔτει 803· ὅτι ὁ Μοῦμίρος ἢ Μούμαρος, ὁ κατὰ τὸ δεύτερον τέταρτον τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος ἄρχων τῶν μοραβῶν, ἐγένετο χριστιανός· ὅτι ἐν Ὀλμούτζῃ (Olomucium, Speculi julium) καὶ ἐν Βρύννῃ (Bruenn) ᾠκοδομήθησαν ἤδη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἡγεμόνος τούτου ναοὶ χριστιανικοὶ κατὰ τὴν μαρτυρίαν ἀρχαίων μνημείων (Boczek Codex diplom. et epistol. Moraviæ I pag. 49..137), καὶ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀμφιβάλλῃ τις ὅτι καὶ τὸ πάλαι περίφημον

Βέλεραδ (Devina) συγχρόνως, εἰμὴ καὶ πρότερον, τοὺς πρώτους αὐτοῦ ναοὺς ἔσχε καὶ ὅτι πολλοὶ λέχοι καὶ πολὺς λαὸς ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Μούμίρου ἠσπάσαντο συγχρόνως τὸν χριστιανισμόν. Διεδόθη δὲ οὗτος ἐν Μοραβίᾳ, προστιθέασιν οἱ αὐτοί, ἀπὸ μέρους τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας διὰ τῶν ἐπισκόπων τοῦ Πατταβίου (Passau), εἰς ὧν τὴν δικαιοδοσίαν ἡ Μοραβία ἐξ ἀρχῆς ὑπήχθη. Ἡ βούλλα τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ Β΄ ἡ χρονολογουμένη ἀπὸ τοῦ 825, ἐν ᾗ λέγεται ὅτι ὁ χριστιανισμὸς διεδόθη ἐν Μοραβίᾳ ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς τῆς Λόρχης (Laureacum), τῆς ἐν τῇ ἄνω Αὐστρίᾳ, ἐστὶ νόθος· ἀπὸ τοῦ 737 ἡ Λόρχη ἔπαυσεν οὖσα ἕδρα ἐπισκοπικὴ συνεπείᾳ τῆς ὑπὸ τῶν ἀβάρων καταστροφῆς τῶν μερῶν ἐκείνων, ὁ δὲ τελευταῖος αὐτῆς ἐπίσκοπος, ὁ Βιβίλιος, ἔλαβε τῷ 739 τὴν ἐπισκοπικὴν ἕδραν τοῦ Πατταβίου· ὥστε ἐκ τοῦ Πατταβίου καὶ οὐχὶ ἐκ Λαυρεάκου ἐξηρτήθη ἐξ ἀρχῆς ἡ Μοραβία ἐκκλησιαστικῶς, ὅπερ καὶ οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι ἐν τῇ διαμαρτυρήσει αὐτῶν πρὸς τὸν πάπαν Ἰωάννην τὸν Θ΄ ἔλεγον γράφοντες ὅτι «εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως Πατταβίου ὑπήγοντο οἱ τῆς χώρας ἐκείνης λαοὶ (οἱ σλαῦοι μοραβοὶ) ἐξ ἀρχῆς τῆς χριστιανίσεως αὐτῶν»[1]. Πάντας δὲ τοὺς Μοραβοὺς ἐβάπτισεν ἐν ἔτει 818 ὁ ἐπίσκοπος Πατταβίου Ριγχάριος ἢ Ρεγινάριος ὁ κληθεὶς ἀπόστολος τῶν μοραβῶν[2].

Συνῳδὰ τούτοις οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος παρίστανται ἐν Μοραβίᾳ καθάπερ καὶ ἐν Παννονίᾳ οὐχὶ ὡς ἀπόστολοι τοῦ χρι-

1. Pataviensis episcopus civitatis, in cujus diœcesi sunt illius terræ populi (sc. Sclavi Moravi) ab exordio christianitatis eorum.

2. Rihharius (Reginarius) episcopus Pataviensis, apostolus Moravorum dictus, baptizat omnes Moravos a. 818 (Boczek codex diplom. et epistolaris Moraviæ I. Olomucii 1836 p. 11). Ἱλίκον ἀληθῶς τὸ ἔργον! καὶ χάρις εἰς τὰ διπλώματα τοῦ Βότζεκ! ἄλλως ἡ ἱστορικὴ αὕτη ἀλήθεια θὰ ἔκειτο ἔτι ὑπὸ τὸν κονιορτὸν τεθαμμένη, ὅπως τῆς μεγάλης ἀποστολικῆς τιμῆς ἀπολαύωσιν ἀδίκως οἱ ἐπήλυδες Κύριλλος καὶ Μεθόδιος! Οὐδόλως δὲ παράδοξον ὅτι τῷ συναξαρίῳ τούτῳ συμφωνεῖ κατὰ πάντα καὶ τὸ συναξάριον τῶν ἰταλικῶν χρονικῶν (Legenda italica c. 7) παράγον εἰς μέσον τὸν βασιλέα Ρατισλαῦον λέγοντα διὰ τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μιχαὴλ, ὅτι ὁ λαὸς τῆς Μοραβίας οὐκέτι ἐλάτρευε τοῖς εἰδώλοις! ἐφ' ᾧ οὐδὲν ἧττον ἐναβρύνεται ἡ ὑπεράλπειος κριτική.

στιανισμοῦ, ἀλλ' ἁπλῶς ὡς ἱεροκήρυκες (Predigern, prædicateurs) διδάσκοντες σλαυϊστὶ βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας καὶ λαοὺς οὐχὶ ἐθνικούς, οὐχὶ ἀπίστους, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ ἤδη ὑπάρχοντας χριστιανούς. Οὐδεμία πόλις, οὐδεμία κώμη, οὐδὲν πολίχνιον, οὐδεμία ψυχὴ τῆς μοραβικῆς καὶ παννονίας χώρας ἀναφέρεται ὅτι ἐδιδάχθη τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τῆς Ἀνατολῆς· τὸ ἔργον τῆς ἀποστολικῆς διακονίας τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου περιορίζεται ἁπλῶς εἰς τὴν ἐξεύρεσιν τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων, εἰς τὴν προπαρασκευὴν νέων τινῶν ἐπὶ τὸ στάδιον τῆς ἱερωσύνης καὶ εἰς τὴν αὐθαιρέτως (καὶ ὡς μὴ ὤφειλε βεβαίως!) εἰσαγωγὴν τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας παρὰ τοῖς σλαύοις τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας![1]

Ἀλλ' ἂν οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, πρὸς τί τότε ἡ πρόσκλησις τῶν δύο ἐξ Ἀνατολῆς ἀποστόλων; Οἱ ἡγεμόνες Μούμαρος καὶ Πριβίνας καὶ οἱ τούτων διάδοχοι Ρατισλαῦος καὶ Κοκῆλος ἦσαν χριστιανοί, οἱ περὶ αὐτοὺς μεγιστάνες χριστιανοί, ἡ Μοραβία καὶ ἡ Παννονία χῶραι χριστιανικαί, ἱερεῖς καὶ διδασκάλους εἶχον ἤδη πρὸ πολλοῦ, οἵτινες ὡς ποιμένες καὶ διδάσκαλοι σλαυϊκῶν λαῶν ἐγίνωσκον βεβαίως τὴν γλῶσσαν αὐτῶν καὶ δι' αὐτῆς καὶ ἐντελῶς συνενοοῦντο μετ' αὐτῶν καὶ ἐδίδασκον αὐτοὺς καὶ τὸ ἱερὸν τῆς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως μυστήριον ἐπισταμένως ἐπετέλουν ὡς καὶ πάντα τὰ ἄλλα· ἀλλὰ καὶ ἐπισκόπους εἶχον, οὗτοι ἦσαν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σαλισβούργης καὶ ὁ ἐπίσκοπος Πατταβίου, οἷς καὶ ὑπετάσσοντο ἤδη οἱ λαοὶ οὗτοι ἐκκλησιαστικῶς πρὸ πολλῶν χρόνων· τίς οὖν χρεία τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου;

Ἂν ὑπῆρχον ἤδη τὰ σλαυϊκὰ γράμματα, ἂν ἦσαν ἤδη που ἐν χρήσει αἱ σλαυϊκαὶ μεταφράσεις τῶν ἱερῶν τῆς θείας λατρείας βιβλίων, ἡ δὲ ἐπὶ τούτοις φήμη τοῦ Κυρίλλου ἦν ἤδη διαδεδομένη,

1. Περί τε τῶν ἄλλων καὶ περὶ τοῦ συμπεράσματος τούτου τῆς τελευταίας, ὅσον ἡμεῖς ἴσμεν, ὑπεραλπείου κριτικῆς ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ τὰς χώρας ἐκείνας εὗρον ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος. Βλ. Γνζ. ἔνθ. ἀν. σελ. 29—43.

ἴσως εἶχέ πως λόγον ἡ πρόσκλησις· ἀλλὰ κατὰ τὸν Γίνζελον[1] καὶ αὐτὴ ἡ ἰδέα τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων ἐπῆλθε τῷ Κυρίλλῳ μετὰ τὴν αἴτησιν τοῦ Ῥατισλαύου· τίς οὖν χρεία τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου;

Ἂν δὲ ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος εἰσῆλθον εἰς χώρας πρὸ δύο γενεῶν πεπιστευκυίας τῷ Χριστῷ, ἂν πάντες οἱ μοραβοὶ ἦσαν ἤδη βεβαπτισμένοι, χριστιανοὶ δὲ ἦσαν καὶ οἱ ἐν Παννονίᾳ ὡς πάλαι μὲν ἠρέσκοντο νὰ διακηρύττωσιν οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι καὶ τὰ τούτων ὄργανα, σήμερον δὲ ἡ τῶν ὑπεραλπείων λατίνων κριτικὴ—τότε τίς δὲν βλέπει ὅτι μάτην σέβουσιν ἔκπαλαι τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους ἄνδρας ὡς ἀποστόλους καὶ πατέρας αὐτῶν ἐν Χριστῷ καὶ οἱ ἐν Μοραβίᾳ καὶ οἱ ἐν Παννονίᾳ καὶ οἱ ἐν Βοημίᾳ καὶ οἱ ἄλλοι τούτων γείτονες σλαῦοι; τότε τίς οὐχ ὁμολογήσει ὅτι ἡ τιμή, τὸ σέβας καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη, ἅπερ οὗτοι ἀπονέμουσιν αὐτοῖς ὡς ἀποστόλοις αὐτῶν, ἀναφέρονται μόνον εἰς τὰ σλαυϊκὰ γράμματα καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο καὶ ὅτι οὗτοι τοῦτ' αὐτὸ γραμματοδιδάσκαλοι, οὐδαμῶς δὲ ἀπόστολοι αὐτῶν τυγχάνουσι; τότε ἑνατί οὐ γεραίρονται ὡς ἀπόστολοι τῶν χριστιανῶν ἐκείνων οἱ Ἄρνοι, οἱ Ἄδαλραμ, οἱ Ῥεγινάριοι καὶ οἱ τούτων συνεργοὶ καὶ ἀκόλουθοι; ἀλλὰ τότε καὶ ὅλος ὁ κρότος ὁ παρὰ τῶν ὑπεραλπείων σήμερον γινόμενος περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, οὗ συνέπειά ἐστι καὶ ἡ μετὰ χεῖρας ἡμῶν ἐγκύκλιος Λέοντος τοῦ ΙΓ', δὲν εἶναι πάντη σχεδὸν περιττός, ἀφοῦ μάλιστα ἐν ταῖς χώραις, ἐν αἷς οὗτοι κατὰ πρῶτον εἰσήγαγον τὰ σλαυϊκὰ γράμματα ἐν ταῖς ἱερουργίαις, πρὸ πολλῶν ἤδη αἰώνων ἐν τῇ λατρείᾳ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν ἄλλο πλέον ἀκούεται σλαυϊστὶ παρὰ ἐν gospodi pomilui ny;

Εἰς τοιαύτας σκέψεις καὶ εἰς τοιαῦτα συμπεράσματα ἄγουσιν ἀναγκαίως τὰ πορίσματα τῆς ἐκθέσεως τῆς νεωτέρας ὑπεραλπείου κριτικῆς. Εὐτυχῶς Λέων ὁ ΙΓ' φαίνεται κατὰ τὸ μέρος τοῦτο μετὰ πλείονος προσοχῆς χωρήσας εἰς τὴν ἑαυτοῦ ἔκθεσιν· φησὶ γὰρ οὗτος ἀπαρακαλύπτως ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὅτι οἱ εἰς τὴν πίστιν

1. ἔνθ. ἀν. σελ. 85.

τοῦ Χριστοῦ τὸ ἔθνος τῶν μοραβῶν καὶ τοὺς ἄλλους γείτονας σλαύους ὑποτάξαντες ἦσαν ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος· ὅτι οἱ σλαῦοι οὗτοι πλεῖστα ὅσα ὀφείλουσιν αὐτοῖς· διότι οὐ μόνον τὸ δῶρον τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἔλαβον παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ ὅτι ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἀπεστάλησαν πρὸς ἐθνικούς, ὅπερ ἐστὶν οὐχὶ πρὸς χριστιανούς.

Καίτοι οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ μακαριωτάτου πατρὸς δύνανται νὰ ὑποβάλλωνται κατὰ τὰς περιστάσεις εἰς διαφόρους ἑρμηνείας ἢ, ὅπερ σπουδαιότερον, καίτοι αὔριον ἤτοι αὐτὸς ὁ Λέων ἢ οἱ τούτου διάδοχοι δύνανται νὰ λέγωσιν ἐναντία τοῖς σήμερον λεγομένοις διὰ λόγους ὑψηλοτέρων ἐκκλησιαστικῶν συμφερόντων προσποιούμενοι ὅτι ἀγνοοῦσι τὰ πρότερον γραφέντα καὶ θεσπισθέντα[1], ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ῥητέον ὅτι ταῦτα γράφων ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' εἶχε πάντως πρὸ ὀφθαλμῶν ὅσα οἱ περὶ τὸν κριτικώτατον Γίνζελον προκομίζουσι πρὸς σύστασιν τῆς ἀξιώσεως αὐτῶν, ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ χριστιανισμοῦ παρὰ τοῖς σλαύοις τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Παννονίας πρὸ τῆς αὐτόσε μεταβάσεως τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, καὶ ὅτι οὐδαμῶς αὐτὰ ἀπεδέξατο ὡς ἱστορικὴν ἀλήθειαν.

Ἤδη γεννᾶται βεβαίως ζήτημα, τίνι μᾶλλον πιστευτέον, τῷ καθηγητῇ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας ἐν Leitmeritz, ἢ τῷ μακαριωτάτῳ πάπᾳ Λέοντι τῷ ΙΓ'; πότερον, οὗτος ἢ ἐκεῖνος ἔχει ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν; Ἂν κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἀνωνύμου (Historia conversionis Carantanorum) τοσαύτας κατακτήσεις ἠρίθμει ἤδη ἀπὸ τοῦ 800 ὁ λατινικὸς χριστιανισμὸς ἐν Παννονίᾳ διὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων Σαλισβούργης, ὥστε οὐδὲ ἕνα ἐθνικὸν εὗρον ἐν αὐτῇ οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἀπόστολοι· ἂν πάντες οἱ μοραβοὶ ἦσαν ἤδη βεβαπτισμένοι ἀπὸ τοῦ 818 κατὰ τὰ διπλώματα τοῦ Βότζεκ· ἂν κατὰ τὰ ἰταλικὰ χρονικὰ (Legenda italica) ὅτε ὁ

1. Βλ. ὅσα κατωτέρω ἱστοροῦνται περὶ τῶν παπῶν Ἰωάννου τοῦ Ι', Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', Ἰωάννου τοῦ ΙΓ' καὶ τῶν ἄλλων.

Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος προσεκαλοῦντο ὑπὸ τοῦ Ῥατισλαύου, τὰ εἴδωλα δὲν ἐλατρεύοντο πλέον ἐν Μοραβίᾳ· ἂν κατὰ τὰς ἀξιώσεις τῶν φράγκων ἐπισκόπων οἱ σλαῦοι τῆς Μοραβίας ἀπὸ τῆς χριστιανίσεως αὐτῶν (καὶ μάλιστα ἀπὸ τοῦ 818, ὅτε πάντες οἱ μοραβοὶ ἐβαπτίσθησαν) εἶχον ἐπισκόπους τοὺς ἐπισκόπους τοῦ Πατάβιου— τότε πῶς λέγει ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' ὅτι εἰς τὸν Κύριλλον καὶ τὸν Μεθόδιον ὀφείλουσι τὸν χριστιανισμὸν αὐτῶν ἥ τε Μοραβία καὶ ἡ Παννονία καὶ ἅπαν(;) τὸ ἔθνος τῶν σλαύων καὶ ὅτι ὁ Μεθόδιός ἐστιν ὁ πρῶτος τούτων ἐπίσκοπος καὶ ἀρχιεπίσκοπος ;

Τὸ ζήτημα δὲν λύεται βεβαίως ἄλλως ἀλλ' ἢ διὰ τῆς παραδοχῆς ὅτι ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' οὔτε εἰς τὰ λόγια τῶν ἰταλικῶν χρονικῶν, οὔτε εἰς τὰ διπλώματα τοῦ Βότζεκ ἔδωκε τοσαύτην πίστιν, ὅσην εἰς τὰ χρονικὰ τῆς Μοραβίας, ἐν οἷς περὶ τῆς καταστάσεως ἐν ᾗ εὗρον τὴν χώραν ταύτην ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἱστοροῦνται τάδε «Ἐκεῖθεν (ἐκ Βουλγαρίας) ἀπάρας καὶ εἰς Μοραβίαν ἀφικόμενος (ὁ Κωνσταντῖνος)... μετὰ σπουδῆς ἐπελάβετο τοῦ ἔργου δι' ὃ παρεγένετο... καὶ σὺν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Μεθοδίῳ καθημέραν περιερχόμενος τὰς πόλεις, τὰς κώμας καὶ τὰ χωρία, εἰς τὰ ὦτα τῶν ἀπίστων τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ἐνέσταζε, διδάσκων καὶ λέγων πρὸς τὸν λαὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλως ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λαβεῖν καὶ σωτηρίας τυχεῖν ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Τὰ σωτήρια ταῦτα ῥήματα κηρύττοντος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, ἐπέλαμψεν ἤδη ἄνωθεν καὶ ἡ χάρις ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ βασιλέως (Ῥατισλαύου) καὶ τοῦ λαοῦ, καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τῇ σωτηρίῳ ταύτῃ διδασκαλίᾳ στερρῶς συνεμορφώθη... Οὗτοι (ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Μεθόδιος) εἰσὶν οἱ δύο φωστῆρες οἱ τὸν εἰρημένον βασιλέα εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου καθοδηγήσαντες· διὰ τούτων οὗτος ἐκ τοῦ στόματος τοῦ δράκοντος θείῳ ἐλέει ῥυσθεὶς μετὰ τοῦ ἐνδοξοτάτου ἔθνους τῶν μοραβῶν, οὐ πολέμῳ ἀλλὰ

πίστει εἰς τὸν λιμένα τῆς ἀϊδίου σωτηρίας προσωρμίσθη ... Ὅτε δὲ οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ αὐτόν τε τὸν βασιλέα καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ εἰς τὸ φῶς τῆς πίστεως ἐκάλεσαν κτλ.»[1].

Οὐ παρεῖδεν ἴσως ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' καὶ τὴν ἐπιστασίαν τοῦ Δυμμλέρου ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς καθόλου καταστάσεως τῆς Μοραβίας πρὸ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ὁ Δύμμλερος εἷς ἐκ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις σπουδαίως ἐνέκυψαν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ, ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ χρονικὰ τῆς Παννονίας (Legenda pannonica cap. 5) καὶ τῆς Φούλδας (ad a. 874), ἐν οἷς λέγεται ὅτι ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἰταλοὶ καὶ ἕλληνες καὶ φράγκοι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰσήρχοντο καὶ ἐκήρυττον τὸν Χριστὸν πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς σλαύους ἕκαστος κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἐκκλησίας εἰς ἣν ἀνῆκεν, ἀποφαίνεται ὅτι ὁ χριστιανισμὸς αὐτόθι ἦν ἔτι ἐν τῇ ἀρχῇ αὐτοῦ, ὅτι οὐδεμία τάξις

1. Abinde procedens devenit in terram Moraviae ... Cœpit autem ad id propter quod venerit peragendum studiose insistere... quotidie cum fratre suo Methodio perlustrabat civitates, vicos et oppida stillando in auribus infidelium verba vitae, docens populum per baptismum remissionem peccatorum percipere, nec eos aliter salvari posse, veraciter proclamabat. Dum haec saluberrima vir Dei praedicaret eloquia, et in corde Regis ac populi jam inspirata divinitus illuxisset gratia, Rex ipse cum multitudine populi sunt hac doctrina firmiter conformatus ... Hi sunt duo luminaria, a quibus praefatus Rex in via Dei eruditus et ab ore draconis erutus, miserante Deo portum perpetuae securitatis cum illustrissima Moravorum gente non pugna sed fide est ingressus ... Cumque viri Dei ipsum Regem cum populo suo... ad fidei lumen omnino provocassent, etc. Leg. morav. cap. 5. Πρβλ. καὶ Leg. bohemica (ex Leg. de S. Ludmilla) cap. 1. Postquam Bulgariam ad fidem Jesu boni convertisset, in nomine sanctae Trinitatis et individuae unitatis Moraviam est ingressus, ubi omnipotenti Deo cum ejus adjutorio non modicum populum acquisivit : ὅπερ ἐστὶ «Συντελέσας δὲ (ὁ Κύριλλος) τὸ ἔργον τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τῆς Βουλγαρίας, εἰς Μοραβίαν εἰσῆλθεν ἐν ὀνόματι τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, ὅπου μετὰ τοῦ συνεργοῦ αὐτοῦ (Μεθοδίου) πολὺν λαὸν προσήγαγε τῷ παντοδυνάμῳ Θεῷ». Παράβαλε τούτοις καὶ ὅσα κατωτέρω ὑπὸ στοιχεῖον ϛ' παρατιθέμεθα ἐξ αὐτῶν πάλιν τῶν χρονικῶν τῆς Μοραβίας.

πραγμάτων ὑπῆρχε καὶ ὅτι οὐδενὶ τῶν πέριξ φράγκων ἐπισκόπων ὑπήγετο ἔτι ἐκκλησιαστικῶς ἡ Μοραβία, ὅτε πρὸς αὐτὴν παρεγένοντο οἱ δύο ἐξ Ἀνατολῆς ἀπόστολοι[1].

Ἐντεῦθεν οὐδεμίαν ἢ γοῦν ἐλαχίστην σημασίαν ἀπέδωκε βεβαίως ὁ ἁγιώτατος πατὴρ καὶ εἰς τὰ παρὰ τῶν φράγκων ἐπισκόπων ἐν ταῖς διαμαρτυρήσεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς τότε πάπας τῆς Ρώμης ἀναφερόμενα ὡς ἀντικανονικῶς ἐπιβάντας ταῖς παροικίαις δῆθεν αὐτῶν. Ἔλαβε πάντως πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι καὶ οὗτοι, καθάπερ καὶ ὁ ἐκ Σαλισβούργης ἀνώνυμος, ὡς ἐνδιαφερόμενοι ἐσπούδαζον παραστῆσαι τὰ πράγματα ὡς τὸ συμφέρον αὐτῶν ἀπῄτει. Καὶ τῷ ὄντι τὸ πάθος τοῦ ἐκ Σαλισβούργης ἀνωνύμου, οὗ σκοπὸς ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ περὶ ἐπιστροφῆς τῶν Καραντάνων (Historia conversionis Carantanorum) οὐδεὶς ἄλλος ἐστὶν ἢ ἡ ὑποστήριξις τῆς δικαιοδοσίας τῶν ἀρχιεπισκόπων Σαλισβούργης ἐφ' ἁπάσης τῆς κάτω Παννονίας, ὑπεμφαίνουσιν ἤδη τρανῶς αὐταὶ αἱ ὀλίγαι περὶ τοῦ Μεθοδίου λέξεις, ἃς ῥίπτει ἐν τῇ διατριβῇ αὐτοῦ λέγων· «usque dum quidam graecus, Methodius nomine,» ἤτοι «ἕως οὗ ἕνας κάποιος γραικός, Μεθόδιος λεγόμενος,». Ἵνα ἐννοήσῃ τις καλῶς τὴν περιφρόνησιν καὶ τὸ πάθος, ὅπερ κρύπτεται ὑπὸ τὰς λέξεις ταύτας τοῦ φίλου καὶ ὑπερμάχου τῶν ἀρχιεπισκόπων Σαλισβούργης, ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ ὅτι οὗτος ἔγραφε τὴν πραγματείαν αὐτοῦ ἐν ἔτει 873, ὅτε δηλονότι ὁ ἱερὸς Μεθόδιος ἦν ἀρχιεπίσκοπος Μοραβίας καὶ Παννονίας![2]

1. Dummler παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 31. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὴν ὀρθότητα τῶν σκέψεων τούτων τοῦ Δυμμλέρου ὑποστηρίζουσι καὶ τὰ ἀστίως ἀνευρεθέντα γράμματα τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η', τοῦ συγχρόνου τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, καθ' ὅσον καὶ ἐν τούτοις λέγεται ῥητῶς ὅτι ὁ Μεθόδιος ἦν ἀπεσταλμένος πρὸς τὰ ἔθνη «legatione apostolicae sedis ad gentes fungentem». Βλ. περὶ τῶν ἐπιστολῶν τούτων κατωτέρω.

2. Τοῦ ὀνόματος τοῦ ἱεράρχου μέμνηται ὁ αὐτὸς καὶ παρακατιὼν φιλόσοφον αὐτὸν ἀποκαλῶν· «ἕως οὗ εἰς μέσον παρῆλθεν ἡ νέα διδασκαλία τοῦ φιλοσόφου Μεθοδίου»· ἀλλὰ καὶ τοῦτο οὐ λέγει, ὡς ἄν τις ὑπολάβοι, τιμητικῶς, ἀλλ' ὑβρίζων τὸν ἄνδρα ὡς καταφρονητὴν δῆθεν τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας διατάξεων· εἰπὼν γὰρ πρότερον περὶ τῶν ἔξωθεν εἰς τὰς παροικίας τῶν φράγκων ἐπισκόπων ἐρχομένων

Οὗ παρέδραμε δὲ ὁ μακαριώτατος Λέων καὶ τὰς περὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν φερομένας ὑποβολιμαίας γραφὰς ἐκ μέρους τῶν χριστιανῶν τῆς Δύσεως, ἐν αἷς καὶ γράμματα ἐπίσημα ῥωμαίων ἱεραρχῶν, μαρτυροῦντα προδήλως τὴν οὕτως ἢ ἄλλως πρωίμως ἤδη καταβληθεῖσαν σπουδὴν πρὸς διανόθευσιν τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας[1].

Τέλος οὐκ ἔστιν ἴσως ἀπίθανον ὅτι ὑπὸ τὴν ὅλως διάφορον τῆς τοῦ Γινζέλου ἔκθεσιν τοῦ μακαριωτάτου πάπα Λέοντος τοῦ Η' κεῖνται καὶ ἕτεροι λόγοι, οὓς ἡμεῖς μὲν οἱ μακρὰν τῶν θησαυροφυλακίων τοῦ Βατικανοῦ ὄντες παντάπασιν ἀγνοοῦμεν, ἐκεῖνος δὲ ὁ ἐν τούτοις πλουτῶν ἔχει προχείρους. Πόσα ἆρά γε κρύπτονται ἔτι κεκλεισμένα ἐπιμελῶς ἐν τοῖς θησαυροφυλακίοις ἐκείνοις, ἢ καὶ ἀλλαχοῦ οὐ μικρὸν συμβαλλόμενα τῇ προκειμένῃ ἱστορίᾳ; Καὶ μὴ γὰρ ὀλίγον φῶς θὰ ἐπέχεον ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀποστολικοῦ ἔργου τῶν δύο ἐξ Ἑῴας ἀποστόλων τῆς Μοραβίας, τῆς Παννονίας καὶ τῆς Βοεμίας, ἂν ἐδημοσιεύοντο καὶ βυζαντινὰ περὶ τούτου

πρεσβυτέρων, ὅτι ἐπιδιδόντες πρότερον τὰ ἀπολυτικὰ αὐτῶν γράμματα, εἶτα ἐγκαθίσταντο καὶ ἱεράτευον, ἐπάγει εὐθὺς ἔπειτα ὅτι «Ἡ τάξις αὕτη ἐκράτει ἐν Παννονίᾳ, ἕως οὗ παρῆλθεν εἰς μέσον ἡ νέα διδασκαλία τοῦ φιλοσόφου Μεθοδίου»· Hoc enim ibi observatum fuit, usque dum nova orta est doctrina Methodii philosophi. Βλ. Hist. Carantanor.

1. Τὰ γράμματα Εὐγενίου τοῦ Β', Ἀδριανοῦ τοῦ Β' καὶ Στεφάνου τοῦ Ο', ὧν ἡ νοθεία κατὰ Γίνζελον ἀναντίρρητος τυγχάνει, οὐδεὶς οὐδ' αὐτὸς πάντως ὁ Γίνζελος ἐρεῖ ὅτι ἐπλαστουργήθησαν ὑπὸ γραικῶν, ὡς οὐκ ἐρεῖ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν λεγομένων ἰσιδωρείων διατάξεων καὶ μυρίων ὅσων ἄλλων σκοτίων λατινικῶν γραφῶν, ἃς ἡ νεωτέρα κριτικὴ ἐπιστήμη ἤτοι ὡς παραπεποιημένας ἢ ὡς παντάπασι νόθους καὶ ψευδεῖς ἤλεγξε, διὰ παντὸς στιγματίσασα καὶ ταύτας καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν ἐποικοδομηθείσας παπικὰς ἀξιώσεις. Ἆρα οὖν ἐνώπιον τοσούτων καὶ τηλικούτων λατινικῶν παραχαράξεων καὶ διανοθεύσεων καὶ πλαστογραφιῶν εὑρισκόμενος ὁ κ. Γίνζελος δὲν ὤφειλεν ἵνα ᾖ μετριώτερος εἰς τὰς περὶ τῶν γραικῶν κρίσεις αὐτοῦ καὶ μὴ ὡς ἀπὸ τρίποδος ἀποφαινόμενος διασύρῃ αὐτοὺς ὡς πλαστογράφους καὶ ἐν τῇ τέχνῃ τῆς πλαστογραφίας καὶ νοθεύσεως ὑπέρτερον αὐτῶν μὴ ἔχοντας; (Βλ. ἔνθ. ἀν. σελ. 16 σημ. 2). Τίς ποτ' ἐπονηρεύσατο καὶ ἐκακούργησεν ὅσα παῖδες λατίνων περὶ ἄλλα τε πολλὰ καὶ περὶ τὰς συγγραφὰς τῶν ἁγίων πατέρων πρὸς σύστασιν τῶν ἑαυτῶν καινοτομιῶν; Βλ. περὶ τούτων Ἀδὰμ Ζοιρν. μετάφρ. Εὐγ. Βουλγ. καὶ ἄλλους καὶ τοὺς παπιστικ. ἐλέγχους, ἔκδ. Ἠλ. Τανταλ. ἐν Κωνστ]πόλει 1850 καὶ ἐφεξῆς.

χρονικά; Καὶ δὲν εἶναι βεβαίως τόσον ἀμφίβολον ὅτι καὶ ἡ Ἀνατολὴ ἱστόρησε τὰ κατὰ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, ὅσον παράδοξόν ἐστιν, ὡς ἤδη καὶ ὁ Φόγελος παρατηρεῖ (ἔνθ. ἀν.), ὅτι οὐδεμία μέχρι τοῦδε βυζαντινὴ γραφὴ ἐφάνη ἱστοροῦσα τὰ κατ' αὐτούς[1].

Ταῦτα πάντα καὶ ἕτερα ἴσως οὐκ ὀλίγα ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ ἀκριβῶς τὰ πράγματα σταθμίζων Λέων ὁ ΙΓ' διαφωνεῖ πρὸς τὸν Γίνζελον, οὐδὲ κἂν πόρρωθεν βουλόμενος νὰ φανῇ ὅτι γίνεται ἔρμαιον ἐν τούτῳ τῆς κριτικῆς αὐτοῦ μονογραφίας. Ἡμεῖς ὅμως καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα κλίνομεν νὰ φανῶμεν εὐπιστότεροι καὶ ἐπιεικέστεροί πως τοῦ ῥωμαίου ποντίφικος· ἡμεῖς ἀποδεχόμεθα ὅτι καθάπερ ἐν Παννονίᾳ οὕτως ἴσως καὶ ἐν Μοραβίᾳ προϋπῆρχον ἤδη, πρὸ πάντων κατὰ τὰ μέρη τὰ παρακείμενα ταῖς ὑπὸ τῶν φράγκων οἰκουμέναις χώραις, ὅπου καὶ ἡ ἐπιμιξία ἦν μείζων, ἐνορίαι τινὲς χριστιανικαὶ ἔχουσαι καὶ εὐκτηρίους οἴκους καὶ ὑπαγόμεναι αἱ μὲν εἰς τὸν τῆς Σαλισβούργης, αἱ δὲ εἰς τὸν τοῦ Παταβίου ἐπίσκοπον· ἀλλὰ τί ἐκ τούτου; Ἂν ἔν τισι γωνίαις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἡγεμονιῶν ἐψάλλετο ἡ λειτουργία τῶν φράγκων ἐπισκόπων, ποίαν σχέσιν εἶχε τοῦτο πρὸς τὸ ἔργον τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου; Βεβαίως τὸ τοιοῦτον ἦν παντάπασιν αὐτοῖς ἀδιάφορον. Ἐκ τούτου τόσον ὀλίγον ἕπεται ὅτι αἱ χῶραι αὗται ἦσαν ἤδη χριστιανικαί, ὅσον ὀλίγον συνάγεται καὶ ὅτι οἱ ἀπόστολοι τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Παννονίας οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἐπιφανέντες καὶ τὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐπιστάμενοι τὴν λειτουργίαν τῶν φράγκων ἐπισκόπων νὰ εἰσαγάγωσιν ὤφειλον εἰς τὰς χώρας ἐκείνας, ὧν αὐτοὶ ἐγένοντο οἱ ἀπόστολοι καὶ πατέρες τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἵνα μὴ δῆθεν ἐπέλθῃ σύγχυσις καὶ ταραχὴ παρὰ τῷ λαῷ (ποίῳ λαῷ;) εἰθισμένῳ ἤδη ὄντι εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας[1].

Ἀλλ' ὅτι οὐ μόνον οὐδὲν τοιοῦτον συνέβη οἷον φαντάζονται οἱ ὑπεράλπειοι, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ὅλως· ὅτι δηλαδὴ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἡ λειτουργία καὶ πᾶσα καθόλου ἡ θεία λατρεία εἰσήχθη καὶ ἐδιδάχθη καὶ ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἐν Παννονίᾳ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ κατ' αὐτὴν ἐλατρεύετο τὸ θεῖον καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ ἔθος τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας· ὅτι αἱ προϋπάρχουσαι ἐν ταῖς χώραις ταύταις φραγκικαὶ ἐνορίαι ἦσαν ἄλλαι καὶ ἄλλαι αἱ νεωστὶ ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀνατολῆς διδασκάλων ἱδρυθεῖσαι ἐκκλησίαι· ὅτι αἱ φραγκικαὶ ἐνορίαι ἐσώζοντο καὶ ἐτέλουν κεχωρισμέναι τούτων, κυβερνώμεναι ὑπὸ τῶν φράγκων αὐ-

1. Ὡς σύγχρονος ἀνατολικὴ πηγὴ δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν πολλοῖς ἴσως ὁ βίος τοῦ ἐν ἁγίοις Κλήμεντος ἐπισκόπου Βουλγαρίας († 916), ἑνὸς τῶν ἀκολούθων τοῦ ἀδελφικοῦ ζεύγους διασκευασθεὶς καὶ συμπληρωθεὶς ὡς φαίνεται ὕστερον ὑπὸ Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος († 1107). Ἐν τοῖς προλεγομένοις τῆς τοῦ βίου τούτου ἐκδόσεως (Vindobonae 1847) ὁ Miklosich ἐκτὸς ἄλλων φησὶ (κατὰ τὴν περὶ τούτου σημείωσιν τοῦ Γινζέλου) ὅτι πλήρης ὁ βίος οὗτος ἐξεδόθη ἑλληνιστὶ τὸ πρῶτον ἐν Μοσχοπόλει τῷ 1741 καὶ ὕστερον τῷ 1802 ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου περὶ συστάσεως τοῦ σεβασμίου οἴκου τῆς ἐν Κωνσταντίνου πόλει ζωοδόχου πηγῆς καὶ τῶν ὑπερφυῶς τελεσθέντων θαυμάτων καὶ ὁ βίος τοῦ ἐν ἁγίοις Κλήμεντος ἀρχιεπισκόπου βουλγάρων, συγγραφεὶς παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς κυρίου Θεοφυλάκτου, νῦν πρῶτον ἐκδοθέντα ἐπιστασίᾳ Ἀμβροσίου ἱερομονάχου τοῦ Παμπέρεως (Viennae) ᾳωβ'». Ἐκ τούτου δὲ τοῦ βίου τὰ Legenda bulgarica τοῦ Γινζέλου, ἅπερ οὗτος, ἀποτροπιαζόμενος ἴσως τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἐν λατινικῇ μόνον μεταφράσει παρατίθεται ἐν τῇ μονογραφίᾳ αὐτοῦ (Anhang I σελ. 32) καὶ εἰς ἃ παραπέμπομεν καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀνάγκης μὴ τυχόντες τῷ ἑλληνικῷ πρωτοτύπῳ.

1. Σημειωτέον ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ Γινζελος (ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 31 σημ. 10) ἀρνεῖται ὅτι τὸ περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἀρχαίας Μοραβίας ζήτημα διαμένει εἰσέτι ἄλυτον· καίτοι ὁ αὐτὸς πάλιν λέγει ὅτι ἐκτὸς ἀμφιβολίας ἂν εἴη ὅτι ἡ μεγάλη Μοραβία (Grosmaehren) περὶ μέσην τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα περιελάμβανεν οὐ μόνον τὴν σημερινὴν Μοραβίαν καὶ Σιλεσίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Σλοβακίαν (Slowakei) ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ Μάρχου, τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Γράνου (Gran). Κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Σουατοπόλκου 885—890, προστίθησιν ὁ αὐτός, ἡ Μοραβία ἐξετείνετο νοτιοδυτικῶς μέχρι τῆς Καρινθίας (Kaernthen) συμπεριλαμβανομένης καὶ ταύτης ἐν τῷ μοραβικῷ βασιλείῳ κατὰ τὰ χρονικὰ τῆς Φούλδας ad. a. 901. Ὁ αὐτὸς δὲ (σελ. 57 σημ. 9) γράφει ὅτι καὶ τὰ ὅρια τῆς Παννονίας, ἐφ' ἧς ἐξηπλοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ δικαιοδοσία τοῦ Μεθοδίου, δὲν δύνανται νὰ ὁρισθῶσιν εὐκόλως· θεωρεῖ δὲ πιθανὸν ὅτι πρὸς δυσμὰς ἐξετείνετο ἡ δικαιοδοσία τοῦ Μεθοδίου μέχρι τῆς Σερβίας· διότι ὁ ἡγεμὼν τῆς Σλαβονίας Μουντιμίρος, πρὸς ὃν Ἰωάννης ὁ Η' ἐν ἔτει 874 γράφων προέτρεπεν ἵνα μένῃ πιστὸς εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Παννονίας (τὸν Μεθόδιον) ἦν, λέγει, ὁ ἡγεμὼν τῆς Σερβίας.

τῶν πρεσβυτέρων καὶ ὅτι ὕστερον (τῷ 865—867) οἱ ἐν αὐταῖς χριστιανοὶ σλαῦοι ηὐτομόλησαν πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἀποστόλων, ἐγκαταλιπόντες τὴν φραγκικὴν λειτουργίαν καὶ ἀσπασάμενοι τὴν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας σλαυϊστὶ ἤδη εἰσαχθεῖσαν ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις—ταῦτα πάντα εἰ καὶ περικεκαλυμμένως, ἱκανῶς ὅμως, ὡς νομίζομεν, διδάσκει ὁ ἐκ Σαλισβούργης ἀνώνυμος γράφων ἐν ἔτει 873 ὅτι «αἱ χριστιανικαὶ ἐνορίαι, αἱ ὑπὸ τοὺς φράγκους πρεσβυτέρους τελοῦσαι εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐσώζοντο ἕως οὗ ἕλλην τις, Μεθόδιος λεγόμενος, διὰ τῆς νεωστὶ γενομένης ἐπινοήσεως τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων παραγκωνίσας κατὰ τὸν τρόπον τῶν φιλοσόφων τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν ῥωμαϊκὴν διδασκαλίαν καὶ τὰ αὐθεντικὰ λατινικὰ (τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν) βιβλία, αἴτιος ἐγένετο τοῦ ἐκφαυλισθῆναι καὶ τὰς λειτουργίας καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ὀρφίκιον τῶν λατίνων ἱερέων παρὰ παντὶ τῷ (σλαυϊκῷ) λαῷ (τῷ εἰς τὰς ἐνορίας τῶν φράγκων πρεσβυτέρων ὑπαγομένῳ)». Ταῦτα τὰ λόγια τοῦ ἐκ Σαλισβούργης ἀνωνύμου ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν αὐτοῦ καὶ ὁ Φόγελος (ἔνθ. ἀν.) λέγει ὅτι «ὑπὸ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης τῆς εἰσαχθείσης ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἀποστόλων γοητευθέντες οἱ τῶν φραγκικῶν ἐνοριῶν σλαῦοι, ἀφῆκαν τὰ πάντα καὶ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῆς καὶ προσῆλθον τοῖς ἀδελφοῖς Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ· οἱ δὲ φράγκοι πρεσβύτεροι τῶν ἐνοριῶν ἐκείνων, οἵτινες μόνον τὴν δεκάτην ἀπῄτουν μόλις ἐννοοῦντες ἣν ἐτέλουν λατινικὴν λειτουργίαν, ἰδόντες ἑαυτοὺς μετ' οὐ πολὺ ἐγκαταλελειμμένους παρὰ πάντων ἀπῆλθον πρὸς τοὺς ἐπισκόπους αὐτῶν», θαυμάζοντες ἴσως καθ' ἑαυτοὺς τὴν χάριν καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, τὴν οὕτως ἀφθόνως ἐπιδαψιλευθεῖσαν τοῖς πιστοῖς αὐτοῦ δούλοις Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ.

Λοιπὸν ποῦ νῦν ὅσα φαντάζεται ἡ ὑπεράλπειος κριτική; ποῦ δὲ καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ταραχὴ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πνευμάτων ἡ ἐναντία ὅλως τῇ εἰσαγωγῇ τῆς ἀνατολικῆς θείας λατρείας ἐν ταῖς σλαυϊκαῖς ἐκείναις χώραις ταῖς διὰ τῶν ἀδελφῶν ἐκείνων τῷ Χριστῷ ὑποταγείσαις; Ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν ὅτι οὐδὲν τοιοῦτον ἐνταῦθα ἐνορῶμεν, ἐκτὸς εἰμὴ σύγχυσιν καὶ ταραχὴν τῶν πνευμάτων καὶ τῶν πραγμάτων λέγοντες ἐννοοῦσι τὴν πρὸς τὰς ἐκκλησίας τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου προσέλευσιν τῶν τέως ὑπὸ τοὺς φράγκους πρεσβυτέρους τελούντων σλαύων, καὶ τὴν ταραχὴν καὶ παραζάλην, ἣν ἐκ τούτου ἔπαθον οἱ τέως προϊστάμενοι τούτων ἐπίσκοποι τῆς Βαυαρίας· ταῦτα φαίνεται ὅτι τῷ ὄντι ἔλαβον χώραν, ἀλλὰ προῆλθον ἐκ τῆς ἀκατασχέτου ἐπιθυμίας τῶν σλαύων ἐκείνων χριστιανῶν τοῦ λατρεύειν τῷ Θεῷ καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ, ἣν πρωϊμώτατα εἰσήγαγον ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἀπόστολοι τοῦ χριστιανισμοῦ, μετοχετεύοντες δι' αὐτῆς εἰς τὰς χώρας ἐκείνας μετὰ τῆς πίστεως καὶ τὴν θείαν λατρείαν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν. Βεβαίως κατὰ τοὺς φράγκους ἱεράρχας ἥμαρτον θανασίμως οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι διδάσκαλοι οὕτω τὴν σωτηρίαν τῶν λαῶν ἐκείνων πραγματευσάμενοι· ἀλλ' ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, ὡς ἀνατολικοὶ χριστιανοί, τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐκκλησίας τὴν θείαν λατρείαν ἐγίνωσκον, ταύτης ἐκ παίδων ἤκουον, ταύτην ἔμαθον, αὕτη ἦν συνήθης καὶ προσφιλὴς εἰς αὐτούς· ὅ,τι ἠγνόουν, ὅ,τι ξένον αὐτοῖς ἦν ὅλως καὶ ἄηθες, ὅ,τι ἄρα οὐδέποτε θὰ ἐπήρχετο εἰς τὸν νοῦν αὐτῶν ἦν ἡ λειτουργία καὶ αἱ λοιπαὶ ἀκολουθίαι τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας, ὧν ἄλλως τε οὔτε ἀφορμὴν οὔτε λόγον εἶχον ὅπως χρῆσιν ποιήσωνται. Τῶν λαῶν δὲ ἐκείνων ἀγνοούντων πᾶσαν ἄλλην γλῶσσαν, πάνυ ὁσίως καὶ θεοφιλῶς ἐποίησαν χρησάμενοι σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τῇ σλαυϊκῇ γλώσσῃ.

6] Ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἐγίνωσκον κάλλιστα τοὺς ἱεροὺς θεσμοὺς τοὺς διέποντας τὰς ἐκκλησίας τὰς πρῶτον ἤδη ἱδρυομένας εἰς χώρας τῇ εἰδωλολατρείᾳ βεβυθισμένας· διὰ τοῦτο οὔτε ἐγίνωσκον, οὔτε εἶχον μέχρι τοῦ 868 ὡς ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν ἀρχὴν ἄλλην παρὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκκλησίας, παρ' ἧς καὶ τὴν ἐντολὴν

ἔλαβον εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἔργον. Εἰς τοὺς φράγκους ἐπισκόπους τῆς Σαλισβούργης καὶ τοῦ Παταβίου οὐδέποτε οὗτοι ὑπετάγησαν οὔτε πρότερον, κατὰ τὴν πρώτην δηλονότι περίοδον τῆς ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ ἀποστολικῆς αὐτῶν διακονίας (863—868), οὔτε ὕστερον· μάρτυρες δὲ εὔγλωττοι αὐτοὶ οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι, οἵτινες ἀπ'ἀρχῆς μέχρι τέλους ἐχθρικὴν ὅλως καὶ πολεμίαν πρὸς αὐτοὺς εἶχον στάσιν[1]. Ὅτε σύμπασα ὡς εἰπεῖν ἡ Μοραβία καὶ αὐτὴ

1. Εἴπερ ἀφικόμενοι εἰς Μοραβίαν οἱ ἐξ Ἀνατολῆς ἀπόστολοι τοῦ χριστιανισμοῦ, πρὶν ἔτι ἄρξωνται τοῦ ἔργου αὐτῶν, ὑπετάγησαν τῷ ἐπισκόπῳ Παταβίου, ὡς διϊσχυρίζεται σήμερον ἡ ὑπεράλπειος κριτική, τίς δύναται πιστεῦσαι, ἵν' εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτήν, τίς δύναται πιστεῦσαι, ὅτι οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι δὲν θὰ ἐμέμφοντο τοὐλάχιστον αὐτοὺς ὕστερον ὡς ἀποσκιρτήσαντας καὶ τὴν κανονικὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ἀθετήσαντας καὶ δὲν θὰ ἀνέφερον τὸ σημαντικώτατον τοῦτο γεγονὸς μεγάλῃ τῇ φωνῇ εἰς τὰς πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Ρώμης ἐπιδοθείσας διαμαρτυρήσεις; Εἴπερ, ὡς ἀξιοῦσιν οἱ ὑπεράλπειοι, ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἀφικόμενοι εἰς Μοραβίαν ὑπέβαλον τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν τῷ ἐπισκόπῳ Παταβίου καὶ ἐγένοντο ἱερεῖς αὐτοῦ καὶ τῇ τούτου εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ καὶ ἀδείᾳ διετέλουν διδάσκοντες καὶ οὐχὶ σλαυϊστὶ οὐδ'ἑλληνιστί, ἀλλὰ λατινιστὶ «κατὰ τὸν τρόπον τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἱερουργοῦντες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, ἄπορόν ἐστιν ἡμῖν τῇ ἀληθείᾳ, πῶς οἱ ἀνατολῖται ἐκεῖνοι πρεσβύτεροι ἐξηκολούθουν ἐπὶ μίαν πενταετίαν (μέχρι τοῦ 868) διδάσκοντες καὶ ἐν ταῖς ἱερουργίαις δημοσίᾳ ἀπαγγέλλοντες τὸ σύμβολον τῆς πίστεωτ ἄνευ τῆς προσθήκης «καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ» ἐναντίον τῆς νενομισμένης, ὡς λέγουσιν, ἐν Μοραβίᾳ τάξεως τοῦ ἀναγινώσκεσθαι τὸ σύμβολον μετὰ τοῦ φιλιόβκε· ἄπορόν ἐστιν ἀληθῶς, πῶς ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Παταβίου ἠνείχετο τῆς αἱρέσεως, ἤ γοῦν τῆς ἑτεροδοξίας, ἀφοῦ μάλιστα εἶχεν αὐτοὺς ἔτι ἀποκλειστικῶς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτοῦ καὶ τῇ κανονικῇ ἐπισκοπικῇ αὐτοῦ ἀδείᾳ ἱεράτευον αὐτόθι· ἤ μήπως κατὰ τὰ πρῶτα πέντε ἔτη ἀπήγγελλον ἤ γοῦν ἡρμήνευον καὶ ἐδίδασκον οὗτοι τὸ σύμβολον τῆς πίστεως ὡς οἱ φράγκοι, ὕστερον δὲ ἀπέρριψαν τὴν προσθήκην ἑνωθέντες μετὰ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας; ἤ μήπως τὸ πρᾶγμα οὐκ ἦν τοιοῦτον, ὥστε ἅμα τε γνωσθῆναι καὶ ἐπισπάσασθαι τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπισκόπου; ἤ μήπως τότε μὲν ἐχαρίζετο αὐτοῖς καὶ ἐσιώπα, ὕστερον δὲ ἀπολέσας αὐτοὺς κατέλεγεν αὐτῶν καὶ ὡς αἱρετικοὺς διεφήμιζεν; Ἀλλ'ὅτι οὐ μόνον οὐκ ὑπετάγησαν τῷ ἐπισκόπῳ Παταβίου, ὡς τινες φαντάζονται, ἀλλ' οὐδὲ κἂν εἰς τὸ πρόσωπον εἶδον, ὡς λέγομεν, τοὺς φράγκους ἐπισκόπους οἱ ἀδελφοὶ Κ. καὶ Μ. εἰσελθόντες εἰς Μοραβίαν καὶ Παννονίαν, γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου καὶ αὐτῶν ἐν ἔτει 870—871 γενομένου διαλόγου, ἐν ᾧ ὁ Μεθόδιος ὡς ξένος πάντῃ καὶ ἄγνωστος αὐτοῖς παρίσταται ἐλεγχόμενος ὡς ἐπιβάτης τῶν παροικιῶν αὐτῶν. Βλ. τὸν διάλογον τοῦτον κατωτέρω.

ἡ Παννονία οὐχὶ πλέον πρὸς τοὺς πατρῴους θεούς, ἀλλὰ πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα καὶ δημιουργὸν ἡμῶν τὰς χεῖρας ἐξέτεινον, ὅτε τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ εὐαγγέλιον ἠκούετο καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ πολίχνια καὶ εἰς τὰς κοιλάδας καὶ ἐπὶ τῶν βουνῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῶν ἡγεμονιῶν τούτων, τότε κατὰ πρῶτον παρέστησαν εἰς μέσον ἔνθεν μὲν ἡ Ρώμη, ἐκεῖθεν δὲ οἱ τῆς Βαυαρίας ἐπίσκοποι προβαλλόμενοι ἑκάτεροι τὰ ἐπὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων ἀρχαῖα δῆθεν ἐκκλησιαστικὰ αὐτῶν δίκαια. Ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, ὧν οἱ ἀποστολικοὶ ἱδρῶτες ἐπότισαν τὴν δίψαν τῶν λαῶν ἐκείνων ἐπὶ μίαν περίπου πενταετίαν, εὑρέθησαν νῦν μεταξὺ Σκύλλης καὶ Χαρύβδεως· εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν περιῆλθε νῦν καὶ ὁ ἄρχων τῆς Μοραβίας. Οἱ ἱεροὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες ἰδόντες ὅτι ἂν μὴ ἐματαιοῦντο, ἀλλὰ τοὐλάχιστον θὰ ὠπισθοδρόμουν σπουδαίως τὰ πάντα, εἰ ἐπέμενον ἀπωθούμενοι ἐπίσης τὰς ἀμφοτέρωθεν ἐπὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων φερομένας ἀξιώσεις, προὐτίμησαν νὰ πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τῆς Ρώμης, τῆς τηνικαῦτα ἔτι ὀρθοδοξούσης· εἰς τοῦτο δὲ συγκατετέθη τέλος καὶ ὁ ἡγεμὼν Ρατισλαῦος βλέπων τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν τῆς χώρας αὐτοῦ τὸν μέγιστον κίνδυνον διατρέχουσαν, ἂν αὕτη ὑπετάσσετο ἐκκλησιαστικῶς εἰς τοὺς φράγκους ἐπισκόπους.

ΣΗΜ. Πάντες οἱ νεώτεροι συνομολογοῦσιν ὅτι ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρόσκλησις ἀποστόλων καὶ διδασκάλων τοῦ χριστιανισμοῦ σκοπὸν εἶχε πρὸ πάντων πολιτικόν. Ὁ Ρατισλαῦος συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς διὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐκχριστιανίσεως τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς προσαρτήσεως τῆς χώρας αὐτοῦ ἐκκλησιαστικῶς τῇ μεγάλῃ πατριαρχικῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία οὐδένα φόβον, ὡς φαίνεται, ἐνέπνεεν αὐτῷ· εἰς τοῦτο δὲ εἶχεν ὑπογραμμὸν καὶ τὴν γείτονα Βουλγαρίαν. Οὕτως οὖν τὰ πράγματα ἔβαινον κατ' εὐχὴν μέχρι τοῦ 867. Ἀλλ'αἴφνης ἀπρόοπτα γεγονότα ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ μεταβάλῃ ἐν μέρει τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ ἰδέαν. Ὁ τότε ἄρχων τῆς Βουλγαρίας παραπεισθεὶς ὅτι ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία τῆς χώρας αὐτοῦ ἔτρεχε κίνδυνον ἐκ τῆς μετὰ τοῦ Βυζαντίου ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ συναφείας, ἐστράφη ἤδη πρὸς τὴν Ρώμην· εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἀνέβη νέος αὐτοκράτωρ Βασίλειος ὁ μακεδών· τὸν μεγαλόφρονα καὶ ἀτρόμητον Φώτιον διεδέξατο ὁ γηραιὸς Ἰγνάτιος· ἐντεῦθεν τὰ πράγματα καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως περιῆλθον εἰς κατάστασιν ἀνώμαλον καὶ τεταραγ-

μένην· ἡ δὲ Ῥώμη, ἥτις οὐδόλως τέως ἐφαίνετο μεριμνῶσα περὶ τοῦ ἔργου τοῦ εὐγενοῦς τῆς Μοραβίας ἡγεμόνος καὶ τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστόλων τοῦ χριστιανισμοῦ, παρέστη εἰς μέσον ἀφυπνισθεῖσα καὶ κατιδοῦσα ὅτι ἡ ἵδρυσις νέας ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας ἀμέσως ἐξ αὐτῆς ἐξαρτωμένης ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἐν Παννονίᾳ ταῖς πρὸς τὴν Βουλγαρίαν γειτνιαζούσαις, ἀναγκαία ἦν οὐ μόνον πρὸς κατάκτησιν καὶ διατήρησιν τῆς Βουλγαρίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς πρὸς τοὺς ἕλληνας κλίσεως τῶν σλαυϊκῶν λαῶν καὶ τῆς περαιτέρω προελάσεως καὶ ἐξαπλώσεως τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως· συγχρόνως τέλος ἤρξατο καὶ ἡ κατὰ τοῦ Ῥατισλαύου καὶ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀντίδρασις τῶν περὶ ξ φράγκων ἐπισκόπων ὑποστηριζομένων ὑπὸ τῶν βασιλέων αὐτῶν, οὐχ ἧττον ἐνδιαφερομένων καὶ τούτων ὅπως αἱ χῶραι ἐκεῖναι, ἡ Μοραβία δηλονότι καὶ ἡ Παννονία, προσαρτηθῶσιν ἐκκλησιαστικῶς τοῖς ἐπισκόποις τοῦ κράτους αὐτῶν. Ἡ διαγωγὴ λοιπὸν τοῦ βασιλέως τῶν βουλγάρων καὶ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ μακεδόνος, ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ Φωτίου ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἐπάνοδος τοῦ Ἰγνατίου, ἡ ἐντεῦθεν ἐπελθοῦσα αὐτόθι κρίσιμος τῶν πραγμάτων κατάστασις καὶ ἡ ἐξέγερσις ἔνθεν μὲν τῆς Ῥώμης, ἐκεῖθεν δὲ τῶν φράγκων ἐπισκόπων, πάντα ταῦτα περιήγαγον τὸν ἄρχοντα τῆς Μοραβίας καὶ τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ Κύριλλον καὶ Μεθόδιον εἰς θέσιν δεινὴν καὶ ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ κλίνωσι πρὸς τὴν Ῥώμην, ἐξ ἧς καὶ ὁ Ῥατισλαῦος ὀλιγώτερον βεβαίως ἐφοβεῖτο πολιτικῶς. Οὐδόλως δ' ἀπίθανόν ἐστιν ὅτι ὁμοφρονοῦντα ἐν πᾶσι τούτοις εἶχεν ὁ ἄρχων τῆς Μοραβίας καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς κάτω Παννονίας Κοκῆλον· διότι ἄλλως δυσκόλως, λέγει καὶ ὁ Γίνζελος, θὰ ἐπεχείρει ὁ πάπας Ἀδριανὸς ὁ Β' νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὴν νέαν ἐπισκοπικὴν ἕδραν καὶ τὴν κάτω Παννονίαν. Ἡ Ῥώμη ἐγίνωσκε μὲν ὅτι ἡ σύστασις ἀνεξαρτήτου ἐκκλησίας ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἐν Παννονίᾳ ἀμέσως εἰς αὐτὴν ὑπαγομένης ἀντεστρατεύετο εἰς τὰ συμφέροντα τῶν φράγκων βασιλέων, ἔβλεπεν ὅμως καὶ ὅτι τοῦτο ἦν ἀναγκαῖον, διότι τοῦτο ἀπῄτουν τὰ ἐκκλησιαστικὰ συμφέροντα αὐτῆς· διὸ καὶ ὁ πάπας Ἀδριανὸς ὁ Β' οὐδόλως ὤκνησε νὰ ἀναγορεύσῃ τὸν Μεθόδιον ἀρχιεπίσκοπον Μοραβίας καὶ Παννονίας καὶ ὑπαγάγῃ τὰς δύο ταύτας χώρας ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν. Τὸ μόνον, ὅπερ ὑπελείπετο, ἦν ὅπως καὶ διοικητικῶς ἢ κανονικῶς, ὡς λέγομεν, δικαιολογηθῇ καὶ εὐπροσωπηθῇ ἡ πρᾶξις αὕτη ἀπέναντι τῶν ἀξιώσεων τῶν φράγκων ἐπισκόπων ἐπὶ τῶν εἰρημένων δύο ἐπαρχιῶν, ὅπερ δὲν ἦτον δύσκολον τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Κατὰ τῆς εἰς Μοραβίαν καὶ Παννονίαν ἐπιδρομῆς τῶν πατριαρχῶν τῆς Ῥώμης, ὡς παρ' ἐνορίαν γενομένης, διεμαρτυρήθησαν οἱ μητροπολῖται Σαλισβούργης μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς ἐπισκόπων. Αἱ διαμαρτυρήσεις αὗται, εἰ καὶ ὑπὸ τὴν ἔποψιν καθ' ἣν ἐποιοῦντο

αὐτάς, ἐστρέφοντο καὶ ἐναντίον αὐτῶν τῶν φράγκων ἐπισκόπων· διότι καὶ εἰς αὐτοὺς αἱ χῶραι αἱ ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εἰς Χριστὸν πιστεύσασαι ἦσαν ξέναι καὶ ἀλλότριαι, ὅσον καὶ εἰς τοὺς πατριάρχας τῆς Ῥώμης — κατὰ τοσοῦτον ὅμως εἰσὶν ἀξιοσημείωτοι, καθόσον καὶ αὗται στεντορίᾳ τῇ φωνῇ κηρύττουσιν εἰς τοὺς ὑπεραλπείους διδασκάλους τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς παπικῆς ἐκκλησίας ὅτι καὶ αὗται αἱ κατὰ μέρος ἐκκλησίαι τῆς Δύσεως οὐδαμῶς ἔτι τότε ἀνεγνώριζον εἰς τοὺς πατριάρχας τῆς Ῥώμης τὸ δικαίωμα τοῦ εἰσέρχεσθαι εἰς ξένας ἐκκλησιαστικὰς περιφερείας καὶ παρ' ἐνορίαν χειροτονίας ποιεῖσθαι. Τὸ μόνον, ἐν ᾧ ἐδικαιοῦντό πως ἐν ταῖς διαμαρτυρίαις αὐτῶν οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι, ἦν ἡ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν περιφέρειαν τοῦ Μεθοδίου προσάρτησις τῶν ἐνοριῶν ἃς οὗτοι εἶχον, ὡς ἔλεγον, ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν αὐτῶν καὶ πρὸ τῆς εἰς Μοραβίαν καὶ Παννονίαν μεταβάσεως τῶν δύο ἀδελφῶν· καὶ κατὰ τοῦτο ἔχει δίκαιον ὁ κ. Γίνζελος παρατηρῶν περὶ τῆς μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας καὶ τῶν ἀποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ τότε πάπα Ῥώμης Ἀδριανοῦ τοῦ Β' ἐξ ἄλλου ἐν ἔτει 868 γενομένης συμβάσεως περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσαρτήσεως τῶν ἡγεμονιῶν ἐκείνων εἰς τὴν Ῥώμην, ὅτι ἡ σύμβασις αὕτη ἐγένετο ἐπὶ τῶν νώτων τῶν φράγκων ἐπισκόπων· διότι ἄλλως πάντα κάλων θὰ ἐκίνουν οὗτοι πρὸς ματαίωσιν τῆς συμβάσεως ταύτης «Die Unterhandlung geschah aber sicher hinter dem Ruecken des Salzburger und Passauer Bischofs, die sonst Alles aufgeboten haben wuerden um die Sache zu vereiteln» (ἔνθα ἀνωτ. σελ. 51 καὶ ἑξῆς)· ἀλλ' εἰς τὴν προσάρτησιν ταύτην οὐκ ἔπταιον οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, οὐδὲ οἱ πατριάρχαι ἴσως τῆς Ῥώμης, ἀλλ' οἱ σλαῦοι χριστιανοὶ τῶν ἐνοριῶν ἐκείνων, οἵτινες ἐπιθυμοῦντες, ὡς εἴρηται, νὰ λατρεύωσι τῷ Θεῷ ἐν τῇ μητρικῇ γλώσσῃ προσῆλθον αὐθόρμητοι πρὸς τὰς νεοφωτίστους ἐκκλησίας τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ξυνωρίδος καὶ ἐπέμενον ἵνα ὦσιν ἡνωμένοι μετὰ τούτων τῶν ἐκκλησιῶν.

γ] Ὅτε ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος προσῆλθον τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, εἶχον ἤδη ἐν χρήσει τὴν σλαυϊκὴν λειτουργίαν. Αὕτη δὲ ἦν, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ἡ λειτουργία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας· ἡ δὲ Ῥώμη δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ ἀποστῶσι τῆς λειτουργίας ταύτης ὡς οὐδένα ἀπορρῶντα λόγον ἔχουσα κατ' αὐτῆς[1].

1. Ὅτι, ὅτε οἱ ἀδελφοὶ Κ. καὶ Μ. ἐγένοντο κληρικοὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, εἶχον ἤδη ἐν χρήσει τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις, τοῦτο διαρρήδην ἀναγράφουσιν οἱ ἀρχαῖοι αὐτῶν βιογράφοι· βλέπε Legenda moravica c. 5. Leg.

δ] Ἡ κατηγορία διετυποῦτο κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης, οὐχὶ δὲ καὶ κατὰ τοῦ εἴδους τῆς θείας λατρείας· διότι, ὡς ἤδη καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, οἱ πολέμιοι δὲν ἐτόλμων νὰ διατυπώσωσιν αὐτὴν ἀναφανδὸν καὶ κατὰ τοῦ ἰδιάζοντος τρόπου τῆς θείας λατρείας ἐν χρήσει ὄντος πρὸ αἰώνων ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις· ἡ βαθεῖα ἄρα περὶ τοῦ εἴδους τῆς θείας λατρείας σιωπὴ τῶν φράγκων ἐπισκόπων οὐδὲν ἀποδεικνύει[1].

pannonica c. 8. Leg. bohemica c. 2. καὶ τὸν ἐκ Διοκλείας πρεσβύτερον καὶ τὸν ἐκ Σαλισβούργης ἀνώνυμον ἐν οἷς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν παρεθέμεθα. Τούτοις δὲ πᾶσιν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ', διότι καὶ οὗτος ῥητῶς λέγει ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὅτι, ὅτε ὁ Κ. καὶ ὁ Μ. ἦλθον εἰς Ῥώμην (λήγοντος τοῦ 867), κατηγοροῦντο ἤδη ὡς χρησάμενοι τῇ σλαυϊκῇ γλώσσῃ ἐν ταῖς ἱερουργίαις ἐναντίον τῶν ἐθίμων τῶν πατέρων.

1. Πολλὰ ὅμως ἀποδεικνύει ὁ σφοδρότατος κατὰ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης διωγμός, ἐν ᾧ ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ξένη καὶ βάρβαρος καὶ ἀσύγγνωστος, ὡς ἔλεγον, τῷ χριστιανισμῷ γλῶσσα εἰσήγετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ οὐσία ἐπολεμεῖτο, τουτέστιν αὐτὸς ὁ τύπος τῆς πίστεως καὶ τῆς θείας λατρείας τῶν ἐν Ἀνατολῇ ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν, καθ' ὃν καὶ αἱ σλαυϊκαὶ ἐκεῖναι ἐκκλησίαι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων καὶ διδασκάλων αὐτῶν διετάχθησαν καὶ ἐρρυθμίσθησαν ἐξ ἀρχῆς. Οὕτω κατηγοροῦντο ὕστερον ἐν ἔτει 1056 καὶ οἱ ἐν Βοημίᾳ σλαῦοι ἐπὶ τῇ χρήσει τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ. Οἱ τούτων πολέμιοι λατῖνοι καὶ κατ' ἐκείνην ἔτι τὴν ἐποχήν, 1056, μὴ τολμῶντες ἀναφανδὸν νὰ κατείπωσι τῆς αὐτόθι κρατούσης πίστεως καὶ θείας λατρείας τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν, περιωρίζοντο, ὡς καὶ οἱ τῶν ἱερῶν ἀδελφῶν πολέμιοι, καταλέγοντες μόνον κατὰ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης καὶ ὡς αἱρετικοὺς τοὺς ταύτῃ χρωμένους διασύροντες· ὅπερ οὐδ' αὐτὸς ὁ Γίνζελος ἀρνεῖται γράφων περὶ τῶν ἐν Βοημίᾳ πολεμίων τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης τάδε· «καθάπερ ἄλλοτε ὁ Μεθόδιος ὑπὸ τῶν φράγκων αὐτοῦ πολεμίων ὡς αἱρετικὸς κατηγορεῖτο (διὰ τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἱερουργίαις), οὕτως ὕστερον κατηγοροῦντο καὶ οἱ ἐν Βοημίᾳ σλαῦοι μοναχοὶ τοῦ μοναστηρίου τῆς Σαζάβας — Abbatem et fratores ejus ... per sclavonicas litteras haeresis secta ypochrisisque esse aperte irretitos ac omnino perversos.— Ἵνα κατανοήσῃ τις καλῶς τὴν κατηγορίαν ταύτην δέον ἵνα μὴ παρίδῃ... ὅτι οἱ κατηγορούμενοι ἦσαν σλαῦοι μοναχοὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ ὅτι ταύτης τῆς ἐκκλησίας τὴν θείαν λατρείαν σλαυιστὶ ἐτέλουν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Σαζάβας· ἤδη δὲ τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν ἐπὶ μᾶλλον ἐκτραχυνθέντος καὶ ἡ κατὰ τῆς λατρείας ταύτης ἀντίδρασις τῶν λατίνων σφοδροτέρα, ὡς εἰκός, ἀπέβαινε». Βλ. ἔνθ. ἀν. σελ. 142 σημ. 5. πρβλ. καὶ σελ. 140 σημ. 8 καὶ Anhang II σελ. 119.

ε] Ἀφοῦ οἱ κατήγοροι δὲν διετύπουν τὴν κατηγορίαν καὶ κατὰ τοῦ εἴδους τῆς θείας λατρείας, οὐδὲ ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η' ἀνάγκην εἶχε νὰ γράψῃ περὶ αὐτῆς ἐπιστέλλων πρὸς τὸν Σουατοπόλκον. Οὐδόλως ἐστὶν ἀπίθανον ὅτι ἡ κατηγορία διετυπώθη κατ' ἰδίαν πλήρης, ἀλλ' ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η', ὅστις δὲν ἐπλάτυνε βεβαίως τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς ὁ Γίνζελος καὶ οἱ ὅμοιοι αὐτῷ, ἀπέκρουσεν αὐτήν, ὡς καὶ τὸ φιλιόκβε, στοχαζόμενος πόσον τὸ τοιοῦτον θὰ ἐξέθετε τὴν ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐνώπιον παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἂν οὗτος ἤκουεν ὅτι τὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Βασιλείου ἀπωθεῖται αὕτη ὡς ἀδόκιμον καὶ ἀπαράδεκτον.

ς] Πραγματικῶς τὸ πνεῦμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἕδρας, ὅπως ἐννοοῦσι μάλιστα τοῦτο σήμερον οἱ περὶ τούτου λόγον ποιούμενοι, καὶ ἡ σημασία τῆς λειτουργίας αὐτῆς οὔτε γλώσσης οὔτε λειτουργίας ξένης ἦσαν ἐπιδεκτικά. Τὸ μέτρον τῆς ἀφομοιώσεως πρὸς τὰ τῆς Ῥώμης ἦν ἤδη τεθειμένον εἰς ἐνέργειαν πρὸ πολλοῦ· κατὰ τοῦ μέτρου τούτου εἶχεν ἀφορμὰς νὰ ὁμιλῇ ἤδη ὁ σεβάσμιος τῶν Μεδιολάνων ἱεράρχης Ἀμβρόσιος († 397)· ἀπὸ δὲ τοῦ τετάρτου μέχρι τοῦ ἐννάτου αἰῶνος τὸ μέτρον τοῦτο εἶχεν ἐνισχυθῆ καὶ προχωρήσει, καὶ διὰ τοῦτο πάντως καὶ ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η' κατ' ἀρχὰς ἠθέλησεν, ὡς παρακατιόντες ὀψόμεθα, ὑπὸ τὴν γλωσσικὴν ἔποψιν ν' ἀποκλείσῃ τὴν ξένην λειτουργίαν, ἀλλ' ἔπειτα συνιδὼν τὸ δύσκολον καὶ ἐπικίνδυνον τοῦ πράγματος ἀφῆκε καὶ οὗτος, ὡς ὁ προκάτοχος αὐτοῦ Ἀδριανὸς ὁ Β', τοῦ Μεθοδίου τὰς ἐκκλησίας οὕτως ὡς εἶχον.

ζ] Οἱ λατινισμοί, οὓς περιέχει ἡ εἰς τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν ὕστερον μεταφρασθεῖσα λατινικὴ λειτουργία, ἡ διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος διελθοῦσα[1], οὐδὲν ἀποδεικνύουσι τοιοῦτον, οἷον οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ῥωμαϊκῆς λειτουργίας προβάλλονται.

η] Ἡ σήμερον παρὰ τοῖς κατολίκοις χριστιανοῖς τῆς Ἰλλυρίας σωζομένη σλαυϊκὴ λειτουργία οὐκ ἔστιν ἡ λειτουργία τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου· τοῦτο φρονεῖ καὶ λέγει μόνον ἡ ὑπεράλπειος

1. Βλ. Γινζ. ἔνθ. ἀν. σελ. 156—166.

κριτική· ἡ λειτουργία τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου διεσώθη ἐν Βουλγαρίᾳ, ἐν Σερβίᾳ, ἐν Ῥωσσίᾳ καὶ παρὰ τοῖς σλαύοις τῆς Αὐστρίας, παρ' οἷς διεσώθη καὶ ἡ ὀρθόδοξος διδασκαλία τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀποστόλων, ὡς ὀρθότατα παρατηροῦσιν οἱ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις τὰ περὶ τούτων ἱστορήσαντες. «Αἱ τῶν ἱερῶν βιβλίων καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀκολουθιῶν μεταφράσεις τῶν δύο ἀδελφῶν δὲν κατῆλθον μέχρις ἡμῶν, λέγει ὁ Δύμμλερος, ὡς κατὰ πρῶτον ἐξῆλθον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτῶν· διότι οἱ διηνεκεῖς τοῦ γερμανικοῦ κλήρου διωγμοὶ καὶ αἱ μανιώδεις καταστροφαὶ τῶν οὔγγρων ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις, τῇ Μοραβίᾳ δηλονότι καὶ τῇ Παννονίᾳ, ἐξήλειψαν καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῶν πρωτογράφων. Οἱ ἐκδιωχθέντες ὅμως μαθηταὶ τοῦ Μεθοδίου ἐκόμισαν τὰ χειρόγραφα αὐτῶν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἔνθα ταῦτα κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν ἔτει 916 τελευτήσαντος ἱεράρχου Κλήμεντος (μαθητοῦ καὶ συνεργοῦ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου) ἀντεγράφησαν, καὶ εἰς τὴν Σερβίαν, ἐκεῖθεν δὲ ἀπὸ τοῦ 988 καὶ εἰς τὴν Ῥωσσίαν εἰσήχθησαν, καὶ οὕτως αἱ ἱεραὶ μεταφράσεις τῶν ἀδελφῶν, καίπερ ἐν πολλοῖς βεβαίως διαφέρουσαι, διεσώθησαν καὶ μέχρις ἡμῶν» (βλ. Duemmler Arhiv. XIII, 198).

ΣΗΜ. 1. Καίτοι καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῶν πρωτογράφων σλαυϊκῶν μεταφράσεων τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀπωλέσθη, ὡς λέγουσιν, ἐπειδὴ οὐδὲν ἐκ τῶν περισωθέντων ἀρχαιοτάτων τοιούτου εἴδους μνημείων δύναται νὰ διαπιστωθῇ ὡς αὐτόγραφον τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀνδρῶν· καίτοι αἱ μέχρις ἡμῶν παρὰ τοῖς σλαύοις τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας περισωθεῖσαι σλαυϊκαὶ μεταφράσεις κρίνονται ὡς ἐν πολλοῖς ἀφιστάμεναι τῆς μορφῆς τῶν πρώτων μεταφράσεων· δὲν πρέπει ὅμως νὰ ὑπολάβωμεν διὰ τοῦτο ὅτι ἀπωλέσθη καὶ τὸ τελευταῖον ἴχνος τῶν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν δύο ἐξ Ἀνατολῆς ἀποστόλων σλαυϊστὶ εἰσαχθέντων κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας ἐκκλησιαστικῶν τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας βιβλίων· διότι ἐκτὸς τῶν λειτουργιῶν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Βασιλείου, αἵτινές εἰσι βεβαίως ἀπαράλλακτοι, ἴχνη τῶν ἐκ τῶν πρώτων χειρογράφων γενομένων ἀντιγράφων τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, δύνανται νὰ ὦσι καὶ τὰ ἐσχάτως ἐν ἔτει 1855 ἔν τινι βιβλιοθήκῃ τῆς Πράγας ὑπὸ τοῦ Ἐφλέρου (Hœfler) ἀνευρεθέντα δύο σλαυϊκὰ τεμάχια περισωθέντα ἐπὶ περγαμηνῆς ἐν τῷ τέλει ἀρχαίου κώδικος περιέχοντος λατινιστὶ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων, τὰς ἐπιστολὰς τοῦ ἁγίου Παύλου, τὰς καθολικὰς λεγομένας ἐπιστολὰς καὶ τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου.

Τὰ τεμάχια ταῦτά εἰσι προφανῶς ἀποσπάσματα ἐκ σλαυϊκῶν βιβλίων τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας οὐχὶ τῆς δυτικῆς, ἀλλὰ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, οὐδένα δὲ λόγον ἔχομεν νὰ θεωρήσωμεν αὐτὰ ὡς μὴ καταγόμενα ἐκ τῶν βιβλίων τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ἰδοὺ τί περὶ τούτων λέγει ὁ διάσημος σλαυϊστὴς κύριος Σάφαρικ «Τὰ δύο σλαυϊκὰ τεμάχιά εἰσιν ἀποσπάσματα τελετουργικῶν βιβλίων κατὰ τὸ ἔθος τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἔχει ἐν συνόψει ὧδε· τὸ πρῶτον τεμάχιον περιέχει δέκα ἐξαποστολάρια ἢ φωταγωγικὰ (Svetilnen), τουτέστι μικροὺς ὕμνους ψαλλομένους κατὰ τὸν ὄρθρον τῶν κυριακῶν καὶ ἑορτασίμων ἡμερῶν. Αἱ κυριακαὶ καὶ ἑορταί, εἰς ἃς ταῦτα ἀνήκουσιν, εἰσὶν ἐκτὸς τῆς πρώτης, ἥτις ἐστὶ δυσανάγνωστος, αἱ ἀκόλουθοι 2) ἡ ἑορτὴ τῆς μεσοπεντηκοστῆς 3) ἡ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Κυρίου τῇ 6 αὐγούστου 4) ἡ μετὰ τὴν πεντηκοστὴν κυριακὴ τῶν ἁγίων πάντων 5) ἡ κυριακὴ τοῦ τυφλοῦ, κυριακὴ Ϛ' μετὰ τὸ Πάσχα 6) ἡ ἑορτὴ τῆς ἀναλήψεως 7) ἡ τῆς πεντηκοστῆς 8) ἡ τῆς γεννήσεως τοῦ τιμίου Προδρόμου τῇ 24 ἰουνίου 9) ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τῇ 28 ἰουνίου καὶ 10) ἡ τῆς κοιμήσεως καὶ εἰς οὐρανοὺς μεταστάσεως τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου τῇ 15 αὐγούστου. Τὸ δεύτερον τεμάχιον περιέχει μέρος τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας τῶν παθῶν, ἤτοι τρία ἀντίφωνα, ἓν κάθισμα καὶ δύο μακαρισμούς.

Ἡ γλῶσσα τῶν τεμαχίων τούτων καθόλου μὲν οὐκ ἔστι διάφορος τῆς ἀρχαίας σλαυϊκῆς γλώσσης τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ὡς αὕτη ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χειρογράφοις, ἀφίσταται ὅμως ταύτης ἐν τοῖς καθέκαστα σπουδαίως, περιέχουσα τύπους ἀνήκοντας εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν δυτικῶν σλαύων καὶ μάλιστα εἰς τὴν διάλεκτον τῶν βοεμῶν, τῶν μοραβῶν καὶ τῶν σλοβάκων. Τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τῆς διαλέκτου ταύτης εὑρίσκονται ἐν τοῖς τεμαχίοις τούτοις τόσον τέλεια καὶ ἀδιαφιλονείκητα, ὥστε πᾶσα περὶ τούτου ἀμφιβολία αἴρεται.

Καὶ ἔστι μὲν ἀναντίλεκτον ὅτι τὰ λείψανα ταῦτα ἀνήκουσι τῇ διαλέκτῳ τῶν βοεμῶν, τῶν μοραβῶν καὶ τῶν σλοβάκων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διαλέκτους τῶν λοιπῶν σλαύων, ἐκ τούτου ὅμως δὲν ἕπεται ὅτι δυνάμεθα νὰ ὁρίσωμεν μερικώτερον τὴν πατρίδα αὐτῶν...

Ἀλλ' οὐδ' ὁ χρόνος, εἰς ὃν ταῦτα ἀνάγονται, δύναται νὰ ὁρισθῇ ἐκ τούτου μερικώτερον· διότι ἵσταται μὲν ἱστορικῶς ὑπεράνω πάσης ἀμφιβολίας, ὅτι ὁ Κύριλλος ἐξεῦρε μίαν γραφὴν διὰ τοὺς σλαύους, ἀλλ' ἐπίσης ὡς ἀξιόπιστον παρίσταται ὅτι καὶ ὁ μαθητὴς καὶ συνεργὸς αὐτοῦ Κλήμης, ὁ μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπος Βουλγαρίας, ἐπενόησεν ἕτερον ἁπλούστερον ἀλφάβητον διὰ τοὺς νοτίους σλαύους. Τὰ ἀλφάβητα ταῦτα ὠνομάσθησαν ὕστερον γλαγολικὸν καὶ κυριλλικόν. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν γινώσκομεν περὶ τῆς μορφῆς, ἣν ἔφερον τὰ γράμ-

ματα τοῦ Κυρίλλου, καὶ περὶ τῆς μορφῆς, ἣν εἶχον τὰ γράμματα τοῦ Κλήμεντος, ἄγνωστον ἡμῖν ἐπίσης τυγχάνει ποία τῶν γραφῶν τούτων ἀνήκει εἰς τὸν Κύριλλον καὶ ποία εἰς τὸν Κλήμεντα. Τὰ ἐπινοηθέντα γράμματα κατ'ἀρχὰς ὠνομάζοντο ἁπλῶς σλαυϊκὰ γράμματα, ἡ δὲ διάκρισις εἰς ἀλφάβητον γλαγολικὸν καὶ ἀλφάβητον κυριλλικόν ἐστι μεταγενεστέρα· ἆρά γε ἦν ἀδύνατον εἰς τοὺς μεταγενεστέρους ἵνα μεταλλάσσωσι τὰ ὀνόματα ταῦτα μεταφέροντες αὐτὰ ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἑτέραν γραφήν; Διὰ τούτους κυρίως τοὺς λόγους καὶ διότι τὰ περισωθέντα ἡμῖν ἐκ τῆς Θ' καὶ Ι' ἑκατ. χειρόγραφα καὶ ἄλλα σλαυϊκὰ λείψανα ὀλίγιστά εἰσι καὶ ταῦτα ἀχρονολόγητα, διαφωνία παρὰ τοῖς φιλολόγοις τοῦ κλάδου τούτου ἐπικρατεῖ καὶ μέχρι τῆς σήμερον περὶ τοῦ ποτέρα τῶν γραφῶν τούτων ἐστὶν ἀρχαιοτέρα, ἡ γλαγολικὴ (οὕτω λεγομένη ἐκ τοῦ τετάρτου γράμματος τοῦ ἀλφαβήτου τούτου Γλαγὸλ) ἢ ἡ κυριλλική· διὰ τούτους δὲ τοὺς λόγους καὶ τὰ μετὰ χεῖρας ἡμῶν σλαυϊκὰ τεμάχια τὰ γράμμασι γλαγολικοῖς γεγραμμένα δὲν δύνανται, ὡς ἐρρέθη, νὰ χρονολογηθῶσιν ὁριστικώτερον. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς πρόθεσιν ἔχομεν ἐνταῦθα καθορίσαι ὅσον οἷόν τε μερικώτερον τὴν ἐποχὴν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος δύο ἀποσπασμάτων, ἀνάγκη ἵνα προσαγάγωμεν καὶ τοὺς λόγους, οὓς ὑπὲρ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου ἔχομεν».

Μετὰ ταῦτα ὁ κύριος Σάφαρικ στηριζόμενος ἐπὶ ὀκτὼ λόγων ἀναφερομένων εἰς τὴν μεμβράναν, τὸ μέλαν, τὸν χαρακτῆρα τῶν γραμμάτων, τὴν στίξιν, τὴν ὀρθογραφίαν καὶ εἰς ἄλλα ὀρθογραφικὰ καὶ γραμματικὰ σημεῖα, ἀποφαίνεται ἐν πρώτοις ὅτι δι'ὅλους τούτους τοὺς ἐξωτερικοὺς λόγους τὰ ἀποσπάσματα ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς χρόνους πολὺ προγενεστέρους τῆς ιβ' ἑκατ. Εἶτα δὲ ἐπάγει τάδε «Ἐπὶ τούτοις σημαντικὸν βάρος τίθησιν εἰς τὴν πλάστιγγα κἀκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ τὸ κείμενον τῶν ἀποσπασμάτων ἡμῶν, ἰδίως τὸ κείμενον τῶν ἐξαποστολαρίων ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ἀρχαιοτέραν μορφὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν μεταγενεστέραν, εἰς ἣν ταῦτα περιῆλθον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ἤτοι ἀπὸ Λέοντος τοῦ σοφοῦ († 911) καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου († 959)· τοῦτο δὲ ἱκανῶς συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν· διότι ἀπίθανόν ἐστιν ὅτι οἱ μεταγενέστεροι θὰ μετέφραζον ἢ καὶ μόνον δι' ἀντιγράφων θὰ ἐπολλαπλασίαζον πρὸς χρῆσιν ἐκκλησιαστικὴν κείμενα ἀπηρχαιωμένα. Πάντας λοιπὸν τοὺς λόγους τούτους λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν μου, καὶ ἀναλογιζόμενος ἔνθεν μὲν ὅτι ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις μετάφρασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας πρὸς χρῆσιν τῶν σλαύων τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας γενομένην πρὸ τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου· ἔνθεν δὲ ὅτι τὰ πραγματικὰ καὶ ἀναντίρρητα ἐξωτερικὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ἀποσπασμάτων οὐδαμῶς συγχωροῦσιν ἵνα θεω-

ρήσωμεν ταῦτα ὡς προϊόντα τῆς ἐποχῆς, εἰς ἣν ἀνάγονται τὰ γνωστὰ ἡμῖν ἄχρι τοῦδε κεχρονολογημένα καὶ ἀχρονολόγητα κυριλλικὰ καὶ γλαγολικὰ μνημεῖα τῆς ια' ἑκατ.—οὐδόλως ἀμφιβάλλω νὰ ἀναγάγω καὶ θῶ ταῦτα ἐντὸς τῶν πρώτων ἑκατὸν ἐτῶν ἀπὸ τῆς εἰς Μοραβίαν ἀφίξεως τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τουτέστι μεταξὺ τοῦ 862 καὶ 950» (Safarik, παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀν. Anhang II σελ. 104—119).

ΣΗΜ. 2. Μετὰ τὰ περὶ Μοραβίας καὶ Παννονίας εἰρημένα οὐδόλως ἤδη παράδοξον φανήσεται ἂν ὁ κύριος Γίνζελος τὴν αὐτὴν περίπου κριτικὴν μέθοδον μετερχόμενος καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως τοὺς πόδας στηρίζων (ἐπὶ τοῦ κανονικοῦ δηλαδὴ δικαίου, ἐφ'οὗ κυρίως ἀνεγείρεται ἡ ὑπερήφανος ἀψὶς τῶν δεινῶν πάντοτε καὶ ἀκαταμαχήτων αὐτοῦ ἐπιχειρημάτων) καὶ τὰ κατὰ τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν Βοημίᾳ ἐκτίθησι (ἔνθ. ἀν. σελ. 67—69 καὶ 130—146).

Κατὰ πρῶτον εἰσήχθη ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὁ χριστιανισμὸς ἐν ἔτει 845, ὅτε, καθὰ λέγεται, δεκατέσσαρες ἔγκριτοι βοεμοὶ ἐβαπτίσθησαν ἐν Ρατισβόνῃ (Ρεγενσβούργῃ). Ἐντεῦθεν ὁρμώμενος ὁ ἐν Leitmeritz καθηγητὴς τοῦ κανονικοῦ δικαίου εὐθὺς καὶ τὴν Βοεμίαν πᾶσαν ἐκ τῆς ἱεραρχικῆς ἕδρας τῆς Ρατισβόνης ἐξαρτᾷ καὶ φύλακας πανταχοῦ ἐν τοῖς ὁρίοις αὐτῆς καθίστησι κύνας ἀργούς, ἡμέρας καὶ νυκτὸς φυλάσσοντας αὐτὴν καὶ οὐδενὶ τὴν εἴσοδον συγχωροῦντας. Καὶ δὴν ἀρνεῖται μὲν ὅτι μεταξὺ τοῦ 879—880 κατηχηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς χώρας ταύτης Βορζιβόϋος ἢ Βοριβόϋς ἐβαπτίσθη μετὰ τριάκοντα ἄλλων εὐγενῶν βοεμῶν ἀποτελούντων τὴν ἡγεμονικὴν ἀκολουθίαν· διατείνεται ὅμως ὅτι τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σουατοπόλκου, ὅτε παρ'αὐτῷ ὁ Βορζιβόϋος ἐξενίζετο· ἐν Βοεμίᾳ, λέγει, οὔτε ὁ Μεθόδιός ποτε τὸν πόδα ἐπάτησεν οὔτε ἡ σλαυϊκὴ αὐτοῦ λειτουργία ἐτελεσθη· ἔν τινι μόνον μοναστηρίῳ, ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Σαζάβας, καὶ ἐν τούτῳ κατὰ τοὺς μετ'ἔπειτα χρόνους (ἀπὸ τοῦ 1039) καὶ ἐπὶ ἡμίσειαν μόνον ἑκατονταετηρίδα εἰσήχθη ἐκ τῶν ὁμόρων ἐπαρχιῶν (ἐξ Οὐγγαρίας) ἡ σλαυϊκὴ λειτουργία κατὰ τὸ ἔθος καὶ τὴν τάξιν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Κατασκευάζει δὲ τοῦτο ὡς ἑξῆς. Ἡ Βοεμία, λέγει, δὲν ὑπήγετο τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Μεθοδίου—ἀλλὰ μήπως ὑπήγετο τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Ρατισβόνης, ἀφοῦ ἦν χώρα εἰδωλολατρική; Ἡ σλαυϊκὴ λειτουργία τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσαχθῇ ἐν Βοεμίᾳ ὑπαγομένῃ τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Ρατισβόνης—ἀλλὰ καὶ οἱ σλαῦοι τῆς Ἰστρίας καὶ Δαλματίας δὲν ὑπήγοντο τῇ δικαιοδοσίᾳ τοῦ Μεθοδίου, καὶ ὅμως κατὰ τὸν Γίνζελον (σελ. 116) ἡ λειτουργία τοῦ Μεθοδίου εἰσήχθη παρ'αὐτοῖς—Ὁ ἱεράρχης τῆς Ρατισβόνης θὰ ἔβαλε φωνὴν διαμαρτυρήσεως, ὡς οἱ λοιποὶ τῆς Βαυαρίας ἐπίσκοποι, κατὰ τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου, ὅπερ οὐδαμοῦ φαίνεται—ἀλλὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ μὴ λάβῃ χώραν ὡς δὲν ἔλαβε χώραν καὶ ἐν Ἰστρίᾳ καὶ ἐν Δαλματίᾳ κατὰ τὴν

ἐκεῖσε εἰσαγωγὴν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ, καὶ διότι ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η΄ διεκήρυξεν ἤδη ὡς πάντη ἀδόκιμον τὴν θεωρίαν τῶν φράγκων ἐπισκόπων τῶν διωκόντων τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ.

Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα καὶ ἄλλα παραπλήσια τούτοις λέγοντες οἱ ὑπεράλπειοι οὐδὲν ἄλλο προφανῶς σκοποῦσιν, ὡς πᾶς τις ῥᾳδίως συνορᾷ, ἀλλ' ἢ τοῦτο μόνον, ἵνα δηλαδὴ καὶ ἐν Βοημίᾳ, καθάπερ ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἐν Παννονίᾳ, περιστείλωσιν ὅσον τὸ ἐπ' αὐτοῖς τὸ μέγα ἀποστολικὸν ἔργον τῶν ἐξ Ἀνατολῆς διδασκάλων τοῦ χριστιανισμοῦ, παριστῶντες ὅτι τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν αὐτῶν οἱ σλαῦοι οὗτοι ὀφείλουσιν εἰς τὴν Δύσιν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν, καὶ ἐπειδὴ πολλὰ μέχρι τοῦδε καὶ περὶ Βοημίας ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἐγράφησαν—ἵνα ἔχῃ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν καὶ περὶ αὐτῆς περιληπτικὴν γνῶσιν, παρατιθέμεθα ὧδε ὅσα περὶ αὐτῆς ἐν συνόψει γράφει ὁ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν Γίνζελον ὑπὲρ πάντα ἄλλον τῇ ἱστορίᾳ τῆς χώρας ταύτης ἐγκύψας κλεινὸς Παλάκυος (Palaky). «Ἂν, λέγει οὗτος, ἡ βάπτισις τοῦ ἡγεμόνος Βοριβοῦ ἐτελέσθη, ὡς ἀρχαῖοί τινες βιογράφοι ἀναφέρουσιν, ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Σουατοπόλκου ἢ ἐν Βοημίᾳ, τοῦτο ἄδηλον· ἀλλ' ὅτι ὁ Μεθόδιος εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν χώραν ταύτην ἂν μὴ ὅπως βαπτίσῃ τὴν ἁγίαν Λουδμίλλαν, ἀλλὰ τοὐλάχιστον ὅπως διὰ λόγου καὶ ἔργου προαγάγῃ τὸ τοσοῦτον καλῶς ἐγκαινισθὲν ἔργον τῆς εἰς Χριστὸν ἐπιστροφῆς τῶν βοημῶν, οὐδόλως ἀμφίβολον ἂν εἴη καὶ μεθ' ὅλην τὴν σιωπὴν τῶν ἀρχαίων πηγῶν· ἢ μήπως ὁ ἀποστολικὸς ἀνὴρ ὁ τὸ πλεῖστον τοῦ βίου αὐτοῦ περιοδεύων καὶ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν κηρύσσων, μόνον τὴν βραχεῖαν καὶ ἀκίνδυνον ἐκ Μοραβίας εἰς Βοημίαν ὁδὸν ἔμελλε νὰ φοβηθῇ, προκειμένου περὶ καλλιεργίας καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ πρώτου τῆς πίστεως βλαστοῦ, ὃν αὐτὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ μυριοπληθοῦς ἐκείνου λαοῦ ἐφύτευσε (κατηχήσας, ἐννοεῖται, καὶ βαπτίσας τὸν ἡγεμόνα τῆς χώρας μετὰ τῆς ἀκολουθίας αὐτοῦ); Ἂν δὲ ὁ Μεθόδιος τὰ μέρη τὰ παρ' αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ χριστιανιζόμενα συνῆπτε τῇ ἑαυτοῦ παροικίᾳ ἢ κατελίμπανε τῷ ἱεράρχῃ τῆς Ῥατισβόνης, ὅστις ἀπὸ τῆς βαπτίσεως τῶν δεκατεσσάρων Τσέχων ἐν ἔτει 845 εἶχε μέρος ἐν Βοημίᾳ, περὶ τούτου οὐδὲν βέβαιον πλέον σήμερον δύναται νὰ λεχθῇ. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰσήχθη διὰ τοῦ Μεθοδίου καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ ἐν Βοημίᾳ ἡ σλαυϊκὴ λειτουργία, ἥτις ἔχουσα ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ, καίπερ ὕστερον πολυτρόπως καταδιωχθεῖσα, διετηρήθη. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τῆς ια΄ ἑκατονταετηρίδος, κατέφυγεν αὕτη ὡς εἰς ἄσυλον εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Σαζάβας, ἀλλ' οὐδ' ἐκεῖ διεσώθη. Τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας σεβαστὸν λείψανόν ἐστι τὸ καὶ ἕως τῆς σήμερον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Βοημίας ψαλλόμενον gospodi pomilui ny, ἤτοι «Κύριε, ἐλέησον», τὸ ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς εἰς Βοημίαν εἰσαγωγῆς τοῦ χριστιανισμοῦ κατερχόμενον». Τοσαῦτα περὶ Βοημίας ὁ πατριάρχης τῆς ἱστορίας αὐτῆς Παλάκυος, ἐν οἷς σημειωτέον ὅτι καὶ κατ' αὐτὸν ἡ σλαυϊκὴ λειτουργία καὶ αἱ λοιπαὶ ἱεραὶ ἀκολουθίαι τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου οὐκ ἦσαν αἱ τῆς δυτικῆς, ἀλλ' αἱ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας. Παράβλ. Σροιχ. ἐκκλ. ἱστ. τόμ. 21 σελ. 425—429 καὶ Pescheck ἔνθ. ἀν.

ϛ΄.

Σπουδαιότατον σημεῖον τῆς προκειμένης ἱστορίας ἀποτελοῦσιν ἀναντιρρήτως καὶ ὅσα περὶ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἀφηγεῖται ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ΄. Φησὶ γὰρ ὅτι «ἐπειδὴ ἠλέγχοντο (ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος) ὅτι ἔπραξαν παρὰ τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων καὶ τὰ ἅγια ἔθη μεταχειρισθέντες τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ τελέσει τῶν ἱεροπραξιῶν, ἀπελογήθησαν διὰ λόγων τόσον εὐσταθῶν καὶ λαμπρῶν, ὥστε ὅ, τε ἄκρος ἀρχιερεὺς (Ἀδριανὸς ὁ Β΄) καὶ ἅπας ὁ κλῆρος (τῆς Ῥώμης) καὶ ἐπῄνεσαν τοὺς ἄνδρας καὶ ἐπεδοκίμασαν τὰς πράξεις αὐτῶν». Καὶ παρακατιὼν «Τέλος ἐντεῦθεν ἐπετράπη ἡ χρῆσις τῆς σλαβωνικῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις, καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο συμπληροῦται δέκατος αἰών, ἀφοῦ Ἰωάννης ὁ Η΄, ἄκρος ἀρχιερεύς, πρὸς Σουεντοπόλκον ἡγεμόνα τῆς Μοραβίας ὧδε ἔγραφε—Τὰ σλαβωνικὰ γράμματα, δι' ὧν ἀπονέμεται ὁ ὀφειλόμενος τῷ Θεῷ αἶνος, ἄσμενοι ἀποδεχόμεθα καὶ προτρεπόμεθα νὰ διηγῶνται τὰ μεγαλεῖα καὶ ἔργα Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐν τῇ αὐτῇ γλώσσῃ. Καὶ οὐδόλως ἀντίκειται εἰς τὴν ὑγιᾶ πίστιν ἢ διδασκαλίαν οὔτε τὸ τελεῖν λειτουργίας ἐν τῇ αὐτῇ σλαβωνικῇ γλώσσῃ, οὔτε τὸ ἀναγινώσκειν τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον ἢ τὰ θεῖα ἀναγνώσματα τῆς καινῆς καὶ παλαιᾶς Διαθήκης καλῶς μεταφρασθέντα καὶ ἑρμηνευθέντα, καὶ ψάλλειν τὴν λοιπὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν»[1]. Τῶν λόγων τούτων πολλὴν ἐχόντων τὴν ἀναφορὰν καὶ σχέσιν πρὸς τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα, πολλὴν δὲ καὶ μεγάλην τὴν

1. Ἐκ τῆς μεταφρ. τοῦ Νεολόγ. βλ. ἔνθ. ἀν.

σημασίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν. ἀνάγκη ἵνα θίξωμεν καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐπεξηγούμενοι καὶ διαφωτίζοντες οὕτως ἐπὶ μᾶλλον καὶ ὅλην τὴν πρὸς τοὺς μακαρίους ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον καὶ τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν καθόλου τακτικὴν τῆς δυτικῆς ἱεραρχίας.

Λέων ὁ Γ' φαίνεται μετά τινος ὑπερηφανίας τῷ ὄντι ἱστορῶν τὰς περὶ τῆς γλώσσης ταύτης ἀποφάσεις Ἀδριανοῦ τοῦ Β' καὶ Ἰωάννου τοῦ Η', ὁ δὲ μεθ' ἁπλότητος διερχόμενος καὶ τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐπιστολῆς αὐτοῦ πλανᾶται καὶ αὖθις πλάνην μεγάλην ὑπολαμβάνων ὅτι ἡ ἐπιδοκιμασία τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης ταύτης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ προῆλθεν ἐξ εὐλαβείας καὶ ἀφοσιώσεως καὶ τελείας ὑποταγῆς εἰς τὰς ἱερὰς γραφάς, οὐδαμῶς κωλυούσας τὴν χρῆσιν τῶν γλωσσῶν ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ ἐξ ἀκραιφνοῦς ὅλως περὶ τῆς σωτηρίας τῶν λαῶν ἐκείνων μερίμνης· ὅτι τὰ περὶ τῆς γλώσσης ταύτης, οὕτως ἐπιψηφισθέντα συνοδικῶς καὶ κατακυρωθέντα ὑπὸ τῶν εἰρημένων δύο ἱεραρχῶν τῆς Ῥώμης, ἀπετέλεσαν εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἄρθρον πίστεως οὕτως εἰπεῖν διὰ τὸ Βατικανόν, καὶ ὅτι μέχρι τῆς σήμερον διασώζεται παρὰ τοῖς σλαύοις ἐκείνοις ἡ σλαυϊκὴ λειτουργία τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ὀφείλουσα τὴν ζωὴν αὐτῆς εἰς τὴν προστασίαν, εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ εἰς τὰ φῶτα τῶν διαδόχων Ἰωάννου τοῦ Η', ἀλλὰ τὰ πράγματα οὐχ οὕτως ἔχουσιν ἀτυχῶς, μάρτυς δὲ ἡ ἱστορία.

Ἡ ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ εἰσαγωγὴ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἀπετέλεσεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς σπουδαίαν ἀληθῶς κατηγορίαν ἐναντίον τῶν ἐξ Ἑῴας ἀποστόλων τοῦ χριστιανισμοῦ. Ἡ κατηγορία αὕτη, ἔλεγεν, ὡς γίνεται φανερὸν ἐκ τῶν περισωθέντων ἡμῖν ἀρχαίων μνημείων, ὅτι ἡ γλῶσσα, ἧς χρῆσιν ἐποιήσαντο ἐν ταῖς ἱερουργίαις ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, ἦν γλῶσσα βέβηλος, τουτέστιν ἄγνωστος τέως καὶ ἄχρηστος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ δὴ καὶ βάρβαρος, ἤτοι ἄξεστος καὶ πτωχοτάτη καὶ διὰ τοῦτο ἀνεπιτηδεία καὶ ἀκατάλληλος πρὸς παράστασιν τῶν ὑψηλῶν τοῦ χριστιανισμοῦ νοημάτων. Κατὰ τὴν κρίσιν τῶν κατηγόρων τῶν ἀοι-

δίμων ἐκείνων διδασκάλων τοῦ εὐαγγελίου εἰς τρεῖς μόνον γλώσσας ἐπετρέπετο τοῖς χριστιανοῖς ἡ ἀνάγνωσις τῶν γραφῶν καὶ τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας ἀκολουθιῶν ἡ ἐπιτέλεσις, εἰς τὴν ἑβραϊκήν, εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ εἰς τὴν λατινικήν· πᾶσα ἄλλη γλῶσσα ἦν ἀσυγχώρητος τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ τρίγλωσσος ἐπιγραφή, ἣν ἔθηκεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ὁ Πιλάτος, ἡ ἑβραϊστί, ἑλληνιστὶ καὶ ῥωμαϊστὶ γεγραμμένη[1], ἣν ἡ γραφικὴ μαρτυρία, ἣν οἱ πολυμαθεῖς θεολόγοι τῆς Φραγκίας προσῆγον ὑπὲρ τῆς ἀξιώσεως αὐτῶν! «Πολλοὶ δὲ ἄλλοι, λέγει ὁ ἐκ Παννονίας βιογράφος, ἐβλασφήμουν τὰ σλαυϊκὰ γράμματα λέγοντες ὅτι οὐκ ἐξῆν χρῆσθαι τούτοις, ἀλλὰ μόνον τοῖς ἑβραϊκοῖς, τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ τοῖς λατινικοῖς, οἷς ἐχρήσατο ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ σταυροῦ τοῦ Κυρίου ὁ Πιλάτος»[2].

Ὅτι ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τῇ ἱερᾷ κοιτίδι τοῦ χριστιανισμοῦ, ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἦσαν ἐν χρήσει τῆς ἐκκλησίας καὶ ἄλλαι πολλαὶ παρὰ τὰς τρεῖς ἐκείνας γλώσσας, ὡς φέρ' εἰπεῖν ἡ συριακή, ἡ ἀρμενικὴ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὕστερον ἡ μοζαραβικὴ (κατὰ τὰ νοτιοδυτικὰ μέρη τῆς Ἱσπανίας), οὐδεμίαν, ὡς φαίνεται, γνῶσιν εἶχεν ὁ τότε φραγκικὸς κλῆρος τῆς Δύσεως. Καίτοι δὲ οἱ μακάριοι ἀπόστολοι τῆς Μοραβίας καὶ τῆς Παννονίας δὲν ἔλειψαν βεβαίως, καθὰ καὶ ὁ Γίνζελος λίαν ὀρθῶς παρατηρεῖ, ἵνα φωτίσωσι περὶ τούτου τοὺς γείτονας αὐτῶν ἀντιπάλους· καίτοι ἐγκαίρως δήπου ἔδωκαν τὴν πρέπουσαν ἀπάντησιν πρὸς τὰς ἁπλοϊκὰς αὐτῶν ἐνστάσεις· ἀλλ' ὅμως ἡ ἱστορία τοῦ Κυρίλλου καὶ τοῦ Μεθοδίου καὶ τῶν σλαυϊκῶν αὐτῶν ἐκκλησιῶν μαρτυρεῖ ὅτι οἱ φράγκοι οὐκ ἐπαύσαντο διηνεκῶς καὶ σφοδρότατα διώκοντες τὴν

1. Βλ. Ἰωάνν. ιθ', 19 καὶ Λουκ. κγ', 38.

2. Erant autem multi alii homines, qui blasphemabant slovenicas litteras, loquentes: Dedecet ullum populum habere libros hos nisi Hebraeos, Graecos, Latinos que secundum titulum Pilati, quem in cruce Domini scripsit. Legenda pannonica c. 6. Ὅρα καὶ ὅσα κατωτέρω παρατιθέμεθα ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η'.

γλῶσσαν καὶ μετ' αὐτῆς καὶ ὅλον τὸν ἀνατολικὸν χριστιανισμὸν τῶν σλαύων· τοῦ διωγμοῦ δὲ τούτου ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, φανερῶς ἢ ἀφανῶς, μετέσχον δυστυχῶς ἐπὶ αἰῶνας ὅλους καὶ οἱ πατριάρχαι τῆς Ῥώμης.

Ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Δύσεως διεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἐν περιλήψει αἱ πρῶται περὶ τούτου συζητήσεις αἱ λαβοῦσαι χώραν ἐν Ῥώμῃ ἐνώπιον τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β' καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἐπισκοπικῆς συνόδου. Εἰς τὰς συζητήσεις ταύτας φαίνεται καθαρῶς ἡ θέσις, ἣν ἔλαβον οἱ ἐν Ῥώμῃ ὑπὲρ τῶν πολεμίων τῆς νέας τάξεως τῶν πραγμάτων ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ. Τὰ χρονικὰ τῆς Μοραβίας ἱστοροῦσι τὸ πρᾶγμα ὡς ἑξῆς «Ἐπειδὴ ὁ ἀποστολικὸς (ὁ πάπας Ἀδριανὸς) καὶ οἱ λοιποὶ τῆς ἐκκλησίας (τῆς Δύσεως) ἰθύντορες ἐπετίμων τῷ ἱερῷ Κυρίλλῳ ὅτι παρὰ τὸ ἔθος τῶν ἁγίων πατέρων τολμήσας ἐχρήσατο ἐν ταῖς ἱερουργίαις τῇ σλαυϊκῇ γλώσσῃ, ὑπολαβὼν οὗτος ἐν ταπεινότητι ἔφη Ἀδελφοὶ καὶ πατέρες, ἀκούσατε τί λέγει ὁ ἀπόστολος «καὶ τὸ λαλεῖν γλώσσαις μὴ κωλύετε» (Α' Κορινθ. ιδ' 39)[1]· ταύτῃ τῇ διδασκαλίᾳ, πρὸς ἣν ὑμεῖς ἀντιπίπτετε, ἑπόμενος χρῆσιν τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων ἐποιησάμην· εἰμὶ ἆρά γε διὰ τοῦτο ἀξιοκατάκριτος; Τῶν δὲ ἀντιταξάντων ὅτι συγχωρήσας ὁ ἀπόστολος τὸ λαλεῖν εἰς διαφόρους γλώσσας, οὐ συνεχώρησε διὰ τοῦτο καὶ τὸ αἰνεῖν τὸν Θεὸν καὶ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας ψάλλειν ἐν ᾗ ἐκεῖνος ἐχρήσατο γλώσσῃ, καὶ τῆς συζητήσεως εἰς μῆκος φερομένης,

1. Ὅτι ἄλλο τί ἐστι τὸ σημαινόμενον τοῦ ἀποστολικοῦ τούτου λογίου καὶ κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν λαμβάνει τοῦτο ἐνταῦθα ὁ ἱερὸς Κύριλλος, φανερὸν γίνεται ἐκ τῆς ἀναγνώσεως ὁλοκλήρου τοῦ ιδ' κεφ. τῆς α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς. Ἄξιον δὲ σημειώσεως ὅτι οὐδ' αὐτὸς ὁ πάπας Ἀδριανὸς ὁ Β', ὁ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκείνης συνόδου προκαθήμενος, ἡρμήνευσε τὰ ῥήματα ταῦτα ὡς ἔδει.

τὸ ψαλμικὸν ἐκεῖνο εἰς μέσον ἤγαγεν ὁ μακάριος Κύριλλος «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον»[1] ἐπειπὼν Ἐὰν, ἀδελφοί, πᾶσα πνοὴ ὀφείλῃ κατὰ τὸ θεῖον τοῦτο λόγιον αἰνεῖν καὶ δοξολογεῖν τὸν Θεὸν ἐν τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ, διὰ τί κωλύετε ἡμᾶς νὰ ψάλλωμεν τὴν θείαν λειτουργίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἱερὰς ἀκολουθίας σλαυϊστί; Ἂν ἐδυνάμεθα βοηθῆσαι τῷ λαῷ τούτῳ (τῶν σλαύων) διὰ τῆς ἑλληνικῆς ἢ τῆς λατινικῆς γλώσσης, οὐκ ἂν δήπου ἐποιούμεθα χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς, ἣν ὑμεῖς ἀποδοκιμάζετε· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτον τὸν λαὸν εὕρομεν παντάπασιν ἀγνοοῦντα τὰς ὁδοὺς τοῦ Κυρίου, ἄλλην δὲ γλῶσσαν παρὰ τὴν αὐτοῦ μὴ εἰδότα, ἐχρησάμεθα τῇ σλαυϊκῇ, δι' ἧς χάριτι Θεοῦ ἀναρίθμητα πλήθη εἰς Χριστὸν προσηγάγομεν. Σκέψασθε οὖν καλῶς, ἀδελφοί, εἰ συμφέρον ἐστὶν ἡμᾶς ἐγκαταλιπεῖν τὴν ὁδὸν ταύτην. Τούτων οὕτω λεχθέντων, ἀκούσαντες ἐκεῖνοι καὶ θαυμάσαντες καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν φιλοπονίαν τοῦ μεγάλου ἀνδρός, μετὰ σπουδῆς συνδιασκεψάμενοι, ἀπεφήναντο τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας καὶ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπιτελεῖσθαι καὶ ἐφεξῆς κατὰ τὰς χώρας ἐκείνας τὰς διὰ τοῦ Κυρίλλου τῷ Χριστῷ συνταχθείσας κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ, ἣν οὗτος ἐν αὐταῖς εἰσήγαγε»[2].

1. Τὰ Legenda pannonica c. 8. μνημονεύουσι καὶ τῆς ἑτέρας ψαλμικῆς ῥήσεως «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί» (ψαλμ. ριϛ').

2. Apostolicus vero et reliqui ecclesiae rectores corripiebant S. Cyrillum, cur ausus fuerit canonicas horas in Sclavonica lingua statuere, et in hoc sanctorum Patrum statuta immutare. At ille humiliter respondens dixit: Attendite, fratres et domini, sermonem Apostoli: Loqui variis linguis nolite prohibere, secutus

«Καὶ ἐπειδὴ ἠλέγχοντο, γράφει ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ καὶ Λέων ὁ ΙΓ', ὅτι ἔπραξαν παρὰ τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων καὶ τὰ ἅγια ἔθη μεταχειρισθέντες τὴν σλαβωνικὴν γλῶσσαν ἐν τῇ τελέσει τῶν ἱεροπραξιῶν, ἀπελογήθησαν διὰ λόγων τόσων εὐσταθῶν καὶ λαμπρῶν, ὥστε ὅ,τε ἄκρος ἀρχιερεὺς (Ἀδριανὸς ὁ Β') καὶ ἅπας ὁ κλῆρος (τῆς Ῥώμης) καὶ ἐπήνεσαν τοὺς ἄνδρας καὶ ἐπεδοκίμασαν τὰς πράξεις αὐτῶν» (ἐκ τῆς μεταφρ. τοῦ «Νεολόγ.»).

Ἡ ἐπιδοκιμασία αὕτη, ἣν ἐξέφρασεν ἡ Ῥώμη, ὀφείλεται μὲν καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν προσωπικήν, ὡς λέγομεν σήμερον, βαρύτητα τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ εἰς τὴν ἀγαθὴν φήμην, ἧς ἀπήλαυον, καὶ δὴ καὶ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς λόγους, δι' ὧν νικηφόρως ἀπέκρουσαν τὰς τῶν ἐναντίων ἐνστάσεις, πρὸ πάντων ὅμως ἀποδοτέον αὐτὴν εἰς τὰς τότε καιρικὰς περιστάσεις, εἰς τὰς βουλάς, τὰς σκέψεις καὶ τοὺς συνδυασμοὺς τῆς Ῥώμης περὶ τῶν προσφάτως τότε εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων σλαυϊκῶν λαῶν. Ἡ συγκατάθεσις καὶ ἐπιδοκιμασία αὕτη τῆς Ῥώμης ἦν ἐφήμερος· ἡ Ῥώμη ὑποχω-

---

ego apostolicam doctrinam, quam impugnatis, institui. At illi dixerunt: quamvis Apostolus variis linguis loqui persuaserit, non tamen per hoc in ipsa, quam statuisti, lingua, divina solemnia voluit canere. Cum autem propter hujusmodi institutionem plus et plus inter eos cresceret altercatio, B. Cyrillus dictum davidicum attulit in medium dicens: Scriptum est enim, Omnis Spiritus laudet Dominum. Et si omnis Spiritus laudando magnificat Dominum, cur me prohibetis sacrarum Missarum solemnia et horarum sclavonice modulari? Siquidem si quivissem illi populo aliter aliquomodo, ut ceteris nationibus, subvenire in lingua graeca vel latina, omnino quae reprehenditis, non sanxissem: sed quia idiotas viarum Dei totaliter reperiens eos et ignaros, solum hoc ingenium almiflua Sancti Spiritus gratia cordi meo inspirante comperi, per quod etiam Deo innumerosum populum acquisivi. Quapropter Patres et Domini, cogitate consultius, si hanc institutionis meae normam expediat immutare. At illi audiantes et admirantes tanti viri industriam et fidem, studiosa deliberatione praehabita, statuerunt supradicto ordine et sermone in illis partibus, quas Cyrillus Deo acquisierat, et sicut statuerat, canonicas horas cum missarum solenniis ita debere deinceps celebrari. Leg. morav. c. 7. βλ. καὶ Leg. bohemica c. 4. Πρβλ. δὲ καὶ Σροικχ. ἐκκλ. ἱστ. τόμ. 21 σελ. 416 κ. ἑξ.

ρήσασα ἀνέμενε καιροφυλακτοῦσα ἵνα ἐπέλθῃ τελεσφόρως κατὰ τῆς ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ τάξεως τῶν πραγμάτων. ὡς ὥρα δὲ πρὸς τοῦτο κατάλληλος ἐκρίθη τὸ θλιβερώτερον ἐπεισόδιον τοῦ βίου τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, ὃ παρεσκεύασαν καὶ διεξήγαγον ἀσυστόλως αὐτοὶ οἱ δεινοὶ πολέμιοι αὐτοῦ, οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι, οἱ οὐδαμῶς ὑποχωρήσαντες ἐνώπιον τῆς ἀποφάσεως τῆς τότε ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ Β' συγκροτηθείσης ῥωμαϊκῆς συνόδου, ἥκιστα δὲ ἀποδεξάμενοι τὴν εἰς τὴν ῥωμαϊκὴν ἀμέσως ἐκκλησίαν συγχρόνως τότε γενομένην ἐκκλησιαστικὴν προσάρτησιν τῶν δύο ἡγεμονιῶν, τῆς Μοραβίας τε καὶ τῆς Παννονίας.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο ὅσῳ λυπηρὸν καὶ ἀποτρόπαιον, τοσούτῳ καὶ ἀξιόλογόν ἐστι καὶ ἀξιομνημόνευτον ἐνταῦθα· διότι οὐ μόνον πρὸς τὸ προκείμενον ὧδε μεγάλην συνάφειαν ἔχει, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ἀρχικὰς τῶν ἱερῶν ἐκείνων ἀνδρῶν πρὸς τοὺς γείτονας αὐτῶν ἐπισκόπους σχέσεις πολὺ φῶς ἐπιχέει, καὶ τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τοῦ Μεθοδίου λαμπρῶς ἀναγράφει, καὶ τὸ μανιῶδες κατ' αὐτοῦ πάθος τῆς φραγκικῆς ἱεραρχίας ὀχ' ἄριστα στηλογραφεῖ καὶ ἐκπομπεύει.

Ἀλλὰ ποῖόν ἐστι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπεισόδιον; Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπεισόδιον συγκεφαλαιοῦται ἐν τῇ τριετεῖ φοβερᾷ ἐξορίᾳ, ἣν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεθόδιος ὑπέστη ἐμπεσὼν εἰς χεῖρας τῶν φράγκων ἐπισκόπων, ἐνισχυθέντων καὶ ἀποθρασυνθέντων ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τῆς τροπῆς, ἣν ἔλαβον τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Μοραβίας.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ εἰς τὴν Ῥώμην προσάρτησις τῶν ἡγεμονιῶν Μοραβίας τε καὶ Παννονίας ἠνέῳξεν ἔτι μᾶλλον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν φράγκων βασιλέων περὶ τῶν πολιτικῶν σχεδίων τοῦ ἄρχοντος τῆς Μοραβίας Ῥατισλαύου, καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη εὐλόγως θεωρεῖται ἡ πρωτίστη αἰτία τοῦ πολέμου, ὃν οὗτοι ἐκίνησαν ἐναντίον τῆς Μοραβίας εὐθὺς μετὰ τὰ ἐν Ῥώμῃ τελεσθέντα ἐν ἔτει 868. Ὁ πόλεμος οὗτος ἀπέβη ἐπίσης ὀλέθριος εἰς ἑκάτερα τὰ μέρη, οἱ φράγκοι ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους νὰ κλείσωσιν εἰρήνην μετὰ τῶν μοραβίων, ὁ δὲ βασιλεὺς Ῥατισλαῦος ἀνῆλθεν ἐν ἔτει 870 ἐπὶ τὸν κολο-

φῶνα τῆς δυνάμεως καὶ δόξης αὐτοῦ. Λίφνης ὅμως προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀδελφιδοῦ αὐτοῦ Σουατοπόλκου, ἐγένετο ὑποχείριος τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ, ἀπήχθη σιδηροδέσμιος εἰς Ρεγενσβούργην καὶ κατ'ἐντολὴν τοῦ βασιλέως τῶν φράγκων Λουδοβίκου ἐξορυχθεὶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκλείσθη ἔν τινι μοναστηρίῳ τῆς Βαυαρίας, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν ὁ μεγαλόφρων καὶ γενναῖος, ἀλλ'ἀτυχὴς ἐκεῖνος ἡγεμὼν τῆς Μοραβίας, ὁ ἔξοχος μαθητὴς καὶ προστάτης τῶν δύο μακαρίων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ἀλλ'οὐδὲ ὁ Σουατοπόλκος ἐγένετο κατ'ἀρχὰς εὐτυχέστερος τοῦ θείου αὐτοῦ· ὁ μεταξὺ τῶν δύο λαῶν πόλεμος ἀνήφθη πάλιν εὐθὺς καταστρεπτικώτερος, ἡ δὲ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἀπέβη οἰκτροτέρα. Ἐκ τοιαύτης λοιπὸν τροπῆς τῶν πραγμάτων ἐπωφελούμενος ὁ φραγκικὸς κλῆρος ἐκήρυξε καὶ οὗτος τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μεθοδίου, ἀδιαφορῶν παντάπασι πρὸς τὰς πράξεις καὶ ἀποφάσεις Ἀδριανοῦ τοῦ Β', οὐδὲ λαμβάνων πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι μετὰ τὰ ἐν Ρώμῃ ἐν ἔτει 868 διαπραχθέντα ὁ Μεθόδιος ἦν ἀρχιεπίσκοπος Μοραβίας καὶ Παννονίας ἐκ τῆς πατριαρχικῆς συνόδου τῆς Ρώμης ἀμέσως ἐξαρτώμενος, καὶ οὐχὶ παρ'αὐτοῦ. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σαλισβούργης καὶ οἱ τούτου ἐπίσκοποι συλλαβόντες τὸν Μεθόδιον ἤγαγον ἐνώπιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτῶν κριτηρίου, ὅπου παρόντος καὶ τοῦ βασιλέως αὐτῶν, κατεδίκασαν εἰς ὑπερορίαν καὶ σκληροτάτην εἱρκτὴν ὡς δῆθεν εἰσπηδήσαντα καὶ παρὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας διδάσκοντα καὶ ἱερουργοῦντα ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν.

Ταῦτα πάντα ἱστοροῦνται συντόμως καὶ ἐν τοῖς χρονικοῖς τῆς Παννονίας, ὧν τὸ ἀξιολογώτερον τῆς διηγήσεως ἀπαρτίζεται ἐκ τοῦ διαλόγου τοῦ μεταξὺ τῶν φράγκων ἐπισκόπων καὶ τοῦ Μεθοδίου μικρὸν πρὸ τῆς ὑπερορίας διαμειφθέντος καὶ ἔχοντος ὡς ἑξῆς· «Μετὰ ταῦτα (ἤγουν μετὰ τὴν ὑπὸ Ἀδριανοῦ τοῦ Β' χειροτονίαν τοῦ Μεθοδίου καὶ τὴν ἐπάνοδον τούτου ὡς ἀρχιεπισκόπου εἰς Μοραβίαν καὶ Παννονίαν) ὁ ἐχθρὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους καὶ πάσης ἀληθείας καὶ παντὸς καλοῦ ἤγειρε καθ'ἡμῶν τὸν πολέμιον τοῦ βασιλέως τῆς Μοραβίας καὶ πάντας τοὺς ἐπισκόπους αὐτοῦ. Διδάσκεις, εἶπον (οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι) πρὸς τὸν Μεθόδιον, ἔνδον τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν περιφερείας. Ἂν ἐγίνωσκον τοῦτο, ἀπεκρίνατο ὁ Μεθόδιος, ἤθελον ἀπέλθῃ ἀλλαχόσε· ἀλλ' αἱ χῶραι, περὶ ὧν λέγετε, τοῦ ἁγίου Πέτρου εἰσί[1]· καὶ τῷ ὄντι ἐὰν ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ ἄπληστος ὑμῶν πλεονεξία ὠθῇ ὑμᾶς εἰς ἀντικανονικὴν ὑπέρβασιν τῶν ἀρχαίων ὁρίων ἐπὶ σκοπῷ τοῦ παρακωλῦσαι τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου, σκέψασθε μήπως ἐπιχειροῦντες συντρίψαι διὰ τοῦ κρανίου ὑμῶν ὄρος σιδηροῦν διασκορπίσητε τὸν ἐγκέφαλον ὑμῶν (χύσητε τὰ μυαλά σας). Οὕτως αὐθαδῶς ὁμιλῶν, ὑπέλαβε τὸ ἐπισκοπικὸν συνέδριον, μέλλεις, οὐχ ὁρᾷς; ἀπαλλάξειν σεαυτὸν τῆς ἀναμενούσης σε τιμωρίας. Οὐδόλως ἐρυθριῶ, εἶπεν ὁ Μεθόδιος, κηρύττων παρρησίᾳ τὴν ἀλήθειαν ἐνώπιον καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων· ὅσον δὲ περὶ τῶν πονηρῶν κατ' ἐμοῦ διαβουλίων ὑμῶν, ὑμῖν ἀπόκειται πληρῶσαι ταῦτα· οὐδὲ γὰρ ἡγοῦμαι ἐμαυτὸν τιμιώτερον ἐκείνων, ὅσοι χάριν τῆς ἀληθείας διὰ πολλῶν βασάνων τὸν βίον μετήλλαξαν. Μετὰ πολλοὺς δὲ καὶ ἄλλους λόγους διαμειφθέντας ἑκατέρωθεν, τῶν ἐπισκόπων οὐδὲν πλέον ἐχόντων ἀντιτάξαι αὐτῷ, ὑπολαβὼν ἔφη ὁ βασιλεὺς Μὴ παρέχετε κόπους τῷ ἐμῷ Μεθοδίῳ· ὁρῶ γὰρ αὐτὸν ἤδη ἱδρῶτι περιρρεόμενον ὡσεὶ ἦν ἐγγὺς κλιβάνου· ναί, κύριε, ἀπεκρίνατο ὁ Μεθόδιος, φιλόσοφός τις ἐρωτηθείς ποτε διὰ τί εἶναι τόσον ἱδρωμένος, ἔρχομαι, εἶπεν, ἐκ συζητήσεως, ἣν εἶχον πρὸς ἀνθρώπους ἰδιώτας. Μετὰ ταῦτα ἀπεχωρίσθησαν καὶ ὁ Μεθόδιος ἐγένετο ὑπερόριος εἰς τοὺς σουήβους, ὅπου καὶ διέμεινε κρατούμενος ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυ ἔτη[2].

---

1. Τοιοῦτόν τι ἐπιτηδείως διεθρυλήθη κατὰ τὴν Δύσιν ἴσως ἐν ἔτει 868. ὅτε τὸ πρῶτον εἰσῆλθον εἰς Ρώμην καὶ ἐν τῷ κλήρῳ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς κατετάχθησαν οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, ὃ καὶ διὰ τὴν τηνικαῦτα ἐπιπολάζουσαν ἀμάθειαν ῥᾳδίως ἐπιστεύθη ὑπὸ τῶν χρονογράφων τῆς Δύσεως.

2. Post hoc vero antiquus inimicus invidus bono et adversarius veritatis incitavit cor hostis Moravici regis cum omnibus episcopis contra nos. In nostro, inquiunt, imperio doces. Ille autem respondit:

Ἡ πρᾶξις αὕτη ἦν πραγματικὴ τῶν φράγκων διαμαρτύρησις κατὰ τῆς Ῥώμης· διὰ τῆς πράξεως ταύτης οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι ἀπέδειξαν πρὸς τὴν Ῥώμην ὅτι οὐδαμῶς ἀνεγνώριζον τὸν Μεθόδιον ὡς ἀρχιεπίσκοπον Μοραβίας καὶ Παννονίας, ὅτι ἐθεώρουν αὐτόν τε καὶ τὴν Ῥώμην ὡς ἐπιβάτας· πράγματι δὲ κατέπιπτεν οὕτως ἐκ βάθρων ὁλόκληρον τὸ ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ μετὰ τοσαύτης ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς καὶ ἐπὶ οὕτωσὶ χρησταῖς ἐλπίσιν ἀνεγερθὲν ἀρχιεπισκοπικὸν οἰκοδόμημα τῆς Ῥώμης. Ἑπόμενον ἄρα ἦν ἵνα ἡ Ῥώμη μηδαμῶς ἀνάσχηται τούτου· ὁ Μεθόδιος ὑπέκυψε τῇ βίᾳ, ἀλλ' ἡ Ῥώμη ὤφειλε νὰ ἀντεπεξέλθῃ, καὶ τῷ ὄντι δὲ ἀντεπεξῆλθε λάβρος καὶ δι' ὅλης ὡς εἰπεῖν τῆς δυνάμεως αὐτῆς.

Τὴν δραστηριότητα, ἣν ἀνέπτυξεν ἐν τούτῳ ἡ Ῥώμη, μαρτυροῦσι τὰ ἀρτίως ἀνευρεθέντα καὶ ἐν τῷ μουσείῳ τοῦ Λονδίνου σή-

---

Ego quoque, si intelligerem, vestrum id esse, abscederem, sed sancti Petri est; et in veritate si vos propter ambitionem atque appetitum antiquos fines præter canones exceditis, prohibentes institutionem divinam, cavete ne ferreum montem osseo vertice perfundere conati cerebrum vestrum effundatis. Dixerunt autem illi: Iracunde loquendo malum accipies. Respondit ille: Veritatem loquar coram regibus neque (ejus) me pudebit, vos autem voluntatem vestram persequimini contra me; non sum enim præstantior illis, qui veritatem loquentes multis cruciatibus hanc vitam amiserunt. Multis verbis factis, cum illi respondere non potuissent, dixit rex pronus: Ne fatigetis Methodium meum, jam enim sudare cœpit ac si esset prope fornacem. Dixit ille: Næ domine, philosopho sudanti quondam facti homines dixerunt ei: Quid sudas? Ille: Cum idiotis, inquit, disceptavi. Postquam de illa re contenderunt, discesserunt, illum vero miserunt in Suevos et detinebant annos duos et dimidium. Leg. pann. c. 9.

Ἡ ἐξορία τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου ἄρχεται ἀπὸ τοῦ 871 καὶ λήγει κατὰ τὸ τέλος τοῦ 873. Κατὰ τὴν χρονολογίαν ταύτην ἡ ἐπὶ τοῦ πραξικοπήματος τῶν φράγκων ἐπισκόπων παντελὴς σιωπὴ τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β' φαίνεται μὲν παράδοξος, οὐκ ἔστιν ὅμως καὶ ὅλως ἀνεξήγητος, ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τηνικαῦτα ἐπικρατοῦσαν ἐν Μοραβίᾳ μεγίστην πολιτικὴν ἀκαταστασίαν, τὰς φοβερὰς καταστροφὰς τῆς χώρας, τὴν πτῶσιν τοῦ Ῥατισλαούου, τὰς ψευδεῖς διαβεβαιώσεις τῶν φράγκων ἐπισκόπων, ὁσάκις ἠρωτήθησαν ὑπὸ τῆς Ῥώμης περὶ τῆς τύχης τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου (βλ. κατωτέρω τὴν πρὸς Ἄννωνα τὸν ἐπίσκοπον Φρεϊσίγγης ἐπιστολὴν τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η'), καὶ τέλος τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἀσθένειαν καὶ τὴν περὶ τὸ τέλος τοῦ 872 ἐπελθοῦσαν τελευτὴν τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β'.

μερον ἐναποκείμενα γράμματα τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η', ὧν τὴν ἀνακάλυψιν πρῶτος ἀνήγγειλε τῷ φιλολογικῷ κόσμῳ ὁ κύριος Ἔβαλδ (Ewald), ἀνάλυσιν δὲ ἔδωκε πρό τινων μηνῶν ὁ κύριος Ἰ. Μαρτίνωφ ἐν τῇ Revue des questions historiques 14 année, 56 livraison, 1er octobre 1880. Paris, ἔνθα κατεχώρισε διατριβὴν ἐπιγραφομένην: *Saint Methode, apotre des slaves, et les lettres des souverains pontifes conservées au britisch museum*, pag. 369—397.

Ἐκ τῶν συγχρόνως ἐκδοθέντων τούτων γραμμάτων τὸ μὲν ἀπευθύνεται πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σαλισβούργης Ἀδαλβῖνον, τὰ δὲ ἕτερα δύο πρὸς τοὺς ἐπισκόπους αὐτοῦ Ἑρμάνριχον τὸν Παταβίου (Passau) καὶ Ἄννωνα τὸν Φρεϊσίγγης, πρὸς αὐτοὺς ἐκείνους δηλονότι τοὺς καταδικάσαντας τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μοραβίας καὶ Παννονίας εἰς τὴν ὑπερορίαν, περὶ ὧν λόγον ποιοῦνται καὶ τὰ χρονικὰ τῆς Παννονίας, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν. Τούτοις δὲ τοῖς γράμμασιν ἐπισυνάπτεται καὶ ἕτερον, ἐνταλτήριον γράμμα (communitorium), δι' οὗ ἐφωδιάσθη ὁ ἐπίσκοπος Ἀγκῶνος Παῦλος, ὃν ὁ πάπας Ἰωάννης ἀπέστειλε τότε ἐπὶ τούτῳ ὡς ἐπίτροπον αὐτοῦ εἰς Γερμανίαν.

Ὁ μητροπολίτης Σαλισβούργης Ἀδαλβῖνος ὁ προεξάρχων τῆς λυπηρᾶς σκηνῆς, ἧς τὴν αὐλαίαν αἴρουσιν ἡμῖν σήμερον μετὰ τοσαύτης πομπῆς καὶ παρατάξεως τὰ γράμματα ταῦτα, παρηγέλλετο ἀποδοῦναι τῇ ἕδρᾳ αὐτοῦ τὸν Μεθόδιον· «σόν ἐστιν, ἔγραφεν αὐτῷ Ἰωάννης ὁ Η', τὸ ἀποδοῦναι τῇ ἕδρᾳ αὐτοῦ τὸν ἡμέτερον ἀδελφὸν Μεθόδιον, οὐδὲ φανήσεταί σοι παράδοξον τοῦτο· διότι ἀφ' οὗ σὺ ἐγένου αἴτιος τῶν κατ' αὐτοῦ διαπραχθέντων, δίκαιον ἵνα σὺ πάλιν ἐπαναγάγῃς αὐτὸν εἰς τὴν ἐμπιστευθεῖσαν αὐτῷ διακονίαν»[1]. Πρὸς δὲ τὸν ἐπίσκοπον Παταβίου Ἑρμάνριχον γράφων ὁ Ἰωάννης ἤλεγχεν αὐτὸν ὅτι προσηνέχθη τῷ Μεθοδίῳ μετὰ σκληρότητος ἀξίας τῶν τυράννων ἢ τῶν ἀγρίων θηρίων· ὅτι ἐκτὸς τῶν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ βασανιστηρίων, εἰς ἃ ὑπέβαλε τὸν σεβάσμιον ἱεράρχην, ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ ἐκτεθῇ καὶ εἰς τὸ ψῦχος καὶ

---

1. Βλ. Μαρτίνωφ, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 381.

εἰς τὰ ἐπακόλουθα δριμυτάτου χειμῶνος· καὶ ὅτι μετ᾽ ἀφροσύνης καὶ θρασύτητος ἀνηκούστου ἔφερε σύρων αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ ἐπισκοπικοῦ συνεδρίου, τὸ φραγγέλιον αὐτῷ ἐπισείων καὶ παντάπασιν ἀμεριμνῶν περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἀνδρὸς καὶ τοῦ τίτλου, ὃν ἔφερεν ὡς ἀπεσταλμένος τῆς ῥωμαϊκῆς ἕδρας. Ἐν τέλει δὲ ἐπιβάλλων αὐτῷ ἀργίαν ἐνετέλλετο ἅμα ἐμφανισθῆναι ἐν Ῥώμῃ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκῶνος Παύλου ἢ μετὰ τοῦ ἁγιωτάτου Μεθοδίου ἀπειλῶν, ἐὰν παρακούσῃ, νὰ τιμωρήσῃ αὐτὸν ἀξίως τῆς πολυθρηνήτου αὐτοῦ μοχθηρίας»[1]. Τῆς εἰς Ῥώμην ὁδοῦ ἅψασθαι ἐνετέλλετο ὁ Ἰωάννης καὶ τῷ ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ Ἄννωνι τῷ Φρεϊσίγγης ἀποτείνων αὐτῷ ἔτι δριμύτερον ἔλεγχον. «Ἡ αὐθάδεια καὶ ἡ ἀλαζονεία σου, ἔγραφεν αὐτῷ, ἀνέβησαν ὑπεράνω τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ· νοσφιζόμενος σὺ τὸν τόπον τῆς ἀποστολικῆς ἕδρας, ἐτόλμησας νὰ κρίνῃς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μεθόδιον, ὡς νὰ ἦς ὁ πατριάρχης αὐτοῦ· ὃ δὲ χεῖρόν ἐστι, τυραννικῶς φερόμενος πρὸς αὐτόν, ἀ-

1. Ad deflendam pravitatem tuam nonnisi fontem lacrimarum ut propheta Jeremias sufficere credimus. Cujus enim ut non dicamus episcopi, secularis cujus, quin immotyranni seviciam temeritas tua non excessit, vel bestialem feritatem non transcendit. fratrem et cœpiscopum nostrum Methodium carceralibus pœnis afficiens et sub divo diutius accerrima hiemis et nimborum immanitate castigans atque ab ecclesiæ sibi commisse regimine subtrahens, et adeo in insaniam veniens, ut in episcoporum concilium tractum equino flagello percuteres nisi prohiberetur ab alliis. Sunt, rogo, hec episcopi, cujus nimirum dignitas si cesserit majora consistunt crimina? O episcopum episcopo talia inferentem et ad hoc apostolicæ sedis manu sacrato et e latere destinato. Nolumus tamen nunc exagitare quæ gesseri, ne cogamur indifferenter promulgare, quod convenit. Verum Dei omnipotentis et beatorum principum apostolorum Petri et Pauli atque nostræ mediocritatis auctoritate interim communione Cristi misteriorum et consacerdotum tuorum te privamus, et nisi cum præsenti Paulo venerabili episcopo, vel cum eodem sanctissimo fratre nostro Methodio Roman cum ipso audiendus occureris, non deerit justa damnatio, ubi talis et tanta fuerit inventa presumptio, nec pondus apostolicis sedis auctoritatis frustrabitur, ubi tam gravis molis pravitatum immensitas comprobabitur, ἔνθα ἀν. σελ. 381.

πεσταλμένον ὄντα παρὰ τῆς ἁγίας ἕδρας πρὸς τὰ ἔθνη, ἠτίμασας αὐτὴν ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ, καὶ οὐ μόνον ἐκώλυσας αὐτὸν νὰ προσέλθῃ τῇ Ῥώμῃ, πρὸς ἣν συνῳδὰ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἐδικαιοῦτο νὰ ἐκκαλέσῃ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν συνενόχων σου ἀπόφασιν κατ᾽ αὐτοῦ ἐξεφώνησας, δι᾽ ἧς οὗτος εἰς ἀργίαν ὑπεβάλλετο καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον παρεπέμπετο. Τὸ δὲ μέγιστον, σὺ ὁ ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ ἁγίου Πέτρου διατελῶν καὶ ἐκ καθήκοντος ὀφείλων νὰ ἐπαγρυπνῇς εἰς τὴν φυλακὴν τοῦ πατριμονίου αὐτοῦ ἐν ταῖς κατὰ τὴν Γερμανίαν χώραις, οὐ μόνον δὲν ἀνήγγειλας τὰ παθήματα τοῦ ἀπεσταλμένου τούτου τοῦ ἡμετέρου θρόνου καὶ ἐν τῷ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιώματι συναδέλφου σου, ἀλλὰ καὶ ἐρωτώμενος περὶ αὐτοῦ ὑπὸ τῶν περὶ ἡμᾶς ἐν Ῥώμῃ, ἔλεγες διαβεβαιούμενος ψευδῶς ὅτι οὐδὲν περὶ αὐτοῦ ἐγίνωσκες, καίτοι σὺ εἷς καὶ ὁ παρασκευάσας καὶ ὁ διενεργήσας τὰ πάντα. Διὰ ταῦτα οὖν σπεῦσον νὰ ἐμφανισθῇς ἐν Ῥώμῃ πρὸ τοῦ σεπτεμβρίου· διότι παρελθόντος τούτου, ἐκφωνηθήσεται κατὰ σοῦ ὁ ἀφορισμός, ἕως οὗ εἰς ἑαυτὸν γενόμενος μετανοήσῃς ἐφ᾽ οἷς διεπράξω»[1].

1. Audacia tua et presumptio non solum nubes sed et celos transcendit. Usurpasti emin tibi vices apostolice sedis et quasi patriarche de archiepiscopo tibi judicium vindicasti, immo quod est gravius fratrem tuum Methodium archiepiscopum legatione apostolice sedis ad gentes fungentem tyrannice magis quam canonice tractans nec presbyterorum, qui penes te reperti sunt judicasti dignum consensu(?), quod nonnisi in contumeliam sedis apostolice perpetrasti. Quin etiam petente illo, sacris canonibus edocentibus. ipsius sancte Romani sedis judicium concedi minime permisisti, sed in eum cum sequacibus tuis et sociis quasi sententiam protulisti et a divinis celebrandis officiis illum sequestrans carceri mancipasti. In super et cum proprium sancti Petri hominem esse te diceres, ut patrimonii in Germania siti curam gereres. istius fratris et coepiscopi, quin potius et missi nostri, de quo nobis major cura debebatur, vincula et insecutiones non solum ut fidelis minime nunciasti, sed Roma cum super eo interrogareris a nostris. te illum nosse mentiendo negasti, cum cunctarum affictionum sibi a vestratibus illatarum ipse incentor, ipse instigator, immo ipse fueris auctor. De quibus omnibus nisi adeo fuerit ejusdem venerandi episcopi conditio sane effecta, ut ipse possit omnem suam

Ὁ δὲ ἀπεσταλμένος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας Παῦλος ὁ ἐπίσκοπος Ἀγκῶνος, συνῳδὰ τῷ ἐνταλτηρίῳ γράμματι, ὃ μετὰ χεῖρας ἔφερεν, ἐν πρώτοις ὤφειλεν ἀναπτύξαι ἐνώπιον τοῦ βασιλέως τῶν φράγκων Λουδοβίκου τὰ δίκαια τῆς ῥωμαϊκῆς ἕδρας ἐπὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας, ἀποκρούων μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὰς ἀξιώσεις τῶν φράγκων ἐπισκόπων, οὓς ὁ βασιλεὺς οὗτος ἐπροστάτευεν ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ. Ἐπειδὴ οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι ἠξίουν ὅτι ἐν ταῖς χώραις ταύταις αὐτοὶ πρῶτοι ἐδίδαξαν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ ὅτι ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεγάλου Καρόλου τοῦ νικητοῦ τῶν ἀβάρων, ἤτοι ἀπὸ τοῦ 798, ἐπὶ 75 περίπου ἔτη εἰς τὴν ἐπισκοπικὴν αὐτῶν δικαιοδοσίαν ὑπαγόμεναι αὗται, εἰς αὐτοὺς ἐκκλησιαστικῶς ἀνῆκον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν Ῥώμην, ὁ ἀπεσταλμένος Ἰωάννου τοῦ Η' ὤφειλε πρὸς ταῦτα ἀντιτάξαι τάδε· ὅτι ἡ Μοραβία καὶ ἡ Παννονία ἦσαν ἐπαρχίαι ἐκκλησιαστικῶς ἱδρυθεῖσαι ἐξ ἀρχῆς ὑπ' αὐτῆς ἀμέσως τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον αὐτῆς δικαιοδοσίαν ὑπαγόμεναι ἀπ' αὐτῶν τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ χριστιανισμοῦ[1]· ὅτι πᾶσαι αἱ μετὰ ταῦτα ἐπελθοῦσαι μεταβολαὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως καὶ τύχης τῶν χωρῶν ἐκείνων οὐδόλως δύνανται νὰ διαμφισβητήσωσι τὴν κτῆσιν ταύτην τῆς ἁγίας ἕδρας· διότι τὰ προνόμια τοῦ ἁγίου Πέτρου διαμένουσι καὶ μεθ' ὅλας τὰς μεταβολὰς καὶ ἀλλοιώσεις τῶν καιρῶν καὶ τῶν βασιλειῶν τοῦ κόσμου· ὅτι οὐδεμία προγραφὴ ἰσχύει ἐπὶ βλάβῃ τῶν δικαιωμάτων τούτων, καὶ μάλιστα ὅταν αὕτη πηγάζῃ ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων· ὅτι καὶ κατὰ τὸ ῥωμαϊκὸν δίκαιον ὁ λόγος τῆς προγραφῆς ἐπὶ ἐκ-

oblivioni propter Deum injuriam tradere, Romam rationem redditurus indifferenter occurre. Alioquin post mensem septembrem tandiu communicandi nullam habeas omnino licentiam, quandiu non obediendo tuam erga nos ostenderis pertinaciam, ἔνθα ἀνωτέρω σελ. 382—383.

1. Ἐντεῦθεν ἴσως ἔγραφεν ὕστερον καὶ ὁ ἀρχαῖος βιογράφος ὅτι ἡ Παννονία ἦν θρόνος τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρονίκου ἑνὸς τῶν ἑβδομήκοντα ἀποστόλων: in Pannonia in sedem sancti Andronici apostoli, qui ex septuaginta fuit. Leg. Pannon. c. 8.

κλησιαστικῶν πραγμάτων ἰσχύει μόνον μετὰ παρέλευσιν ἑκατὸν ἐτῶν· ὅτι τέλος ἔκπαλαι ἡ Ῥώμη ἐκέκτητο τὸ δικαίωμα τῶν χειροτονιῶν ἐφ' ἁπάσης τῆς Ἰλλυρίας[1]. Πρὸς δὲ τοὺς ἱεράρχας τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Ἰωάννου ὤφειλε νὰ λαλήσῃ ὡς ἑξῆς· « Ἀπεστάλην πρὸς ὑμᾶς οὐχ ἵνα συζητήσω μεθ' ὑμῶν περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἕδρας τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας, ἀλλ' ἵνα ἐπαναγάγω εἰς ταύτην τὸν ἀπὸ τριετίας ἤδη βιαίως ἀπ' αὐτῆς ἀποσπασθέντα... Ὑμεῖς (ὁ λόγος πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σαλισβούργης Ἀδαλβῖνον καὶ τὸν ἐπίσκοπον Πατταβίου Ἑρμάνριγον) ἐδικάσατε καὶ κατεδικάσατε παρὰ πάσας τὰς κανονικὰς διατάξεις ἱεράρχην ἀποσταλέντα παρὰ τῆς ἁγίας ἕδρας. καθείρξατε, ἐκολαφίσατε καὶ τῆς ἐπισκοπικῆς αὐτοῦ διακονίας ἀπογυμνώσαντες, ἐπὶ τριετίαν ἤδη μακρὰν τοῦ θρόνου αὐτοῦ κρατεῖτε καὶ μετὰ τὰς ἐπανειλημμένας ἀναφορὰς αὐτοῦ πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ἕδραν... Οὐδέποτε ἠβουλήθητε προσελθεῖν τῇ δικαίᾳ κρίσει, ἀλλὰ καὶ νῦν ἔτι ζητεῖτε αὐτὴν μακρὰν τοῦ ἀποστολικοῦ κριτηρίου. Μάθετε λοιπὸν ὅτι εἰμὶ ἀπεσταλμένος νὰ ἐπιβάλλω ὑμῖν ἀργίαν, ὅσον χρόνον ὑμεῖς κατεδικάσατε εἰς αὐτὴν τὸν σεβάσμιον ἄνδρα (τὸν Μεθόδιον), τοῦτον δὲ ἐπαναγάγω εἰς τὴν ἕδραν

1. Intra totius illyrici fines consecrationes, ordinationes et dispositiones apostolica sedes antiquitus patrare consuevit. Βλ. Μαρτίνωρ ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 379, ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις παρατηρεῖ ὅτι τὸν τελευταῖον τοῦτον λόγον προεκόμιζεν ἡ Ῥώμη καὶ πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει, προκειμένου περὶ τῆς Βουλγαρίας. Ὅτι δὲ καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ αἱ ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων (ὅπως καὶ αἱ ἐπὶ τῆς Βουλγαρίας ἀξιώσεις τῆς Ῥώμης) ἦσαν φροῦδοι, ἐστερημέναι παντὸς ἱστορικοῦ καὶ κανονικοῦ κύρους ἀπέναντι τῆς καταστάσεως, ἐν ᾗ εὗρον αὐτὰς ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος, εἴρηται ἤδη ἐπανειλημμένως ἐν τοῖς ἔμπροσθεν· τὸ μόνον ἄξιον σημειώσεως καὶ πολλῆς προσοχῆς ἐν τούτοις ἐστὶν ἡ πλαγία μέν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀμφίβολος ὁμολογία τῆς ἐν Ῥώμῃ ἁγιωτάτης πατριαρχικῆς ἕδρας, ὅτι τὸ δικαίωμα τῶν χειροτονιῶν αὐτῆς ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις ἐστηρίζετο οὐχ ὡς ἂν εἴποιεν σήμερον οἱ ὑπεράλπειοι ἐπὶ τοῦ τίτλου ὅτι ὁ ἱεράρχης τῆς Ῥώμης ἐστὶν ὁ καθολικὸς ἐπίσκοπος πάσης τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπὶ λόγων, ἐφ' ὧν θὰ ἐστήριζε τοῦτο καὶ πᾶς ἄλλος ἐπίσκοπος.

αὐτοῦ. Ἂν ἔχητέ τι κατ' αὐτοῦ, δύνασθε ἐμφανισθῆναι σὺν αὐτῷ ἐνώπιον τῆς ἀποστολικῆς ἕδρας, ἵνα θεωρηθῇ ἡ μεταξὺ ὑμῶν διαφορά· καθόσον ἐνταῦθα πρόκειται περὶ διαφορᾶς μεταξὺ ἀρχιεπισκόπων, οἵτινες ὀφείλουσιν ἀναφέρεσθαι πρὸς μόνον τὸν πατριάρχην αὐτῶν, καὶ οὐχὶ περὶ διαφορᾶς κατωτέρων κληρικῶν, οὓς διαφερομένους πρὸς ἀλλήλους οἱ κανόνες παραπέμπουσι πρὸς τοὺς προϊσταμένους αὐτῶν»[1].

Ποῖον δὲ τῆς τραγῳδίας ταύτης τὸ τέλος; ἀπηλλάγη τῆς ὑπερορίας ἐκείνης ὁ ἱερὸς Μεθόδιος; ὑπετάγη τῷ κελεύσματι τοῦ πατριάρχου αὐτοῦ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σαλισβούργης; προσῆλθον εἰς Ῥώμην οἱ ἐπίσκοποι Ἑρμάνριχος καὶ Ἄννων; Ὁ ἀρχαῖος βιογράφος τῆς Παννονίας, οὗ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐμνήσθημεν, ἀναφέρει ὅτι οἱ φράγκοι ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπολύσωσι τὸν δέσμιον αὐτῶν, μετὰ αὐστηρᾶς ὅμως ἐντολῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Κοκήλον ἵνα μηδαμῶς ἐπιτρέψῃ αὐτῷ τὴν εἰς Παννονίαν εἴσοδον καὶ διαμονήν· ὅτι καίπερ μὴ τιμωρηθέντες κανονικῶς, ὡς ἔδει, διὰ τὰς πράξεις αὐτῶν, οὐ διέφυγον ὅμως καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ· διότι τέσσαρες ἐξ αὐτῶν μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανον[1]· ὅτι ὁ Μεθόδιος ἐπανακάμψας εἰς Μοραβίαν ἔτυχε λαμπρᾶς ὑποδοχῆς, σύμπαντος τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῦ Σουατοπόλκου μετὰ χαρᾶς ἀποδεξαμένων αὐτόν, καὶ ὅτι μετὰ ταῦτα ἐμεγάλυνε Κύριος τὴν ἐν Μοραβίᾳ ἐκκλησίαν καὶ τὰ ὅρια τοῦ κράτους τῆς χώρας αὐτῆς[2]. Εἰς τὴν καλὴν δὲ ταύτην ἔκβασιν τῶν πραγμάτων συνετέλεσεν, ὡς φαίνεται, καὶ ἡ προσωπικὴ συνέντευξις τοῦ πάπα Ἰωάννου μετὰ Λουδοβίκου τοῦ Γερμανικοῦ τῷ 874, καὶ ἡ πρὸς τὸν Καρολομάννον αἴτησις αὐτοῦ ὅπως ἐπιτραπῇ τῷ Μεθοδίῳ ἡ ἐν Παννονίᾳ ἐλευθέρα ἄσκησις τῶν ποιμαντικῶν αὐτοῦ καθηκόντων.

Τοιοῦτον τὸ θλιβερὸν ἐπεισόδιον τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Μεθοδίου καὶ τοιαύτη ἡ ἔκβασις αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ ὁμολογητέον ὅτι λαμπρὰν ἤρατο νίκην κατὰ τῶν φράγκων ἐπισκόπων ὁ τότε πρωθιεράρχης τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας Ἰωάννης ὁ Η', ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἀληθές ἐστιν ὅτι τὸ δεινὸν πάθημα τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου ἀποσοβήσασα ἡ Ῥώμη, εὔκαιρον ἐνόμισε νὰ ἀπαγορεύσῃ αὐτῷ τότε τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης, καὶ οὕτω παραγκωνίζουσα εὐφήμως μετὰ τῆς γλώσσης καὶ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας, τὴν τάξιν, τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀντικαταστήσῃ αὐτὰ διὰ τῆς γλώσσης, τῆς λατρείας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καθόλου τάξεως, τῆς συνήθους παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Δύσεως.

---

1. Dic ergo eis: Ego quidem ad sedem ejus, qui per tres vin pertulit annos recipiendam, non ad judicium... Vos sine canonica sententia damnastis episcopum ab apostolica sede missum, carceri mancipantes et colaphis affligentes et a sacre ministerio separantes et a sede tribus annis pellentes, apostolicam sedem per ipsum triennium pluribus missis proclamantem... Non estis ad judicium convenire dignati, quod profecto semper subterfugere curastis, et nunc sine sede apostolica judicium vos quaerere simulastis. Cum ego ad hoc missus sim ut tanto vos tempore a divinis ministeriis separem, quanto vos eumdem venerabilem virum a ministerio sacro cessare coëgistis; et ipse tanto tempore credito sibi episcopatu inconcusse ac sine questione fruatur, quanto constat illum vobis facientibus eo fuisse privatum. Sicque demum si habueritis in invicem conveniatis, et coram sede apostolica pars audiatur et judicetur utraque». Ταῦτα πάντα πλατύτερον ἐκτίθησιν ἐν τῇ ἀνωτέρω μνημονευθείσῃ διατριβῇ αὐτοῦ ὁ κύριος Μαρτίνωφ, ᾧ δὴ παρηκολουθήσαμεν καὶ ἡμεῖς κατὰ πόδας, καὶ ὅστις πρὸς τοῖς ἄλλοις παρατηρεῖ λίαν ὀρθῶς, ὅτι τὰ ἐπίσημα ταῦτα ἔγγραφα, τό τε ἐνταλτήριον καὶ τὰ πρὸς τοὺς εἰρημένους φράγκους ἐπισκόπους γράμματα ἐκτὸς τῆς πολλαπλῆς ἀξίας ἣν καθ' ἑαυτὰ ἔχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν δύο ἀποστόλων τῶν σλαύων, τιθέασι σήμερον ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας καὶ τὸν ἀνωτέρω παρατεθέντα διάλογον τῶν χρονικῶν τῆς Παννονίας, ὅν, ὡς λέγει ὁ αὐτός, πολλοὶ μέχρι χθὲς καὶ πρώην ὡς ὑπὸ σχισματικοῦ τινος δῆθεν ἕλληνος εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου παρεισαχθέντα πολλαχῶς ἐξεφαύλιζον καὶ ὡς καθαρὸν μυθάριον ἀπέρριπτον.

1. Ὁ Ἀδαλβῖνος τῇ 14 μαΐου 873, ὁ Ἑρμάνριχος τῇ 2 ἰανουαρ. 874 καὶ ὁ Ἄννων τῇ 9 ὀκτωβρ. 875. Τὸ ὄνομα τοῦ τετάρτου ἐπισκόπου μένει ἄγνωστον, πιθανολογεῖται δὲ ὅτι τέταρτος ἦν ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Brixe.

2. Ab isto tempore cœpit doctrina Dei walde crescere et tonsi (οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες σλαῦοι ἐκείροντο τὴν κόμην, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ διακρίνωνται τῶν ἀπίστων· ὅθεν καὶ tonsi, ἤτοι κεκαρμένοι ἐλέγοντο) multiplicari in omnibus civitatibus et pagani credere inverum Deum a nugis suis deficientes; tanto magis etian imperium moravicum cœpit dilatare omnes fines et hostes suos vincere cum omni prosperitate, quemadmodum et ipsi semper narrant. Leg. pann. c. 10.

Ἐπέτυχε λοιπὸν ἡ Ῥώμη νὰ πραγματοποιήσῃ ἐν τῇ τοσοῦτον εὐνοϊκῇ ἐκείνῃ περιστάσει καὶ ταύτην αὐτῆς τὴν βουλήν;

Ἐν τῷ ἐνταλτηρίῳ γράμματι (communitorium) ὃ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ὁ ἐπίσκοπος Ἀγκῶνος Παῦλος, ὁ ἕνεκα τοῦ ἐπεισοδίου ἐκείνου, ὡς εἴδομεν, εἰς Γερμανίαν ἀποσταλεὶς ἐκ Ῥώμης, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ὁδηγιῶν περιείχετο καὶ ἡ ἐντολὴ ἵνα παραλαβὼν τὸν Μεθόδιον ἔλθῃ εἰς Μοραβίαν καὶ ἐγκαταστήσῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπικῇ αὐτοῦ ἕδρᾳ. Περὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτόθι τάξεως καὶ ἰδίᾳ περὶ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης οὐδὲν ἐν τῷ γράμματι τούτῳ διετυποῦτο· ὡς τόπος κατάλληλος δὲν ἐκρίθη, ὡς φαίνεται, τὸ ἐνταλτήριον· τὰ περὶ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης κατέθετο ὁ Ἰωάννης ἐν ἑτέρῳ γράμματι πρὸς αὐτὸν ἀμέσως τὸν Μεθόδιον ἀπευθυνομένῳ, ὅπερ ὁ τῆς Ῥώμης ἀπεσταλμένος ἐντολὴν εἶχε νὰ ἐγχειρίσῃ αὐτῷ. Τοῦ ἑτέρου τούτου γράμματος, ὅπερ ἄγνωστον ἴσως λανθάνον που καὶ αὐτὸ ἀπόκειται εἰσέτι καὶ νῦν ἀνέκδοτον, καὶ δὴ καὶ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκῶνος Παύλου καὶ συντόμως καὶ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ μνείαν ποιεῖται αὐτὸς ὁ πάπας Ἰωάννης τῷ 879 γράφων πρὸς τὸν Μεθόδιον τάδε «Ἠκούσαμεν πρὸς τούτοις ὅτι τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας ψάλλεις ἔτι καὶ νῦν εἰς γλῶσσαν βάρβαρον, τουτέστιν εἰς τὴν σλαυϊκήν, ὅπερ ἀπηγορεύσαμέν σοι ἤδη ἐν τοῖς γράμμασιν ἡμῶν, ἃ ἐπέμψαμέν σοι διὰ Παύλου τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκῶνος»[1].

Οὐδεὶς τῶν ἱστορικῶν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχων τὰ ῥήματα ταῦτα ἠρνήσατο μέχρι τοῦδε ὅτι γράμματα ἐστάλησαν τότε (τῷ 873) διὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἀγκῶνος Παύλου καὶ πρὸς τὸν ἱερὸν Μεθόδιον ἀπαγορεύοντα αὐτῷ τὴν ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης[2]· μικρά τις μόνον καὶ ἀσήμαντος διαφωνία ἀπαντᾷ περὶ

1. Audimus etiam, quod missas cantes in barbara, hoc est in sclavina lingua. Unde jam litteris nostris per Paulum episcopum Anconitanum tibi directis prohibuimus ne in ea lingua sacra missarum solemnia celebrares. Βλ. τὴν ἐπιστ. τοῦ Ἰωάνν. ἔνθ. ἀνωτ. Anhang I σελ. 58.

2. Ὁ Δύμμλερος ὑπέλαβεν ὅτι τὰ γράμματα ταῦτα ἀπεστάλησαν τῷ Μεθοδίῳ περὶ τὸ 877—878, ἀλλ' εἰς ταῦτο προφανῶς ἐπλανήθη.

τὴν ἑρμηνείαν τῆς τύχης τῶν γραμμάτων τούτων καὶ περὶ τὴν ἐξακολούθησιν τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης ταύτης ἀπὸ μέρους τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μοραβίας καὶ Παννονίας καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν γραμμάτων τούτων. Τὸ ἀληθὲς δὲ καὶ βέβαιόν ἐστιν ὅτι καὶ τὰ γράμματα ἔλαβεν ὁ Μεθόδιος καὶ οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκεν εἰς τὸ πρόσταγμα τῆς Ῥώμης[1], καθὼς πάλιν ἀναντίρρητόν ἐστιν ὅτι καὶ ἡ Ῥώμη οὐδένα ἐφεξῆς μετ' αὐτοῦ συνῆρε λόγον περὶ τοῦ πράγματος μέχρι τοῦ 879, ὅτε ἑτέρας εὐκαιρίας ἐπιλαβόμενος ὁ Ἰωάννης καὶ δευτέραν ἔφοδον ἐποιήσατο κατὰ τῶν νεοσυστάτων ἐκείνων σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν.

Τῷ ὄντι ἐν ἔτει 879 Ἰωάννης ὁ Η' προσκαλούμενος εἰς Ῥώμην τὸν Μεθόδιον ἵνα ἀπολογηθῇ εἰς τὰς φερομένας ἐναντίον αὐτοῦ γνωστὰς ἡμῖν ἤδη κατηγορίας, ὑπεμίμνησκεν αὐτῷ συγχρόνως τὰς διατάξεις τοῦ 873 ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἐν ταῖς ἱερουργίαις χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης, ἐπαναλαμβάνων δὲ ταύτας ἔγραφεν αὐτῷ τάδε «Τὸ διδάσκειν τὸν λαὸν σλαυϊστὶ ἐπιτρέπεταί σοι, καθ' ἃ καὶ ὁ ψαλμῳδός φησιν ἐν οἷς παραινεῖ πάντα τὰ ἔθνη αἰνεῖν τὸν Θεόν, καὶ ὁ ἀπόστολος διδάσκει λέγων, πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς (Φιλιππ. β'. 11)—ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸ ἐπιτελεῖν τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας. Ταύτας ἐπιτελεστέον οὐχὶ ἐν τῇ σλαυϊκῇ γλώσσῃ, ἀλλ' εἴτε ἐν τῇ λατινικῇ εἴτε ἐν τῇ ἑλληνικῇ, καθάπερ ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ποιεῖ ἡ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐξηπλωμένη»[2].

1. Κατὰ τοῦτον μάλιστα τὸν καιρὸν (874—879) εἰρήνης καὶ ἡσυχίας ἀπολαύσας ὁ Μεθόδιος συνετέλεσε τὸ ἔργον τῶν σλαυϊκῶν μεταφράσεων. Βλ. ἐν τοῖς ἔμπροσθεν σελ. 57.

2. Predicare vero, aut sermonem in populo facere, tibi licet, quum psalmista omnes commonet Deum gentes laudare, et apostolus omnis inquit lingua confeatur quia Jesus in gloria est Dei patris—ne in ea lingua sclavina sacra missarum solempnia celebrares, sed vel in latina vel graeca lingua, sicut ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa et in omnibus ? gentibus dilatata cum-

Τὴν χρῆσιν λοιπὸν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις διαρρήδην ἀπηγόρευσε τῷ Μεθοδίῳ ὁ προκάτοχος Λέοντος τοῦ Γ' Ἰωάννης ὁ Η' καὶ κατὰ τὸ 873 καὶ κατὰ τὸ 879. Ἐὰν δὲ ἀποβλέψωμεν καὶ εἰς τοὺς λόγους, οὓς ὑπὲρ τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης προὐβάλλετο, βλέπομεν ὅτι ἡ θεωρία αὐτοῦ οὐδόλως σχεδὸν διέφερε τῆς θεωρίας, ἧς χρῆσιν ἐποιήσαντο κατ' ἀρχὰς πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον οἱ περὶ τὸν πάπαν Ῥώμης Ἀδριανὸν τὸν Β' καὶ αὐτοὶ οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι τῆς Βαυαρίας, οἵτινες διεκήρυττον ὡς γλώσσας ἱερὰς καὶ ἁγίας τῇ ἐκκλησίᾳ μόνον τὴν ἑβραϊκήν, τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν. Τί δὲ παθὼν ὁ μακαριώτατος πάπας Ἰωάννης ὁ Η' οὕτω κατὰ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἱερουργίαις ἀπεφαίνετο ἐπιστέλλων τῷ ἀγαπητῷ αὐτοῦ Μεθοδίῳ;

Ὁ Ἰωάννης ἦν ἀρχιδιάκονος Ἀδριανοῦ τοῦ Β'. Τίς ἦν ὡς τὰ πολλὰ ἡ θέσις τῶν ἀξιωματικῶν τούτων κληρικῶν, πόσον ἔντιμος καὶ ὑψηλὴ καὶ ἐμπιστευτική, καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς πατριάρχαις, γνωστὸν ὑπάρχει ἐκ τῆς ἱστορίας. Ὅτι δὲ τῷ ὄντι ὁ ἀρχιδιάκονος οὗτος οὐκ ἦν πρόσωπον εὐκαταφρόνητον ἐν τῇ τότε ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ, μαρτυρεῖ ἴσως σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ ἄμεσος διάδοχος τοῦ πατριάρχου αὐτοῦ ἐγένετο. Τίς οὖν δύναται πιστεῦσαι ὅτι ὁ Ἰωάννης ἠγνόει τὰ κατὰ τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον, ὧν ἡ παρουσία ἐν Ῥώμῃ τοσοῦτον πρὸ μικροῦ συνεκίνησεν ὁλόκληρον τὴν πόλιν ἐκείνην ἀπὸ τοῦ πρωθιεράρχου μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου αὐτῆς χριστιανοῦ; Ἦσαν ἆρά γε αὐτῷ ἄγνωστα τὰ πρακτικὰ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκείνης συνόδου, ἐν ᾗ παραστάντες ἀμφότεροι οἱ ἀδελφοὶ τῷ 868 ἀπελογήθησαν ἐνώπιον Ἀδριανοῦ τοῦ Β' ὑπὲρ τῆς ὑπ' αὐτῶν κατὰ πρῶτον γενομένης χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ; Οὐκ ἦν καὶ ὁ Ἰωάννης ἐκ τῶν πρώτων ὁρώντων προσώπων τῆς συνόδου ἐκείνης; Καὶ ὅμως ἤδη ἐν ἔτει 873 διαρρήδην οὗτος ἀπηγόρευσε τῷ Μεθοδίῳ ἐν τοῖς πρὸς αὐτὸν γράμμασιν αὐτοῦ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ταύτης· τοῦτ' αὐτὸ δ' ἐπανέλαβε καὶ τῷ 879 προσκαλούμενος αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ πρὸς ἀπολογίαν. Τί λοιπὸν παθὼν Ἰωάννης ὁ Η' οὕτω κατὰ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν ταῖς ἱερουργίαις ἀπεφαίνετο ἐπιστέλλων τῷ ἀγαπητῷ αὐτοῦ Μεθοδίῳ; Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Ἰωάννης, εἴποι τις ἄν, ὡς διαφωνῶν τῇ πράξει τῆς τότε ῥωμαϊκῆς συνόδου ἀποδεξαμένης ἐπὶ τέλους τὸ πρᾶγμα, ἢ ὅπως ἐξευμενίσῃ καὶ ἐπιστομίσῃ τοὺς ἀμειλίκτους ἐχθροὺς τοῦ Μεθοδίου, προβαλλομένους σὺν τοῖς ἄλλοις πάντοτε καὶ τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης ταύτης, ἀσυγγνώστου κατ' αὐτοὺς τῇ ἐκκλησίᾳ. Οὐδέτερον τούτων ἀληθεύει· τὸ τελευταῖον ἥκιστα φαίνεται πιθανόν, ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν στάσιν, ἣν ἔλαβεν ὁ Ἰωάννης τῷ 873 ἀπέναντι τῶν φράγκων ἐπισκόπων· τὸ δὲ πρῶτον παντάπασιν ἀπίστευτόν ἐστι· διότι τὸ πνεῦμα τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκείνης συνόδου τῆς ἐπιτρεψάσης τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης καὶ τῆς ἄλλης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις ἀδύνατον νὰ ὑποτεθῇ ἄγνωστον τῷ Ἰωάννῃ· ὥστε εὐλόγως δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι εἰς τὴν ἀπαγόρευσιν προέβη οὗτος οὐχ ὡς διαφωνῶν τῷ προκατόχῳ αὐτοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς λίαν καλῶς ἐπιστάμενος τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὅπερ ἦν ἐκκλησιαστικὴ συμμόρφωσις καὶ τελεία ἀφομοίωσις καὶ τῶν νεοφωτίστων ἐκείνων ἐπαρχιῶν, τῆς Μοραβίας δηλονότι καὶ Παννονίας, πρὸς τὴν τάξιν τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐν καιρῷ εὐθέτῳ. Εὔθετον δὲ πρὸς τοῦτο καιρὸν ὑπέλαβεν ὁ Ἰωάννης πρῶτον μὲν τὸ γνωστὸν ἡμῖν ἤδη ἐπεισόδιον ἐν τῷ ἀρχιεπισκοπικῷ σταδίῳ τοῦ ἱεροῦ ἀνδρός, ὕστερον δὲ τὴν κατηγορίαν, ἐν ᾗ μέρος εἶχε κατὰ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου καὶ ὁ ἡγεμὼν Σουατοπόλκος· ἀλλ' ὅμως ἠπατήθη καὶ ἀπέτυχεν ἐν ἀμφοτέροις· εἰς τὴν ἀξίωσιν ταύτην τοῦ Ἰωάννου ὁ ἀτρόμητος ἱεράρχης ἀντέστη γενναίως καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ διέσωσεν ἔτι ἅπαξ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις εἰσαχθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν. Τί εἶπε καὶ τί ἐλάλησε τῷ 873 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἀγκῶνος

---

tat. Epist. Ioan. P. VIII ad Methodium ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 58. — Ἆρά γε προσποιεῖται ἄγνοιαν ὁ Ἰωάννης ἢ τῷ ὄντι ἀγνοεῖ ὅτι ἐν ταῖς ἀνὰ τὴν οἰκουμένην ἐκκλησίαις οὐκ ἦσαν δύο μόνον γλῶσσαι ἐν χρήσει;

Παῦλον τὸν ἐπιδόντα αὐτῷ τὰ πρῶτα περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γράμματα, ἄγνωστον· βέβαιον ὅμως ἐστὶ καὶ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον ὅτι ὁ Μεθόδιος οὐκ ἐπαύσατο χρώμενος ὡς καὶ πρότερον τῇ σλαυϊκῇ γλώσσῃ ἔν τε τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ἄλλοις. Μετὰ δὲ τὴν προσωπικὴν ἐμφάνισιν αὐτοῦ ἐν Ῥώμῃ (τῷ 880) καὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ ἀπολογίαν εἰς ἀμφότερα τὰ μέρη τῆς ἐναντίον αὐτοῦ φερομένης κατηγορίας ὁ πρωθιεράρχης τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἐπείσθη οὐ μόνον περὶ τῆς τελείας ἐν πᾶσιν ὀρθοδοξίας τοῦ Μεθοδίου, ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης ἵνα μηδὲν τῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως τῶν ἐπαρχιῶν ἐκείνων μετακινηθῇ, ἥκιστα δὲ ἡ γλῶσσα τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Γράφων ἐν ἔτει 879 πρὸς τὸν Μεθόδιον ὁ Ἰωάννης ὑπεδείκνυεν αὐτῷ, ὡς ἀνωτέρω εἴδομεν, ὅτι ἠδύνατο, ἂν ἤθελε, νὰ ἐπιτελῇ τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· «vel in latina, vel græca lingua». Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οὕτως ἤρετο ἐκ μέσου μόνον ἡ γλῶσσα, οὐχὶ δὲ καὶ ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησιαστικὴ διατύπωσις ἡ ἐξ ἀρχῆς αὐτόθι ὑπὸ τῶν δύο ἀδελφῶν εἰσαχθεῖσα· ἀλλ' ἕκαστος πάλιν εὐκόλως ἐννοεῖ ὅτι τοῦτο δὲν ἦτον ἄλλο ἢ δέλεαρ, ἵνα ἅπαξ ἐγκαταλειφθῇ ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ· ὅτι δὲ ταύτης αἰρομένης ἀπὸ τοῦ μέσου, θὰ ἤρετο ἅμα καὶ ὁ ἰσχυρότατος λόγος κατὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἑπομένως καὶ τῆς λατινικῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, περὶ τούτου οὐδ' ὁ σμικρότατος τὸν νοῦν, ἥκιστα δὲ ὁ ἱερὸς Μεθόδιος ὁ ἤδη ἱκανῶς ἐκμελετήσας καὶ καταμαθὼν τὸ πνεῦμα τῶν ῥωμαίων ἱεραρχῶν ἠδύνατο ἀμφιβάλλειν· εὐλόγως ἄρα οὗτος ἀντέστη εἰς πᾶσαν οἱανδήποτε τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτοῦ πραγμάτων μεταρρύθμισιν. Τί δὲ εἶπε καὶ ἐλάλησε καὶ νῦν ἢ τί, ὡς ἐκφράζονται οἱ νεώτεροι, ἐψιθύρισεν εἰς τὸ οὖς Ἰωάννου τοῦ Η' ὁ σεβάσμιος ἱεράρχης, τυγχάνει ἐπίσης ἄγνωστον[1]· γνωστὸν καὶ βέ-

1. «Ὁ πάπας Ἰωάννης, λέγει ὁ Φόγελος, κατενόησεν ὅτι ἡ ἀρχιεπισκοπικὴ ἐκκλησία τοῦ Μεθοδίου ἔδει νὰ μείνῃ ἄθικτος καὶ ἀνέπαφος· διότι ἄλλως θὰ περιήρχετο εἰς χεῖρας τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ αὐτὸς ἐπίσης ἐνόησεν ὅτι ἡ Ῥώμη, ἥτις μεγάλως ἠγωνίζετο τότε νὰ λάβῃ τὴν Βουλγαρίαν, θὰ ἔβλεπε τὰς

βαιόν ἐστι μόνον ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐπείσθη ὅτι τὰ πράγματα ἔδει νὰ μείνωσιν ὅπως εἶχον, ὡς γίνεται φανερὸν ἐξ ὧν ἔγραφε τῷ 880 ὑπεραπολογούμενος τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας τοῦτον ἐπὶ τῇ χρήσει τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ. «Τέλος (εἶναι λόγια τοῦ Ἰωάννου) δικαίως ἐπαινοῦμεν τὰ σλαυϊκὰ γράμματα, ἅπερ ποτὲ Κωνσταντῖνος ὁ φιλόσοφος ἐξεῦρεν ἵνα δι' αὐτῶν τὸ θεῖον ὑμνῆται κατὰ τὸ ὀφειλόμενον, καὶ διακελευόμεθα ὅπως ἐν αὐτῇ τῇ γλώσσῃ αἱ διδαχαὶ καὶ τὰ ἔργα Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν ἐξαγγέλλωνται· οὐδὲ γὰρ ἐν τρισὶ μόνον γλώσσαις, ἀλλ' ἐν πάσαις αἰνεῖν τὸν Κύριον παραγγέλλουσιν ἡμᾶς αἱ ἱεραὶ Γραφαὶ λέγουσαι· αἰνεῖτε τὸν Κύριον πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί· καὶ οἱ πνευματέμφοροι ἀπόστολοι ἐν πάσαις ταῖς γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ ἐκήρυξαν. Ὅθεν δὴ καὶ Παῦλος, ἡ οὐράνιος σάλπιγξ, φθέγγεται παραινῶν· πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογησάσθω ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός· καὶ ἐν τῇ πρώτῃ δὲ πρὸς κορινθίους ἱκανῶς καὶ σαφῶς ὁ αὐτὸς περὶ τῶν γλωσσῶν διαλέγεται ὑποτυπούμενος πῶς ἡμεῖς γλώσσαις λαλοῦντες οἰκοδομεῖν ὀφείλομεν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ[1]. Οὐδόλως ἐναντιοῦται τῇ ὑγιαινούσῃ πίστει καὶ διδασκαλίᾳ τὸ ψάλλειν τὴν θείαν λειτουργίαν ἐν τῇ σλαυϊκῇ γλώσσῃ ὡς οὐδὲ

προσπαθείας αὐτῆς ματαιουμένας, ἂν ἐπεχείρει νὰ μεταβάλῃ τὸ ἐκκλησιαστικὸν καθεστὼς ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ· ἐξεναντίας δὲ ὅτι ἄριστα θὰ εἰργάζετο πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς σεβομένη τὸν ἑλληνοσλαυϊκὸν χαρακτῆρα τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων καὶ τιμῶσα τὸν Μεθόδιον τὸν μέγα τιμώμενον ἐν Βουλγαρίᾳ. Τούτου ἕνεκα Ἰωάννης ὁ Η' ἀπεφάνθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ὑπὲρ τοῦ Μεθοδίου» (ἔνθ. ἀν.). Παρόμοια πιθανολογεῖ καὶ ὁ Γίνζελος· «ὁ Μεθόδιος, λέγει καὶ αὐτός, δὲν ἔλειψε βεβαίως νὰ ὑποδείξῃ εἰς τὸν πάπαν καὶ εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν πόσον ἐπικίνδυνος ἦν ἡ ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ ἐκείνῃ ἀπαγόρευσις τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης μετὰ τοσούτων ἐτῶν χρῆσιν. Τὸν κίνδυνον ὅτι αἱ σλαυϊκαὶ ἐκεῖναι χῶραι ἐν περιπτώσει τοιαύτῃ θὰ ἐρρίπτοντο εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν ἑλλήνων ἀνεγνώρισεν ἡ Ῥώμη ὡς πράγματι ἀπειλούμενον, οὐχὶ ὡς μορμολύκειον ἁπλῶς ὑπὸ τοῦ Μεθοδίου ἐπισειόμενον· καθόσον μάλιστα προφανῶς ἤδη εἶχεν ἀρχίσει ἐνεργούμενος παρὰ τοῖς γείτοσι σλαύοις ὁ προσηλυτισμός (!!) διὰ τοῦ αὐτοκράτορος Βασιλείου τοῦ μακεδόνος (867—886)».

1. Ἀτυχῶς οὐδ' Ἰωάννης ὁ Η' φαίνεται ἄμεινον Ἀδριανοῦ τοῦ Β' ἐννοῶν τὸ λαλεῖν γλώσσαις τῆς α' πρὸς κορινθίους ἐπιστολῆς.

τὸ ἀναγινώσκειν ἐν αὐτῇ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, εἴτε περικοπὰς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς Διαθήκης καλῶς μεταπεφρασμένας καὶ διηρμηνευμένας, εἴτε καὶ πάσας τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας τῆς ἐκκλησίας· ὁ γὰρ ποιήσας τὰς τρεῖς ἐγκρίτους γλώσσας, φημὶ δὴ τὴν ἑβραϊκήν, τὴν ἑλληνικὴν καὶ τὴν λατινικήν, αὐτὸς ἐποίησε καὶ τὰς ἄλλας πάσας πρὸς δόξαν καὶ ἔπαινον αὐτοῦ. Ἐντελλόμεθα μέντοι ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς ἐκκλησίαις τῆς χώρας σου (τοῦ Σουατοπόλκου) πρὸς μείζονα τιμὴν τὸ εὐαγγέλιον λατινιστὶ πρῶτον ἀναγινώσκεσθαι καὶ εἶτα σλαυϊστὶ πρὸς κατάληψιν τοῦ λαοῦ τοῦ μὴ ἐννοοῦντος τὴν λατινικήν, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις τισὶν ἐκκλησίαις εἴωθε γίνεσθαι. Εἰ δὲ σοί τε (τῷ Σουατοπόλκῳ) καὶ τοῖς περὶ σὲ ἄρχουσι λατινιστὶ μᾶλλον ἀκροᾶσθαι τῆς λειτουργίας ἀρέσκει, ἐπιτελείσθω σοι ἡ κατὰ λατίνους λειτουργία»[1].

---

1. Litteras denique sclaviniscas a Constantino quondam philosopho repertas, quibus Deo laudes debite resonent, jure laudamus: et in eadem lingua Christi domini nostri preconia et opera enarrentur jubemus. Neque enim tribus tantum sed omnibus linguis dominum laudare auctoritate sacra monemur, qui precipit dicens: Laudate dominum omnes gentes et collaudate eum omnes populi. Et apostoli repleti Spiritu sancto locuti sunt omnibus linguis magnalia Dei. Hinc et Paulus cœlestis quoque tuba insonat monens: Omnis lingua confiteatur, quia dominus noster Jesus Christus in gloria est Dei Patris. De quibus etiam linguis in prima ad Corinthios epistola satis et manifeste nos admonet, quatenus linguis loquentes ecclesiam Dei edificemus. Nec sanæ fidei vel doctrinæ aliquid obstat, sive missas in eadem sclavinica lingua canere, sive sacrum evangelium vel lectiones divinæ novi et veteris testamenti bene translatas et interpretatas legere aut alia horarum officia omnia psallere: quoniam qui fecit tres linguas principales, hebream scilicet, grecam et latinam, ipse creavit et alias omnes ad laudem et gloriam suam. jubemus tamen, uti in omnibus ecclesiis terræ vestræ propter majorem honorificentiam evangelium latine legatur et postmodum sclavinica lingua translatum in auribus populi, latina verba non intelligentis, adnuncietur, sicut in quibusdam ecclesiis fieri videtur. Et si tibi et judicibus tuis placet missas latina lingua majis audire, precipimus ut latine missarum tibi sollemnia celebrentur. Epist. Ioann. P. VIII. ad Swatopluk ἔνθ. ἀνωτ. τελ. 61.

Οὕτως οὖν ἡ Ῥώμη ἀπεφάνθη τὸ δεύτερον ἤδη ὑπὲρ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ, ἀποδοκιμάσασα διαρρήδην τὴν θεωρίαν τῶν ὀπαδῶν τῶν τριῶν γλωσσῶν —οὓς, καθάπερ τὰ χρονικὰ τῆς Παννονίας ἀναφέρουσι, καὶ πιλατικοὺς καὶ τριγλώσσους ἀπεκάλεσεν[1]—ἀφοῦ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὁ μὲν Ἀδριανὸς ex cathedra συνεχώρησεν ὡς συγχωρούμενον ὑπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν· ὁ δὲ Ἰωάννης ex cathedra ἀπηγόρευσεν ὡς ἀσυγχώρητον· καὶ πάλιν ἀφοῦ ὁ αὐτὸς Ἰωάννης τῷ μὲν 873 καὶ 879 ex cathedra ἀπηγόρευσεν αὐτὸ ὡς μὴ συγχωρούμενον ὑπὸ τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ ὡς ξένον ὅλως ἐν τῇ πράξει τῆς καθόλου ἐκκλησίας, τῷ δὲ 880 ex cathedra ὁ αὐτὸς καὶ ὑπεραπελογεῖτο τούτου καὶ συνίστα ἐκθύμως ὡς οὐδαμῶς ἀπᾷδον τῇ πίστει ἢ τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοὐναντίον καὶ ῥητῶς ὑπὸ τῶν θείων Γραφῶν ὑπαγορευόμενον! Τὴν ἀντίφασιν καὶ παλινῳδίαν ταύτην ὑπὸ σοβαρώτερον μάλιστα τύπον ὀψόμεθα καὶ ἐφεξῆς ἐν τοῖς διαδόχοις τοῦ Ἰωάννου καὶ μετὰ τὰς ὡραίας τούτου ex cathedra διατάξεις περὶ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἔν τε τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ καθόλου· νῦν δὲ τὴν ἀφήγησιν ἡμῶν συνεχίζοντες, μίαν ἔτι ποιούμεθα ἐπιστασίαν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων αὐτοῦ λόγων, ἐπὶ τοῦ μέρους ἰδίως ἐκείνου, ἔνθα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ εὐαγγελίου λατινιστὶ γίνεσθαι κατὰ πρῶτον ἐντέλλεται οὗτος ἐν ταῖς ἱεραῖς ἐκκλησίαις τοῦ Μεθοδίου.

Οὐδεὶς πάντως δύναται καταμέμψασθαι Ἰωάννην τὸν ΙΙ' ἐρ'οἷς τελευτῶν γράφει πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Μοραβίας Σουατοπόλκον ἐπιτρέπων αὐτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἄρχουσι τὴν χρῆσιν τῆς λατινικῆς λειτουργίας. Ὁ Σουατοπόλκος καί τοι ὡς βασιλεὺς τῆς Μοραβίας ὤφειλεν ἀκροᾶζεσθαι τῆς θείας λειτουργίας, ἐν ᾗ γλώσσῃ ἠγάπα καὶ ἤθελε λατρεύειν τῷ Θεῷ καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ· ἀλλ'ἐπειδὴ καθάπερ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐρρέθη, ἱκανῶς εἶχε προσε-

---

1. quos papa pilaticos adsecias et trilingues nominans dammavit. Legent. pann. c. 6.

ταιρισθῆ τότε ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων τοῦ Μεθοδίου φράγκων, προήχθη, ὡς φαίνεται, διαμηνῦσαι τῷ Ἰωάννῃ εἴτε διὰ γράμματος, εἴτε προφορικῶς διὰ τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ, ὅτι αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἄρχοντες ἀπέκλινον εἰς τὴν λατινικὴν λειτουργίαν, καὶ διὰ τοῦτο εὐλόγως οὗτος ἠδύνατο γράφειν ὅτι «ἐὰν αὐτῷ τε καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἄρχουσιν ἀρέσκῃ τὸ ἀκροάζεσθαι τῆς θείας λειτουργίας λατινιστί, ἐπιτρέπεται τὸ ἐπιτελεῖσθαι χάριν αὐτῶν ἡ κατὰ λατίνους λειτουργία». Ἡ ἑτέρα ὅμως διάταξις Ἰωάννου τοῦ Η΄ ὅπως ἐν πάσαις ταῖς κατὰ τὴν Μοραβίαν ἐκκλησίαις τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον πρὸς μεγαλειτέραν τιμὴν ἀναγινώσκηται πρῶτον λατινιστί, καὶ ἔπειτα σλαυϊστί, ἦν ὅλως ἀπροσδόκητος. Ὁ Ἰωάννης διακηρύξας ἐπισήμως ὅτι οὐδόλως ἀντιστρατεύεται τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ ἡ ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ χρῆσις τῶν γλωσσῶν τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων λαῶν, εἶπε μίαν ἀλήθειαν ἑδραζομένην ἐπί τε τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνέκαθεν πράξεως τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἀλήθειαν, ἣν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ ἕκαστος ὀρθῶς σκεπτόμενος ἐπιγινώσκει καὶ ἀποδέχεται· ἀλλ' ὁ ὅρος, ὃν εὐθὺς ἐπισυνάπτει περὶ τῆς ἐν ταῖς σλαυϊκαῖς ἐκκλησίαις ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου πρῶτον λατινιστὶ καὶ ἔπειτα σλαυϊστί, οὐ μόνον ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν καθολικὴν ταύτην ἀλήθειαν παρίσταται, ἀλλὰ καὶ σκανδαλώδης πώς ἐστι καὶ δικαίας παρέχει ὑπονοίας περὶ ὑστεροβουλίας ἀνειλικρινοῦς. «Πρὸς μείζονα, λέγει, τιμὴν τῆς λατινικῆς γλώσσης! ἰδοὺ ὁ λόγος τῆς τοιαύτης διατάξεως Ἰωάννου τοῦ Η΄. Ἂν οὗτος ἔλεγεν ὅτι πρὸς τιμὴν τῆς γλώσσης, ἐν ᾗ ἀρχικῶς ἐγράφησαν τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης, ἔδει ἀναγινώσκεσθαι τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πρῶτον ἑλληνιστὶ καὶ εἶτα σλαυϊστί, ἴσως ἡ διάταξις αὐτοῦ εἶχέ τι τὸ εὔλογον· ἀλλ' ἐν πρώτοις λατινιστὶ ἀναγινώσκεσθαι τὸ εὐαγγέλιον ἐν ταῖς σλαυϊκαῖς ἐκκλησίαις τοῦ Μεθοδίου πρὸς τιμὴν τῆς λατινικῆς γλώσσης, τοῦτο ἦν ὅλως ἀκατάληπτον μετὰ τὴν ὁμολογίαν ὅτι ἔξεστιν ἑκάστῳ ἔθνει λατρεύειν τῷ Θεῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ· οὐδ' ἑρμηνεύεται ἴσως ἱκανῶς, ἐὰν μὴ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὅτι

ὅσα ἔλεγε καὶ ἔγραφεν ἡ Ῥώμη ὑπὲρ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης, ἄκουσα καὶ μὴ βουλομένη καὶ ὑπὸ τῶν περιστάσεων αὐτῶν καταναγκαζομένη ἔλεγε καὶ ἔγραφεν· ὅτι καὶ ἡ Ῥώμη ἐβούλετο καὶ ἐπεθύμει τὴν ἐξοστράκισιν αὐτῆς ἐκεῖθεν, ἀλλ' αἱ περιστάσεις δὲν ἦσαν εὐνοϊκαὶ πρὸς τοῦτο· ὅτι ἑπομένως σκοπὸς τῆς ἀνωτέρω διατάξεως Ἰωάννου τοῦ Η΄ ἦν ἡ προανάκρουσις καὶ κατ' ὀλίγον εἰσαγωγὴ τῆς τάξεως τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις καὶ ἡ ἐκεῖθεν παντελὴς ἐξοστράκισις τῆς σλαυοελληνικῆς τάξεως, ἅπερ οὐδ' αὐτοὺς τοὺς ἀντιπάλους τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου διέλαθον παντάπασιν, ὡς εὐλόγως ἂν εἴποι τις ἐκ τῶν εὐθὺς κατόπιν ἐπισυμβάντων τὰ πράγματα τεκμαιρόμενος καὶ ἰδίως ἐκ τῆς τύχης τῆς πολυκρότου ἐπιστολῆς Ἰωάννου τοῦ Η΄, ἐν ᾗ καὶ ἡ ὀρθοδοξία τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μοραβίας καὶ Παννονίας λαμπρῶς ἀνεκηρύττετο καὶ ἡ χρῆσις τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ κατεκυροῦτο.

Μετὰ τοῦ Μεθοδίου συναπέστειλε τῷ 880 εἰς Ῥώμην ὁ Σουατοπόλκος καὶ ἕνα ἐκ τῶν πιστῶν αὐτοῦ ἀρχόντων Σεμίζιον καλούμενον καὶ ἕτερον Βίχιγγον λεγόμενον· ὁ πρῶτος ἐξ αὐτῶν ἐντολὴν εἶχεν ἐκφράσαι τῷ πάπᾳ τὰ βαθύτατα σεβάσματα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, τὰς ἰσχυρὰς ὑπονοίας καὶ ἐνδείξεις, ἃς εἶχε δῆθεν οὗτος κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Μεθοδίου, καὶ τέλος τὴν κλίσιν αὐτοῦ τε καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχόντων πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ τάξεως ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς χώρας αὐτοῦ. Ὁ δεύτερος ἦν ὄργανον τῶν φράγκων ἐπισκόπων, ὅλως ἀφωσιωμένος εἰς αὐτοὺς καὶ κατὰ σύστασιν πάντως αὐτῶν ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ Σουατοπόλκου εἰς Ῥώμην ὅπως χειροτονηθῇ βοηθὸς ἐπίσκοπος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς. Ἡ χειροτονία τούτου ἐγένετο ἐν Ῥώμῃ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σουατοπόλκου, συνευδοκοῦντος καὶ τοῦ Μεθοδίου ὡς παντάπασιν ἀγνοοῦντος τὰ κατὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἀφοῦ δὲ ὁ Μεθόδιος ἐκηρύχθη, ὅλως ἀθῶος καὶ ἐν πᾶσιν ὀρθοδοξῶν καὶ τὰ περὶ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ὡρίσθησαν ὡς ὡρίσθησαν, ἐξεδόθη περὶ τούτων πάντων ἡ πρὸς τὸν Σουατοπόλκον γνωστὴ ἤδη ἡμῖν ἐπιστολὴ Ἰωάννου τοῦ Η΄· ἡ ἐπιστολὴ δὲ αὕτη, ἧς τὸ περιεχόμε-

νον οὐδαμῶς ἦν ἄγνωστον τῷ ἱεράρχῃ ὑπὲρ οὗ ἐγράφη, ἐνεχειρίσθη πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ὑπονοίας τῷ Σεμιζίῳ, ὅπως κομίσῃ τῷ ἡγεμόνι αὐτοῦ ἀσφαλῶς. Οὕτως ἀπῆλθον ἐκ Ῥώμης ὁ Μεθόδιος, ὁ Βίχιγγος καὶ ὁ Σεμίζιος ἐπανακάμπτοντες εἰς Μοραβίαν.

Ἡ πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ Ἰωάννου τοῦ Η΄ ἦν ἀναντιρρήτως ὁ θρίαμβος τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, ἡ καταισχύνη δὲ καὶ ἡ ἐσχάτη ταπείνωσις τῆς φραγκικῆς ἱεραρχίας· ἐκ τῆς τύχης ἄρα τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐξηρτᾶτο ἀμέσως τὸ πᾶν. Ἡ ἐπιστολὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν παραυτίκα ἐξάλειψιν καὶ τῆς ἐλαχίστης δογματικῆς ὑπονοίας ἐναντίον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Μοραβίας καὶ Παννονίας καὶ εἰς τὴν ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης διὰ τῆς ἀποδοκιμασίας καὶ ἀπορρίψεως τῶν ἀξιώσεων καὶ ἀπαιτήσεων τῶν φράγκων ἐπισκόπων. Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν σύνοδος ἀπεφαίνοντο ἐν αὐτῇ διαρρήδην καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας τοῦ Μεθοδίου καὶ ὑπὲρ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ, εἰς τὸ κῦρος δὲ τοῦτο ὤφειλε νὰ ὑποκύψῃ καὶ ὁ Σουατοπόλκος καὶ εἴ τις ἄλλος ἐκ τῶν ἀρχόντων αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν πρώτοις ὤφειλον ὑποκύψαι εἰς τοῦτο οἱ ἱεράρχαι τῆς Γερμανίας. Τί λοιπὸν ἐγένετο; Ὑπετάγησαν ἆρά γε οὗτοι, ὡς ὤφειλον, εἰς τὸ κῦρος τοῦτο; ἔπαυσεν ὁ κατὰ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου πόλεμος; τέλος πάντων ἔφθασεν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἰωάννου: «Ἂν, λέγει ὁ Γίνζελος λίαν περιπαθῶς ἐκτιθεὶς τὰ περὶ τούτων, ἂν ὑπῆρχεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν φράγκων ἐπισκόπων καὶ σπινθὴρ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἀνωτάτην ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν ἀρχήν, πρὸς τὸν ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης καθήμενον τὸν οὕτως ἀποφανθέντα ὑπὲρ τοῦ Μεθοδίου καὶ τῶν πραγμάτων τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ· ἂν ὑπῆρχεν ἐν αὐτοῖς καὶ σπινθὴρ ἁγίου ζήλου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ὤφειλον νὰ σεβασθῶσι τὴν φωνὴν αὐτῆς, νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὰς διατάξεις αὐτῆς καὶ νὰ ἐφησυχάσωσι, παραιτούμενοι τοῦ λοιποῦ πάσης κατὰ τοῦ Μεθοδίου ἀντιπράξεως· ἀλλὰ δυστυχῶς τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅλως τὸ ἐναντίον. Ὁ Βίχιγγος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν φράγκοι ἐπίσκοποι ἰδόντες τὴν ἔκβασιν, ἣν ἔλαβεν ἡ κατὰ τοῦ Μεθοδίου

καταγγελία αὐτῶν, καὶ καλῶς ἤδη ἐπιστάμενοι ὅτι οὗτος ἐπανήρχετο εἰς Μοραβίαν πολλῷ ἰσχυρότερος ἢ ὅ,τι ἦν πρότερον, κατέφυγον καὶ αὖθις εἰς τὰ αἰσχρὰ τῆς ἀπάτης καὶ τοῦ ψεύδους μέσα. Ἀντὶ τῆς ἐπιστολῆς, ἣν ἔλαβον ἐκ τῶν χειρῶν Ἰωάννου τοῦ Η΄ ὅπως ἐγχειρίσωσιν ἀσφαλῶς τῷ Σουατοπόλκῳ, ἐπέδωκαν τῷ ἡγεμόνι τῆς Μοραβίας ἑτέραν, ἣν αὐτοὶ ἔπλασαν ὡς ἐβούλοντο» (Βλ. Γίνζ. ἔνθ. ἀνωτέρ. σελ. 84).

Ποῖον τὸ περιεχόμενον τῆς πλαστῆς ἐπιστολῆς, ἣν ἐπέδωκαν αὐτῷ, ἅτε δὴ ἐξαφανισθείσης, οὐδὲν δυνάμεθα πλέον σήμερον νὰ εἴπωμεν μετὰ βεβαιότητος· οὐδὲν εἶναι ὅμως καὶ δύσκολον νὰ εἰκάσωμεν τὰ ἐν αὐτῇ ἔχοντες ἐνώπιον ἡμῶν τὴν εὐθὺς μετ' ὀλίγον (τῷ 881) ἐκδοθεῖσαν ἐπιστολὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ τὰ γράμματα τοῦ πάπα Ῥώμης Στεφάνου τοῦ ς΄, ἅπερ μάλιστα τῶν νεωτέρων τινὲς ὑπέλαβον ὅτι εἰσὶν αὐτὰ ἐκεῖνα τὰ ὑπὸ τοῦ Βιχίγγου καὶ τῶν φράγκων ἐπισκόπων ἐν γωνίᾳ καὶ παραβύστῳ χαλκευθέντα, ψευδῶς δὲ φέροντα τὸ ὄνομα Στεφάνου τοῦ ς΄. Τὸ πλαστουργηθὲν ἔγγραφον περιελάμβανε περίπου τάδε· ὅτι ὁ Μεθόδιος ἀνακριθεὶς ἐν Ῥώμῃ εὑρέθη μὲν ἑτεροδοξῶν ἐν τῇ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίᾳ, ἀπέπτυσεν ὅμως ἐπὶ τέλους· τὴν ἑτεροδοξίαν αὐτοῦ καὶ ὤμοσε τοῦ λοιποῦ διδάσκειν ὀρθοδόξως, ἤγουν ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ· ὅτι ἡ χρῆσις τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἀπηγορεύθη αὐτῷ αὐστηρῶς ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Βίχιγγος, ὁ καλὸς καὶ πιστὸς οὗτος λειτουργὸς τῆς ἐκκλησίας, ἐνόρκως ὑπέσχετο ἐνώπιον τοῦ πάπα καὶ τῆς περὶ αὐτὸν συνόδου ἵνα καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μεθοδίου ἐφεξῆς ἐπιτηρῇ καὶ εἰς τὴν ἀκριβῆ ἐκτέλεσιν τῆς λειτουργικῆς διατάξεως ἐπαγρυπνῇ.

Οὕτω τὰ πράγματα ἐκακουργήθησαν πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ τοῦ βασιλέως Σουατοπόλκου καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ ὑπηκόων, τῶν ἀθώων καὶ ἀπειροκάκων σλαύων. Ἀλλὰ τὸ αἰσχρὸν τέχνασμα δὲν ἦτον δυνατὸν νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ κεκρυμμένον· μετ' ὀλίγον ἀπεκάλυψε τὴν ἀπάτην ὁ Μεθόδιος· ἡ πρὸς αὐτὸν ἀμφίβολος καὶ ἐπιφυ-

λακτική συμπεριφορὰ τοῦ Σουατοπόλκου, αἱ ἀναίσχυντοι ψευδολογίαι καὶ ἀξιώσεις τοῦ Βιχίγγου καὶ ἡ ἐντεῦθεν γενικὴ σχεδὸν ἀκαταστασία καὶ ἀβεβαιότης τῶν πραγμάτων τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς ἐκκλησίας ἠνάγκασαν ἐπὶ τέλους τὸν σεβάσμιον ἱεράρχην νὰ λύσῃ τὴν σιωπήν. Μετὰ παρρησίας καὶ θάρρους ἐπεκαλέσατο ἤδη ὁ Μεθόδιος τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιστολὴν Ἰωάννου τοῦ Η΄, ἀλλὰ καὶ ὁ ἡγεμὼν οὐδὲν ἧττον διεβεβαιοῦτο ὅτι τὸ περιεχόμενον αὐτῆς ἦν ὅλως διάφορον οὗ ἔλεγεν ὁ Μεθόδιος, ὁ δὲ ἀναιδὴς Βίχιγγος ἐπέμενεν ἐπικαλούμενος τὸν ὅρκον, ὃν παρ' αὐτοῦ ἐζήτησε καὶ ἔλαβε δῆθεν ὁ Ἰωάννης ἐν Ῥώμῃ. Εἰκότως ἄρα ὁ Μεθόδιος πανταχόθεν ἤδη στενοχωρούμενος, πλήρης ἀμφιβολίας καὶ δισταγμῶν περὶ τῆς εἰλικρινείας τῶν ἐν Ῥώμῃ, ἐφανέρωσε ταῦτα πάντα τῷ Ἰωάννῃ, προσκλαιόμενος ὅτι τὰ τῷ Σουατοπόλκῳ ἐπιδοθέντα γράμματα οὐκ ἦσαν αὐτὰ ἐκεῖνα, ἅπερ καὶ αὐτὸς εἶδε καὶ ἀνέγνω ἐν Ῥώμῃ, ὅτι ἄλλα ἀνεγνώσθησαν αὐτῷ ἐν Ῥώμῃ καὶ ἄλλα ἀπεστάλησαν, ἐξ οὗ καὶ πολλὰ ἔδει ὑπομένειν καὶ πρὸς πειρασμοὺς παλαίειν καθημέραν σκληρούς. Τούτων οὕτω διὰ γραμμάτων δηλωθέντων, Ἰωάννης ὁ Η΄ ἐπέστειλε τῷ Μεθοδίῳ τῷ 881 διαβεβαιούμενος ὅτι δεύτερα γράμματα οὔτε ἐγράφησαν, οὔτε ἀπεστάλησαν, ὅτι αὐτὰ ἐκεῖνα ἐπέμφθησαν, ἅπερ καὶ αὐτὸς (ὁ Μεθόδιος) εἶδεν ἐν Ῥώμῃ, ὅτι πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Βίχιγγον οὔτε κοινῇ οὔτε ἰδίᾳ ἐλαλήθησαν ἄλλα παρὰ τὰ διατυπωθέντα ἐν τῷ γράμματι, ἥκιστα δὲ ἐζητήθη καὶ ἐλήφθη παρ' αὐτοῦ ὅρκος, περὶ οὗ οὐδὲ λέξις ἐλέχθη αὐτῷ. Προτρέπων δὲ τὸν Μεθόδιον ἵνα πᾶσαν περὶ τούτων ἀμφιβολίαν καὶ δισταγμὸν μακρὰν αὐτοῦ ἐκδιώκων ἐμμένῃ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ μὴ λυπῆται ἐπὶ τοῖς ἀνιαροῖς, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρῃ, παρεμυθεῖτο ὑπισχνούμενος νὰ τιμωρήσῃ τὸν Βίχιγγον κανονικῶς, ἐπειδὰν ἐμφανισθέντες ἀκουσθῶσιν ἐν Ῥώμῃ ἀμφότεροι (ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Βίχιγγος)[1].

1. Verum auditis per tuas litteras variis casibus, vel eventibus tuis, quanta compassione tibi condoluerimus ex hoc advertere poteris... nostrisque apostolicis litteris glorioso principi Sphento-

Ἀρά γε προσεκλήθη ὁ Βίχιγγος ἐν Ῥώμῃ πρὸς ἀπολογίαν ἢ οὔ: προσκληθεὶς δὲ ὑπήκουσεν ἢ οὔ; ἐπετιμήθη τοὐλάχιστον ἀμέσως παρὰ τοῦ πάπα Ἰωάννου διὰ γράμματος ἐφ οἷς κατηγορεῖτο; Οὐδὲν τούτων ἱστορεῖται· τοῦτο μόνον λέγεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων βιογράφων (Legend. bulgar. c. 7) ὅτι ὁ Μεθόδιος ἀνεθεμάτισεν ἐπὶ τέλους τὸν Βίχιγγον, ὅπερ ὑποδείκνυσιν ἡμῖν ὅτι ἡ Ῥώμη ἤτοι οὐδὲν κατ' αὐτοῦ ἐπεχείρησεν ἢ καὶ ἐπιχειρήσασα ἀπέτυχε, τοῦ δολίου καὶ ἀναιδοῦς ἐκείνου ἐπισκόπου ἔχοντος ἰσχυροὺς προστάτας τόν τε βασιλέα τῆς Μοραβίας Σουατοπόλκον καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Παννονίας Ἀρνοῦλφον, πρώτιστα δὲ πάντων καὶ μάλιστα αὐτὸν ἴσως τὸν κρύφιον ἐναντίον τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης πόθον τῆς Ῥώμης (πρβλ. Γίνζ. ἔνθ. ἀν. σελ. 84—87).

Τέσσαρες ἔκτοτε παρῆλθον ἐνιαυτοὶ πολλῆς βεβαίως πικρίας τῷ γηραιῷ ἱεράρχῃ, ἕως οὗ οὗτος πλήρης ἡμερῶν παρέδωκε τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. «Ὁ θάνατος τοῦ Μεθοδίου, λέγει ὁ Γίνζελος, ἦν διὰ τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ μεγάλη δοκιμασία· διότι ἐν αὐτῷ, ὅστις ἦν ὁ πατὴρ καὶ προστάτης αὐτῆς, ἀπώλεσεν αὕτη τὸ πρώτιστον καὶ μέγιστον στήριγμα· ὅ,τι δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἅπας ὁ περὶ αὐτὸν εὐσεβὴς λαὸς τὴν ἀπώλειαν ταύτην προβλέποντες προέλεγον, τοῦτο καὶ συνέβη». Τῷ ὄντι ὁ θάνατος τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς ἀφῆκεν ἐλεύθερον τῆς ἐνεργείας τὸ στάδιον οὐ μόνον εἰς τὸν φραγ-

bulcho quas ei asseris fuisse delatas, hoc ipsum significavimus, et neque aliæ litteræ nostræ ad eum directæ sunt, neque episcopo illi palam, vel secreto aliud faciendum injuximus, et aliud a te peragendum decrevimus. Quanto minus credendum est, ut sacramentum ab eodem Episcopo exhigeremus, quem saltem levi sermone super hoc negotio allocuti non fuimus... Ceterum de aliis tentationibus, quas diverso modo perpessus es, noli tristare, quin potius hoc secundum apostolum omne gaudium prossus existima... quicquid jam dictis epistolis (κατ' ἄλλους ἀναγνωστέον dictus episcopus) contra suum ministerium in te exercuit, utramque audientiam coram nobis discussam, adjuvante Domino, legitimo fini trademus et illius pertinaciam judicii nostri sententia corripere non omittemus. (Βλ. καὶ ταύτην τὴν ἐπιστ. παρὰ τῷ Γινζ. Anhang. σελ. 62.

κικὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ ὅ,τι οὐκ ἤνυσαν οὗτοι ζῶντος αὐτοῦ, διεπράξαντο ἤδη μετὰ τὴν τελευτήν, ἥτις κατὰ τὴν ἐπικρατεστέραν σήμερον γνώμην τίθεται τῇ 6 ἀπριλίου τοῦ 885 σωτηρίου ἔτους συνῳδὰ τῷ ἐκ Παννονίας ἀρχαίῳ βιογράφῳ (Leg-pann. c. 17)[1].

Περίλυποι οἱ μαθηταὶ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου προσῆλθον αὐτῷ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δεόμενοι ὑποδεῖξαι αὐτοῖς τὸν διάδοχον αὐ-

1. Τῇ γνώμῃ ταύτῃ φαίνεται ἐν μέρει προσχωρῶν καὶ Λέων ὁ ΙΓ' ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ. Κατ'ἄλλους ὁ Μεθόδιος ἐτελεύτησε τῷ 886 ἢ 887, κατὰ τὸν Κοπιτάριον μεταξὺ τοῦ 884 καὶ 894, κατὰ τὸν Βαττεμβάχιον τῷ 892, κατὰ τὸν Σχλοίζερον (Schlœzer) τῷ 899, καὶ κατὰ τὸν Στρεδόφσκυον τῷ 910! Ἐν αὐτοῖς δὲ τούτοις τοῖς χρονικοῖς τῆς Παννονίας (Leg. pann. c. 17), οἷς συνᾴδουσι καὶ ἄλλα καὶ ὁ τοῦ ἐν ἁγίοις Κλήμεντος ἐπισκόπου Βουλγαρίας βίος (Leg. bulgar. c. 6) ὁ Μεθόδιος ἱστορεῖται τελευτήσας καὶ ταφεὶς ἐν Μοραβίᾳ. Οἱ ἀρχαιότεροι καὶ κατὰ τοῦτο διαφωνοῦσι θέλοντες αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ τὸ ζῆν ἐκμετρήσαντα καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μνημείῳ ταφέντα, ἐν ᾧ καὶ ὁ μακάριος ἀδελφὸς αὐτοῦ Κύριλλος τῷ 869, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κἀκεῖνο ἐκ τοῦ ἀέρος ἀρύονται. Περιττὸν δὲ προσθεῖναι ἐνταῦθα ὅτι εἰσὶ καὶ ἕτεροι ἐῶντες τὰ περὶ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου τῆς τελευτῆς τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς παντάπασιν ἀόριστα (βλ. Γίνζ. ἔνθ. ἀν. σελ. 90—91 καὶ Μαρτίνωφ ἔνθ. ἀν. σελ. 393—394). Τὸ τέλος τοῦ σεβασμίου ἱεράρχου ἀφηγεῖται ὁ ἐκ Παννονίας ἀρχαῖος βιογράφος λίαν συμπαθῶς ὧδε «Τῇ κυριακῇ τῶν Βαΐων συνηγμένου τοῦ λαοῦ εἰσῆλθεν ὁ Μεθόδιος εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ καὶ μετὰ βραχεῖαν διδαχὴν εὐλογήσας τὸν βασιλέα, τὸν ἱερὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν εἶπε Γρηγορεῖτε παρ'ἐμοί, τέκνα, μέχρι τῆς τρίτης ἡμέρας, ὃ δὴ καὶ ἐγένετο· ὅτε δὲ ἀνέτειλεν ἡ τρίτη ἡμέρα ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπε Κύριε, εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου· καὶ ἀνεπαύθη ἐν χερσὶ τοῦ πρεσβυτερίου αὐτοῦ τῇ 6 ἡμέρᾳ τοῦ ἀπριλίου, ἰνδικτιῶνος γ', ἔτει δὲ ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6393 (τουτέστι τῷ 885 ἀπὸ σωτῆρος Χριστοῦ). Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἀπέδωκαν αὐτῷ τὰς ὀφειλομένας τιμάς, ἀνεγνώσθη ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία λατινιστί, ἑλληνιστὶ καὶ σλαυϊστί, ἐτελέσθη ἡ θεία μυσταγωγία καὶ ἐτάφη ἐν τῇ συνοδικῇ ἐκκλησίᾳ (synodali ecclesia), συναριθμηθεὶς μετὰ τῶν πατέρων αὐτοῦ, τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν ἀποστόλων, τῶν διδασκάλων καὶ τῶν μαρτύρων. Ἀναρίθμητον πλῆθος λαοῦ συνέρρευσε πανταχόθεν εἰς τὴν κηδείαν αὐτοῦ ὅπως θρηνήσωσι τὸν διδάσκαλον καὶ τὸν καλὸν ποιμένα· ἄνδρες καὶ γυναῖκες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, πλούσιοι καὶ πένητες, ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, χῆραι καὶ ὀρφανά, ξένοι καὶ ἰθαγενεῖς, ἀσθενοῦντες καὶ καλῶς ἔχοντες, πάντες συνέδραμον εἰς τὴν ἐκφορὰν αὐτοῦ, ὅστις τοῖς πᾶσι γέγονε τὰ πάντα ἵνα τοὺς πάντας κερδήσῃ» (Leg. pann. c. 17).

τοῦ ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι ἂν τοιοῦτος ἐξελέγετο εἷς ἐκ τῶν πιστῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἐξησφαλίζετο ἐν ταῖς χώραις ἐκείναις καὶ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἡ περαιτέρω ὕπαρξις. Ὁ θεοφιλὴς ἱεράρχης ἐνέδωκε καὶ ὡς διάδοχον αὐτοῦ ὑπέδειξε τὸν Γοράσδον, εἰπών Οὗτός ἐστι μοραβὸς ἐξ οἴκου περιφανοῦς, ἔμπειρος καὶ τῆς λατινικῆς γλώσσης καὶ ὀρθόδοξος· εἴη ἀρεστὸς τῷ Θεῷ καὶ ἡμῖν ὥσπερ καὶ ἐμοί[1].

Ἀλλὰ καθὼς ὁ Μεθόδιος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν προνοήσαντες ἠσφαλίσαντο κατὰ τὸ ἐνὸν τὰ ἑαυτῶν πράγματα διὰ τῆς ἐκλογῆς ἑνὸς σλαύου, οὕτω καὶ ἡ ἀντίπαλος μερὶς τῶν φράγκων πρῶτον αὐτῆς ἔργον ἔθετο τὸ ἐκ ποδῶν ποιήσασθαι καὶ τοῦτον καὶ πάντας τοὺς ἄλλους, οὓς ἡ ἐνδελεχὴς μέριμνα τοῦ ἱεράρχου εἶχε προπαρασκευάσασα πρὸς διδασκαλίαν τοῦ εὐσεβοῦς ἐκείνου λαοῦ καὶ πρὸς καταρτισμὸν αὐτοῦ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. Ὁ Γοράσδος ἦν ἁγιώτατος καὶ ἱκανότατος ἀνήρ· ἀλλὰ δὲν ἦτον ὁ Μεθόδιος. Ἀλλὰ καὶ αἱ πολιτικαὶ σχέσεις τοῦ Σουατοπόλκου πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Παννονίας Ἀρνοῦλφον, τὸν πάτρωνα τοῦ Βιχίγγου, πρὸ πάντων δὲ βεβαίως ἡ τροπὴ ἣν ἔλαβον τὰ πράγματα ἐν Ῥώμῃ ἐπήνεγκον τὴν καταστροφὴν τῶν τοσούτων καὶ τηλικούτων ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἀγώνων τῶν δύο ἐξ Ἀνατολῆς διδασκάλων ἐν Μοραβίᾳ. Ὁ Σουα-

1. Interrogarunt autem et dixerunt: Quem agnoscis pater et doctor honorabilis inter discipulos tuos in instituendo tibi successorem? Monstravit vero illis unum ex fidis discipulis suis dictum Gorazd, dicens: Hic est vestræ patriæ vir ingenuus atque in latinis libris apprime eruditus et orthodoxus: hoc sit Deo gratum et vobis sicuti et mihi (Leg. pann. c. 17). Ὅτι δὲ καὶ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐμπειρότατος ἐτύγχανεν ὁ ἱερὸς Γοράσδος ἢ Γοράσδων λέγεται ῥητῶς ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἐν ἁγίοις Κλήμεντος ἐπισκόπου Βουλγαρίας κεφ. 12. Gorasdus ille quem e Moravo oriundum et utriusque linguæ slovenicæ et græcæ peritissimum virtus Methodii ad sedem episcopalem evexit... Horum (slavorum presbyterorum) vero primus tenebat Gorasdus... qui ab ipso Sancto finis suis conscio archiepiscopus Moravi renunciatus est.

τοπόλκος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἄρχοντες ὑπέγραψαν μετ' οὐ πολὺ τὴν ἔξωσιν τῶν σλαύων μαθητῶν τοῦ Μεθοδίου, καὶ δὴ τῷ 886 διακόσιοι ἐξ αὐτῶν, οἱ διαπρεπέστεροι, ἀπήχθησαν διὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Μοραβίας, ὁπόθεν διεσπάρησαν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ γενόμενοι δεκτοὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας ὡς ὁμολογηταὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Διέλαμψαν δὲ ἐν τούτοις ἐπ' ἀρετῇ καὶ ἁγιότητι βίου ἐξόχως ὁ Γοράσδος, ὁ Κλήμης, ὁ Ναοὺμ, ὁ Ἀγγελάριος καὶ ὁ Σάββας, ὧν καὶ τὴν μνήμην σὺν τῇ τῶν διδασκάλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου εὐλαβῶς τελοῦσι μέχρι τῆς σήμερον κατὰ τὴν κς' νοεμβρίου αἱ χῶραι αἱ ὑποδεξάμεναι αὐτοὺς ἐν τοῖς ἑαυτῶν κόλποις[1].

Σὺν τῇ ἐξώσει τοῦ λογιωτέρου καὶ νοημονεστέρου σλαυϊκοῦ κλήρου ἐκ τοῦ βασιλείου τοῦ Σουατοπόλκου συνεξώσθη καὶ ἡ κρατοῦσα τέως αὐτόθι ὀρθόδοξος πίστις τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ τῆς ἀνατολικῆς θείας λατρείας τάξις καὶ ἡ ἐν αὐτῇ ἐν χρήσει οὖσα σλαυϊκὴ γλῶσσα. Ταῦτα δὲ πάντα οὐ μόνον οὐ προέλαβεν ἡ Ρώμη, ἀλλὰ καὶ συνέπραξεν ἐν τούτοις καὶ ἐπισήμως παρεσκεύασεν αὐτὰ εἰς τρόπον ἥκιστα τιμῶντα τὸ ὕψος τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς περιωπῆς καὶ περιφανείας, ὡς γίνεται δῆλον ἐκ τῶν γραμμάτων τοῦ πάπα Στεφάνου τοῦ ς' (885—891) ἅπερ μετὰ τῶν γραμμάτων Ἰωάννου τοῦ Η' ἀρτίως ἀνεῦρεν ἐν τῷ κώδικι τοῦ βρεττανικοῦ μουσείου ὁ Ἔβαλδ.

Ἐν τῷ κώδικι τούτῳ κεῖται τὸ ἐνταλτήριον γράμμα (Communitorium) τοῦ πάπα τούτου, ὅπερ ἔφερον μετὰ χεῖρας οἱ εἰς Μοραβίαν (ad Slavitos) ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ Δομίνικος ἐπίσκοπος καὶ Ἰωάννης καὶ Στέφανος οἱ πρεσβύτεροι, ἐλλείπει δὲ ἡ πολυθρύλλητος ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν Σουατοπόλκον, ἡ ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς

1. Βλ. τὴν ἀκολουθίαν αὐτῶν χειρόγραφον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀνάμνησιν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν καὶ τοῦ πατριαρχ. Τυρνόβου ὑπὸ Γ. Νέμτσωφ ἐν Κωνσταντινουπόλει τύποις Μακεδονίας 1868, καὶ τὴν σύντομον ἱστορικὴν περιγραφὴν τῆς μητροπόλεως Βελεγράδων ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Βελεγράδων Ἀνθίμου ἐν Κερκύρᾳ 1868.

φῶς ἐξελθοῦσα καὶ πολλαχῶς μέχρις ἐσχάτων σχολιασθεῖσα καὶ διαμφισβητηθεῖσα· ἀλλ' ἡ πρὸς τὸ ἐνταλτήριον τελεῖα ἐν πᾶσι συμφωνία αὐτῆς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν καταλείπει σήμερον παρὰ τοῖς κριτικοῖς ὅτι καὶ αὕτη, ὡς τὸ ἐνταλτήριον, εἰσὶ γράμματα ἐπίσημα ἐξελθόντα τότε, ὀλίγον μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καγγελαρίας τῆς Ρώμης. Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐκηρύχθησαν ἤδη καὶ ἄλλοι καὶ αὐτὸς ὁ Ἔβαλδ, λίαν δὲ εὐγλώττως ὑπεραπολογεῖται αὐτῆς ὁ κύριος Μαρτίνωφ ἐν τῇ προμνησθείσῃ (σελ. 101) διατριβῇ αὐτοῦ. Καὶ τῷ ὄντι τὰ γράμματα ταῦτα ἦσαν ἀναγκαιότατα τότε πρὸς καθησύχασιν τοῦ σλαυϊκοῦ λαοῦ μέλλοντος νὰ ἴδῃ αἴφνης τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ ἀρδην ἀνατρεπόμενα διὰ τῆς ἐκλατινίσεως αὐτῶν· διὸ καὶ ἡμεῖς παρατρέχοντες ὧδε πᾶν ἄλλο, περιοριζόμεθα ἁπλῶς εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν κυριωτέρων σημείων τοῦ καλάμου Στεφάνου τοῦ ς' ἵνα ἐννοήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν μέχρι τίνος βαθμοῦ καὶ πόσον ταχέως ἐπελάθετο καὶ πάλιν ἑαυτῆς ἡ Ρώμη, ἡ Ρώμη, ἧς τῶν λόγων τοσοῦτον εὐλαβῶς καὶ περιπαθῶς μνημονεύει σήμερον ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' μετὰ χίλια, ὡς λέγει, ἀκριβῶς ἔτη.

Στέφανος ὁ ς' ἐν τοῖς γράμμασιν αὐτοῦ πρῶτον ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος συνοψίζων τὴν καθολικὴν (;!) περὶ τῆς ἐκπορεύσεως αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὡς ἑξῆς· Spiritus sanctus a Patre et Filio, nec ingenitus ut duo patres, nec genitus ut duo filii, sed procedens dicitur ὅπερ ἐστί, «τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ οὐκ ἀγέννητον, ἵνα μὴ δύο Πατέρες, οὐδὲ γεννητόν, ἵνα μὴ δύο Υἱοί, ἀλλὰ προιὸν λέγεται». Εἰς ἐκείνους δὲ οἵτινες ἤθελον ἀντιτάξει ὅτι οἱ ἅγιοι πατέρες ἀπηγόρευσαν τὴν προσθήκην ἢ τὴν ἀφαίρεσιν οἵας δή τινος λέξεως ἐκ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως οἱ ἀπεσταλμένοι αὐτοῦ ὤφειλον ἀπαντῆσαι ὅτι ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία πιστὴ φύλαξ τῶν ἱερῶν δογμάτων, οὐδέποτε (;!) ἐκλονίσθη ἐν τῇ καθολικῇ πίστει, ἀλλὰ τοὐναντίον ἐστερέωσεν ἐκείνους, ὧν ἡ πίστις ἐκλονεῖτο καὶ ὅτι οὐδαμῶς

μεταβάλλει (:!) τὰ δόγματα, ἀλλὰ διεξηγεῖται αὐτὰ τοῖς μὴ ἐννοοῦσιν ἢ παρερμηνεύουσιν αὐτὰ (non immutando sancta dogmata, sed aut non intelligentibus aut mala sentientibus exponendo). Ἐν τέλει δὲ τοῦ ἐνταλτηρίου παρατίθενται ὡς ἐπιβοηθητικὰ δῆθεν διάφορα ἔγγραφα σχετικὰ πρὸς τὴν προσθήκην τοῦ φιλιόκβε ἐν τῷ συμβόλῳ, ἤτοι ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ διαλόγου τοῦ ἐν ἔτει, 809 μεταξὺ τῶν ἀπεσταλμένων Καρόλου τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ Γ', ὅστις, ὡς γνωστόν, ἀκράδαντος διαμείνας ἐν τῇ πίστει τῶν μακαρίων πατέρων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἠρνήσατο ἀποδέξασθαι καὶ καθιερῶσαι τὴν ἀσύγγνωστον προσθήκην, ἔλεγχον καὶ καταισχύνην διηνεκῆ τῶν μετὰ ταῦτα παπιστῶν.

Δεύτερον ἀπαγορεύει διαρρήδην καὶ ἀποτόμως τὸ ἐπιτελεῖσθαι τὴν θείαν λειτουργίαν σλαυϊστί, ἀναφέρων ὅτι τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην ἀπεδέξατο καὶ μεθ' ὅρκου ἡτοιμάζετο διαβεβαιώσασθαι Ἰωάννῃ τῷ Η' τὸ μηκέτι τοῦ λοιποῦ ἐπιτελέσαι τὴν θείαν λειτουργίαν σλαυϊστὶ καὶ αὐτὸς ὁ Μεθόδιος (:!). Καὶ εἰ μέν τις, ἐπάγει μετὰ ταῦτα, κάτοχος ὢν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης καὶ καλῶς ἐν αὐτῇ γεγυμνασμένος δύναται διεξηγεῖσθαι τῷ λαῷ τὰ λόγια τοῦ εὐαγγελίου, ποιείτω τοῦτο· ὅτι ἀρεστὸν τοῦτο τῇ ἁγίᾳ ἕδρᾳ. Ἐὰν δέ τις παρακούων ἐκκλίνῃ τῶν διατάξεων τούτων, ἔστω βέβαιος ὅτι ἀναθεματισθήσεται. Προβαίνων δὲ ὁ περινούστατος ποντίφηξ διατάσσει ἵνα οἱ ἀπειθοῦντες τούτοις μὴ μόνον τῆς κοινωνίας τῶν πιστῶν ἀποκόπτωνται, ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλείου ἐξορίζωνται, ὅπως μὴ ὡς ψωραλέα πρόβατα μεταδιδῶσι τὸ μόλυσμα καὶ τῷ λοιπῷ ποιμνίῳ!

Τρίτον πραγματεύεται περὶ τῶν νηστειῶν τῆς ἐκκλησίας διεξηγούμενος τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τήρησιν αὐτῶν συνιστῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς συνηθείας τοῦ νηστεύειν τὸ σάββατον, συνηθείας ἰδιαζούσης τοῖς λατίνοις, ἀγνώστου δὲ παντάπασιν ἐν τῇ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ[1].

1. Τὸ πνεῦμα ἐν ᾧ γεγράπται ἡ ἐπιστολὴ Στεφάνου τοῦ Γ' τίθησιν ἐκτὸς πάσης

Τέταρτον ὁ πάπας ἐντέλλεται τοῖς ἀπεσταλμένοις αὐτοῦ ἀπαγορεῦσαι τῷ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου ὑποδειχθέντι ὑποψηφίῳ (τῷ ἱερῷ Γοράσδῳ) τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἐπιτροπικῶν καθηκόντων μέχρις οὗ ἐμφανισθῇ οὗτος αὐτοπροσώπως ἐν Ῥώμῃ καὶ δικαιολογήσῃ τὰ κατ' αὐτὸν διὰ ζώσης φωνῆς.

Πέμπτον ἐπαινεῖ τὴν ὀρθοδοξίαν, τὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Σουατοπόλκον ἀφοσίωσιν τοῦ Βυρίγγου (ἐκείνου τοῦ ἀναιδεστάτου καὶ κακούργου ἀνθρώπου), ἀποκαλεῖ αὐτὸν σεβάσμιον ἐπίσκοπον καὶ προσφιλέστατον συνάδελφον (venerandum episcopum et carissimum confratrem!), καὶ ἐμπιστεύεται αὐτῷ τὴν κυβέρνησιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Μοραβίας!

Ἕκτον Στέφανος ὁ ς' μέμνηται ἀκολούθως τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, ὃν εἶχε γνωρίσει βεβαίως καὶ προσωπικῶς ἄλλοτε ἐν Ῥώμῃ, μέμνηται δ' αὐτοῦ πῶς; Ἀναφέρει ἁπλῶς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, οὐδένα ἀποδιδοὺς αὐτῷ τίτλον, δι' οὐδενὸς αὐτὸ περικοσμῶν ἐπιθέτου· τοὐναντίον ἐκπλήσσεται ὅτι, καθὰ ἤκουσεν, ὁ Μεθόδιος ἐνέμενε διασπείρων τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν

ἀμφιβολίας ὅτι καὶ τὰ περὶ νηστειῶν ἐν αὐτῇ λεγόμενα κεῖνται οὐχὶ ἀσκόπως. Ὁ πάπας συνίστησι τῷ ἄρχοντι τῆς Μοραβίας Σουατοπόλκῳ καὶ παντὶ τῷ λαῷ αὐτοῦ σὺν τῇ νηστείᾳ τῆς τετάρτης καὶ τῆς παρασκευῆς καὶ τὴν νηστείαν τοῦ σαββάτου· «ἔστι μὲν δή, λέγει, τὸ νηστεύειν παράγγελμα κυριακὸν καὶ ἀποστολικόν, ἀλλ' ἐν ποίαις ἡμέραις νηστευτέον καὶ ἐν ποίαις καταλυτέον οὔτε ὁ Κύριος οὔτε οἱ ἀπόστολοι αὐτοῦ ὥρισαν ἀκριβῶς. ἀλλὰ τὸ ἀρχαῖον τῶν πατέρων ἔθος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κρατεῖ, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις κρατοῦσι καὶ νόμου τόπον ἐπέχουσιν εὐλόγως αἱ ἀρχαῖαι διατάξεις καὶ τῶν προγόνων τὸ ἔθος. Νηστευτέον οὖν τὴν τετάρτην, ἐπειδὴ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην συμβούλιον ἔλαβον οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα τὸν Ἰησοῦν κρατήσωσι καὶ θανατώσωσιν· ἡ δὲ παρασκευὴ εἰκότως διὰ νηστείας ἄγεται διὰ τὴν πρὸς τὸ πάθος τοῦ Κυρίου εὐλάβειαν· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ τὸ σάββατον νηστευτέον πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ πένθους, ὃ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἐν τῷ μνημείῳ ἀναπαυόμενον τὸν Κύριον ἀνθρωπίνως νοοῦντες ἐπένθησαν οἱ ἀπόστολοι» (Epistola Stephani pape ad Zvendopolcum regem παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀν. Anhang p. 66). Τὴν νηστείαν τοῦ σαββάτου ἄγνωστον οὖσαν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐκκλησίαις οὐ παρεδώκαν τοῖς μαθηταῖς αὐτῶν οἱ μακάριοι ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος· καὶ διέφερον ἄρα καὶ ἐν τούτῳ τῶν δυτικῶν αἱ ὑπ' αὐτῶν ἱδρυθεῖσαι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι. καὶ ἀνάγκη ἄρα ἦν ἵνα καὶ τοῦτο νῦν σὺν τοῖς ἄλλοις διδαχθῶσιν αὗται.

διχόνοιαν, καθ'ὧν καὶ ἐκφράζει τὴν τελείαν ἀποδοκιμασίαν αὐτοῦ, εἰ τὰ λεγόμενα ἦσαν ἀληθῆ[1].

Τοιαύτην λοιπόν, ἀμφίβολον ὅλως καὶ ἀλλοπρόσαλλον καὶ ὕποπτον, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπωμεν τό γε νῦν· ἐροῦσι γὰρ τοῦτο κατόπιν αὐτοὶ οἱ εὐλαβέστατοι τῆς Ῥώμης ποντίφικες) τοιαύτην ἐχάραξε τὴν μεγάλην μορφὴν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου τῶν σλαύων ὁ προκάτοχος Λέοντος τοῦ ΙΓ', τοῦ τοσοῦτον θερμῶς σήμερον, μετὰ χίλια ἀκριβῶς ἔτη, τὴν ἁγιότητα αὐτοῦ συνιστῶντος εἰς τὸ σέβας καὶ εἰς τὴν τιμὴν τῶν ἁπανταχοῦ κατολίκων. Ἀληθῶς ποικίλον τι καὶ πολύμορφον καὶ δύσληπτον ἡ Ῥώμη. Ὁ Μεθόδιος οὐ μόνον δὲν ἐξηγιάσθη μετὰ θάνατον ὑπὸ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλανωμένοις συγκατελέγη. Καὶ πῶς ἄλλως ἦν δυνατὸν ῥᾴδιον νὰ διασεισθῇ καὶ καταπέσῃ ἡ ἱερὰ οἰκοδομή, ἣν διὰ τοσούτων ἱδρώτων ἀνήγειραν ἐν Μοραβίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ οἱ ἀοίδιμοι τῶν σλαύων ἀπόστολοι; Μὴ δίσταζε δέ, ἀναγνῶστα, μηδ' ἐρώτα τίνες καὶ ποῖαι ἦσαν αἱ δεισιδαιμονίαι, ἃς διέσπειρε μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς τὸ φωτόμορφον τέκνον τῆς Ἀνατολῆς· δεισιδαιμονίαι ἀποκαλοῦνται α] ἡ θεία τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλία καὶ τῶν ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων ἡ πίστις ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, οὐ μὴν δὲ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque), ὡς ἔχαιρον τερετίζοντες οἱ φράγκοι· β] ἡ χριστιανικωτάτη διδασκαλία ὅτι καὶ ἐν τῇ σλαυϊκῇ γλώσσῃ, ὥσπερ δὴ καὶ ἐν πάσῃ ἄλλῃ, ἔξεστι λατρεύειν τῷ Θεῷ, καὶ γ] ἡ τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας πεποίθησις ὅτι ἡ διατύπωσις τῆς ἱερᾶς λατρείας τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν οὐδαμῶς ἐστιν ἧττον ἱερὰ καὶ ἁγία τῆς κατὰ τὴν Δύσιν ἐκ τῶν ἀρχαίων χρόνων κατερχομένης. Εἰ δὲ βούλει μαθεῖν καὶ τὰ κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς διχονοίας, ἧς προΐστατο ὁ ἱερὸς πατήρ, ὡς διεκήρυττον οἱ ἐχθροὶ τῆς

1. Methodium namque supersticioni non edificationi, contencioni non paci insistentem audientes, plurimum mirati sumus, et si ita est ut audivimus, supersticionem ejus penitus abdicamus. (Πρβλ. Μαρτίνωφ ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 384—391).

ἀληθοῦς καὶ καθολικῆς πίστεως, ἔχεις καὶ τούτων τὴν ἐξήγησιν ἐν οἷς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὴν διαγωγὴν ἐκτιθέμενοι τοῦ ἀναιδεστάτου Βιχίγγου. Διχόνοια λοιπὸν καλεῖται ἡ πρὸς τὸ ψεῦδος, τὴν ἀναισχυντίαν καὶ τὴν κακοδοξίαν διάστασις, δεισιδαιμονία δὲ ἡ ὀρθοδοξία, περὶ ἧς τοσοῦτον ἐκήδοντο καὶ ἐμερίμνων οἱ μακάριοι ἀδελφοί, ὥστε ὁ ἱερὸς Μεθόδιος καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν πνοὴν μεταξὺ τῶν ἄλλων προσόντων τοῦ ὑπ'αὐτοῦ ὑποδειχθέντος ὑποψηφίου διαδόχου αὐτοῦ συγκατηρίθμει καὶ τοῦτο, ὅτι οὗτος ἦν ὀρθόδοξος, ἔχων τὴν ἐπίγνωσιν τῶν πρώτων καὶ ὑψίστων ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς τε κατὰ Χριστὸν ἁγίας ἐλευθερίας, καὶ τῆς ἀπολύτου εἰς τὴν ἀποκεκαλυμμένην πίστιν ὑπακοῆς· τῶν ἀρχῶν, καθ'ἃς οὐδεμία διδασκαλία δύναται νὰ ἀναχθῇ εἰς δόγμα πίστεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας καὶ τροποποιήσῃ οὕτως ἢ ἄλλως τὴν διατετυπωμένην πάγκοινον αὐτῆς ὁμολογίαν, ἂν μὴ πρῶτον ἀποδειχθῇ οὖσα διδασκαλία τῆς ἀποκεκαλυμμένης θρησκείας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ζῶσα ὡς τοιαύτη ἐν τῇ θρησκευτικῇ συνειδήσει τῆς καθόλου ἐκκλησίας, καὶ δεύτερον ἂν μὴ ἐγκριθῇ ὑπὸ συμπάσης συλλήβδην τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας δι'ἁγίας οἰκουμενικῆς συνόδου· τῶν ἀρχῶν, καθ'ἃς οὐδὲν καθαρῶς φυσικὸν καὶ ἀνθρώπινον, ἥκιστα ἄρα τὰς διαφόρους γλώσσας τῶν ἐπὶ γῆς λαῶν δύναται νὰ ἀποτροπιάζηται ὁ χριστιανός, ἔχων ἱερωτάτην μάλιστα ἀποστολὴν νὰ ἐγκολπωθῇ καὶ ἁγιάσῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ πᾶν ὅ,τι τοιοῦτόν ἐστι· τῶν ἀρχῶν τέλος, καθ'ἃς ὅσην ἐλευθερίαν εἶχον οἱ κατὰ τὴν Δύσιν εἰς τὴν μόρφωσιν τῶν κατὰ τὴν θείαν λατρείαν κατὰ τὸ μέτρον τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἰδιοφυΐας, τοσαύτην εἶχον καὶ οἱ κατὰ τὴν Ἀνατολήν. Οἱ δύο ἄμεσοι προκάτοχοι Στεφάνου τοῦ ς', εἴτε ὡς μὴ δυνηθέντες ἀντιστῆναι πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτας εἴτε καὶ δι'ἄλλους λόγους, ὑπέκυψαν ὅπως δήποτε ἐπὶ τέλους καὶ ὑπεχώρησαν ἀπέναντι τῶν μεγάλων διδασκάλων τῆς Ἀνατολῆς· ἀλλ'ὅτε οὗτοι δὲν ὑπῆρχον πλέον ἐν τοῖς ζῶσιν ὁ μακαριώτατος πάπας Στέφανος ὁ ς', ἐπιστέλλων πρὸς τοὺς σλαύους τῆς Μοραβίας ὅσα ἀνωτέρω εἴδομεν ἐκ τῶν περι-

σωθέντων αὐτοῦ γραμμάτων συνοψισθέντα, ἠδύνατο ἀναθεματίζειν ἀνερυθριάστως τοὺς τὰς χριστιανικὰς ταύτας ἀρχὰς ὁσίως κρατοῦντας, προϋπογράφειν δὲ ἀκολύτως τὸν ἐκπατρισμὸν καὶ τὴν ὑπερορίαν διακοσίων λειτουργῶν τῆς ἐκκλησίας διότι καὶ οὗτοι, καθάπερ ἄλλοτε οἱ διδάσκαλοι αὐτῶν, θαρροῦντες ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἑαυτῶν συνειδήσεως, παρέμειναν πιστοὶ τῇ ἀληθείᾳ τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, καὶ οὔτε τὸ φραγκικὸν φιλιόκβε ἔστερξαν οὔτε τοῦ τύπου τῆς ἀρχῆθεν αὐτοῖς παραδοθείσης θείας λατρείας καὶ τῆς ἐν αὐτῇ χρήσεως τῆς γλώσσης αὐτῶν ἀποστῆναι ἠβουλήθησαν.

Ἡ Μοραβία, ἥτις μετὰ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου ἀπώλεσεν ἤδη, χάρις τῇ ὑψηλῇ προνοίᾳ ἣν ἔλαβε περὶ αὐτῆς Στέφανος ὁ ς', ὁ σεβάσμιος προκάτοχος Λέοντος τοῦ ΙΓ', καὶ τὴν λογιωτέραν μερίδα τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς κλήρου καὶ τὴν καλὴν παρακαταθήκην τῶν ἁγίων αὐτῆς διδασκάλων, διέμεινε μέχρι τοῦ ἔτους 900 ἄνευ ποιμένος· διότι καὶ μεθ' ὅλην τὴν εὔνοιαν καὶ ὑποστήριξιν τῆς Ῥώμης οἱ ἀγῶνες τοῦ Βιχίγγου ὅπως ἀνέλθῃ εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν αὐτῆς θρόνον ἐματαιώθησαν ἀπέναντι τῆς σφοδρᾶς πρὸς αὐτὸν ἀποστροφῆς τοῦ λαοῦ. Ἐντεῦθεν δὲ περιέστη ἡ ἐκκλησία ἐκείνη εἰς μεγίστην ἀθλιότητα, ἣν ἐπὶ μᾶλλον ἐπέτεινον καὶ οἱ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθόντες πόλεμοι καὶ αἱ συνεχεῖς καταστροφαὶ τῆς χώρας. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σουατοπόλκου († 894) Μοϋμίρος μόλις ἀπαλλαγεὶς τῶν κατὰ τοῦ βασιλείου αὐτοῦ ἐπιδρομῶν τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων, ἀπεῖδεν εὐθὺς εἰς τὴν θεραπείαν τῆς οἰκτρᾶς ταύτης καταστάσεως, εἰς τὴν αὐτὴν δὲ θέσιν ἐν ᾗ καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ Ῥατισλαῦος εὑρισκόμενος ἐξῃτήσατο τὴν προστασίαν Ἰωάννου τοῦ Θ' (898—900). Οἱ ἀπεσταλμένοι τοῦ πάπα τούτου, εἷς ἀρχιεπίσκοπος καὶ δύο ἐπίσκοποι, παραγενόμενοι εἰς Μοραβίαν, κατ' ἄλλους μὲν χειροτονήσαντες καὶ ἕτερον ἐπίσκοπον διενείμαντο ἑαυτοῖς τὴν ἐκκλησίαν τῆς χώρας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πρώτου αὐτῶν, κατ' ἄλλους δὲ ἐξελέξαντο ἑτέρους τέσσαρας, ἕνα μητροπολίτην καὶ τρεῖς ἐπισκόπους, οὓς καὶ κατέστησαν

ποιμαίνειν τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην. Ἡ γερμανικὴ ἱεραρχία, ἥτις κατὰ τὸ δεκαπενταετὲς ἐκεῖνο χρονικὸν διάστημα ἐδέσποσεν, ὡς φαίνεται, ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Μοραβίας, ἀπηύθυνεν ἤδη καὶ πάλιν (τῷ 900) μακρὰν κατὰ τῆς Ῥώμης διαμαρτύρησιν[1] ἧς ἀξία σημειώσεώς ἐστιν ἡ κατὰ τοῦ πατριάρχου τῆς Ῥώμης, ἐὰν μὴ παύσηται ἐπεμβαίνων εἰς τὰ τῆς Μοραβίας, ἀπειλὴ τοῦ διεκδικῆσαι ἑαυτοὺς καὶ ἀπολαῦσαι τοῦ δικαίου διὰ τῆς βίας, ἀπειλή, ἥτις δὲν ἔμεινε δυστυχῶς ἁπλοῦς λόγος. Ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας ἠρήμωσαν τὴν χώραν οἱ βαυαροὶ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου, καὶ ὁ Μοϋμίρος ἠναγκάσθη νὰ πέμψῃ εἰς Ῥατισβόνην (Ρεγενσβούργην) πρέσβεις ὅπως συνθηκολογήσῃ μετὰ τῶν γερμανῶν· ἐπὶ τούτῳ δὲ ἦλθον εἰς Μοραβίαν ὁ ἐπίσκοπος Παταβίου (Passau) Ῥιχάριος καὶ ὁ κόμης Οὐλερίχος (Udalricus) καὶ ἔλαβον τὸν ὅρκον τοῦ βασιλέως καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχόντων τῷ 901. Οἴκοθεν δὲ φανερόν ἐστιν ὅτι ὁ πρώτιστος ὅρος τῆς συνθήκης ταύτης ἦν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐξάρτησις τῆς Μοραβίας ἐκ τῆς φραγκικῆς ἱεραρχίας καὶ ἡ ἐξοστράκισις τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας, τῆς εἰσαχθείσης καὶ αὖθις μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ χώρᾳ. Τοῦτο μαρτυρεῖ προδήλως, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ Γίνζελος, ἡ ἐν τῇ ὑπογραφῇ τῆς συνθήκης παρουσία τοῦ ἐπισκόπου Παταβίου.

Τί ἐγένετο μετὰ ταῦτα; «Μετ' οὐ πολὺ ὁ ἡγεμὼν καὶ τὸ κράτος αὐτοῦ ἠφανίσθησαν· αἱ ὑπερήφανοι καὶ ἐρυμναὶ πόλεις, ὧν τὰ ὀχυρώματα τοσάκις ἀντέστησαν τοῖς ἐχθροῖς, δὲν ὑπῆρχον πλέον, οἱ ἱεροὶ ναοὶ κατηδαφίσθησαν, οἱ ἱερεῖς ἐσφάγησαν, ὁ λαὸς ἀπεδιώχθη, καὶ ἐπὶ τῆς καθολικῆς ἐρημώσεως ἐβασίλευσε βαθεῖα σιγή,

---

1. Epistola episcoporum bavariensium ad Joannem P. IX, scripta a. 900, ἣν ὅρα παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀν. Anhang σελ. 68. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐν τῇ διαμαρτυρήσει ταύτῃ τὴν ἀποστολὴν ἐπισκόπων εἰς Μοραβίαν ἀποκρούουσιν οἱ φράγκοι ὡς ἀντικανονικὴν ἐπέμβασιν καὶ διὰ παραθέσεως πολλῶν συνοδικῶν κανόνων, ὅπερ ἐστὶν ἀσφαλεστάτη μαρτυρία καὶ ἀπόδειξις ὅτι εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης οὐδ' ὑπ' αὐτῶν τῶν κατὰ μέρος δυτικῶν ἐκκλησιῶν ἀνεγνωρίζετο ἔτι τότε τὸ δικαίωμα τοῦ εἰς ἀλλοτρίας παροικίας ἐπεμβαίνειν καὶ παρ' ἐνορίαν χειροτονίας ποιεῖσθαι.

χωρὶς νὰ ᾖ δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις πότε καὶ πῶς ταῦτα ἐγένοντο». Ἡ Μοραβία ἐγένετο λεία τῶν μαγυάρων, ὡς πρὸ ὀλίγου ἡ Παννονία[1].

Ἡ καταστροφὴ αὕτη δὲν ἦτον ἴσως ἔτι συμπεπληρωμένη, ὅτε ὁ διωγμὸς μετεδόθη αἴφνης καὶ εἰς τὰς γείτονας χώρας, ἔνθα ἡ αὐτὴ θεία λατρεία σλαυϊστὶ εἰσήχθη καὶ ἡ αὐτὴ ὀρθόδοξος διδασκαλία ὑπὸ τῶν μαθητῶν τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου πρωΐμως ἐδιδάχθη. Ὥσπερ δὲ πρότερον οἱ γερμανοὶ ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ, οὕτω νῦν ἀρχομένης τῆς δεκάτης ἑκατονταετηρίδος οἱ λατῖνοι ἐν Δαλματίᾳ καὶ παρὰ τοῖς Κροάταις ἐξανέστησαν ἐκμανέντες καὶ οὗτοι κατά τε τῶν ἱερῶν διδασκάλων καὶ τοῦ θεοφιλοῦς αὐτῶν ἔργου, τῆς μεγάλης ἐκκλησίας τῆς Ῥώμης προεξαρχούσης ἢ καὶ συναντιλαμβανομένης αὐτοῖς μετὰ προθυμίας πάντοτε.

Ἡ ἀντίδρασις ἐξεδηλώθη ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ἐν τῷ ὅρῳ, ὃν ἔθετο μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐπισκόπων ὁ λατῖνος μητροπολίτης Σάλωνος (ecclesiæ Salonitanæ ἢ Spalatensis), ἵνα τοῦ λοιποῦ μὴ χειροτονῶνται σλαῦοι ἱερεῖς διὰ τὰς ἐν ταῖς παροικίαις αὐτῶν σλαυϊκὰς ἐκκλησίας. Κατὰ τοῦ ὅρου τούτου ἀντέστη ὁ σλαῦος συνεπίσκοπος αὐτῶν Γρηγόριος (episcopus Nonensis) καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ οἱ χριστιανοί, ὧν ταῖς παρακλήσεσιν ὑπείκων οὗτος προέβη καὶ εἰς χειροτονίας παρ' ἐνορίαν. Τὸ τελευταῖον οἱ λατῖνοι ἐχαρακτήρισαν ὡς ἔργον ἀντικανονικόν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τούτων ἡ πρᾶξις περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖν σλαύους ἱερεῖς οὐ μόνον ἀντικανονική, ἀλλὰ καὶ ὅλως ἀντιχριστιανικὴ ἐξηλέγχετο, θέλοντες εὐπροσωπῆσαι ἤρξαντο ἐγκαλοῦντες αὐτόν τε τὸν Γρηγόριον καὶ πάντας τοὺς

1. Ipsi (Ungari) cupervenerunt et alios captivos duxerunt, alios occiderunt, alios ferina carcerum famè et siti perdiderunt, innumeros vero exitio deputarunt et nobiles viros ac honestas mulieres in servitium redegerunt, ecclesias Dei incenderunt et omnia ædificia deleverunt; ita ut in tota Pannonia, nostra maxima provincia, tantum una non appareat ecclesia, prout episcopi a vobis testinati, si fateri velint, enarrare possunt, quantos dies transierint et totam terram desolatam viderint. Epist. episcop. bavar. Πρβλ. καὶ Γινζ. ἔνθ. ἀν. σελ. 92—102.

περὶ αὐτὸν διότι εἰς οὐδὲν δῆθεν ἐλογίζοντο τὸ κῦρος τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου (;!), τῶν κανονικῶν θείων Γραφῶν (;!) καὶ τῶν διατάξεων τῆς ῥωμάνας ἐκκλησίας ἔναντι τοῦ κύρους τοῦ Μεθοδίου, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν προσῆγον τὴν ἐμμονὴν καὶ ἐγκαρτέρησιν αὐτῶν ἔν τε τῇ διδασκαλίᾳ, «ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται», καὶ ἐν τῇ σλαυϊκῇ λειτουργίᾳ τοῦ ἤδη ἐν Κυρίῳ κοιμηθέντος ἱεράρχου.

Ταῦτα μαθὼν ὁ πάπας· ἐπάπευε δὲ τότε Ἰωάννης ὁ Ι' (914—928)· ἔπεμψεν εὐθὺς ἐκεῖσε δύο ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ τότε εὑρισκομένων ἐπισκόπων, Ἰωάννην τὸν Ἀγκῶνος καὶ Λέοντα τὸν τῆς παλεστρινῆς ἐκκλησίας (ecclesiæ palestrinæ) δοὺς αὐτοῖς μετὰ τῶν προφορικῶν αὐτοῦ διαταγῶν καὶ δύο γράμματα[1], τὸ μὲν πρὸς τὸν μητροπολίτην Σάλωνος Ἰωάννην καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπους, τὸ δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν κροατῶν Ταμισλαῦον, τὸν δοῦκα τῶν ζαχλούμων Μιχαήλ, τὸν μητροπολίτην καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας Σάλωνος, πρὸς τοὺς κληρικοὺς (Zupanis), τοὺς ἱερεῖς καὶ πρὸς πάντα τὸν λαὸν τῆς Σλαβονίας καὶ Δαλματίας.

Τὰ γράμματα ταῦτα ἐγράφησαν καὶ ἀπεστάλησαν τῷ 925, τουτέστι τεσσαράκοντα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεθοδίου. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἤλπιζέ τις ὅτι ἡ Ῥώμη θὰ συνήρχετο εἰς ἑαυτὴν καὶ ὡριμώτερον σκεπτομένη θὰ ἐξετίμα, ὡς ἔδει, τὸ ἀποστολικὸν ἔργον τῶν δύο μακαρίων διδασκάλων τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀποδιδοῦσα αὐτοῖς τὸν προσήκοντα ἔπαινον καὶ τὴν ὀφειλομένην τῇ ἱερᾷ αὐτῶν μνήμῃ τιμὴν διὰ παντὸς καθορίζουσα· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐγένετο· ἐξ ἐναντίας ἡ στάσις αὐτῆς ἀπέβη ἔτι μᾶλλον ἀπότομος καὶ πολεμία. Ἡ διδασκαλία τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καταδικάζεται ἤδη διαρρήδην ὡς ξένη ὅλως καὶ ἀλλοτρία τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἡ δὲ σλαυϊκὴ αὐτῶν λειτουργία ὡς μὴ εὐάρεστος τῷ Θεῷ· καὶ αὐτοὶ μὲν πλαγίως ἀναθεματίζονται, οἱ δὲ σλαῦοι ἀπειλοῦνται ἀπαρακαλύπτως ὅτι, ἐὰν μὴ ἀποστῶσι τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Μεθοδίου, ἐκκοπήσονται τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας καὶ θεωρηθήσονται ὡς μὴ ἔχοντες μέρος μετὰ τοῦ Χριστοῦ: Ἀ-

1. Βλ. ταῦτα παρὰ Γινζ. ἔνθ. ἀν. Anhang σελ. 75 καὶ ἑξῆς.

πέστω, ἀναφωνεῖ Ἰωάννης ὁ Ι΄, ἀπέστω τῶν πιστῶν (σλαύων) τὸ καταλιπεῖν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τὰς ἁγίας καὶ κανονικὰς Γραφὰς καὶ τὰς ἀποστολικὰς διατάξεις, καὶ προσχωρῆσαι τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ Μεθοδίου[1]. Ἂν ὁ Μεθόδιος ἠριθμεῖτο ἐν τοῖς ἱεροῖς συγγραφεῦσιν, εἶχον ἂν δίκαιον ἀκολουθοῦντες αὐτῷ οἱ σλαῦοι, ἀλλ' ὁ Μεθόδιος οὐ συγκαταλέγεται αὐτοῖς[2]· ἄρα οὐδ' οἱ σλαῦοι ὀφείλουσιν ἀκολουθεῖν αὐτῷ· τοὐναντίον μάλιστα ὀφείλουσι φεύγειν μακρὰν αὐτοῦ· διότι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ ξένη τυγχάνει καὶ ἀλλοτρία τῶν ἱερῶν Γραφῶν· ὁ δὲ ἀπόστολος λέγει, εἴ τις ἄλλα διδάσκει παρὰ τὰ ἐν ταῖς ἱεραῖς καὶ κανονικαῖς Γραφαῖς ἀποκείμενα, καὶ ἐὰν ἄγγελος ᾖ ἐξ οὐρανοῦ, ἀνάθεμα ἔστω[3]. Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μὴ ἔχουσα κατὰ τὸν ἀπόστολον σπίλον ἢ ῥυτίδα ἡ ῥωμάνα (!!) ἐκκλησία ἐστίν, ἐξ ἧς πᾶσαι αἱ λοιπαὶ ἐκκλησίαι ὀφείλουσι διδασκόμεναι προάγεσθαι ἐν τῇ ἐπιγνώσει τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ. Κατ' ἀνάγκην ἄρα ὀφείλουσιν οἱ σλαῦοι ὑπακοῦσαι καὶ ἀνενδοιάστως ἀποδέξασθαι πάνθ' ὅσα ἂν λαλήσωσιν αὐτοῖς οἱ ἐπίσκοποι αὐτοῦ (οὓς αὐτὸς ἔπεμψεν ἐκεῖσε κομιστὰς τῶν προσταγμάτων καὶ τῶν γραμμάτων αὐτοῦ), εἰ δὲ μή, ἀποκοπήσονται τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας[4]. Ἀλλὰ καὶ ὡς κατ' ἐξοχὴν (; !) υἱοὶ τῆς ἁγίας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας οἱ σλαῦοι ὀφείλουσι τῇ διδασκαλίᾳ τῆς μητρὸς αὐτῶν ἐκκλησίας ἐμμένειν καὶ τὴν θείαν λατρείαν κατὰ τὸ ἔθος αὐτῆς ἐπιτελεῖν λατινιστὶ καὶ μὴ ἀποβλέπειν εἰς γλῶσσαν ξένην (extranea!). Παράδειγμα

1. Sed absit hoc a fidelibus... ut doctrinam Evangelii atque Canonum volumina Apostolicaque etiam præcepta prætermittentes, ad Methodii doctrinam confugiant.

2. quem in nulllo volumine inter sacros Auctores conperimus.

3. Et quia... cognovimus per confinia vestrae Parochiae aliam doctrinam pullulare, quae in sacris voluminibus non reperitur... valde doluimus juxta illud Apostoli : Si quis aliter docuerit praeter id quod in sacris Canonibus atque voluminibus reperitur, etiam si Angelus de cœlo fuerit, Anathema sit.

4. Si non vultis sequestrari a nostro collegio.

ἔστωσαν αὐτοῖς οἱ πρὸ ὀλίγου τότε πεπιστευκότες τῷ Χριστῷ σάξωνες. Καὶ τίς ποτε υἱὸς γνήσιος ὑπάρχων τῆς ἁγίας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἥδεται προσφέρων τῷ Θεῷ τὴν θυσίαν αὐτοῦ εἰς γλῶσσαν βάρβαρον, ἤτοι σλαυϊκήν[1]; Οὐδὲ γὰρ πρέπει τῷ υἱῷ λαλεῖν ἢ φρονεῖν ἄλλα παρ' ὅσα ὁ πατὴρ εἰσηγεῖται· γέγραπται γάρ· υἱὸς σοφὸς εὐφραίνει πατέρα. Σφόδρα δὲ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ, ἐὰν οἱ σλαῦοι προσέλθωσι τῇ διδασκαλίᾳ τῆς ῥωμάνας ἐκκλησίας, οὕτω καὶ ἡ θυσία αὐτῶν ἔσται εὐπρόσδεκτος τῷ Θεῷ. Τοῖς ἀντιτασσομένοις καὶ σλαυϊστὶ λατρεύειν τῷ Θεῷ προαιρουμένοις οὐδὲν ἄλλο λείπεται, ἀλλ' ἢ τὸ ῥηθέν, Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ εἰσιν ἐξ ἡμῶν[2].

Πάντες λοιπὸν οἱ σλαῦοι τῆς Σλαβονίας καὶ Δαλματίας ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου αὐτῶν ἄρχοντος, ἀπὸ τοῦ βασιλέως μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου, θὰ ἐξεβάλλοντο εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἂν μή, ἀποπτύοντες τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἐνεκολποῦντο καὶ ἠσπάζοντο τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν λατινικὴν λειτουργίαν τῆς ῥωμάνας ἐκκλησίας. «Πᾶς τις, λέγει καὶ αὐτὸς ὁ ὑπεράλπειος Γίνζελος, δύναται νὰ φαντασθῇ ὁποίαν ἐντύπωσιν προὐξένησαν καὶ ἡλίκον παροξυσμὸν διήγειραν παρὰ τοῖς

1. Quis etenim specialis filius sanctæ Romanæ ecclesiæ, sicut vos estis, in barbare seu sclavinica lingua Deo sacrificium offerre delectatur?

2. Nisi illud quod scriptum est: Ex nobis exierunt et non sunt ex nobis. Ἐκ τῶν γραμμάτων Ἰωάννου τοῦ Ι΄ προκύπτει ἀναμφιβόλως ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν σλαύων δὲν συνεφώνει πλέον τότε τῇ διδαχῇ τῆς ῥωμάνας ἐκκλησίας· πῶς τοῦτο συνέβη, ἀφοῦ ἐπὶ Ἀδριανοῦ τοῦ Β΄ καὶ Ἰωάννου τοῦ Η΄ οἱ τούτων ἀπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος δοκιμασθέντες συνοδικῶς ἐν Ῥώμῃ εὑρέθησαν ἐν πᾶσιν ὀρθοδοξοῦντες, ἕκαστος ῥᾳδίως κατανοεῖ ἐξ ὧν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴπομεν· οἱ σλαῦοι ἐνέμειναν πιστοὶ ἐν οἷς ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τῶν διδασκάλων τῆς μιᾶς ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπέστη κατ' ὀλίγον τῆς διδασκαλίας ταύτης παρολισθήσασα εἰς τὴν πλατεῖαν ὁδὸν τῶν παραβάσεων καὶ τῶν νεωτερισμῶν.

σλαύοις ἐκείνοις τὰ παπικὰ ταῦτα γράμματα». Καὶ εἰκότως· καθόσον ἐν πᾶσιν ἔτι ὑπῆρχε καὶ ἀκμαῖον ἔζη τὸ ἱερὸν καὶ ἁγνὸν τῆς ὀρθοδοξίας πνεῦμα.

Ἡ κατ' ἐντολὴν τοῦ πάπα συνελθοῦσα μετ' ὀλίγον εἰς Σάλωνα ἐπαρχιακὴ σύνοδος ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῶν ἀπεσταλμένων αὐτοῦ πρὸς ῥιζικὴν κάθαρσιν τῶν αὐτόθι κακῶς δῆθεν ἐχόντων[1], συνῳδὰ τῷ πνεύματι τῶν εἰρημένων γραμμάτων, ἐξέδωκε σειρὰν κανόνων, ἐν οἷς ἀξιομνημόνευτος τυγχάνει κυρίως ὁ δέκατος· καθ' ὅσον ἐν τούτῳ ἐξεφέρετο «ἡ θανατικὴ ποινὴ κατὰ τῆς ὑπάρξεως τῶν σλαυϊκῶν ἐκείνων ἐκκλησιῶν». Κατὰ τὸν κανόνα τοῦτον οὐδενὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἐπετρέπετο τοῦ λοιποῦ προχειρίζεσθαι εἰς ἀξίωμα ἐκκλησιαστικὸν ἄνθρωπον μὴ εἰδότα ἄλλην παρὰ τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν. Οἱ ἤδη κεχειροτονημένοι ὑπάρχοντες σλαῦοι ἱερεῖς ὤφειλον ἐφεξῆς ἐν τοῖς κατωτέροις ὑπουργήμασι καὶ ἐν τῷ μοναχικῷ τάγματι δουλεύειν τῷ Θεῷ· μόνον δὲ ἐν ἐλλείψει λατινοφώνων ἠδύνατο ὁ ἐπίσκοπος συγχωρῆσαι εἰς καθαρῶς σλαῦον ἱερέα ἱερουργῆσαι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῇ προηγουμένῃ ἀδείᾳ τοῦ πάπα[2].

Ἐναντίον τοῦ κανόνος τούτου, ὅστις παντελῆ ἐξόντωσιν τῆς ὀρθοδοξίας ταῖς αὐτόθι ἐκκλησίαις ἠπείλει, ἠγέρθησαν ὁ ἐπίσκοπος Γρηγόριος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν σφόδρα ἀντιλέγοντες· ὁ δὲ πάπας, πρὸς ὃν οὗτοι μετ' ὀλίγον ἀνηνέχθησαν, διέταξε τὴν ἀναβολὴν τῆς ἐνεργείας τοῦ διαληφθέντος κανόνος, ἕως οὗ ὁ μητροπολίτης Σάλωνος Ἰωάννης ἢ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ εἷς καὶ ὁ Γρηγόριος παραστάντες ἐν Ῥώμῃ παράσχωσι τῷ ποντίφικι τὰς δεούσας ἐξηγήσεις, ἵν' οὗτος ἀπταίστως ἐξενέγκῃ τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτοῦ[3].

1. Cuncta per slavonicam terram audacter corrigere satagatis!

2. Canon X Concilii nationalis Spalatensis c. a. 925 habiti. «Ut nullus episcopus nostrae provinciae audeat in quolibet gradu slavinica lingua promovere (quemlibet), (qui) tamen (promoti sunt), in clericatu et Monachatu Deo deservire (poterunt); præter si necessitatem sacerdotum haberet, per supplicationem a Romano Pontifice licentiam ei sacerdotalis ministerii tribuat».

3. Literae confirmatoriae Ioannis P. X. παρὰ Γινζ. Anhang. p. 78.

Τὰ περαιτέρω τοῦ δράματος καλύπτονται καὶ ἐνταῦθα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ ἐν ὁμοίαις περιστάσεσιν εἴδομεν, ὑπὸ τὸν πέπλον βαθείας σιγῆς· διότι καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ ὕπαρξις αὐθεντικῶν καὶ ἐπισήμων μνημείων θὰ ἦν ἡ ἐσχάτη καταισχύνη τῆς Ῥώμης. Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον βέβαιον καὶ ἀναντίρρητόν ἐστιν ὅτι ἡ πατρικὴ καὶ ὅλως πλήρης ἀγάπης περὶ τῶν σλαύων μέριμνα Ἰωάννου τοῦ Ι' καὶ οἱ ἀνεκτίμητοι ὑπὲρ αὐτῶν ἀγῶνες δὲν κατευοδώθησαν. Ἡ ἔλλογος παρρησία τοῦ Γρηγορίου καὶ ἡ εὐστάθεια τοῦ βασιλέως Ταμισλαύου καὶ τοῦ εὐσεβοῦς αὐτοῦ λαοῦ διέλυσαν ὡς ἱστὸν ἀράχνης καὶ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν πανουργίαν καὶ τὴν βλασφημίαν καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην ἀπειλητικὴν ἐρεσχελίαν τοῦ πάπα, καὶ τὰ πράγματα ἔμειναν ὡς εἶχον καὶ πρότερον. «Ἂν δὲν ἦτον, λέγει καὶ ὁ Γίνζελος, τοιοῦτον τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πρὸς τὴν Ῥώμην παραστάσεων τῶν σλαύων, θὰ ἦν ἀνεξήγητον πῶς ἐπὶ μίαν καὶ ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδα αἱ ἐν ταῖς παρὰ τὸν Ἀδρίαν χώραις σλαυϊκαὶ ἐκκλησίαι διέμειναν ἀνεπηρέαστοι καὶ ἀκμάζουσαι» (ἔνθ. ἀν. σελ. 120).

Ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ τῆς ὁλοσχεροῦς ἀποσβέσεως τοῦ ὀρθοδόξου χαρακτῆρος πολλῶν ἐκ τῶν αὐτόθι ἐπαρχιακῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν ἀπέκειτο Ἀλεξάνδρῳ τῷ Β' (1061—1073). Οἱ πολέμιοι ἵνα μὴ ἀποτύχωσι καὶ νῦν, ἑτέραν ἐχάλκευσαν κατὰ τῶν σλαύων κατηγορίαν χείρονα τῶν πρώτων καὶ ψευδεστέραν καὶ ἀνοσιωτέραν· ἤγουν ὅτι οὗτοι ἦσαν γότθοι, ὅτι καὶ τὰ γράμματα καὶ σύμπασα ἡ ἱερὰ αὐτῶν γραμματολογία ἦσαν γοτθικὰ καὶ ὅτι ὁ Μεθόδιος, ὁ τούτων πάντων εὑρέτης καὶ δημιουργός, αἱρετικὸς ἦν, τῷ ἀρειανισμῷ τῶν γότθων προσκείμενος, ὃν δὴ καὶ ὡς πολλὰ ἐναντίον τοῦ κανόνος τῆς καθολικῆς πίστεως σλαυϊστὶ συγγράψαντα ἡ θεία δίκη οὐκ ἀφῆκεν ἀτιμώρητον, αἰφνιδίῳ θανάτῳ πατάξασα αὐτόν! Τοιοῦτον βλάσφημον ἔπος ἐξῆλθεν ἐκ τῶν χειλέων τῆς Δύσεως περὶ τῶν ὀρθοδοξούντων ἐκείνων σλαύων καὶ τῶν πρώτων αὐτῶν δι-

δασκάλων, οὓς τοσοῦτον σήμερον θωπεύουσα παρίσταται αὕτη ἐνώπιον τοῦ κόσμου ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ Λέοντος τοῦ ΙΓ'. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐγκαίρως καὶ ἐπιτηδείως παρ' ὧν ἔδει διαφημισθέντες, ἀπετέλεσαν ἤδη τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς ἐρειδομένη ἡ ἁγία ρωμάνα ἐκκλησία, ἡ μόνη ἐπὶ γῆς ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἡ μὴ ἔχουσα σπίλον ἢ ρυτίδα, ἠμαύρωσε τὴν χριστιανικὴν μορφήν, ἣν ἀρχῆθεν αἱ ἐκκλησίαι ἐκεῖναι παρὰ τῶν ὀρθοδόξων αὐτῶν διδασκάλων παρέλαβον. Ναί, ταῦτα ἐγένοντο Η ΑΙΤΙΑ τῆς καταδίκης τῶν ἐν Δαλματίᾳ σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν. Κελεύσει Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' συνελθόντες τῷ 1068 οἱ λατῖνοι ἐπίσκοποι τῆς ἐπαρχίας Σάλωνος ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐκ Ῥώμης ἀποσταλέντος ἐπὶ τούτῳ καρδιναλίου ἐπισκόπου Μαϋνάρδου, ἤγαγον αὖθις εἰς μέσον τὸν δέκατον κανόνα τῆς αὐτόθι πρότερον ἐν ἔτει 925 συναθροισθείσης τοπικῆς συνόδου, καὶ τὴν ὀρθόδοξον σλαυϊκὴν θείαν λατρείαν αὐστηρότατα ἀπαγορεύσαντες καὶ τοὺς σλαύους τῆς ἱερωσύνης ἀποκλείσαντες ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι αὐτοί τε καὶ οἱ τούτων διδάσκαλοι καὶ πάντα τὰ κατ' αὐτοὺς ἐκ τῆς αἱρέσεως ἦσαν τῶν ἀρειανῶν γότθων[1]. Ἀμέσως δὲ καὶ οἱ ναοὶ τῶν σλαύων ἐκλείσθησαν καὶ τὰ ἱερὰ ἤργησαν. Καὶ ἔφθασαν μὲν καὶ πάλιν μέχρι τῆς Ῥώμης αἱ κραυγαὶ αὐτῶν· ἀλλ' ἀτυχῶς

1. Fuerat tempore Alexandri Papae a Domino Maynardo, episcopo cardinali, quaedam synodus omnium praelatorum Dalmatiae et Croatiae multum solemniter celebrata in qua multa fuerunt conscripta capitula, inter quae siquidem hoc firmatum est et statutum: ut nullus de cætero in lingua slavonica praesumèret divina mysteria celebrare nisi tantum in latina et graeca, nec aliquis ejusdem linguae promoveretur ad sacros ordines. Dicebant enim (οἱ θεσπέσιοι καὶ μεγαλορρήμονες πατέρες τῆς ἁγίας ἐκείνης συνόδου!) gothicas litteras a quodam Methodio haeretico fuisse repertas, qui multa contra catholicae fidei normam in eadem sclavonica lingua mentiendo conscripsit, quam ob rem divino judicio repentina dicitur morte fuisse damnatus. (Thomas archidiac. Spalatensis apud Schwanderum Tom. III. Script. rer. Hungaric. p. 552.54 καὶ παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀν. Anhang. σελ. 89).

δὲν συνωδεύοντο νῦν μὲ τὴν φωνὴν τῶν Κυρίλλων καὶ Μεθοδίων καὶ Γρηγορίων. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ «οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς, οἵτινες, ὡς λέγει ἡμῖν σήμερον ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ', ὁσάκις ἐξητήσαντό τι παρ' αὐτῶν οἱ ἡγεμόνες τῶν λαῶν τῶν κατηχηθέντων τὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ΟΥΔΕΠΟΤΕ συγκατετέθησαν ὥστε ἡ πρὸς τὸ βοηθεῖν εὐμένεια αὐτῶν φανῇ κατά τι ἐλλιπής, οὐδὲ ἡ εἰς τὸ διδάσκειν προθυμία, οὐδὲ ἡ εἰς τὸ συμβουλεύειν ἀγαθὴ προαίρεσις, οὐδὲ ἡ εἰς πᾶν ὅ,τι ΕΞΗΝ αὐτοῖς συγκατάθεσις», καὶ αὐτοὶ εὑρίσκοντο ὡς πρότερον οὕτω καὶ νῦν ἐν τῇ αὐτῇ πλάνῃ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἀντιχριστιανικῇ διαστροφῇ τοῦ πνεύματος, ἐν ᾗ καὶ οἱ περὶ αὐτούς, ὥστε μήτε τὴν ἀλήθειαν νὰ διδάξωσιν εἰς τοὺς σλαύους ἦσαν εἰς θέσιν, μήτε ἀγαθήν τινα συμβουλὴν νὰ παράσχωσιν αὐτοῖς ἠδύναντο, μήτε μὴν εἰς πᾶν ὅ,τι ΕΞΗΝ αὐτοῖς νὰ συγκατατεθῶσιν εἶχον. Τὸ συνοδικὸν θέσπισμα ὑπέγραψεν ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶν Ἀλέξανδρος ὁ Β', καθήμενος ἐπὶ τῆς ἁγίας ἕδρας τῶν ἐπὶ γῆς ἐπιτρόπων τοῦ Χριστοῦ διὰ τὸ εἶναι τοὺς σλαύους γότθους καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν βιβλία γοτθικὰ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΤΟΥΤΩΝ ΠΑΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥΣ ΑΙΡΕΤΙΚΟΥΣ, ΕΚ ΤΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΡΕΙΑΝΩΝ ΓΟΤΘΩΝ[2].

2. Denique cum hoc statutum fuisset synodali sententia promulgatum et apostolica auctoritate confirmatum, omnes sacerdotes Sclavorum magno sunt mœrore confecti, omnes quippe eorum ecclesiæ clausae fuerunt, ipsi a consuetis officiis siluerunt. Alexander autem P. Slavis illyricis pro usu linguae slavicae in liturgia coram se perorantibus reposuit: «Scitote filii, quia haec, quae gothi petere student, saepe numero audisse me recolo, sed propter Arianos inventores literaturae hujusmodi dare eis licentiam in sua lingua tractare divina sicut praedecessores mei, sic et ego nullatenus audeo. Nunc vero euntes gentem illam facite observare omnia, quae a venerabili fratre nostro Maynardo, sanctae Rufinae episcopo cardinali, synodaliter statuta sunt, quoadusque legati nostri accedant. Βλ. ἔνθ.

Παρόμοιον διωγμὸν ὑπέστησαν πρωΐμως καὶ αἱ κατὰ τὴν Βοεμίαν ὀρθοδοξοῦσαι σλαυϊκαὶ ἐκκλησίαι καὶ ἡ αὐτή, ὡς φαίνεται, τῶν πραγμάτων ἀνατρυπὴ ἐπῆλθε κατ' ὀλίγον καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου Μεθοδίου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λαὸς οὐκ ἐπαύσατο ἀποβλέπων εἰς τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ καὶ ταύτην διὰ παντὸς ἐζήτει, ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν κληρικῶν ἦσαν ἕτοιμοι εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας καθ'ὅλην τὴν Βοεμίαν, ἐπειδὴ ἕνεκα τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων καταστάσεως πολὺς ἦν ἔτι ὁ φόβος τῶν ὑπεναντίων, διὰ ταῦτα ὅτε ὁ ἄρχων τῆς Βοεμίας Βολεσλαῦος ὁ Β' ᾐτήσατο παρὰ τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ ΙΓ' τὴν ἀνίδρυσιν ἐπισκοπικῆς ἕδρας ἐν τῇ χώρᾳ αὐτοῦ (ὑπαγομένῃ τέως ἐκκλησιαστικῶς τῷ ἐπισκόπῳ Ῥεγενσβούργης), ὁ πάπας ἀπεδέξατο μὲν τὴν αἴτησιν τοῦ ἡγεμόνος καὶ ὡρίσθη ὡς ἕδρα τῆς ἐπισκοπῆς ἡ

ἀνωτ. Πρβλ. καὶ σελ. 122, ἔνθα ὁ Γίνζελος γράφει «Weder auf dem Concil zu Spalato, noch gegenueber dem Papste Alexander, welche auf diesem Irrthum gestuetzt ueber das slawische Kirchenwesen das Verdammungsurtheil aussprachen, vermochten die Vertreter des Slawenthums diesen Irrthum in seiner Grundlosigkeit aufzudecken und die Ehre ihres h. Vaters Method zu retten. Ἀλλ' ἂν οἱ σλαῦοι τῆς Δαλματίας καὶ Κροατίας δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἐλέγξωσι καὶ ἀποκρούσωσι τὸ ψεῦδος καὶ τὰς ἐναντίον αὐτῶν τε καὶ τῶν ἁγίων αὐτῶν διδασκάλων πανταχόθεν τῆς Δύσεως ἐκτοξευομένας τότε βλασφημίας, δὲν ὤφειλον ἆρά γε νὰ ὦσιν εἰς θέσιν νὰ πράξωσι τοῦτο «οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς», οἱ πάπαι; Ἀλλὰ καὶ τὸ Καρακαζάνι τοῦ Βατικανοῦ εἶχεν ἀπολέσει πλέον καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας καὶ αὐτὴν τὴν κεφαλήν, καὶ ἐκιλύετο συρόμενον κατὰ κρημνῶν «διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τηνικαῦτα καὶ ἐν Ῥώμῃ φοβερὰν καὶ ὅλως ἀσύγγνωστον ἀμάθειαν» Aber auch in Rom herrschte gewaltige Unwissenheit, die noch unverzeihlicher ist als jene der Slawen· auch konnte der in demselben Irrthume befangene Papst dem «gothischen» Kirchenwesen im adriatischen Kuestenland fueglich die Anerkennung und Duldung nicht gewaehren. «Ἡ μνήμη, ἐπάγει μετὰ ταῦτα ὁ Γίνζελος γυμνὴν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν παρατιθεὶς, ἡ μνήμη τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, τῶν τοσαύτας ὑπηρεσίας προσενεγκάντων τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ παντάπασιν ἐξέλιπεν ἐν Ῥώμῃ»: gaenzlich untergegangen war in Rom das Gedaechtniss der um die roemische Kirche so hoch verdienten h. Maenner! Βλ. ἔνθ. ἀν. σελ. 122. σημ. 8.

Πράγα· ἀλλ' ὁ αὐτὸς γράφων πρὸς τὸν Βολεσλαῦον τῷ 972 προὔτεινεν ὡς ὅρον τὴν παραδοχὴν τῆς κατὰ λατίνους θείας λατρείας[1]· «ὁ τὴν ἐπισκοπικὴν ἕδραν ἀναδεξόμενος κληρικός, ἔγραφεν ὁ πάπας, δέον ἵνα μὴ ᾖ ὀπαδὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ τῆς αἱρέσεως τῶν βουλγάρων ἢ τῶν ῥώσσων ἢ τοῦ νεωτερισμοῦ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ, ἀλλὰ τοὐναντίον φύλαξ ἀκριβὴς τῶν διατυπώσεων καὶ διατάξεων τῆς ῥωμαϊκῆς ἕδρας, ἄνθρωπος πολλὴν ἱκανότητα καὶ πρώτιστα πάντων λατινικὴν μόρφωσιν ἔχων πρὸς χαρὰν ἁπάσης τῆς ἐκκλησίας»![2]

Τὸν ὅρον τοῦτον ὤφειλον, ὡς εὔδηλον, ἀποδέξασθαι τότε οἱ περὶ τὸν Βολεσλαῦον πρὸς ἐπίτευξιν τῆς αἰτήσεως αὐτῶν, ὃ δὴ καὶ ἐποίησαν οὗτοι, καὶ ἡ ἐπισκοπὴ ἀνιδρύθη ἐπὶ Βενεδίκτου τοῦ ς' ἐν ἔτει 973. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι τὸ πρώτιστον ἔργον τῶν λατίνων ἢ λατινοφρόνων ἐπισκόπων τῆς Πράγας ἦν ἡ παντελὴς ἐκκλησιαστικὴ ἀφομοίωσις ὁλοκλήρου τῆς χώρας πρὸς τὴν Ῥώμην. Καίτοι δὲ οὕτως ἀπεθαρρύνοντο οἱ μαθηταὶ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου· καίτοι πολλοὶ μὲν ἐξ αὐτῶν ἔφευγον ἤδη εἰς τὰς ἐρήμους, εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ δάση· διότι ἐκεῖ μόνον ἠδύναντο οὗτοι ἐλευθέρως λατρεύειν τῷ Θεῷ, πολλοὶ δὲ καὶ ὁλοτελῶς ἐγκατέλειπον τὸ πάτριον ἔδαφος εἰσερχόμενοι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὑπὸ πολλῶν ὀρθοδόξων μοναστηρίων καλυπτομένην τότε, ἐν οἷς ἀκωλύτως ἔτι ἀντήχουν αἱ ἱεραὶ μεταφράσεις τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου—ἀλλὰ καὶ δὲν ἀπηλπίζοντο εἰς τὸ παντελές[3].

1. Τοῦτο παρατηρεῖ καὶ ὁ ἱστορικὸς γερμανὸς Κοὺρτζ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ λέγων, Der Papst bedung sich aber bei Bestætigung desselben (des Bisthums) die Einfuerung des rœmischen Ritus aus. Kurtz Lehrbuch der KG. fuer Stud. § 93, 2, ἔκδ. Mitau 1860.

2. Verumtamen non secundum ritus aut sectam Bulgariæ gentis vel Ruziæ aut slavonicæ linguae, sed magis sequens instituta et decreta epostolica unum potiorem totius ecclesiae ad placitum eligas in hoc opus clericum, latinis adprime litteris eruditum. Βλ. Ioannis P. XIII litter. ad Boleslaum II. Bohemiae ducem παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀν. σελ. 135 καὶ Anhang σελ. 79.

3. Περὶ τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ μοναστηρίων γράφει ὁ Σάφαρικ τάδε· «Μικρὸν μετὰ

Καὶ τῷ ὄντι εἷς τῶν ἐρημιτῶν τούτων, τῶν ἐν Βοεμίᾳ, ἄλλοτε πρεσβύτερος τῆς χώρας ταύτης, ἐπεσπάσατο τὸ σέβας καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ ἡγεμόνος Οὐλερίχου (1012—1037)[1]. Ἡμέραν τινὰ ἐξελθὼν ὁ Οὐλερίχος εἰς τὴν θήραν, ἣν ὑπερηγάπα, ἀπήντησε τὸν σεβάσμιον τοῦτον ἐρημίτην, ἀπεθαύμασεν αὐτόν, ἔκλινεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὴν κεφαλήν, ἐζήτησε τὴν εὐλογίαν καὶ τὰς εὐχὰς αὐτοῦ καὶ μετ' ὀλίγον κατέστησε καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ πατέρα. Ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦ ἐρημίτου ἐγνώσθη πολλαχοῦ, καὶ πολλοὶ εὐλαβείᾳ φερόμενοι προσήρχοντο τῷ Προκοπίῳ ὅπως τύχωσι τῶν εὐλογιῶν αὐτοῦ. Οὕτω διὰ τῆς ἀγάπης καὶ τῶν πλουσίων δώρων τοῦ ἡγεμόνος

τὴν ἐγκατάστασιν τῶν μαγυάρων εὑρίσκομεν ἐκεῖ οὐκ ὀλίγα ἑλληνοσλαυϊκὰ μοναστήρια ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας . . . ἰδίως ἐν Vesprim, Mysegrad, Essanad. Arad, ἴσως καὶ ἐν Neitra ἐπὶ τοῦ ὄρους Sobor καὶ ἀλλαχοῦ. Ἐν ἔτει 1204 γράφων πρὸς τὸν βασιλέα Ἐμερίχον ὁ πάπας Ἰννοκέντιος παρετήρει ὅτι ἐν Suemeg ἓν μόνον λατινικὸν κοινόβιον εὑρίσκετο, ἐν ᾧ ἑλληνικὰ ἦσαν πολλὰ (licet unum sit ibi latinorum cœnobium, quum tamen ibidem sint multa graecorum). Κατὰ δὲ τὸ 1221 προσέταττεν ὁ πάπας Ὀνώριος ἵνα ἐν τῇ Ἀββατίᾳ Μύσεγραδ τῆς ἐπαρχίας Vesprim ἀντὶ τῶν ἀρχῆθεν ἐκεῖ ἐνασκουμένων ἑλλήνων καὶ σλαύων μοναχῶν ἐγκατασταθῶσι λατῖνοι». Safarik, Glagolitische Fragmente Prag 1857 σελ. 58 καὶ ἑξῆς.

1. Περὶ τοῦ ἐρημίτου τούτου γράφει τὸ χρονικὸν τῆς Σαζάβας ὅτι οὗτος ἐκαλεῖτο Προκόπιος, ὅτι ἦν βοεμός, εἰς ἄκρον εἰδήμων τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἱερῶν βιβλίων, ἅπερ ὁ ἁγιώτατος Κύριλλος ἐφεῦρε καὶ διώρισε καὶ ὅτι πρεσβύτερος ὢν ἔγγαμος, τιμιώτατος καὶ ἁγιώτατος, ἐγκατέλιπεν ἐπὶ τέλους καὶ οἶκον καὶ γαμετὴν καὶ ἀγροὺς καὶ γνωρίμους καὶ φίλους καὶ κολληθεὶς τῇ πέτρᾳ, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός, διήρχετο τὸν βίον ἐν προσευχαῖς καὶ νηστείαις καὶ ἀγρυπνίαις ἐν τῇ ἐρήμῳ μόνος μόνῳ Θεῷ ἐντυγχάνων: Tempore siquidem praefati Ducis Oudalrici, in divino cultu viri magnificii, fuit heremita Procopius nomine, natione bohemicus de villa Chotum, sclavonicis litteris, a sanctissimo Quirillo episcopo quondam imventis et statutis, canonice admodum imbutus, in seculo presbyter eximius, honesta vitae et casta mysteria celebrans... et domum uxoremque, agros, cognatos atque amicos.. valedixit, ... et ad petram, quae Christus est, orationibus, vigiliis jejuniis allidens, viriliter pugnare cœpit, solus cum solo Deo ... inconvulsus. Βλ. χρονικὸν Σαζάβας παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀν. Anhang σελ. 80.

καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Βοεμίας ᾠκοδόμησεν ὁ Προκόπιος ἐκεῖ μετ' οὐ πολὺ τὸ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ πολυθρύλητον μοναστήριον τῆς Σαζάβας.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Οὐλερίχου Βρετισλαύου (1037—1055) τὰ πράγματα προεβιβάσθησαν ἔτι μᾶλλον. Τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσει τοῦ ἡγεμόνος τούτου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχόντων προήχθη ὁ Προκόπιος εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχιμανδρίτου καὶ ἡγουμένου τῆς μονῆς[1], ἀναφανδὸν δὲ καὶ ἐλευθέρως ἤρξαντο ἤδη αὐτός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μοναχοὶ ἐπιτελοῦντες τὴν θείαν λατρείαν σλαυϊστί. Τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἅπερ τέως ἐκρύπτοντο, ἐξῆλθον καὶ πάλιν εἰς τὸ μέσον, καὶ πάλιν ἤρξατο ἀναφλεγόμενος ὁ πρὸς αὐτὰ πόθος τοῦ λαοῦ. «Ὁ Βρετισλαῦος, ὁ ἀνορθωτὴς τῆς Βοεμίας, καθάπερ ἄλλοτε ὁ Ῥατισλαῦος τῆς Μοραβίας, ἐπιθυμῶν τὴν παντελῆ ἀνεξαρτησίαν αὐτοῦ τε καὶ τῆς χώρας αὐτοῦ ἀπὸ τῶν γερμανῶν βασιλέων ἀνεδείχθη ἤδη, λέγει καὶ ὁ Γίνζελος, ὑπέρμαχος τῆς σλαυϊκῆς θείας λατρείας».

Τὸν Προκόπιον τελευτήσαντα τῷ 1053 διεδέξατο ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Βίτος, κατ' οὐδὲν τοῦ θείου αὐτοῦ ἐλαττούμενος[2], καὶ τὰ πράγματα ὁσημέραι προέκοπτον σὺν τῇ ἀρετῇ καὶ τῷ ζήλῳ τῶν μαθητῶν τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου· ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ Βρετισλαύου συμβὰς κατὰ τὸ 1055 ἀνέστειλεν αἴφνης τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν αὐτῶν. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Σπιτινεῦος ἦν πειθήνιον τέκνον τῆς Ῥώμης καὶ τὰ ὄργανα αὐτῆς ἐπετέθησαν ἤδη σφοδρῶς ἐναντίον τῆς μονῆς, διαβάλλοντες τὰ σλαυϊκὰ γράμματα ὅτι δι' αὐτῶν δῆθεν ἀναφανδὸν ἡ αἵρεσις, τὸ σχίσμα καὶ ἡ ὑπόκρισις ἐδιδάσκοντο καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ἔδει νὰ ἀντικατασταθῶσιν ἐν αὐτῇ τὰ πάντα, καὶ ἡ ἀνατολικὴ θεία λατρεία διὰ τῆς δυτικῆς καὶ ὁ ἡγούμενος καὶ οἱ

1. Τοῦτο ἦν ἐγκεκριμένον ἤδη ἐπὶ τοῦ Οὐλερίχου: Unde idem Dux magnanimiter cum satraparum suorum... cum ad Abbatiae investituram debere promoveri decrevit. Χρονικ. Σαζάβας ἔνθ. ἀν. σελ. 82.

2. Vitus vir in humanis et divinis rebus idoneus. Χρονικ. Σαζάβ. ἔνθ. ἀν. σελ. 84—85.

πατέρες σλαῦοι διὰ λατίνων, ὁ δὴ καὶ ἐγένετο[1]. Ὁ Βίτος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν μοναχοὶ μὴ στέρξαντες τὴν ἀντικατάστασιν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ λατρείας διὰ τῆς λατινικῆς, ἀπεχώρησαν ἐκεῖθεν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὰ ἐν Οὐγγαρίᾳ μοναστήρια[2]. Ἐν τούτοις ὁ διορισθεὶς λατῖνος ἡγούμενος φαίνεται ὅτι δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμείνῃ μέχρι τέλους ἐν τῷ μοναστηρίῳ· τὸ φάσμα τοῦ Προκοπίου νύκτωρ καὶ μεθ'ἡμέραν ἐδίωκεν αὐτόν· μετ'οὐ πολὺ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Σπιτινεῦος ἀπέθανε (τῷ 1061) ἀφεὶς διάδοχον τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Βρατισλαῦον τὸν Β'.

Ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ πατρὸς αὐτοῦ βαίνων ὁ Βρατισλαῦος, ἀνεκάλεσεν εὐθὺς ἐκ τῆς ὑπερορίας τὸν Βίτον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν μοναχούς· τούτων δὲ μετὰ χαρᾶς ἐπανελθόντων, ἀποκατέστη καὶ αὖ-

1. Istigante namque zelo diaboli multi æmuli, fictitia venenosa detractionum conspirantes, laqueos cavillationum in curia Ducis contra Vitum abbatem et fratres ejus astuere cœperunt, atque aures Principis favorabiliter compositis mendaciis obfuscantes, eos multipharіis vituperiis publicabant, scilicet dicentes: per sclavonicas litteras hæresis secta ypochrisisque esse aperte irretitos ac omnino perversos; quam ob rem ejectis eis in loco eorum latinae auctoritatis Abbatem et fratres constituere omnino esse honestum, constanter affirmabant. Τὸν σατανικὸν ζῆλον, τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀκαταλόγιστον μοχθηρίαν τῶν διωκτῶν λατίνων οἰκτείρων ἐπάγει εὐθὺς μετὰ ταῦτα ὁ αὐτὸς μοναχὸς χρονογράφος τάδε: O invidia, inextricabilis malitiae zelus! O invidia detestanda, omnimoda malitia conglobata, ignis inextinguibilis! etc. Χρον. Σαζάβ. ἔνθ. ἀν. σελ. 85.

2. Vitus itaque Abbas assumptis fratribus suis, quos unitas caritatis concordaverat, peregre profectus est in terram Hunorum (βλ. ἔνθ. ἀν.). Τὸν διωγμὸν τοῦτον προεῖδε καὶ προεῖπε τοῖς περὶ αὐτὸν ἀδελφοῖς αὐτὸς ἤδη ὁ Προκόπιος, ὃς καὶ ἀποθνήσκων προέτρεψεν αὐτοὺς πατρικῶς ἵνα μηδέποτε στέρξωσιν ἀποκλῖναι τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ἀλλ'ἐγκαρτερήσωσι γενναίως στηρίζοντες ἐν αὐτῇ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτῶν: Sed vestrae circumspectioni innotesco, quod post discessum meum fluctivagorum detractionum varietate impetuosa quassabimini naufragio, atque extorres efficiemini... in terra aliena, et iste locus (τὸ μοναστήριον τῆς Σαζάβας)... draderetur possibilitati alienigenarum. Vos autem, dilectissimi filioli, idcirco nolite a fide naufragare, fratres vestros confirmate etc. Χρον. Σαζ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 84.

θις ἀνορθωθεῖσα ἡ τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας τάξις ἐν πᾶσι, καὶ ἡ μονὴ τῆς Σαζάβας ἤρξατο προάγεσθαι καὶ πάλιν ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ λαοῦ καὶ λάμπειν ἐν μέσῳ τῆς Βοεμίας ὡς ἀστὴρ φαεινός, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Βίτον καὶ μετὰ τοῦτον, τελευτήσαντα τῷ 1078, τὸν τούτου ὁμαίμονα καὶ ὁμόψυχον ἐν πᾶσιν Ἐμμεράμον. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ὁ εὐσεβὴς ἡγεμὼν καὶ ἡ περὶ αὐτὸν σύγκλητος τῶν ἀρχόντων ἀπετάθησαν ἤδη τῷ 1079 πρὸς τὴν Ῥώμην ἐξαιτούμενοι παρ'αὐτῆς ἐπιτρέψαι τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς σλαυϊκῆς θείας λατρείας ἀνὰ πᾶσαν τὴν Βοεμίαν. Ὁ Βρατισλαῦος ἐπιστέλλων πρὸς τὸν τότε πάπαν Γρηγόριον τὸν Ζ' ἔλεγεν αὐτῷ ὅτι τοῦτο ζητεῖ ὁ λαὸς τῆς Βοεμίας καὶ ὅτι καλὸν ἂν εἴη πληρῶσαι τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ. Ἀλλ'ἡ Ῥώμη ἥτις ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἠγωνίζετο πρὸς ἐξάλειψιν τοῦ ὀρθοδόξου χαρακτῆρος τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ ἔργου τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου· ἡ Ῥώμη ἥτις τὸ ἔργον τοῦτο πρὸ ὀλίγου ἔτι (τῷ 1068) διαρρήδην ἀπεκήρυξεν ὡς γοτθικὸν διὰ στόματος τοῦ πάπα αὐτῆς Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', χαρακτηρίσασα αὐτούς τε τοὺς ἱεροὺς αὐτοῦ πατέρας καὶ τοὺς ἐν Δαλματίᾳ καὶ Κροατίᾳ ὀπαδοὺς αὐτοῦ ὡς ἀρειανοὺς γότθους, δὲν ἠδύνατο βεβαίως οὕτω ῥᾳδίως ὑποχωρῆσαι νῦν, χορηγοῦσα τὴν ἄδειαν αὐτῆς πρὸς εἰσαγωγὴν καὶ πάλιν τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας ἐν πάσαις ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Βοεμίας. Συνεπῆς ἄρα τοῖς πρὸ αὐτοῦ καὶ ἐν τούτῳ ὁ Ἱλδεβράνδος, ἀπέκρουσεν ἐξ αὐθεντίας τοῦ μακαρίου Πέτρου τὴν αἴτησιν ὡς μωράν, ἐντειλάμενος τῷ Βρατισλαύῳ ἵνα καὶ οὗτος πάσῃ δυνάμει ἀντιστῇ τῇ ματαίᾳ προπετείᾳ τοῦ λαοῦ ΠΡΟΣ ΔΟΞΑΝ ΤΟΥ ΠΑΝΤΟΔΥΝΑΜΟΥ ΘΕΟΥ![1]

1. Quia vero nobilitas tua postulavit, quo secundum slavonicam linguam apud nos divinum celebrari annueremus officium, scias nos huic petitioni tuæ nequaquam posse favere... Unde ne id fiat quod a vestris inprudenter exposcitur auctoritate beati Petri inhibemus, teque ad honorem omnipotentis Dei huic vanae temeritati viribus totis resistere præcipimus. Ὁλόκληρον καὶ τοῦτο τὸ γράμμα, ὅπερ ἐγράφη καὶ ἀπεστάλη ἐν ἔτει 1080, ὅρα παρὰ τῷ Γινζ. ἔνθ. ἀν. Anhang

Ὁ Βρατισλαῦος καὶ ἄκων ὑπέκυψε τῷ προστάγματι τοῦ φοβεροῦ πάπα καὶ ἡ κατὰ Κύριλλον καὶ Μεθόδιον λειτουργία περιωρίσθη ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῆς Σαζάβας ἀπεκδεχομένη καιρὸν εὐνοϊκόν. Ἀλλ' ἐπειδή, ὡς εὔδηλον, καὶ ἡ συρροὴ τοῦ λαοῦ εἰς ἀκρόασιν αὐτῆς ἐπερίσσευε καὶ τὸ μοναστήριον ὁσημέραι ἐμεγαλύνετο καὶ ἐπὶ μᾶλλον ἐκαλλωπίζετο, ὡς πρὸ πάντων ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ἱκανωτάτου ἡγουμένου Βοζετέχου, ἡ λατινικὴ μερίς, ἥτις ἄγρυπνος διὰ παντός, οὐδὲ τοῦτο ἔβλεπεν ἱλαρῷ τῷ ὄμματι, οὐδ' ἐπαύσατο ἐπιζητοῦσα καὶ ἐκ παντὸς τρόπου μηχανωμένη τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, ἐνέσπειρεν ἐπὶ τέλους μεταξὺ τῶν μοναχῶν τὴν διχόνοιαν, ἥτις καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βρατισλαύου ἐπήνεγκε τὴν διάλυσιν αὐτοῦ. Βρατισλαῦος ὁ Β' πληρῶν τὸν πόθον τοῦ ἐπισκόπου τῆς Πράγας διέταξε τῷ 1097 ἵνα ἐκκενώσωσι τὴν μονὴν οἱ μαθηταὶ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου· ὁ δὲ νέος λατῖνος ἡγούμενος αὐτῆς παρέδωκεν εἰς τὸ πῦρ τὰ σλαυϊκὰ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν βιβλία ὡς πάντη ἄχρηστα, καὶ οὕτως ἐξηφανίσθη ἔκτοτε καὶ ἐν Βοεμίᾳ ὁ ὀρθόδοξος χαρακτὴρ τῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου[1].

Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα οὔτε ἡ ἀγάπη καὶ ὁ πόθος τῶν σλαύων πρὸς τὰ ἀπ' ἀρχῆς παραδοθέντα ἐξέλιπον, οὔτε μὴν ἐξ ὁλοκλήρου

σελ. 90—92. Ὁ ἀναγνώστης ἡμῶν ὁ γινώσκων ἤδη καλῶς ὅσα ἄλλοτε περὶ τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν μεταφράσεων καὶ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἔγραφον καὶ ὥριζον auctoritate beati Petri (ἐξ αὐθεντίας τοῦ μακαρίου Πέτρου) οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς Ἀδριανὸς ὁ Β' καὶ Ἰωάννης ὁ Η', καὶ ὅσα ὕστερον περὶ αὐτῶν τούτων εἶπον καὶ ἐθέσπισαν οἱ πάπαι Στέφανος ὁ Ϛ', Ἰωάννης ὁ Ι', Ἰωάννης ὁ ΙΓ', Ἀλέξανδρος ὁ Β' καὶ Γρηγόριος ὁ Ζ' auctoritate beati Petri καὶ οὗτοι φθεγγόμενοι, καὶ ὅσα πάλιν περὶ αὐτῶν τούτων ἀρτίως ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ Λέων ὁ ΙΓ' auctoritate beati Petri καὶ αὐτὸς ἀποφαινόμενος, κατανοεῖ βεβαίως ὅτι τὸ λεγόμενον auctoritas beati Petri οὐκ ἔστι μικρόν τι καὶ οὐδενόσωρον.

1. Et libri linguæ eorum (slavorum) deleti omnino et disperditi, nequaquam ulterius in eodem loco recitabuntur. Χρ. Σαζ. ἐνθ. ἀν. σ. 88.

ταῦτα πανταχοῦ ἐξηφανίσθησαν. Ἡ τακτική, ἣν μέχρι τοῦδε μετῆλθεν ἡ Ῥώμη ἐναντίον τῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐπέτυχε μὲν κατὰ τὴν Μοραβίαν, τὴν Παννονίαν, τὴν Βοεμίαν καὶ πολλαχοῦ τῆς Δαλματίας (τῆς ἀπὸ τοῦ 997 εἰς τὴν κυριαρχίαν τῶν βενετῶν περιελθούσης) δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ ἐπιτύχῃ καὶ ἐν Οὐγγαρίᾳ οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Κροατίᾳ καὶ Σλαβονίᾳ· ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν βασιλέων καὶ ἡγεμόνων τῶν χωρῶν τούτων διετέλει ὑπάρχουσα ἐνταῦθα μετὰ τῆς ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ σλαυϊστὶ εἰσαχθείσης ἀνατολικῆς διατυπώσεως καὶ ἡ ὀρθόδοξος πίστις καὶ μεθ' ὅλα τὰ auctoritate beati Petri ἐκδοθέντα κατὰ καιροὺς διατάγματα τῶν ῥωμαίων ἀρχιερέων καὶ τῶν κατὰ τόπους συνόδων αὐτῶν. Πολὺς δὲ πάντοτε ἦν ὁ κίνδυνος καὶ ὁ φόβος μήπως τὰ πράγματα ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προτέραν αὐτῶν κατάστασιν καὶ ἐκεῖ ὅπου βιαίως ἄλλοτε ἀνετράπησαν, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ αὐτὴ πίστις καὶ ἡ αὐτὴ θεία λατρεία σλαυϊστὶ ἤκμαζον καὶ εἰς τὰς γείτονας ἐκκλησίας τὰς μὴ μετὰ τῆς παπικῆς ἡνωμένας, οἷον εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας καὶ αὐτῆς τῆς Ῥωσσίας, ὧν ἡ ἐπιρροὴ καὶ τὸ γόητρον οὔτε ἀνίσχυρα ἦσαν οὔτε πάντη πάντως ἀδιάφορα. Τέλος πάντων ἡ προσκόλλησις τῶν σλαύων εἰς τὴν χρῆσιν τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἦν πρᾶγμα δυσκαταμάχητον. Τί λοιπὸν ἔδει γενέσθαι; Τί ἄλλο, ἀλλ' ἢ οἰκονομία; Καὶ ἰδοὺ αὕτη ἐξευρέθη καὶ ἐξευρεθεῖσα δὲν ἀπέτυχε παντάπασι.

Δύσκολον ἦτον ἀληθῶς νὰ ἀποστῶσιν οἱ σλαῦοι τῆς χρήσεως τῆς ἑαυτῶν γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ· ἀλλ' ἂν τοῦτο ἦν δύσκολον, δὲν ἦτον ἄρά γε δυνατόν, δὲν ὤφειλον τοὐλάχιστον οὗτοι νὰ ἀποστῶσι τῶν ἀρχῆθεν αὐτοῖς παραδοθέντων, παραλαμβάνοντες ἀντ' αὐτῶν τὰ παρὰ λατίνοις ἐν χρήσει ὄντα; ἡ πίστις ἐν τῷ συμβόλῳ τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ὡς καὶ ἡ θεία λατρεία, ἅπερ οὗτοι παρέλαβον παρὰ τῶν ἁγίων διδασκάλων αὐτῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ταῦτα δὲν ἦσαν πλέον ἤδη κληρονομία τῶν αἱρετικῶν βουλγάρων, τῶν ῥώσ-

σων καὶ τῶν λοιπῶν σλαυϊκῶν φύλων τῆς Ἀνατολῆς; οἱ ἐκ τῆς Ῥώμης ἐξαρτώμενοι σλαῦοι δὲν ὤφειλον νῦν νὰ συμμορφωθῶσιν ἐν πᾶσι, κατά γε τὴν οὐσίαν, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην περὶ ἧς ἤδη ἐλέγετο ὅτι οὔτε σπίλον οὔτε ῥυτίδα εἶχεν; Ἀλλ' ἵνα γένηται τοῦτο, τί ἀπῃτεῖτο; ἀνάγκη ἦν ἐν πρώτοις ἵνα μεταφρασθῶσιν εἰς τὴν σλαυϊκὴν πάντα τὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας, καὶ αἱ Λειτουργίαι καὶ τὰ Εὐχολόγια καὶ τὰ Τυπικὰ καὶ εἴ τι ἄλλο ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον εἰς τὴν θείαν λατρείαν παρ' αὐτοῖς ἀνῆκεν, ὁ δὴ καὶ ἐγένετο. Τίς ὁ μεταφράσας αὐτὰ εἰς τὴν σλαυϊκήν, ἄγνωστον, ὡς ἄγνωστος ὑπάρχει καὶ ὁ χρόνος καθ' ὃν ἀκριβῶς αἱ μεταφράσεις αὗται ἐγένοντο· οὐκ ἔστιν ὅμως ἀπίθανον ἐὰν εἴπωμεν ὅτι αὗται κατεστρώθησαν μεταξὺ τοῦ 1080 καὶ 1200 ἀναλογιζόμενοι ἔνθεν μὲν τὴν φοβερὰν ἀπέχθειαν τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρὰ τοῖς λατίνοις ἀναπτυχθεῖσαν κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς, ἐκεῖθεν δὲ τὴν κλίσιν καὶ ἐμμονὴν τῶν σλαύων, καὶ μεθ' ὅλους τοὺς τῶν ἐναντίων διωγμούς, εἰς ὅ,τι οὗτοι παρέλαβον σλαυϊστί. Ἀνάγκη ἦν δεύτερον ἵνα ἐξαγιασθῶσιν οὕτως εἰπεῖν αἱ νέαι σλαυϊκαὶ μεταφράσεις. Τοῦτο δὲ τὸ δεύτερον κατωρθοῦτο, ἂν τῆς παρασκευασθείσης ἤδη σλαυϊκῆς ἐκκλησιαστικῆς γραμματολογίας πατὴρ ἐκηρύσσετο ὁ Ἱερώνυμος ὁ κατὰ τὴν Δ' μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσας περιώνυμος τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας πατὴρ († 420). Τούτου γινομένου καὶ αὗται αἱ μεταφράσεις ἱκανῶς ἐδικαιολογοῦντο καὶ ἡ παρὰ τοῖς σλαύοις εἰσαγωγὴ αὐτῶν διευκολύνετο καὶ αὐτὴ ἡ Ῥώμη ὁπωσοῦν εὐπρόσωπος ἐξήρχετο ἐκ τοῦ φοβεροῦ ἀντιχριστιανικοῦ ἀγῶνος ὃν κατὰ τῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν ἀνέλαβε· διότι, ὡς γνωστόν, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη καὶ τὰ πρόσωπα καὶ αἱ μεταφράσεις καὶ αὐτὰ τὰ σλαυϊκὰ γράμματα τῶν ἁγίων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ὡς γοτθικὰ ἐξεσυρίττοντο καὶ ὡς αἱρετικὰ ἀνεθεματίζοντο καὶ ὡς ξένα καὶ ἀπαράδεκτα ὅλως ἐν τῇ χριστιανικῇ ἐκκλησίᾳ ἀπηνῶς κατεδιώκοντο.

Ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος πατὴρ τῆς ἱερᾶς γραμματολογίας τῶν σλαύων! τοῦτο ἦν βεβαίως ἀναχρονισμὸς καταπληκτικός,

ἀλλ' οὐχὶ καὶ ὅλως ἀπίστευτος, ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι τὸ πρᾶγμα προπαρεσκευάσθη ἤδη ἐν μέρει, ἀνακηρυχθέντος καὶ ἐπισήμως διαβεβαιωθέντος ὑπό τε τῆς λατινικῆς ἱεραρχίας τῆς Δαλματίας καὶ Κροατίας καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς Ῥώμης ὅτι τὰ σλαυϊκὰ γράμματα ἦσαν γοτθικά, καὶ οἱ σλαῦοι γότθοι· ἐὰν λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν ὅτι διὰ τοῦ ἀναχρονισμοῦ τούτου ἂν μὴ ἐσώζετο εἰς τοὺς σλαύους τὸ κειμήλιον τῶν ἱερῶν μεταφράσεων τῶν διδασκάλων αὐτῶν, ἐσώζοντο ὅμως τὰ γράμματα, ἐσώζετο ἡ γλῶσσα αὐτῶν καὶ ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐὰν τέλος ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἀμάθειαν ἐν ᾗ κατέκειντο καὶ οἱ ἄλλοι καὶ ὁ λαὸς δι' ὃν κυρίως ὁ ἀναχρονισμὸς οὗτος ἡτοιμάσθη. Καὶ τῷ ὄντι οἱ σλαῦοι ὅπως ἄλλοτε δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ἕνεκα τῆς ἀμαθείας αὐτῶν νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν ἁγιότητα καὶ τὸ ἱστορικὸν ἔργον τῶν διδασκάλων αὐτῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀπέναντι τῆς ἀναιδοῦς ψευδολογίας τῆς λατινικῆς ἱεραρχίας καὶ αὐτῆς τῆς Ῥώμης, οὕτω καὶ νῦν δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀποκρούσωσι καὶ τοῦτο τὸ ψεῦδος, καὶ τὸν παχυλώτατον τοῦτον ἀναχρονισμόν, δι' οὗ τὸ ἔργον τῶν διδασκάλων αὐτῶν μετεφέρετο εἰς τὸν ἅγιον Ἱερώνυμον. Τοῦτο ὤφειλον νὰ πράξωσιν οἱ προϊστάμενοι αὐτῶν ἱεράρχαι, ἡ Ῥώμη, αὐτοὶ οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς, ὧν τοσαύτη καὶ τηλικαύτη πάντοτε ἦν (κατὰ τὸν μακαριώτατον πάπαν Λέοντα τὸν ΙΓ') ἡ περὶ τῶν σλαύων καὶ τῶν ἱερωτάτων αὐτῶν πραγμάτων πατρικὴ μέριμνα· ἀλλὰ καὶ οὗτοι διὰ τὴν τέως ἀσύγγνωστον καὶ ὅλως ἀντιχριστιανικὴν αὐτῶν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς λαοὺς ἐκείνους εὑρίσκοντο ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ καὶ διέξοδον ἐζήτουν, ταύτην δὲ ἀνεύρισκον ἐν τῷ ἀναχρονισμῷ αὐτῶν, δι' οὗ σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀπηλλάσσοντο πλέον καὶ τῶν δύο γραικῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου· διότι διὰ τοῦ ἀναχρονισμοῦ τὸ ἔργον τῶν γραικῶν τούτων μετεφέρετο εἰς ἄνδρα λατῖνον, ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ τοῦ ἔργου τούτου δὲν κατελάμπρυνε πλέον τὴν Ἀνατολήν, ἀλλὰ τὴν Δύσιν, οἱ δὲ σλαῦοι ἐγίνοντο τῷ ὄντι κατ' ἐξοχὴν υἱοὶ τῆς ἁγίας ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

Ἀλλ' οὐδὲ ἱστορικῆς βάσεως ἐστερεῖτο ὅλως ἡ οἰκονομία αὕτη

κατὰ τὴν κρίσιν τῶν πατέρων αὐτῆς· ἐν ἀνάγκῃ ἑτοίμη ἦν ἡ ὑπὲρ αὐτῆς ἀπολογία· διότι καίτοι οὐδὲν ἴχνος ὑπῆρχεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὅτι ὁ Ἱερώνυμος μετέφρασεν ἄλλοτε τὰς ἁγίας Γραφὰς καὶ τὰ ἱεροτελεστικὰ τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας βιβλία εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν γότθων ἤγουν τῶν σλαύων (διότι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ σλαῦοι καὶ γότθοι κατὰ τοὺς ἱερούς τῶν λατίνων διδασκάλους ἦσαν ἓν καὶ τὸ αὐτό, ὡς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἱστορήσαμεν)· καίτοι οὐδ' αὐτὸς ὁ Ἱερώνυμος ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτοῦ ἢ καὶ ἐν τῇ τούτων ἀπαριθμήσει ἐν ᾗ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα μέχρι τοῦ 392 καταλέγονται, οὐδ' ἄλλος τις τῶν συγχρόνων ἢ μεταγενεστέρων μνείαν ποιεῖται ὅτι οὗτος πατὴρ ἐγένετο τῶν γοτθικῶν γραμμάτων· οὐχ ἧττον εὑρίσκοντο σημεῖά τινα ἐξ ὧν ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα ἔξοχος τῶν λατίνων δεινότης ἠδύνατο νὰ ὠφεληθῇ πρὸς ἱστορικὴν σύστασιν τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος οἰκονομίας. Τὰ σημεῖα ταῦτα ἦσαν πρῶτον ὅτι ὁ Ἱερώνυμος ὡρμᾶτο ἐκ Στριδῶνος, πόλεως κατὰ τὰ πρὸς τὴν Παννονίαν σύνορα τῆς Δαλματίας κειμένης, ἣν κατέστρεψαν οἱ γότθοι[1]· δεύτερον δὲ ὅτι αὐτὸς οὗτος ἐν τοῖς γράμμασιν αὐτοῦ ad Sunnia et Fretela ἔλεγεν ὅτι καὶ μετὰ λογίων γότθων ἱερέων ὡμίλησε καὶ ἀνεστράφη. Πλειόνων ἀνάγκην οὐκ εἶχον βεβαίως πρὸς σύστασιν καὶ ἐμπέδωσιν τῆς οἰκονομίας, ἤτοι τῆς νέας ταύτης ψευδολογίας· ἀλλ' ἂν τυχὸν ἐπήρχετο τοιαύτη ἀνάγκη, ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι καὶ ἀποδείξεις πρόσφατοι, ὑπῆρχεν ἡ πρὸ ὀλίγου ἐπισήμως ἐκδοθεῖσα συνοδική τε καὶ παπικὴ ψευδολογία ὅτι τὰ σλαυϊκὰ γράμματα ἦσαν γοτθικὰ καὶ οἱ σλαῦοι γότθοι, περὶ ἧς ὡς φερούσης ὑπὲρ ἑαυτῆς τὴν ψῆφον μιᾶς συνόδου καὶ τὸ κῦρος ἑνὸς πάπα auctoritate beati Petri ἀποφηναμένου, οὐδεὶς ἂν πάντως ἐτόλμα ἀμφιβάλλειν· ὥστε καὶ κατὰ ταύτην τὴν ἔποψιν ἡ οἰκονομία ἦν ἀρίστη δυναμένη ἐν ἀνάγκῃ νὰ ὑποστῇ καὶ τῆς αὐστηροτέρας κριτικῆς τὸ πῦρ!

1. Hieronymus, patre Eusebius natus, oppido Stridonis, quod a Gothis eversum, Dalmatiae quondam Pannoniaeque confinium fuit. Βλ. De vir. illustr. c. 135.

Τοιαύτη λοιπὸν οὖσα καθόλου ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος οἰκονομία, οὕτως ἐξυφανθεῖσα, τοσαῦτα κακῶς γενόμενα ἐπανορθοῦσα καὶ τοσαῦτα καλὰ προμνηστευομένη ἔμελλεν ὡς εἰκὸς ἵνα ὡς ἀλεξίκακον καὶ σωτήριον ἀγαθὸν γένηται ἀσπαστὴ ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν τέως διαφερομένων μερῶν, τοὐλάχιστον ὑπὸ τῶν λατίνων ἀνεξαιρέτως. Καὶ τῷ ὄντι ἐν ἔτει 1248 εὑρίσκομεν πολλοὺς σλαύους τῆς Κροατίας καὶ Σλαβονίας λατρεύοντας τῷ Θεῷ ὡς καὶ ἡ τότε λατινικὴ ἐκκλησία καὶ πιστεύοντας ἐν τῇ ἀμαθείᾳ αὐτῶν ὅτι καὶ τὰ γράμματα καὶ πᾶσα ἡ ἐκκλησιαστικὴ αὐτῶν γραμματολογία ἔργον ἦσαν τοῦ κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα ἀκμάσαντος πατρὸς Ἱερωνύμου, τοὺς δὲ λατίνους οὐδόλως ἀντιλέγοντας, οὐδὲ τὸ παράπαν ἀντιπράττοντας εἰς τοῦτο. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σλαῦοι πάντοτε εἶχον, ὡς φαίνεται, τὸν φόβον μήπως θᾶττον ἢ βράδιον ἐγερθῇ καὶ πάλιν ὁ διωγμὸς ἐναντίον αὐτῶν· καθ' ὅσον καὶ μετὰ τὴν οἰκονομίαν οἱ ἐπίσκοποι αὐτῶν ἐξηκολούθουν λατινιστὶ πάντοτε ἱερουργοῦντες· ἐξέφρασαν ἤδη τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἵνα τὰ πράγματα προσλάβωσι καὶ τὸ κῦρος τῆς Ῥώμης καὶ οὕτω μετὰ τῶν ἱερέων καὶ ὁ ἐπίσκοπος αὐτῶν ἱερουργῇ αὐτοῖς σλαυϊστί. Ὁ τότε ἐπίσκοπος τῆς χώρας δεικνὺς ἑαυτὸν προθυμότατον εἰς τὴν αἴτησιν τῶν σλαύων χριστιανῶν, ἐπέστειλε τὰ δέοντα πρὸς τὸν τότε πάπαν Ἰννοκέντιον τὸν Δ' (1243—1254), οὗτος δὲ εὐμενῶς, ὡς ἦν ἑπόμενον, ἀποδεξάμενος τὴν παράκλησιν ἀντέγραψεν εἰς ἀπάντησιν τάδε:

«Ἡ πρὸς ἡμᾶς ἀπευθυνθεῖσα αἴτησίς σου διελάμβανεν ὅτι ἐν Σλαβονίᾳ ἴδια γράμματα καὶ βιβλία τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τούτοις τοῖς γράμμασι γεγραμμένα ὑπάρχουσι, περὶ ὧν ὁ ἱερὸς κλῆρος τῆς χώρας ταύτης διαβεβαιούμενος ὅτι παρὰ τοῦ μακαρίου Ἱερωνύμου κατέρχονται, χρῆσιν αὐτῶν ποιεῖται ἐν ταῖς ἱεροτελεστίαις. Ὅθεν καὶ σὺ τὴν παρ' ἡμῶν ἄδειαν ἱκετικῶς αἰτεῖς ἵνα συμμορφούμενος αὐτοῖς καὶ τὴν συνήθειαν τῆς χώρας ἐν ᾗ ἐπισκοπεύεις ἀπομιμούμενος, κατὰ ταῦτα τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ ἐπιτελῇς. Ἡμεῖς οὖν ἀναλογιζόμενοι ὅτι ὁ λόγος τοῖς πράγμασιν, οὐ μὴν δὲ τὰ πράγματα τῷ λόγῳ ὑποτέτακται, τὴν αἰτουμένην ἄδειαν μετὰ τῶν περὶ ἡμᾶς

παρέχομέν σοι, ἀλλὰ μόνον ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις, ἔνθα ἡ συνήθεια αὕτη ἐπικρατεῖ, καὶ ἐφ' ὅσον τὴν τῶν πραγμάτων ἔννοιαν ἡ διαφορὰ τῆς γλώσσης οὐ παραβλάπτει.

Ἐν Λουγδούνῳ, τῇ 19 μαρτίου 1248»[1].

Οὕτως οὖν ἐπὶ τέλους ἀνεκρούσατο πρύμναν ἡ Ῥώμη κατόπιν πολλῶν διωγμῶν καὶ πιέσεων καὶ ἀπειλῶν καὶ ἀπαγορεύσεων καὶ ἀναθεμάτων, ὅσα ἐπὶ ὀγδοήκοντα καὶ τριακόσια ἔτη σύνοδοι καὶ πάπαι λατίνων κατὰ τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων καὶ τῶν εἰς αὐτὰ γενομένων ἱερῶν μεταφράσεων διεπράξαντο, μὴ φεισάμενοι μηδὲ τῶν ἀειμνήστων εἰσηγητῶν καὶ διδασκάλων αὐτῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Μετὰ τὰ λεχθέντα καὶ πραχθέντα ἀπὸ τοῦ 868 μέχρι τοῦ 1248 κατὰ τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ ἔργου τῶν δύο τούτων τέκνων τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα ἐπιστολὴ Ἰννοκεντίου τοῦ Δ' δὲν ἠδύνατο ἀληθῶς νὰ γραφῇ ἄλλως ἢ ὡς ἐγράφη, καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἂν ἐπλανώμεθα ἴσως θεωροῦντες αὐτὴν ὡς ἀριστούργημα. Ἰννοκέντιος ὁ Δ' ἀναφέρει ἐν αὐτῇ ἁπλῶς ὅτι ὑπῆρχον ἴδια γράμματα, ἤτοι βιβλία τῆς θείας λατρείας γεγραμμένα εἰς γλῶσσαν ἄλλην παρὰ τὴν λατινικήν, οἷς ἐχρῶντο οἱ χριστιανοὶ τῆς Σλαβονίας· περὶ τῶν γραμμάτων τούτων

1. Porrecta nobis petitio tua continebat, quod in Slavonia est littera specialis, quam illius terrae clerici se habere a B. Hieronymo asserentes, eam observant in divinis officiis celebrandis. Unde ut illis efficiaris conformis, et terrae consuetudinem, in qua existis episcopus, imiteris, celebrandi divina officia secundum praedictam litteram, a nobis licentiam suppliciter postulasti. Nos igitur attendentes, quod sermo rei, et non res sermoni subjecta, licentiam tibi in illis dumtaxat partibus, ubi de consuetudine observantur praemissa, dummodo ex ipsius varietate litterae sententia non laedatur, auctoritate praesentium concedimus postulatam. Lugduni XIV. Kal. Aprilis, 1248. Βλ. Raynald. in Annal. eccles. ad a. 1248, καὶ Γίνζ. ἔνθ. ἀνωτ. Anhang. σελ. 92. Ὁ Ἰννοκέντιος φεύγων τὸν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατεύσαντα αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Φριδερῖκον τὸν Β' ἦλθεν ἐν Λουγδούνῳ (Λυὼν) τῆς Γαλλίας, ἔνθα καὶ σύνοδον οἰκουμενικὴν κατὰ τοῦ ἀντιπάλου αὐτοῦ συνεκάλεσεν. Ἐνταῦθα δὲ κατὰ πρῶτον ἔλαβον παρ' αὐτοῦ οἱ καρδινάλιοι τὸν ἐρυθρὸν πῖλον εἰς ἔνδειξιν ὅτι καὶ μέχρις αἵματος θὰ ὑπερεμάχοντο τῶν δικαιωμάτων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας.

ἂν ἦσαν σλαυϊκὰ ἢ γοτθικὰ οὐδὲν λέγει ὁ πάπας· ὁ ῥωμαῖος ἱεράρχης φαίνεται ἐντελῶς ἀρκούμενος εἰς τὴν πιστὴν μεταγραφὴν τῶν λέξεων τοῦ ἐπιστείλαντος αὐτῷ ἐπισκόπου, καθ' ὃν ὁ κλῆρος τῆς Σλαβονίας ἀπεδίδου ταῦτα τῷ ἁγίῳ Ἱερωνύμῳ· ἰδοὺ τὸ μόνον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν γραμμάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ τὸ εἰς πλείστας ὅσας ἀπορίας συγχρόνως ἐμβάλλον τὸν εὐπαίδευτον ἀναγνώστην. Ὁ Ἰννοκέντιος καὶ πρὸς τοῦτο ἵσταται ἀδιάφορος ὅλως καὶ ἀπαθής· οὔτε ἀπορεῖ οὔτε ἐρωτᾷ οὔτε ὑπὸ συζήτησιν τίθησι τὴν ἰδέαν ταύτην τῶν κληρικῶν τῆς Σλαβονίας· φαίνεται ὡσεὶ ἦν καλῶς μεμυημένος τὰ κατ' αὐτὴν ἐκ τῶν προτέρων· ἑνὶ λόγῳ παρέρχεται τὸ θρύλημα μετὰ σιωπῆς λίαν χαρακτηριστικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαίας τῇ περιστάσει, καὶ προτιμᾷ νὰ φανῇ ὡς συμφρονῶν ἢ νὰ ἄψηται αὐτοῦ ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς, ποιούμενος μνείαν τῶν ἐξ Ἀνατολῆς διδασκάλων· καὶ ἐν μέρει δικαίως· διότι εἰ καὶ τὰ γράμματα ἦσαν αὐτῶν, οὐχὶ ὅμως καὶ τὰ πράγματα· αἱ μεταφράσεις ἃς μετὰ χεῖρας ἔφερον ἤδη οἱ σλαῦοι ἐκεῖνοι δὲν ἦσαν πλέον αἱ μεταφράσεις τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἔναυλα δὲ ἦσαν ἔτι καὶ τὰ κατὰ τοῦ ἀποστολικοῦ αὐτῶν ἔργου τέως λεχθέντα καὶ πραχθέντα. Διὰ ταῦτα πάντα σιγῇ παρερχόμενος ὁλόκληρον τὴν πρόσθεν ἱστορίαν τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὁ πάπας, ἀρκεῖται νὰ συλλογισθῇ ἁπλούστατα, ὡς ἄνθρωπος τὸ κοινὸν νοῦν ἔχων, καὶ γράφων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον αὐτοῦ παρέχει τὴν αἰτηθεῖσαν ἄδειαν διότι ὁ λόγος ἐγένετο διὰ τὰ πράγματα καὶ οὐχὶ τὰ πράγματα διὰ τὸν λόγον· διότι δευτερεῦόν ἐστιν ἡ γλῶσσα, κύριον δὲ ἡ λειτουργία καὶ τὰ λοιπὰ δι' ὧν ὁ ἄνθρωπος ἀναφέρεται πρὸς τὸν Θεόν· sermo rei, et non res sermoni subjecta.

Παράδοξος ἀληθῶς ἡ ἀλλοίωσις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ δυσερμήνευτος· τὴν τοιαύτην ἀλλοίωσιν τῆς Ῥώμης, καθ' ἣν ἐπὶ τέσσαρας περίπου αἰῶνας ἡ γλῶσσα τῶν σλαύων ἦν γλῶσσα βάρβαρος καὶ ἀλλοτρία τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἥκιστα δὲ ἐμπρέπουσα τοῖς γνησιωτάτοις υἱοῖς τῆς ῥωμαϊκῆς

ἐκκλησίας, καθ'ἣν τὰ σλαυϊκὰ γράμματα ἦσαν γοτθικά, τὸ σχίσμα, τὴν αἵρεσιν, τὴν ὑπόκρισιν, αὐτὸν τὸν ἀρειανισμὸν τῶν γότθων ὑπούλως διασπείροντα, τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην ἐννοοῦμεν ἀναλογιζόμενοι ὅτι ὁ ἐξ ἀρχῆς κινηθεὶς διωγμὸς ἀπέβλεπεν εἰς ἀμφότερα ἐπίσης, εἴς τε τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πράγματα, εἰς τὴν ξένην λειτουργίαν, εἰς τὰ ξένα ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πίστιν τῆς μιᾶς, ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἅπερ εἶχον οἱ σλαῦοι ἐκεῖνοι παρὰ τῶν διδασκάλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου παραλαβόντες. Οἱ λατῖνοι μὴ δυνάμενοι κατ'ἀρχὰς ἀναφανδὸν νὰ πολεμήσωσι ταῦτα, ἐπετέθησαν ἰδίως ἐναντίον τῆς γλώσσης· διότι ταύτης ἀποβαλλομένης συναπεβάλλοντο προδήλως καὶ τὰ πράγματα· ἀλλὰ τούτου μὴ ἐπιτυχόντες, ἤρξαντο σὺν τῷ χρόνῳ διαβάλλοντες ἀναφανδὸν καὶ αὐτὰ τὰ πράγματα, τοῦ σχίσματος μεταξὺ τῶν δύο ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως προχωροῦντος. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οὕτω δὲν ἀφίσταντο ὅλως τῆς γλώσσης αὐτῶν οἱ σλαῦοι, ἐδέησεν ἵνα λεχθῇ τὸ δύο κακῶν προκειμένων τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον· ἐξευρέθη ὁ τρόπος τῆς οἰκονομίας, ἐνεδύθησαν τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν τὰ Μισσάλια, τὰ Ριτουάλια καὶ τὰ Βρεβιάρια τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, εἰσήχθη εἰς τὴν σκηνὴν τὸ πρόσωπον τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου, καὶ τότε ἐπῆλθεν ἡ ῥήτρα Ἰννοκεντίου τοῦ Δ΄ sermo rei, et non res sermoni subjecta.

Παρέχων ὁ πάπας τὴν αἰτηθεῖσαν ἄδειαν καὶ ἐπισήμως κατακυρῶν τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπενέγκῃ τὴν παρατήρησιν ὅτι τὸ πρᾶγμα ἔδει νὰ περιορισθῇ ἐκεῖ μόνον ἔνθα ἡ συνήθεια αὕτη ὑπῆρχε. Τὴν παρατήρησιν ταύτην ποιούμενος ὁ ῥωμαῖος ἱεράρχης δὲν ἀνελογίσθη βεβαίως ὅτι ἂν ἡ γλῶσσα ἦν δευτερεῦον, ὡς ἔλεγε, κύριον δὲ αὐτὰ τὰ πράγματα, ἠδύναντο καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν σλαύων, ὅσοι μάλιστα πρόσθεν ἐστερήθησαν τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας, νὰ μεταχειρισθῶσι τὰ γράμματα ἐκεῖνα· ἀλλ'αὐστηρὰν λογικὴν δὲν πρέπει νὰ ζητῇ τις παρὰ τῶν παπῶν. Ἡ ἄδεια ὁπωσδήποτε

ἐδόθη ἐπὶ τῇ βάσει ὅτι καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ πράγματα ἦσαν τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου, ἤγουν τῆς Δύσεως, οὐχὶ τῆς Ἀνατολῆς, μετ'οὐ πολὺ δὲ εἰσήχθησαν καὶ ἐν Δαλματίᾳ καὶ οὕτω διεσώθη ὁπωσοῦν εἰς τὸ μετὰ ταῦτα ἡ σλαυϊκὴ γλῶσσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν ῥωμαίων παπῶν[1]. Οἱ ἐν Σλαβονίᾳ, Κροατίᾳ, Δαλματίᾳ, Οὐγγαρίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ πιστοὶ διαμείναντες τοῖς παραδοθεῖσιν, οἱ χαρακτηρισθέντες διὰ τοῦτο ὡς σχισματικοὶ καὶ αἱρετικοί, συνετάχθησαν τῇ ὀρθοδόξῳ ἀνατολικῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ καὶ μέχρι τῆς σήμερον διαμένουσι πολλοί, πολλῶν ἄλλων προσηλυτισθέντων βραδύτερον ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, οἵτινες καὶ διακρίνονται μέχρι τοῦ νῦν ὡς προσήλυτοι αὐτῆς (οὐνῖται).

ΣΗΜ. Τὴν πολυπληθεστέραν ἐθνότητα τῆς Αὐστρίας ἀποτελοῦσιν οἱ σλαῦοι. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν κατὰ τὰς τελευταίας στατιστικὰς ἀνέρχεται εἰς δεκαὲξ περίπου ἑκατομμύρια. Ἐκ τούτων οἱ βοεμοί, οἱ μοραβοὶ καὶ οἱ τῆς Σιλεσίας σλαῦοι 4,500,000 εἰσὶ πάντες δυτικοὶ ἐκτὸς μικροῦ μέρους διαμαρτυρομένων· οἱ σλοβάκοι 1,850,000 ἐξ ἡμισείας σχεδὸν εἰσι δυτικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι· οἱ πολωνοὶ 2,000,000 εἰσὶ δυτικοὶ ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων· οἱ ῥουθῆνοι ἢ ῥουσσῖνοι 3,150,000 εἰσὶν ὀρθόδοξοι καὶ προσήλυτοι (οὐνῖται)· οἱ σλαῦοι τῆς Καρινθίας (Winden) 1,153,000 πάντες εἰσὶ δυτικοὶ ἐκτὸς ὀλίγων χιλιάδων διαμαρτυρομένων. Ἐκ τῶν σλαύων τῆς Κροατίας, εἰς 1,900,000 συμποσουμένων, 800,000 οἱ ὁμιλοῦντες τὴν κυρίως κροατικὴν διάλεκτον, εἰσὶ δυτικοί, οἱ λοιποὶ οἱ εἰς τὸν σερβοσλαυϊκὸν κλάδον ὑπαγόμενοί εἰσι κατὰ τὸ πλεῖστον ὀρθόδοξοι, ὀλίγοι δὲ προσήλυτοι δυτικοί· οἱ σέρβοι 1,072,000 τὸ πλεῖστον ὀρθόδοξοι, οἱ δὲ λοιποὶ προσήλυτοι καὶ καθαροὶ δυτικοί· οἱ βούλγαροι 8,000 μέρος μὲν εἰσιν ὀρθόδοξοι, μέρος δὲ δυτικοί. Ὀρθόδοξοί εἰσιν ἔτι καὶ οἱ ῥωμοῦνοι, ὧν ὁ ἀριθμὸς ἀνέρχεται εἰς 2,700,000, ἀλλὰ πλεῖστοι ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἰσι προσήλυτοι δυτικοί. Βλ. KLexicon von Wetzer und Welte τόμ. 12, σελ. 897 καὶ ἑξ. ἔκδ. τοῦ 1856.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ Βιγγέρου (I. Wiggers Kirchliche statistik. Hamburg 1842, τόμ. α΄, σελ. 207 καὶ 291· τόμ. β΄, σελ. 122 καὶ ἑξ.) ἡ Γαλικία ἔχει 250,000 ὀρθοδόξους καὶ 2,000,000 προσηλύτους δυτικούς· ἡ Οὐγγαρία, Σλαβονία καὶ Κροατία 1,226,000 ὀρθοδόξους καὶ 866,000 προσηλύτους· ἐν δὲ τοῖς μεθορίοις (Militærgrenzen) ὑπάρχουσι 522,000 ὀρθόδοξοι καὶ 55,000

1. Ἰστέον δὲ ὅτι καὶ ναὸς ἔπειτα ἐν Ῥώμῃ ἀνηγέρθη τῷ ἁγίῳ Ἱερωνύμῳ τῶν ἰλλυριῶν: Sancti Hieronymi illyricorum, ὃς καὶ μέχρι τῆς σήμερον λειτουργεῖ.

προσήλυτοι· ἐν Δαλματίᾳ 70,000 ὀρθόδοξοι καὶ 200 προσήλυτοι· ἐν Τρανσιλβανίᾳ 664,000 ὀρθόδοξοι καὶ 538,000 προσήλυτοι. Τὸν ὅλον δὲ ἀριθμὸν τῶν ἐν Αὐστρίᾳ ὀρθοδόξων σλαύων καὶ ῥωμούνων, ἑλλήνων καὶ βουλγάρων ὑπολογίζει ὁ Βίγγερος εἰς 2,922,083, τῶν δὲ προσηλύτων εἰς 3,375,940.

Καὶ οἱ μὲν ὀρθόδοξοι σλαῦοι τῆς Αὐστρίας καὶ οἱ ἐξ ὀρθοδόξων προσήλυτοι δυτικοὶ ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἔχουσι πάντες τὴν σλαυϊκήν, ἐκ δὲ τῶν καθαρῶς δυτικῶν σλαύων συγκριτικῶς ὀλίγιστοι μόνον ἔχουσιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῶν τὴν σλαυϊκήν.

Λίαν δὲ ἀξιοσημείωτόν ἐστιν ὅτι καὶ καθ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας καὶ μέχρις ἐσχάτων οὐδεμιᾶς ἀμέσως ποιούμενοι μνείας τῶν μακαρίων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐν τοῖς γράμμασιν αὐτῶν οἱ πάπαι τῆς Ῥώμης, οὐκ ἐπαύσαντο ἐξεναντίας ἀπρὶξ ἀντεχόμενοι τοῦ ψευδοῦς ἐκείνου θρυλήματος ὅτι τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων πατὴρ ἐγένετο ὁ Ἱερώνυμος, καίτοι ἐν τῷ μεταξὺ ἄνδρες λογιώτατοι καὶ ἐξ αὐτῶν ἔτι τῶν λατίνων ἦραν τὴν φωνὴν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας[1].

Οὕτω Κλήμης ὁ ς' ἐν ἔτει 1346 ἐπιστέλλων τῷ μητροπολίτῃ Πράγας ἔγραφεν ἁπλῶς καὶ ξηρῶς ὅτι ἐπειδὴ ἐν Σλαβονίᾳ καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσιν ἡ λειτουργία καὶ αἱ λοιπαὶ ἱεραὶ ἀκολουθίαι ἀναγινώσκονται σλαυϊστί, παρέχει τὴν ἄδειαν ἵνα καὶ ἐν τῷ κατὰ τὴν Πράγαν νεοσυστάτῳ μοναστηρίῳ ψάλλωνται ταῦτα σλαυϊστί[2]. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μοναστήριον συνέστη ὑπὸ τοῦ τότε μὲν ἔτι δουκὸς τῆς Βοεμίας, ὕστερον δὲ (ἀπὸ τοῦ 1355) αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ βασιλέως τῆς Βοεμίας Καρόλου τοῦ Δ' τοῦ ἐκ μητρὸς βοεμοῦ. Οὗτος ἐν τῷ χρυσοβούλῳ, ὅπερ ὡς βασιλεὺς ἤδη τῆς Βοεμίας ἐξέδοτο τῷ 1347 πρὸς κατασφάλισιν τοῦ μοναστηρίου τούτου, ἔγραφεν ὅτι ὁ πάπας (Κλήμης ὁ ς') ἐπέτρεψε τοῖς αὐτόθι μοναχοῖς τὸ ἐπιτελεῖν τὴν θείαν λατρείαν σλαυϊστὶ εἰς τιμὴν καὶ μνήμην ἀΐδιον τοῦ ἐνδόξου ὁμολογητοῦ καὶ μακαρίου Ἱε-

1. Βλ. Schrœckh KG. τόμ. 21, σελ. 412 καὶ ἑξῆς.
2. Βλ. τὸ παπικ. γράμμα παρὰ Γινζ. ἔνθ. ἀνωτ. Anhang σελ. 92 καὶ ἑξῆς.

ρωνύμου, τοῦ ἐξόχου τῆς Στριδῶνος διδασκάλου καὶ μεταφραστοῦ καὶ ἑρμηνευτοῦ τῶν ἁγίων Γραφῶν ἐκ τῆς ἑβραϊκῆς εἰς τὴν λατινικὴν ΚΑΙ ΣΛΑΥΙΚΗΝ γλῶσσαν, ἐξ ἧς τὴν ἀρχὴν κατὰ πρῶτον ἔλαβε καὶ προήχθη καὶ ἡ βοεμικήˈ. Ἀλλ' εὐγνωμονέστερος τῶν ῥωμαίων ἀρχιερέων ὁ Κάρολος, παρακατιὼν ἐμνημόνευε καὶ τῶν ἀγραμάτων Κυρίλλου, Μεθοδίου καὶ Προκοπίου, εἰ καὶ ἁπλῶς ὡς πατρώνων τοῦ βασιλείου τῆς Βοεμίας καὶ μαρτύρων καὶ ὁμολογητῶν, ὑποβάλλων ὑπὸ τὰς ἀρὰς αὐτῶν τε καὶ πάντων τῶν ἁγίων τὸν τολμήσοντα ἐν τῷ μετ' ἔπειτα ἀνατρέψαι τὴν τάξιν ταύτην τοῦ μοναστηρίου[2].

Οὕτω δὲ καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ Κλήμεντος καὶ Οὐρβανὸς ὁ Η' τῷ 1631 καὶ Ἰννοκέντιος ὁ Ι' τῷ 1648. Ὁ τελευταῖος ἔγραφε περὶ τῶν σλαύων καὶ τῶν γραμμάτων αὐτῶν ὡς ἑξῆς: «Ἐπειδὴ τοίνυν τῶν ἰλλυρικῶν φύλων, τῶν ἐπὶ πολὺ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην διεσπαρμένων καὶ παρ' αὐτῶν τῶν ἐνδόξων κορυφαίων ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τὴν τοῦ Χριστοῦ πίστιν ἄριστα ἐκδιδαχθέντων, τὰ ἱερὰ βιβλία, τὰ ἤδη εὐθὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ κυροῦ Ἱερωνύμου κατὰ τὴν εἰς ἡμᾶς κατελθοῦσαν παναρχαίαν (;!) παράδοσιν, ἢ γοῦν ἀπὸ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ μακαρίας μνήμης πάπα Ἰωάννου τοῦ Η', ἡμετέρου προκατόχου, καθάπερ ἐκ τῆς περὶ τούτων ἐπιστολῆς αὐτοῦ δηλοῦται, κατὰ τὸ ἔθος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, σλαυϊστὶ δὲ

1. Ob reverentiam et memoriam gloriosissimi confessoris beati Jeronymi Strydoniensis doctoris egregii et translatoris interpretisque eximii sacre scripture de Ebraica in latinam et slavonicam linguas, de qua siquidem slavonica nostri regni Boemie idioma sumpsit exordium primordialiter et processit. Ἔνθ. ἀν. σελ. 94—96.

2. Ad honorem... Cirullique Methudii... et Procopii patronorum dicti regni Boemie martyrum et confessorum...Siquis autem... contradicere presumpserit, quod absit, maledictionem... præfatorum incurrat. Βλ. ἔνθ' ἀνωτέρω. Ἀλλ' ἡ τάξις αὕτη ἀνετράπη καὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τούτῳ μετὰ ἕνα αἰῶνα. Ὅτε δὲ οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Οὔσσου ἐζήτησαν τῷ 1438 παρὰ τῆς ἐν Βασιλείᾳ τότε συνεδριαζούσης μεγάλης συνόδου ἵνα ἐπιτραπῇ αὐτοῖς ἀναγινώσκειν τὰς ἁγίας Γραφὰς καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς αὐτῶν ἀκολουθίας βοεμιστί, ἡ αἴτησις αὐτῶν ἀπερρίφθη. Βλ. Assemani Kalend. iv, 222.

καὶ ὡς κοινῶς ὁμολογεῖται διὰ χαρακτήρων τοῦ ἁγίου Ἱερωνύμου γεγραμμένα, προσφόρου ἀναθεωρήσεως χρήζοντα κατεδείχθησαν, ἡμεῖς ἑπόμενοι τοῖς ἴχνεσι τοῦ μακαρίας μνήμης προκατόχου ἡμῶν Οὐρβανοῦ τοῦ Η', οὗ τῷ κελεύσματι ἀρτίως ἐπιδιορθωθὲν τὸ ἰλλυρικὸν λειτουργικὸν διὰ χαρακτήρων τοῦ Ἱερωνύμου καὶ ἐν σλαυϊκῇ γλώσσῃ τύποις ἐξεδόθη» κτλ[1].

---

1. Quum igitur illyricarum gentium, quæ longe lateque per Eurapam diffusæ sunt, atque ab ipsis gloriosis apostolorum principibus Petro et Paulo potissimum Christi fidem edoctæ fuerunt, libros sacros jam inde a D. Hieronymi temporibus ut pervetusta ad nos detulit traditio, vel certe a pontificatu fel. rec. Ioannis papæ VIII prædecessoris nostri, uti ex ejusdem data super ea re epistola constat, ritu quidem Romano, sed idiomate slavonico et charactere S. Hieronymi vulgo nuncupato conscriptos, opportuna recognitione indigere compertum sit: nos rec. mem. Urbani papæ VIII etiam prædecessoris nostri, qui missale illyricum emendatum... charactere hieronymiano ac lingua slavonica typis vulgari mandavit, vestigiis inhærentes etc. Βλ. Γόνζ. ἔνθ. ἀνωτ. Anhang. σελ. 98—99.

Πόση ἀληθῶς διαφορὰ μεταξὺ τῶν γραμμάτων Ἰννοκεντίου τοῦ Γ' καὶ Λέοντος τοῦ ΙΓ' καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι καὶ ἐν τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς! Ἐκεῖνος ἰλλυρικὰ φύλα λέγει, οὗτος δὲ σλαυϊκά· ὁ μὲν εἰς τοὺς ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον τὴν πίστιν αὐτῶν ἀνάγει, ὁ δὲ εἰς τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον· καὶ πάλιν ἐκεῖνος μὲν περὶ παναρχαίας παραδόσεως εἰς αὐτὸν κατελθούσης λαλεῖ καὶ ἀμφίβολον τὸ πρᾶγμα παρίστησιν, ἐπιτηδείως μεταφέρων τὸ ἔργον τοῦ Κυρίλλου εἰς τὸν Ἱερώνυμον κυρίως, ὁ δὲ οὐδένα περὶ παναρχαίας παραδόσεως οὐδὲ περὶ Ἱερωνύμου λόγον ποιούμενος, ἀμέσως καὶ διαρρήδην ἔργον τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀνακηρύττει τὰ πάντα. Πόσα γράμματα ἔμαθε καὶ ἡ Ῥώμη μὲ τὸν καιρόν! Θὰ ἔλεγέ τις παραβάλλων τὰ λόγια τοῦ ἑνὸς πρὸς τὰ τοῦ ἄλλου πάπα. Καὶ ὅμως καὶ ἡ ἄγνοια καὶ ἡ μάθησις ἔχουσι τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Ἵνα δὲ κατανοήσωμεν ὅσα περὶ τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων λέγει ὁ Ἰννοκέντιος ὀφείλομεν γινώσκειν ὅτι ὀψιαίτερον ὑπεχαλάσθη πως ὁ μῦθος ὅτι ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος ἦν ὁ τὰ σλαυϊκὰ γράμματα καθόλου ἐπινοήσας, παρεισαχθέντος καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίλλου, εἰς ὃν οἱ φίλοι καὶ ὑπέρμαχοι τῆς παναρχαίας παραδόσεως ὑπὸ τῶν λόγων Ἰωάννου τοῦ Η' μάλιστα ἀγχόμενοι, τὴν ἁπλοποίησιν ἀπέδωκαν τῶν ἱερωνυμείων γραμμάτων, ἀποφηνάμενοι ὅτι ἐκ τῶν γλαγολικῶν, ἅπερ ἦσαν τὰ πρῶτα ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου, ὡς αὐτοὶ ἔλεγον, ἐξευρεθέντα σλαυϊκὰ γράμματα, κατέστρωσεν ὕστερον ὁ Κύριλλος τὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ φέροντα κυριλλικά!

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἕνα αἰῶνα ὀψιαίτερον γράφων Βενέδικτος ὁ ΙΔ' ἐν ἔτει 1754 οὔτε σαφέστερον οὔτε εἰλικρινέστερον τῶν προκατόχων αὐτοῦ περὶ τῶν πραγμάτων τούτων ἐκφράζεται. Τὰ πάντα καὶ αὐτὸς συγχέων, ἀποδέχεται ἐκ τῶν προτέρων ὡς βέβαιον ὅτι ἡ σλαυϊκὴ λειτουργία, ἣν ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Η' ἀνεγνώρισεν, ἦν μετάφρασις τῆς τῶν δυτικῶν λειτουργίας· ὅτι οἱ λαοί, εἰς οὓς αὕτη ἐδόθη, ἦσαν οἱ ἰλλυριοί· ὅτι ἡ γλῶσσα αὐτῶν ἦν ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ (τοῦ Βενεδίκτου) σλαυϊκὴ καλουμένη, ἔχουσα γράμματα τὰ ἱερωνύμεια λεγόμενα, καὶ ἐπανειλημμένως ἀναφέρει Μισσάλια, Ῥιτουάλια καὶ Βρεβιάρια γράμμασι τοῦ Ἱερωνύμου τετυπωμένα ἤδη ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ, οὐδένα δὲ οὐδ' ἐλάχιστον περὶ τοῦ ἔργου τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου λόγον ποιεῖται[1]. Ὁ αὐτὸς δὲ μηδόλως ἀναλογιζόμενος τὴν τετρακοσιετῆ θλιβερὰν ἱστορίαν τῶν κατὰ τὴν Δύσιν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐπελθοῦσαν ἀλλοίωσιν τῶν πραγμάτων αὐτῶν, μετὰ τῆς αὐτῆς κυνικῆς ἀπαθείας ἢ μετὰ τῆς αὐτῆς ἱταμότητος καὶ ὑστεροβουλίας, μεθ' ἧς πρὸ ὀλίγου καὶ ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ', παρίσταται λέγων *ad perpetuam rei memoriam*, πρὸς διηνεκῆ καὶ αἰωνίαν τῶν πραγμάτων μνήμην! ὅτι οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς τὸ περὶ τὴν διακυβέρνησιν τῆς (ῥωμάνας) καθολικῆς ἐκκλησίας ποιμαντορικὸν αὐτῶν ἔργον ἐκπληροῦντες, ἄγρυπνον πάντοτε μέριμναν κατέβαλον, ἵνα ἐν τοῖς ἱεροῖς ἕκαστον ἔθνος ἀκριβῶς διατηρῇ τὴν παρ' αὐτῷ νομίμως εἰσαχθεῖσαν τυπικὴν διάταξιν τῆς θείας λατρείας καὶ τὸ ἰδιάζον αὐτῷ γλωσσικὸν ἰδίωμα διακρατῇ, ἐκεῖνο ὅπερ οἱ πρόγονοι καὶ

---

1. Βλ. Constitutio Benedicti P. XIV ἔνθ. ἀν. σελ. 102-103. Σημειωτέον ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Ἱερωνύμου φέρει καὶ ἡ τελευταία ἔκδοσις τοῦ Εὐχολογίου ἡ γενομένη ἐν ἔτει 1791. Breviarium romanum slavonico idiomate seu Liber precationum quotidianarum litteris hieronymianis vulgo glagoliticis. Jussu P. Pii VI. In duas anni partes divisum. Romæ 1791. 8. Typis et impensis S. Congr. de Prop. fide.

πατέρες αὐτοῦ πρὸς χρῆσιν ἐν τε τῇ θείᾳ λατρείᾳ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς ἱεροτελεστίαις καθιέρωσαν![1]

Τούτων οὕτως ἐχόντων, τί πρὸς τοὺς σλαύους ἀποκρίνεται σήμερον ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ'; Λέων ὁ ΙΓ' καίπερ ἐνώπιον τῶν ἱστορικῶν τούτων ἀληθειῶν, ἃς μέχρι τοῦδε συνοπτικῶς ἀνεγράψαμεν διευκρινίζοντες καθόλου τὰς σχέσεις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας πρὸς τὰς ὑπ' αὐτὴν σλαυϊκὰς ἐκκλησίας, εὑρισκόμενος, οὐχ ἧττον κατέρχεται πρὸς τὸ κοινὸν καὶ διὰ τῆς ἐγκυκλίου τῆς 18/30 σεπτεμβρίου 1880 πειρᾶται νὰ πείσῃ τὸν κόσμον ὅλον ὅτι οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς ΟΣΑΚΙΣ ἐξητήσαντό τι παρ' αὐτῶν οἱ ἡγεμόνες τῶν λαῶν τῶν κατηχηθέντων τὰ τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ΟΥΔΕΠΟΤΕ συγκατένευσαν ὥστε ἡ πρὸς τὸ βοηθεῖν εὐμένεια αὐτῶν φανῇ ΚΑΤΑ ΤΙ ΕΛΛΙΠΗΣ... οὐδὲ ἡ ΕΙΣ ΠΑΝ Ο,ΤΙ ΕΞΗΝ αὐτοῖς συγκατάθεσις, ὅτι οὐδὲ ὁ θάνατος τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἐπέσχεν ἢ ἠλάττωσε τὴν πατρικὴν τῶν ῥωμαίων ἀρχιερέων μέριμναν ὑπὲρ τῶν σλαυϊκῶν λαῶν, ὅτι τέλος ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν μέχρις αὐτοῦ τοῦ Λέοντος καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον ὡς ἄνδρας ἱεροὺς πάντοτε εἶχε καὶ ἐτίμησε καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν σλαυϊκὴν αὐτῶν λειτουργίαν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ διεφύλαξε καὶ ὑπὲρ τούτων καὶ τῶν ταῦτα ὑπὸ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου κατηχηθέντων σλαυϊκῶν λαῶν ἐκ-ἐκθύμως πάντοτε ὑπερηγωνίσατο![2]

1. Benedictus Episcopus Servus Servorum Dei. Ad perpetuam rei memoriam. Ex pastorali munere, quo Romani Pontifices Catholicæ præsunt ecclesiæ, eamque moderantur, consueverunt Prædecessores Nostri vigilem navare curam, ut in Sacris peragendis, suos unaquæque Natio legitime invectos Ritus religiose custodiat, ejusque idiomatis uniformitatem retineat, quo illius respective Majores in Missæ Sacrificio, Divinisque Officiis usi dignoscuntur. Βλ. ἔνθ. ἀνωτ.

2. Βλ. μετάφρασιν τῆς ἐγκυκλίου τοῦ Λέοντος ἐν φύλλ. τοῦ Νεολόγ. 3,946.

Ὁ τὴν ἱστορίαν εἰδὼς ἐρωτᾷ βεβαίως Λέοντα τὸν ΙΓ' εἴπερ σπουδάζων ἢ παίζων λέγει ταῦτα· ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀναγνῶσται ἔχοντες ἤδη ἐνώπιον αὐτῶν καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις τῶν ῥωμαίων ἀρχιερέων ἀπὸ Ἀδριανοῦ τοῦ Β' μέχρις Ἰννοκεντίου τοῦ Δ' οὐ χρήζουσι, νομίζομεν, ἐκτενεστέρων σχολίων πρὸς ἐκτίμησιν καὶ τούτων τῶν λέξεων τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, συγχρόνως δὲ μανθάνουσι καὶ τί ἐστι παπικὴ πατρικὴ μέριμνα ὑπὲρ τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς προνοίας, ἣν ἀπὸ τοῦ ιγ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἤρξαντο λαμβάνοντες ὅπως δήποτε οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς περὶ τῶν σλαύων αὐτῶν, καὶ περὶ αὐτῆς εἰσιν εἰς θέσιν νὰ κρίνωσιν οἱ ἀναγνῶσται ἡμῶν, γινώσκοντες ἤδη ὅτι αὕτη συνίστατο εἰς τὴν κατὰ καιροὺς ἐκτύπωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῶν βιβλίων καὶ εἰς οὐδὲν ἄλλο. Ὅτι δὲ καὶ εἰς ταύτην πρόεβαινον οἱ ῥωμαῖοι ἀρχιερεῖς ἐν ἐσχάτῃ ἀνάγκῃ μαρτυρεῖ ἡ ἱστορικὴ σελὶς τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος, καθ' ἣν τοσαύτη ἦν τηνικαῦτα ἡ παρὰ τοῖς σλαύοις τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἔλλειψις τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων, ὥστε πολλοὶ τούτων προσήρχοντο καὶ ἠκροάζοντο τῆς θείας λειτουργίας παρὰ τοῖς ὀρθοδοξοῦσιν αὐτῶν ἀδελφοῖς μεθ' ὧν ἐπὶ τέλους καὶ ἡνοῦντο, καὶ μόνον ὅτε τοῦτο ἠγγέλθη πρὸς τὴν Ῥώμην τῷ 1621 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδου τοῦ Β', προήχθη Οὐρβανὸς ὁ Η' εἰς τὴν ἀνατύπωσιν τῆς σλαυϊκῆς λειτουργίας τῷ 1631[1].

Ἵνα δὲ μὴ ὑποληφθῶμεν ὡς ἑκουσίως ἢ ἀκουσίως διαστρέφον-

1. Ferdinandus II imp. (ut narrat Ingolus, qui erat eo tempore S. Congreg. de Propag. fide secretarius) diversarum provinciarum Illyrici, in quibus divina officia ritu latino, sed lingua illyrica celebrantur, supplicationibus motus flagitavit a Rom. Pont. ut missalia illyrica imprimi curaret: quoniam populi quum a suis sacerdotibus, missalibus deficientibus, missam audire nequirent, ibant ad schismaticorum ecclesias, qui græco ritu, lingua autem illyrica, sacra faciebant. Unde grave animarum saluti detrimentum afferebatur: nam Catholici non solum cum hæreticis in divinis communicabant, sed insuper plurimi eorum ad schismaticorum errores transibant. Assem. Kalend. iv. 432. Not. 6.

τες τὰ πράγματα καὶ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων περὶ τούτων ἐχθρικῶς ἱστοροῦντες πρὸς συγκρότησιν τοῦ παρόντος ἐλέγχου, εὐχαρίστως παραχωροῦμεν τὸν λόγον εἰς ἄνδρα σφόδρα ὑπεράλπειον καὶ τοῦτ' αὐτὸ διάπυρον παπιστήν, ὅστις συμπεραίνων ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου τῆς ἱστορίας τῶν δυτικῶν σλαύων λέγει τάδε: « Ἡ κατάπτωσις τῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν τῆς Δύσεως, ἥτις ἤδη ἐπὶ τοῦ ιη' αἰῶνος ἦν μεγάλη καὶ φοβερά, ἐπὶ τοῦ ιθ' αἰῶνος κατέστη χείρων· διότι οὐδὲν ἐγένετο ἐξ ἐκείνων ἅπερ ἠδύναντο νὰ ἀναχαιτίσωσιν αὐτὴν καὶ εἰς τὸν μαρασμὸν τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων ζωὴν καὶ δύναμιν νὰ ἐγχύσωσιν. Οὐ μόνον οὐδεμία ἕδρα χάριν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης εἶχεν ἱδρυθῆ ἐν τοῖς σεμιναρίοις τῆς παρὰ τὸν Ἀδρίαν χώρας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν Ζάρᾳ ἰδιαίτερον σλαυϊκὸν σεμινάριον δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἡ σλαυϊκὴ Λειτουργία ἀπὸ τοῦ 1741 καὶ τὸ Εὐχολόγιον (Breviarium) ἀπὸ τοῦ 1791 δὲν ἀνετυπώθησαν πλέον. Ὁποία λοιπὸν ἦν ἡ κατάστασις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις, ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῇ. Εἰς τὴν ἀθλιότητα ταύτην (ἥτις ἐβασίλευε καὶ κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας) ἀποβλέπουσα ἡ ἐν Ἀκυληΐᾳ τοπικὴ σύνοδος ἤδη περὶ τὸ τέλος τῆς ις' ἑκατ. (1596) ἐξήνεγκε τὴν εὐχὴν ἵνα οἱ ἐπίσκοποι τῆς Δαλματίας καὶ Ἰστρίας ἀγωνίζωνται παντὶ σθένει εἰς τὴν πανταχοῦ εἰσαγωγὴν τῶν λατινικῶν ἀντὶ τῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων (βεβαίως ἵνα οὕτω πληρωθῇ ὁ σκοπὸς τῆς περὶ ταῦτα ἀκηδίας τῆς Ῥώμης)[1]. Ἀπέναντι κλήρου ἀπολέσαντος ὁλοτελῶς τὴν γνῶσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ γλώσσης (ἕνεκα τῆς ἀκηδίας ἢ μᾶλλον τῆς ἐχθρικῆς καὶ ὅλως ἀντιχριστιανικῆς πρὸς αὐτὸν στάσεως τῶν προϊσταμένων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καὶ μάλιστα

1. Optandum esset, ut episcoporum illyricorum diligentia sensim Breviarii Romani usus cum Missali item Romano et Rituali Sacramentorum induceretur: quod efficere pro eorum pietate ac prudentia non erit summopere difficile, si juniores Clericos et ex Seminarii scholis selectos, qui studio et ingenio magis proficius, exercere sensim cœperint, et ad opus hoc pium studiose promoverint. Assem. Kal. iv. 409.

τῆς Ῥώμης) ἡ εὐχὴ αὕτη ἦν λίαν λογικὴ (τοῖς γ' ἐπιποθοῦσι καὶ ὅλῃ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ ἐπιδιώκουσιν ἑκάστοτε τὴν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ἔξωσιν τῆς γλώσσης ταύτης)· διὸ καὶ ἤρξατο πραγματοποιουμένη ἠρέμα κατὰ τοὺς μετὰ ταῦτα αἰῶνας, καὶ σήμερον προχωρεῖ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ διὰ τῶν λατινικῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἀντικατάστασις τῶν σλαυϊκῶν. (Ἀλλ' εἰσέτι τὰ πράγματα δὲν ἐξελατινίσθησαν καθ' ὁλοκληρίαν)· τὰ μέρη τῆς λατινικῆς λειτουργίας ὅσα ἐκφώνως λέγονται, οἷον ὁ ἀπόστολος, τὸ εὐαγγέλιον, τὸ πάτερ ἡμῶν, εὐχαί τινες καὶ ἄλλα (orationes, praefatio) ὡς καί τινες θρησκευτικαὶ τελεταί, ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία καὶ τὰ τοιαῦτα, ψάλλονται σλαυϊστί, τὰ δὲ ἄλλα, ὅσα ἴδια τῶν ἱερέων εἰσὶν ἢ μυστικῶς ὑπὸ τούτων λέγονται, ἀναγινώσκονται λατινιστί»[1].

Ἱκανὰ νομίζοντες τὰ μέχρι τοῦδε ἱστορηθέντα πρὸς ἔλεγχον τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς Λέοντος τοῦ ΙΓ', τοῦ πρὸς εὐαρέστησιν τοῦ γένους τῶν σλαύων ἀγωνιζομένου, ὡς αὐτὸς λέγει, οὐχὶ ἐλάσσονι μερίμνῃ τῆς ὑπὸ τῶν προκατόχων αὐτοῦ ΑΕΙ ἐπιδειχθείσης, καταπαύομεν ἐπιλέγοντες ὅτι οὗτος ἥκιστα συντίθεται τῇ ἱστορικῇ ἀληθείᾳ διακηρύττων ὅτι τὴν πίστιν καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτῶν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ ὀφείλουσι τὰ σλαυϊκὰ φύλα. Εἴπερ προκειμένου λόγου περὶ τῶν σλαυϊκῶν φύλων καθόλου, ἐζήτεῖτο ποῦ ταῦτα ὀφείλουσι τὸν χριστιανισμὸν καὶ τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν, οὐδείς ποτε, νομίζομεν, σεβόμενος τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν ἠδύνατο ἀποφανθῆναι, ὡς φαίνεται εὐαρεστούμενος νὰ φρονῇ σήμερον ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ'. Οὐδόλως ἀρνούμεθα εἰδικήν τινα ἐργασίαν τῶν κατὰ τὴν Δύσιν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν πρὸς κατήχησιν σλαυϊκῶν τινων πληθυσμῶν κατὰ μέρος, ἀλλὰ πρὸς τὸν μέγαν σλαυϊκὸν ὄγκον ἀποβλέποντες καὶ τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ ἀμεροληπτως ἐξ ἀρχῆς παρακολουθοῦντες οὐδὲν ἄλλο δυνάμεθα εἰπεῖν ἢ ὅτι καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸν πολιτισμὸν αὐτοῦ ὁ ὄγκος

1. Γένζ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 172 καὶ ἑξῆς.

οὗτος ὀφείλει οὐχὶ τῇ δυτικῇ, ἀλλὰ τῇ ἀνατολικῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ. «Τὰ γεγονότα, ὡς λίαν ὀρθῶς ἔλεγεν ἐλέγχων τὴν ἐγκύκλιον τοῦ Λέοντος καὶ ὁ ἐλλόγιμος καθηγητὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας κύριος Α. Δ. Κυριακοῦ, μαρτυροῦσιν ὅτι οἱ σλαυϊκοὶ λαοὶ ἐπεστράφησαν διὰ τῶν ἀνατολικῶν»[1]. Καὶ ὅτι μὲν καὶ σέρβοι καὶ βούλγαροι καὶ ῥῶσσοι καὶ μαυροβούνιοι καὶ βόσνιοι καὶ ἑρζεγοβίνιοι καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι ἐν Αὐστρίᾳ ὀρθόδοξοί τε καὶ προσήλυτοι (οὐνῖται) σλαῦοι τὸν χριστιανισμὸν αὐτῶν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ ὀφείλουσι, περὶ τούτου ἐκτὸς τῆς ἱστορίας μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς ὁ περὶ ἄλλα τε καὶ περὶ τὴν θείαν λατρείαν ἰδιάζων ἀνατολικὸς χαρακτὴρ τοῦ χριστιανισμοῦ αὐτῶν· ὅτι δὲ πάλιν καὶ οἱ μοραβοὶ καὶ οἱ παννόνιοι καὶ οἱ βοεμοὶ (κατὰ μέγα μέρος) καὶ οἱ κατὰ τὴν Δαλματίαν, Κροατίαν καὶ Σλαβονίαν ὑπάρχοντες σήμερον δυτικοὶ σλαῦοι τὸν πρῶτον αὐτῶν χριστιανισμὸν καὶ τὰς βάσεις τοῦ πολιτισμοῦ αὐτῶν ὀφείλουσι τῇ Ἀνατολῇ, καὶ περὶ τούτου μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, ἀποδιδοῦσα ταῦτα τοῖς ἀδελφοῖς Κυρίλλῳ καὶ Μεθοδίῳ καὶ τοῖς τούτων μαθηταῖς. Οἱ σλαῦοι οὗτοι ὀφείλουσιν ἀληθῶς τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ πολλά, ἀλλὰ ταῦτά εἰσι τὰ ἐναντίον αὐτῶν τε καὶ τῶν ἱερῶν αὐτῶν διδασκάλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἀναθέματα τῶν παπῶν καὶ τῶν τούτων συνόδων πρὸς διαστροφὴν καὶ ἐξαφάνισιν τῶν ἱερωτάτων αὐτῶν πραγμάτων, εἰσὶν οἱ ἀμείλικτοι διωγμοὶ κατὰ τῆς πρώτης αὐτῶν πίστεως καὶ τῆς πρώτης διατάξεως τῆς θείας λατρείας, οἱ ἀμείλικτοι διωγμοὶ κατὰ τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οἱ ἀμείλικτοι διωγμοὶ κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτῶν ἐλευθερίας καὶ ἡ σπουδὴ πρὸς παρακώλυσιν πάσης ἀναπτύξεως τοῦ ἰδιάζοντος αὐτοῖς ἐθνικοῦ πνεύματος.

Ὁ μακαριώτατος πάπας Λέων ὁ ΙΓ' ἐπιμελῶς περικρύπτων ταῦτα πάντα ἐν τῇ χρηστολογίᾳ καὶ εὐλογίᾳ τῆς ἐγκυκλίου αὐτοῦ ἐπιστολῆς, ἅτε δὴ εἰς οὐδὲν ἄλλο κυρίως ἀποσκοπῶν ἢ εἰς τὴν ἐξαπάτησιν τῶν ἀκάκων καὶ τὸν προσηλυτισμόν, εἰ δυ-

1. Βλ. «Θρησκευτικ. Φων.» ἔτ. Α' ἀριθ. 19.

νατόν, καὶ τῶν ὀρθοδοξούντων σλαύων, ὅσοι χάριτι θείᾳ ἐν τῇ πίστει τῆς ἁγίας μητρὸς αὐτῶν ἐκκλησίας ἀσάλευτοι μέχρι τῆς σήμερον διαμένουσιν, ἐν τέλει ἐπικαλεῖται τὰς πρεσβείας τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ὑπὲρ ἑδραιώσεως μὲν καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ παπισμοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπιστροφῆς δὲ πρὸς αὐτὸν τῶν ἐν Ἀνατολῇ διαφωνούντων χριστιανῶν. Μετὰ τὰ ἀνωτέρω περὶ τῆς στάσεως τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν καθόλου καὶ αὐτῶν τῶν ῥωμαίων ἱεραρχῶν ἰδίᾳ πρός τε τοὺς ἐξ Ἀνατολῆς διδασκάλους καὶ πρὸς τὰς τούτων ἐκκλησίας ἐκτεθέντα ἀπέχοντες τοῦ χαρακτηρίσαι τὴν ἐπίκλησιν ταύτην ὡς δεῖ εὐσχημοσύνης χάριν, τοῦτο μόνον λέγομεν ὅτι οὐδεὶς ἐχέφρων πιστεύει ὅτι αἱ παρὰ τῷ Θεῷ εὐχαὶ καὶ δεήσεις τῶν ἱερῶν τούτων ἀνδρῶν δυνατὸν νὰ γίνωνται πρὸς ἐξαφάνισιν τοῦ οὐσιώδους χαρακτῆρος τοῦ ἔργου αὐτῶν ἐπὶ τῆς γῆς, πρὸς διαστροφὴν αὐτῆς τῆς πίστεως, ἣν ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΞ ΑΓΙΩΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩΝ ΣΥΝΟΔΩΝ, κατὰ τὴν ἀψευδεστάτην μαρτυρίαν Ἰωάννου τοῦ Η', μέχρι τελευταίας αὐτῶν ἀναπνοῆς καὶ οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ ἐπρέσβευσαν καὶ μαρτυρικῶς ὑπερήσπισαν κατὰ τῆς καινοτομίας καὶ κενῆς ἀπάτης, ἧς πολὺς ἦν ἤδη τότε πολλαχοῦ τῆς Ἑσπερίας ὁ θροῦς, εἰ μὴ ἄρα εἴποι τις ὅτι μετὰ τὴν ἐνθένδε ἔξοδον αὐτῶν ἐπέγνωσαν οὗτοι ἐν οὐρανῷ διδαχθέντες τὸν κοσμοσωτήριον παπισμόν, ὡς χαίρουσιν ἀποκαλοῦντες αὐτὸν καὶ σήμερον ἔτι δυστυχῶς οἱ σεμνοὶ ἱεροφάνται τῆς Ῥώμης!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Ὑπόθεσις καὶ σκοπὸς τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς Λέοντος τοῦ ΙΓ' πάπα Ῥώμης· τὰ μᾶλλον ἄξια προσοχῆς σημεῖα αὐτῆς σελ. 1 καὶ ἑξῆς.

Α'. Ἡ περὶ διαδόσεως τοῦ εὐαγγελίου εἰς τὸν κόσμον ἀξίωσις Λέοντος τοῦ ΙΓ' μέρος ἢ μᾶλλον συνέπεια οὖσα τοῦ περὶ ἀρχῆς τοῦ πάπα Ῥώμης νεωτάτου δόγματος τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας, εὐλόγως συναναιρεῖται καὶ συγκαταπίπτει τούτῳ σελ. 4 καὶ ἑξ.

Τὸ δεύτερον κεφάλαιον τῆς πρὸς γαλάτας ἐπιστολῆς διαρρήδην ἐλέγχον τὸ ψεῦδος τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἀξιώσεως σελ. 5 καὶ ἑξ.

Μία ἔτι διαβεβαίωσις περὶ τοῦ ἀνυποστάτου τῆς ἀξιώσεως ταύτης ἐκ τοῦ ὀγδόου κεφαλαίου τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων σελ. 7.

Ἡ ὑποδηλουμένη ἀξίωσις Λέοντος τοῦ ΙΓ' ὅτι οἱ ἀπόστολοι πάσης κατὰ μέρος ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Ῥώμης ἐπισκόπου ἀμέσως ἢ ἐμμέσως νὰ ἐγκρίνωνται καὶ ἀποστέλλωνται εἰς τὸ κήρυγμα ὀφείλουσιν οὐδ' ἐπὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου στηρίζεται σελ. 8.

Τί χαρακτηρίζει καὶ μέχρι τῆς σήμερον τὰ γράμματα τῆς παπικῆς ἕδρας σελ. 9 καὶ ἑξ.

Λέων ὁ ΙΓ' οὐδόλως ἀρνεῖται ὅτι ἡ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Φωτίου) πρὸς τοὺς σλαύους ἀποστολὴ τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ἔφερε τελείαν τὴν χάριν καὶ εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅμως οὐ φοβεῖται τὸν Θεὸν οἰκειοποιούμενος δικαίωμα κοινὸν πᾶσι τοῖς ἱεροῖς ἐπισκόποις τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ χαρακτηρίζων πλαγίως τὴν ἀποστολὴν ἐκείνην ὡς στερουμένην δῆθεν τοῦ ἀπαιτουμένου ἱεροῦ κύρους σελ. 10 καὶ ἑξ.

Β'. Ἡ εἰς Βουλγαρίαν, Μοραβίαν καὶ Παννονίαν εἰσπήδησις τῶν ῥωμαίων παπῶν δικαζομένη ὑπὸ τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς ἁγίας ὀρθοδόξου καθολικῆς ἐκκλησίας σελ. 13 καὶ ἑξ.

Τῷ κανόνι τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου, ὃς, καθὰ πρὸς ῥωμαίους ἔγραφεν, ἐφιλοτιμεῖτο εὐαγγελίζεσθαι οὐχ ὅπου ὠνομάσθη Χριστὸς ἵνα μὴ ἐπ' ἀλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῇ, πρώτιστα καὶ μάλιστα ἡ ῥωμαίων ἐκκλησία ὤφειλεν ἀκολουθεῖν σελ. 15 καὶ ἑξ.

Ἡ πρᾶξις τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας ἐπὶ τῆς παρ' ἐνορίαν χειροτονίας τοῦ Ὠριγένους ἐλέγχουσα τὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου παρ' ἐνορίαν χειροτονίας τῶν ῥωμαίων πατριαρχῶν σελ. 19 καὶ ἑξ.

Οἱ ἱεροὶ κανόνες ἐλέγχοντες τὰς ἐπιβάσεις καὶ παρ' ἐνορίαν πράξεις τῶν ῥωμαίων πατριαρχῶν σελ. 21 καὶ ἑξ.

Γ'. Ὅτι ὁ χριστιανισμός, ὃν ἐδίδαξαν οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἰς τοὺς σλαύους, οὐκ ἦν ὁ χριστιανισμὸς ὃν σήμερον διδάσκει ἡ ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία σελ. 25 καὶ ἑξ.

Λέων ὁ ΙΓ' λέγων ὅτι ὁ Κύριλλος καὶ ὁ Μεθόδιος ἀπήγγειλαν ἐν Ῥώμῃ τὸν τύπον τῆς καθολικῆς ὁμολογίας, τὴν πίστιν τοῦ μακαρίου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης, ἂν ὑποτεθῇ ἀναφέρων τὴν διάνοιαν αὐτοῦ εἰς τὴν πίστιν τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, οὐκ ὀρθῶς ἐκφράζεται· διότι ἡ πίστις αὕτη οὐκ ἔστι μόνον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου καὶ τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης σελ. 26 καὶ ἑξ.

Λέων ὁ ΙΓ' ἐκφραζόμενος ὡς ἐκφράζεται περὶ τῆς πίστεως τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, οὐδὲν ἄλλο βούλεται εἰπεῖν ἢ ὅτι οὗτοι ἀφικόμενοι ἐν Ῥώμῃ ἐγένοντο τοσοῦτον κατόλικοι, ὅσον κατόλικοι σήμερόν εἰσιν ὁ Λέων καὶ οἱ περὶ αὐτὸν σελ. 30 καὶ ἑξ.

Λέων ὁ ΙΓ' ἐκφραζόμενος ὡς ἐκφράζεται μόνον τοὺς ἀμαθεστέρους δύναται ἐξαπατῆσαι· διότι οἱ γινώσκοντες τὴν ἱστορίαν οἴδασι καλῶς ὅτι ἐπὶ τῆς Θ' ἑκατονταετηρίδος μεσούσης ὁ τύπος τῆς καθολικῆς ὁμολογίας τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας οὐκ ἦν οἷος σήμερόν ἐστι σελ. 32 καὶ ἑξ.

Ἡ περὶ τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου μαρτυρία τοῦ πάπα Ἰωάννου τοῦ Η' λαμπρὰ ἀπόδειξίς ἐστι τῆς ὀρθοδοξίας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ ὁμοψύχου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Κυρίλλου σελ. 36 καὶ ἑξ.

Ἡ ὑπεράλπειος κριτικὴ ἀνασκευαζομένη ἐν οἷς διατείνεται λέγουσα ὅτι ὁ Μεθόδιος ὡμολόγησεν ἐν Ῥώμῃ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορευόμενον καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ σελ. 40 καὶ ἑξ.

Δ'. Τίνας ὀνομάζει ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ Λέων ὁ ΙΓ' καινοτόμους καὶ λογομάχους, καθ' ὧν ἐρρωμένως ἀνθίστατο ὁ Μεθόδιος ; σελ. 43.

Ὅτι καινοτόμοι καὶ λογομάχοι ἦσαν οἱ φράγκοι ἐπίσκοποι καὶ μετ' αὐτοὺς ἄλλοι τε πολλοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπὶ τῆς ἀποστολικῆς ἕδρας τῆς Ῥώμης καθίσαντες ὕστερον μακαριώτατοι πάπαι σελ. 44 καὶ ἑξ.

Ὅτι ἡ περὶ Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ὑπόληψις τῶν φράγκων ἐπισκόπων, ὕστερον δὲ καὶ τῶν λατίνων καὶ αὐτῆς τῆς παπικῆς ἕδρας τῆς Ῥώμης ἐκ διαμέτρου διάφορός ἐστι τῆς τῶν νεωτέρων καὶ αὐτοῦ τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ' σελ. 46 καὶ ἑξ.

Κρίσεις τῶν ὑπεραλπείων περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου καὶ τῶν μαθητῶν αὐτῶν πρὸς τὴν ἁγίαν ὀρθόδοξον ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν σελ. 47 καὶ ἑξ.

Τῶν αὐτῶν κρίσεις περὶ τῆς σχέσεως τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου πρὸς τὸν ἱερὸν Φώτιον—Διάλογος Ἀναστασίου βιβλιοθηκαρίου σελ. 48 καὶ ἑξ.

Σύγκρισις Φωτίου καὶ Κυρίλλου σελ. 51 καὶ ἑξ.

Κρίσις Στρεδοφσκύου περὶ τῶν αὐτῶν ἀξιοσημείωτος σελ. 52.

Ε'. Ὅτι αἱ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Μεθοδίου τελοῦσαι ἐκκλησίαι ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ ἦσαν διερρυθμισμέναι κατὰ τὸν τύπον τῆς θείας λατρείας τῶν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν ἁγίων τοῦ Θεοῦ ἐκκλησιῶν σελ. 53 καὶ ἑξ.

Περὶ τοῦ τύπου τῆς θείας λατρείας ἐν ταῖς εἰρημέναις ἐκκλησίαις ἀορίστως ἐκφράζεται ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ Λέων ὁ ΙΓ' σελ. 53.

Τίνα τὰ συνηγοροῦντα ὑπὲρ τοῦ ὀρθοδόξου ἀνατολικοῦ τύπου τῆς θείας λατρείας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας σελ. 54 καὶ ἑξ.

Τὸν ἀνατολικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἀποδέχονται καὶ συνομολογοῦσι καὶ πάντες οἱ τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἱστορίας ἀμερολήπτως πραγματευόμενοι ἀρχαῖοί τε καὶ νεώτεροι σελ. 57 καὶ ἑξ.

Τὸ ζήτημα, ἂν κατὰ τὴν διάταξιν τῶν ἀνατολικῶν ἢ τῶν δυτικῶν ἐκκλησιῶν ἐμορφώθησαν αἱ σλαυϊκαὶ ἐκκλησίαι τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἐγεννήθη ἐν τῇ Δύσει ἀφοῦ ἐξέλιπε παντάπασιν ὁ ἀρχικὸς ὀρθόδοξος χριστιανικὸς χαρακτὴρ αὐτῶν σελ. 60 καὶ ἑξ.

Αἱ ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ἀξιώσεις τῶν ὑπεραλπείων σελ. 63 καὶ ἑξ.

Ἀνάλυσις τῆς πρώτης αὐτῶν ἀξιώσεως ὅτι οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος εἰσῆλθον εἰς χώρας πρὸ πολλοῦ ὑπὸ τῶν δυτικῶν ἱεραποστόλων ἐκχριστιανισθείσας σελ. 67 καὶ ἑξ.

Λέων ὁ ΙΓ' διαφωνεῖ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ταύτην· λόγοι οὓς ὑποτίθεται ὅτι εἶχεν εἰς τὴν μὴ παραδοχὴν τῆς ἀξιώσεως ταύτης σελ. 70 καὶ ἑξ.

Ἂν εἴς τινας γωνίας τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας ἐψάλλετο ἡ λατινικὴ λειτουργία, οὐδαμῶς ἐκ τούτου ἕπεται ὅτι ταύτην τὴν λειτουργίαν εἰσήγαγον οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος καὶ εἰς τὰς πρῶτον ἤδη ὑπ' αὐτῶν θεμελιωθείσας ἐκκλησίας· ἡ μαρτυρία τοῦ ἐκ Σαλισβούργης ἀνωνύμου διασαφηνίζει τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς χώραις ταύταις σελ. 76 καὶ ἑξ.

Ἀνάλυσις καὶ ἀνασκευὴ τῆς δευτέρας τῶν ὑπεραλπείων ἀξιώσεως καθ' ἣν οἱ ἀδελφοὶ Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἀφικόμενοι εἰς Μοραβίαν, πρὶν ἢ ἄρξωνται τοῦ ἔργου αὐτῶν, συνῳδὰ τοῖς περὶ ἐνοριῶν συνοδικοῖς θεσπίσμασι προσῆλθον δῆθεν τῷ φράγκῳ ἐπισκόπῳ Παταβίου καὶ ὑπετάγησαν αὐτῷ σελ. 79 καὶ ἑξ.

Τίνες οἱ λόγοι, δι' οὓς οἵ τε ἡγεμόνες τῆς Μοραβίας καὶ Παννονίας καὶ οἱ δύο τούτων ἀπόστολοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τέλους ὑποτάξαι ἑαυτοὺς ἐκκλησιαστικῶς τῇ πατριαρχικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης σελ. 81 καὶ ἑξ.

Ἀνασκευὴ τῆς γ', δ', ε', ς', ζ', καὶ η' ἀξιώσεως τῶν ὑπεραλπείων σελ. 83 καὶ ἑξ.

Ὁ Δύμμλερος περὶ τῶν ἱερῶν μεταφράσεων τῶν ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου σελ. 86.

Ὡς ἴχνη τῶν ἐκ τῶν πρώτων χειρογράφων τῶν σλαυϊκῶν μεταφράσεων γενομένων ἀντιγράφων τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν θεωρητέον τὰ ἐσχάτως ἐν ἔτει 1855 ἔν τινι βιβλιοθήκῃ τῆς Πράγας ὑπὸ τοῦ Ἐφλέρου ἀνευρεθέντα σλαυϊκὰ τεμάχια. Ἡ περὶ τῶν τεμαχίων τούτων κρίσις τοῦ Σάφαρικ σελ. 86 καὶ ἑξ.

Ἀξιώσεις τῶν ὑπεραλπείων ἐπὶ τῆς Βοημίας. Τί περὶ τῆς χριστιανίσεως τῆς χώρας ταύτης λέγει ὁ Παλάκυος σελ. 89 καὶ ἑξ.

ϛ'. Αἱ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον καὶ τὸ ἀποστολικὸν αὐτῶν ἔργον καθόλου σχέσεις τῆς δυτικῆς ἱεραρχίας σελ. 91 καὶ ἑξ.

Ποίαν ἰδέαν λαμβάνει ὁ ἁπλοϊκὸς ἀναγνώστης ἐξ ὅσων Λέων ὁ ΙΓ' γράφει ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ περὶ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης σελ. 91 καὶ ἑξ.

Αἱ πρῶται ἐνστάσεις τῶν φράγκων ἐπισκόπων κατὰ τῆς χρήσεως τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ σελ. 92 καὶ ἑξ.

Αἱ πρῶται περὶ τούτων συζητήσεις ἐν Ῥώμῃ, καὶ ἀπόφασις τοῦ πάπα Ἀδριανοῦ τοῦ Β' ἐγκρίνουσα τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης σελ. 94 καὶ ἑξ.

Σημασία τῆς ἀποφάσεως ταύτης· ἡ Ῥώμη καιροφυλακτεῖ ἵνα ἐπέλθῃ τελεσφόρως κατὰ τῆς ἐν Μοραβίᾳ καὶ Παννονίᾳ τάξεως τῶν πραγμάτων, ὡς ὥρα δὲ πρὸς τοῦτο κατάλληλος κρίνεται τὸ θλιβερώτερον ἐπεισόδιον τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Μεθοδίου σελ. 96 καὶ ἑξ.

Οἰκτρὰ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Μοραβίας, σύλληψις τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, διάλογος μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν φράγκων ἐπισκόπων, τριετὴς αὐτοῦ ἐξορία σελ. 97 καὶ ἑξ.

Ἐνέργειαι Ἰωάννου τοῦ Η' κατὰ τῶν φράγκων ἐπισκόπων πρὸς ἀπαλλαγὴν τοῦ Μεθοδίου, σπουδαιότατα τούτου γράμματα σελ. 100 καὶ ἑξ.

Ὁ εἰς Γερμανίαν ἀπεσταλμένος Ἰωάννου τοῦ Η΄ καὶ τὸ μετὰ χεῖρας αὐτοῦ ἐνταλτήριον γράμμα σελ. 104 καὶ ἑξ.

Τέλος τοῦ ἐπεισοδίου, ἀπαλλαγὴ τοῦ Μεθοδίου ἐκ τῆς ὑπερορίας, ἰδιαίτερον πρὸς αὐτὸν γράμμα Ἰωάννου τοῦ Η΄ ἀπαγορεῦον αὐτῷ τὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ σελ. 106 καὶ ἑξ.

Ἰωάννης ὁ Η΄ ἀπαγορεύσας τῷ Μεθοδίῳ τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρῆσιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης κατὰ τὸ 873, ἐπαναλαμβάνει τὴν ἀπαγόρευσιν καὶ κατὰ τὸ 879· περαιτέρω ἀνάλυσις καὶ ἐπεξήγησις τῶν ἀπαγορεύσεων τούτων σελ. 109 καὶ ἑξ.

Ἡ χρῆσις τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν τῇ θείᾳ λατρείᾳ ἐγκρίνεται τὸ δεύτερον ὑπὸ τῆς ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας· παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς δευτέρας ταύτης ἀποφάσεως σελ. 113 καὶ ἑξ.

Ἡ πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐπιστολὴ Ἰωάννου τοῦ Η΄ καὶ ἡ κατ' αὐτῆς κακουργία τοῦ Βιχίγγου καὶ τῶν φράγκων ἐπισκόπων· τελευταῖα γράμματα τοῦ Ἰωάννου πρὸς τὸν Μεθόδιον σελ. 117 καὶ ἑξ.

Θάνατος τοῦ ἱεροῦ Μεθοδίου, διωγμὸς κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας, ἐξορία τῶν διαπρεπεστέρων μαθητῶν αὐτοῦ ἐκ Μοραβίας σελ. 121 καὶ ἑξ.

Ἡ Ῥώμη προπαρασκευάζει ταῦτα διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ πάπα Στεφάνου τοῦ ς΄ σελ. 124 καὶ ἑξ.

Ὁ Μεθόδιος οὐ μόνον δὲν ἐξηγιάσθη μετὰ θάνατον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς πλανωμένοις συγκατελέγη ὑπὸ τοῦ πάπα Στεφάνου τοῦ ς΄ σελ. 128 καὶ ἑξ.

Ὑποδούλωσις τῆς ἐν Μοραβίᾳ ἐκκλησίας εἰς τοὺς φράγκους ἐπισκόπους καὶ ἐκλατίνισις αὐτῆς σελ. 130 καὶ ἑξ.

Ὁ κατὰ τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως διωγμὸς ἐν Δαλματίᾳ, Σλαβονίᾳ καὶ Κροατίᾳ σελ. 132.

Ὁ πάπας Ἰωάννης ὁ Ι΄ ἀποδοκιμάζων τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν σλαυϊκὴν λειτουργίαν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, ἀπειλεῖ τοὺς σλαύους διὰ τελείας ἀποκοπῆς ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἐὰν μὴ ἀποστῶσιν αὐτῶν σελ. 133 καὶ ἑξ.

Ὁ δέκατος κανὼν τῆς ἐν Σάλωνι ἐπαρχιακῆς λατινικῆς συνόδου (τῷ 925) ἀπαγορεύει τὸ προχειρίζεσθαι εἰς τὰ ἱερατικὰ ἀξιώματα ἀνθρώπους ὁμιλοῦντας μόνον τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν· ὁ ἐπίσκοπος Γρηγόριος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν σλαῦοι ματαιοῦσι τὰς βουλὰς καὶ τῆς συνόδου καὶ τοῦ πάπα σελ. 136 καὶ ἑξ.

Ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ὁ Β΄ (1061—1073) ὑπογράφει τὸ θέσπισμα τῆς δευτέρας ἐν Σάλωνι ἐπαρχιακῆς λατινικῆς συνόδου (1068)· οἱ σλαῦοι κηρύττονται γότθοι, τὰ γράμματα καὶ τὰ ἱερὰ αὐτῶν βιβλία γοτθικά, οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι αὐτῶν, οἱ ἅγιοι Κύριλλος καὶ Μεθόδιος, αἱρετικοὶ ἐκ τῆς αἱρέσεως τῶν ἀρειανῶν γότθων, καὶ ἀναθεματίζονται, ἀπαγορεύεται δὲ ἡ ἱερωσύνη εἰς τοὺς σλαύους ἱερεῖς καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν κλείονται σελ. 137 καὶ ἑξ.

Παρόμοιον διωγμὸν ὑφίστανται καὶ αἱ κατὰ τὴν Βοημίαν ὀρθοδοξοῦσαι σλαυϊκαὶ ἐκκλησίαι· ἐπιστολὴ Ἰωάννου τοῦ ΙΓ΄ πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βοημίας Βολεσλαῦον τὸν Β΄ τῷ 972, ἐν ᾗ μετ' ἀποστροφῆς γίνεται λόγος περὶ παντὸς ὅ,τι σλαυϊκὸν σελ. 140 καὶ ἑξ.

Τὸ μοναστήριον τῆς Σαζάβας καὶ οἱ θεμελιωταὶ καὶ ἡγούμενοι αὐτοῦ Προκόπιος, Βίτος, Ἐμμεράμος καὶ Βοζετέχος. Ὁ Βρατισλαῦος καὶ ἡ περὶ αὐτὸν σύγκλητος τῶν ἀρχόντων αἰτοῦνται τὴν εἰσαγωγὴν καὶ ἐξάπλωσιν τῆς σλαυϊκῆς θείας λατρείας ἀνὰ πᾶσαν τὴν Βοημίαν· ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Ζ΄ ἀποκρούει τὴν αἴτησιν αὐτῶν ὡς μωράν. Τὸ μοναστήριον τῆς Σαζάβας ἐκλατινίζεται διὰ παντὸς τῷ 1097 καὶ τὰ σλαυϊκὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία παραδίδονται τῷ πυρὶ σελ. 141 καὶ ἑξ.

Ἡ Ῥώμη ἀνακρούεται πρύμναν: Οἰκονομία πρὸς διατήρησιν τῆς σλαυϊκῆς γλώσσης ἐν ταῖς σλαυϊκαῖς ἐκκλησίαις ὅσαι πεισματωδῶς ἐνέμενον ἐν τῇ χρήσει αὐτῆς: αἱ λειτουργίαι καὶ τὰ λοιπὰ ἱεροτελεστικὰ βιβλία τῆς λατινικῆς ἐκκλησίας μεταφράζονται ἤδη εἰς τὴν σλαυϊκὴν πρὸς χρῆσιν τῶν σλαύων, πατὴρ δὲ τῶν μεταφράσεων τούτων καὶ τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων διαφημίζεται

ἐπιτηδείως ὁ κατὰ τὴν Δ΄ ἑκατ. ἀκμάσας λατῖνος πατὴρ Ἱερώνυμος σελ. 146 καὶ ἑξ.

Ἡ οἰκονομία αὕτη ὡς τετελεσμένον γεγονὸς καὶ ἐν χρήσει παρὰ τοῖς σλαύοις τῆς Σλαβονίας παρίσταται κατὰ πρῶτον ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον τῆς χώρας ταύτης ἐπιστολῇ Ἰννοκεντίου τοῦ Δ΄. Κρίσεις περὶ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης σελ. 151 καὶ ἑξ.

Οἱ ἐν Αὐστρίᾳ σλαῦοι κατὰ τὰς τελευταίας στατιστικὰς σελ. 155 καὶ ἑξ.

Ὁ μῦθος ὅτι πατὴρ τῶν σλαυϊκῶν γραμμάτων ἐστὶν ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος κατακοσμεῖ τὰ ἐπίσημα γράμματα τῶν ῥωμαίων παπῶν καὶ ἐφεξῆς μέχρι τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος. Κλήμης ὁ ς΄ καὶ τὸ χρυσόβουλλον τοῦ μετὰ ταῦτα αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου τοῦ Δ΄ σελ. 156 καὶ ἑξ.

Γράμματα Ἰννοκεντίου τοῦ Γ΄ καὶ Βενεδίκτου τοῦ ΙΑ΄. Τελευταία ἔκδοσις τοῦ δυτικοῦ σλαυϊκοῦ Εὐχολογίου τῷ 1791 σελ. 157 καὶ ἑξ.

Ἀνακεφαλαίωσις σελ. 160 καὶ ἑξ.

Σκιαγράφησις τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῶν δυτικῶν σλαυϊκῶν ἐκκλησιῶν μέχρι τῆς ΙΘ΄ ἑκατ. ὑπερμεσούσης σελ. 162 καὶ ἑξ.

Τί ὀφείλουσι τῇ ῥωμαϊκῇ ἐκκλησίᾳ τὰ μετ'αὐτῆς σήμερον ἡνωμένα σλαυϊκὰ φύλα σελ. 163 καὶ ἑξ.

Ἡ ὑπὸ τοῦ μακαριωτάτου πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ΄ γινομένη σήμερον ἐπίκλησις τῶν πρεσβειῶν τῶν ἁγίων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου ὑπὲρ ἑβραιώτεως καὶ ἐξαπλώσεως τοῦ παπισμοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφαίνει εἰμὴ ἄλλο τοὐλάχιστον ἔλλειψιν καὶ τῆς στοιχειωδεστάτης αἰδοῦς σελ. 164 καὶ ἑξ.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Σελ. 69 σημ. 1 στιχ. τελευταῖος ἀντὶ Μεθόδιος. Βλ. —γράφε Μεθόδιος, βλ.
» 73 » 1 » 8 ἀντὶ populi sunt —γρ. populi sui
» 102 στίχ. 14 ἀντὶ ὡς νὰ ἦς —γρ. ὡς νὰ ἦς
» 128 » 5 ἀντὶ ποντίφικες) —γρ. ποντίφικες·
» 160 » 1 ἀντὶ λατρείᾳ —γρ. λειτουργίᾳ